

71-3-D-21

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

IV. 17.D

60.6.H. IV/4/D 4.-4.D.23.

71 - 3 - D - 21

Cat. inscrip.

IACOBI LODOICI Strebæi Rhemenſis, de ELECTIONE ET ORATORIA Collocatione verborum Libri duo, ad Iohannem Venatorem Cardinalem.

71-3-D-21

PARISIIS,
Apud Michaëlem Vaſcoſanum.
M. D. XL.

Cum priuilegio.

IACOBI LODOICI STREBAEI RHEmensis de electione & oratoria collocatione verborum libri duo, ad Iohannem Venatorem Cardinalem.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

RANT in manibus nostris, sanctissime Cardinalis, commentaria quædam in rhetorica Ciceronis ad Q. Fratrem, quum tuo imperio Lutetiam Parisiorum relinquere, Condetum domum tuam petere iussi sumus. Quum procul ab vrbe propinquos tuos oratorias artes philosophiamq; doceremus, nec satis multa librorũ copia ad operis incepti confectionem suppeteret, commentariis intermissis, ne nihil ageremus interea, hunc libellum de delectu & oratoria collocatione verborum, succisiuis horis effecimus. Hác autem materiam potissimùm legimus è multis, quòd in arte dicendi iam proposita nobis ad illustrãdum, nihil esse videbamus vtilius hominibus nostris, quàm rationes & virtutes eloquendi. Illud vnum pulcherrimum, & summopere petẽdum, studiosis artium bonarum deesse maximè, & iam multis ætatibus defuisse. Quid enim aliud non in orandi facultate modò, sed etiam in aliis artibus desideratur? Floret Gallia scientia rerum maximarum. Qui poëtarum versus dilucidè exponãt, qui pulchrè narrent historias, qui differant acutè, qui ad naturæ caussas penetrent subtiliter, qui tutò medeantur corporibus, qui mathematicas demõstrationes sciãt, qui bene tradant præcepta morum, qui respondeant de iure ciuili atq; pontificio, & caussas agant, qui diuina oracula doctè, sanctè, pieq; interpretentur, non modò in singulis Franciæ populis, sed etiam magnis in ciuitatibus propè innumera-

biles inuenias. Qui verò purè, vsitatè, propriè, ornatè eloquantur, ad modũ paucos. Sic in omnes disciplinas inuasit fœda ac spurca barbaries, sic egit in præceps linguæ Romanæ puritatẽ & ordinẽ, vt vix millesimus quisque eorum qui inter doctos haberi volunt, rectè, dilucidè, compositè, dicat. Nam & ex iis paucis qui emendatè loquũtur, altera pars adeò affectat insolens & obscurũ genus, adeò impropria & inusitata verba permiscet, vt quid agat verbis, quid sibi velit, non intelligant eruditi. Vitium grande quidem, tam commune gẽtium bonũ, sermonẽ tam latè patẽtem, linguam tot rerum naturæ, tot scientiarum interpretẽ, miseris modis violauisse. Sed hoc malũ, temporis, non huius ætatis omnino fuit. Quáobrẽ neminẽ arguo qui se tueatur illa consuetudine aut potius abusu loquẽdi. nec illos docere volo, quos vel senes, vel aliis rebus occupatos discere latinè serum est. Nec istud quidem si facere velim, satis cõmodè possim. Sed vt renascentibus literis bonis, iuuentus etiam nobis monentibus, assuescat optimo sermoni, cuiusmodi verba legat, qua ratione stylum formet, qua arte materiá vestiat oratione, quos ex omnibus imitetur, perspicuè (ni fallor) ac breuiter ostendi. Verborum differẽtias omneis, quas neque Cicero, neq; Quintilianus, neq; posteriorum quisquá apertè distinxerat, in ordines suos digessi: quodq; ad docendũ plurimum confert, vsus sum frequentibus exemplis. De natura & coagmentatione syllabarum disputaui copiosè, & (verè dicam) multo copiosius, quàm eorum qui vulgo legũtur, rhetorũ quisquá. De numerosa cõcinnitate, de pedibus rhythmicis, de modis aptæ dictionis, de generibus eloquendi egi equidem, si nõ grauius aut verius (nec enim mihi quicquá arrogo) explicatius tamen & apertè magis: id quod facilè iudicabũt ii qui nostra etiá

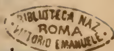
legere

legere ipsi,vel suis prælegere volét. Hoc quicquid est elucubrationis, an amplissimo tuo nomini consecrarem, diu multumq; dubius apud me cogitaui. Dissuadebant rationes validæ multæ,& in illis tres maximè:dignitatis tuæ suspicienda maiestas, extrema tenuitas nostri libelli, deinde eæ quæ vix te respirare sinũt occupationes. Quid hoc erit, dicebam,ad virum primaria nobilitate cõspicuum,perfugium diuitum & egenorum,amicissimũ primoribus, intimum Christianissimo regi, charũ ciuibus atq; peregrinis, clarum præfectura Lexouiæ ciuitatis, plurium sodalitatũ præfectum,pontificẽ longæuum, summè verendũ Cardinalem,hominem vigilantia,pietate,innocẽtia, liberalitate, virtute præstabilem,quid erit hoc ad virũ tantum? At etiã parua recipit ille vir summa præditus humanitate. Quo pacto?cui non est ocium non dico legendi,aut tenẽdi,aut saltem audiendi quid sit, sed ne recipiendi quidem. adeò magna multaq; laboriosum principẽ distrahunt huc illuc negocia. In singulos dies precibus & sacris operam dare, Regi nõ deesse,sexcẽtas audire postulationes, legere multas literas,scribere non paucas,regere rem familiarem,tam magnam sustinere domũ,excipere viros honestos,tractare notos & ignotos,opem ferre amicis,res pauperum & inopum curare,iter subinde facere, plus decẽ magistratus administrare,in singulis obire officia diuersa,hæc omnia pau cá ne tibi negocia videntur,nisi rebus tuis premas aliunde nimis ac nimis oneratum?Hæc mihi veniebant in mentem amplissime Cardinalis,& aliquid tibi offerre cupientẽ remorabantur.Sed enim hic liber domi tuæ natus erat. Condeti venerat in lucẽ,paulũ suscitatus amœnitate loci,quo tibi perpetua maceries præter castellũ & irriguam fossam, nec procul duas ædes eleganteis,ambit syluam molli colle

circumiectam, In media valle prata peramœna, duobus pisculẽtis fluminibus intercepta, ducẽtis & pluribus depasta ceruis: cui loco celebrata carminibus Tempe cõparari nõ ægrè ferant. Illic igitur satus apud te, tuus quodãmodo factus erat. Quòd si fortè ad alium, non ad te migrasset, iurè videretur esse fugitiuus. Et cui potius studiorum fructum mitterem, q̃ ei qui propter studia literarũ me legit, in suos recepit, humanissimè tractauit, mercede sustinuit, spe fortunæ melioris erexit? Si tui omnes, apud quos ago, in vnũ te coniiciunt oculos ac mentes, & omniũ rerũ suarũ faciũt te potentem, nõ & idem me facere oportet? At res oblata nihil est ad illam dignitatẽ. Certè: at eiusmodi munuscula ex officina Musarum petita, nũquam aspernati sunt honestissimi viri, etiã illiterati, nõ eximii principes, nõ reges, nõ imperatores, non summi põtifices, nõ dii deæq; immortales. An illud est paruũ & tenue, quod à deo profectũ, homini cõcessum, perficit ne omnia cõsumat tempus edax? An vile precium literarum, quod vnũ memoriã veterũ seruat, & omnes omnium res & artes continet? Verùm esto paruum siquid est meum: non illud ego tuę maiestati cõparo, sed tuo destinatũ patrocinio cõmitto. Non id augebit tuas curas nimium multas. Nec enim sum vsqueadeo rerũ inscius, vt quæ documẽta iuuenibus in vnum coegi, petam vt cognoscantur à te, vel legantur. Non id quidem peto: sed illa tibi trado quasi in cliẽtelam, aut certè in adoptationem, vt splendore sancti nominis illustrata, suis lectoribus ampliora videantur. Nihil est cur pœniteat vos Ecclesiæ Christianæ principes huiusmodi adoptasse filios, qui post hæc vos & scientiæ & virtutis amatores fuisse testentur. Sed iam tuis auspiciis nostram de electione & oratoria collocatione verborum sententiam explicemus.

CVR PAVCI VERBA DELIGERE, ET CONTEXERE SCIANT.

CAP. I.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

VVM multa iuuentus hoc tempore, rhetorum præceptis, & oratoria inſtitutione formetur, multiq; homines ingenio ſummo, ſtylum dicendi magiſtrum, & nunc in primis orandi partibus expetendum, diligenter exerceant: quærendum mihi videtur, cur paucis admodum ſit electio verborum, rectáque componēdi ratio. Treis præcipuè cauſas reperio, cur tam paucis ea res fauſtè fœliciterq; ſuccedat. Vnam ſtatuo inſcitiam & audaciam eorum, quorum docendi munus eſt: alteram, diſcentium prauum in imitando ſtudium: aliam, artis eius qua verba deliguntur & collocātur, ignorationem. Nam quū ſine duce magiſtro nemo eloquendi vias rationéſque tenere poſſit, molientibus iter primus eſt error, quanuis arrogans, tamen incertus ignarúſque viarum magiſter, qui relictis vltro veterum oratorum veſtigiis, regionum ignaros per anfractus & ambages atque ſalebras orationis reuocante natura trahit, recta declinat, praua temere perſequitur. Si quibus autē reperitur dux optimus, quales etſi paucos, tamen & fuiſſe & eſſe certum eſt, ex compluribus tamen vix vnus aut alter rectà peruenit ad ſummam. Ductorem ſequi piget, ſua quiſque trahitur voluptate. Digrediuntur alii ad amœnitates orationis eius quam floridam & ſuauem eſſe falſò opinantur. Apuleios, & Baptiſtas Pios, quàm Cæſares atque Cicerones affectari & colere malunt. Alii nullo certo fine, nulláque meta

propoſita,quò pes ducit, etiam per inuia ac deſerta rapiuntur: & ſine modo paſſim aberrare, hinc & illinc voculas & inuſitatas loquēdi formulas excipere ſatius eſſe ducunt, quàm affluentem omnium rerum verborumq; copiam de medio ſumere. Alii poëtarū more, quibus grandius aliquid & ſonantius arridet, nituntur velut in præruptas rupes, & in arduos montes: & quaſi ſublimes facti; tragicum neſcio quid & cōfragoſum perſonant. Hæc & ſimilia vitia non ſemper eorum ſunt qui docent, ſed eorum quoque qui veræ diſciplinæ impatientes, effrenata libidine ferūtur. Non deſunt autem, nec defuerūt vnquam magiſtri & diſcipuli probi, qui ad optima contenderent: ſed nemo adhuc ſatis familiaris fuit, qui compendiū quærentibus, digitum ad fontes intenderet. Quanquam enim Cicero multa, Quintilianus haud pauca de collocatione verborum ſcripta reliquerunt, eò tamen vterque prouectus eſt, quò non facilè debiliores, ſi nemo porrigat manum, peruenire poſſint. Eſt enim (vt ait Cicero) locus latè patens de natura vſuq; verborum. De quo neuter amplè & copioſè diſputat. Res eſt obſcura compoſitio, ſi nō illuſtratur exemplis. Alter autem idonea apud latinos nō reperit, alter Ciceroniana ſæpe fugit vt moleſta. Si quid in hac re poſſumus (minimum autem, vel nihil eſt quod poſſumus) at ſi quid poſſumus, ſtudioſis orationum conſultum volumus. Illos amatores ſui tam ſuperbè glorioſos, quandoquidem id maximè volunt, labi, errare, falli, ſinamus. Non audient hos monitus, nec iſta præcepta ſuſpicient, qui Apuleium per florida ſecuti, deſeruere Ciceronem. Legant putidos flores: Habeant congeſtam inſo-

lentium verborum ſupellectilem. Notatos teneant communes locos. Circunferant enchiridia quædam, vnde magnam vim locutionum promant. Nos veterum prudẽtia, conſilio, authoritate nitamur, qui cẽſent eos ſtultos & inſanos fuiſſe, qui literis mãdarunt cogitationes ſuas, nullam facultatem orationis habuerunt.

Quanti ſit oratio lectis verbis & ordine digeſtis conſtituta. Cap. 2.

E grauitate ſententiarum, de figuris & ſchematis ingẽti voluminum magnitudine comprehenſis, in præſentia non ago. Nunc hoc propono, quod eſt huius inſtituti, bonitate verborum, & eorũ digeſta compoſitione nihil eſſe in oratione laudabilius, nihil in quo magis neruos omnes intendere debeamus. Ab hac virtute, eloquentia, non ab inuentione aut à rerum diſpoſitione nomen accepit. Eloquentia ab elocutione dicta eſt, & ab eadem orator, & oratio: quæ non aliud eſt, quàm oratoris elocutio. Nec is cui dicendi facultas ineſſet, aut inuentor, aut diſpoſitor, ſed eloquens appellatus eſt, propterea quòd inuentio & diſpoſitio multorum communis, non tam artis eſſe, quàm prudentiæ cuiuſdam videtur. Elocutio oratoris eſt propria, & arte obſeruationéque ferè tota conſtat: res adeo rara, adeóque difficilis, vt M. Antonius in libello „ quodam ſcripſerit, diſertos ſe vidiſſe multos, eloquentem „ omnino neminẽ. Optimũ dicẽdi genus aut nullis adhuc, aut perpaucis contigiſſe argumẽto eſt, quòd in arte collocãdi Brutus & Caluus auſi ſunt reprehẽdere Ciceronẽ, cu

ius dictionem nemini mortalium imitabilem hodie complures existimant. Sed illud perfectum summumq́;, si supra nos est, nihil quidem ad nos. Quod possumus, id assequamur, & elocutionem quanuis tenuem & minutam, modò probam rectámque, præclarum quiddam esse profiteamur. Compositioné (Quintiliani verbis vtar) eruditissimo cuique persuasum est valere quamplurimum, nō ad delectationem modò, sed ad motum quoque animorum. Primùm, quia nihil intrare potest in affectum, quod in aure velut quodam vestibulo statim offendit. Deinde quòd natura ducimur ad modos. Neque enim aliter eueniret, vt illi quoque organorum soni, quanquam verba non exprimunt, in alios tamen atque alios motus ducerent auditorem. Quòd si numeris & modis inest quædam tacita vis, in oratione est vehemētissima. Quantumq́; interest, sensus idem quibus verbis efferatur, tantum verba eadem qua compositione vel in exitu iungātur, vel in fine claudantur. Hactenus Fabius. Cicero in Bruto. Nec res vlla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis valet. Idem in Oratore. Quanuis suaues grauesq́; sententiæ, tamen si inconditis verbis efferētur, offendent aures, quarum est iudicium superbissimum. Mutila, hiulca, redundantia, confragosa, quæ intersistunt, quæ malè connectuntur, quæ claudicant, quæ dissentanea sunt, aurium sensum molestè feriunt, animum offendunt, vim orationis interturbant, nec quenquam diu retinere possunt, nisi fortè Midas illos, & asinos ad lyram, qui se quærere sententias, verba modulata repudiare gloriantur. Ingenia liberaliter instituta, quæ naturæ bona non corru-

pta, sed

pta,ſed aucta voluerunt, ſpecie orationis & decore capiuntur,modulandi iucunditate recreantur, & illá qua ſermones hominum,qua libri commendantur,qua ſuauis eſt eloquentia,non aſpernantur voluptatem.In compoſitione verborum,vt in muro lapidum , decor eſt & pulchritudo,qua non aliter oblectantur aures,atque figuris optimis oculi. Placet elegantia verborum bene digeſtorum, ſicut partium corporis inter ſe competentium. Quumq; perinde atque flumen alueo prono, compoſitè fluit oratio,demulcet audiētem,& ſine vllo tædio quaſi iucundo nauigio per ſentētiarum fluuium perducit ad finē.Aptaueris pedes eius , aptè decentérque ſicuti bellator equus in curriculo feretur.Compoſueris numeros , vt certator in palæſtra,ſic pulchrè fortitérque pugnabit. Modulatus fueris ambitus & concluſiones , ſymphoniacorum modos omni ſuauitate ſuperabit. Quis (inquit Cicero)cantus,moderatæ orationis pronunciatione dulcior inueniri poteſt? Quod carmen artificioſa verborum concluſione aptius? Quis actor in imitanda,quàm orator in ſuſcipienda veritate iucundior ? Quòd ſiquis adeò ſeuerus & immanis eſt , vt nulla voluptate capiatur , poterítne contemnere dicendi perſpicuitatē ? Nihili faciet vires & impetus orationis? Oratio quanto compoſitior, tanto perſpicua magis atque dilucida. Nam quemadmodum ſenſum confundit indigeſta verborum perturbatio,quod hyperbatōn vocatur,ita claritatem fert ordine compoſita collocatio. Cur Cicero tam facilis intellectu videtur , etiam quando ſublimis eſt?Scit nimirum quo quodq; loco verbum ſtatuendum ſit.Cuique ſuum aſſignat ordinem.Cur

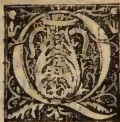
pleræque indoctissimorum sententiæ non capiuntur animo? Omnis eorum dictio contorta est. Si igitur summa virtus orationis est claritas, & ea vehementer collocatione splēdescit, ad summas orandi virtutes accedat proximè collocatio, necesse est. Eadē vires addit orationi. Vt enim amentis hasta, & neruis sagitta, sic cōpositione sententia concitatur. Quòd autē sunt varia dicendi genera, nunc celeritate dicendi rapiuntur animi; nunc tarditate torpescunt, nunc grauitate componuntur, nunc leuitate vanescunt, aut læti sunt, aut tristes, aut quieti, pro orationis habitu, formáque dicendi. Itaque damnandi sunt qui horridum & incultum sermonem, quàm cultū nitidúmque magis virilem esse cōtēdunt. Ex quibus alii de industria nolunt id quod nō pessime (si volūt) facere possunt: alii neque possunt, neque volunt. Non posse se negant, nolle gloriantur. Iudicio falluntur illi, hi laborant ignorantia. Neutri mea sententia probādi, qui pulcherrimam eloquentiæ virtutem in sermone Romano aut negligūt, aut vituperant, quam in communi lingua, & in sermone populari tantopere concupiscunt. Si pulchrum laudabiléque est cōponere linguam Gallicam, aliámve quæ non ita verborum mutatione gaudet, cur turpe & fœdum est Latinam tanto meliorem, quanto communiorem, in ordinem aptum digerere, quæ sine trāspositione vocū nullam penitus habet venustatem? Quærenda suauitas oratori.
" Neque enim refert (inquit Cicero) videre quid dicē-
" dū sit, nisi id queas solutè & suauiter dicere. In artificiosa constructione non modò iucunditas, perspicuitas, & vis maior est, quæ omnia per se maxima sunt, sed etiā stupor & admi-

& admiratio, quæ dicentem non hominē videri, ſed deum quēdam inter homines efficit. de quo Cicero tertio libro de Oratore, Nemo, inquit, vnquam eſt oratorem, quòd latinè loqueretur, admiratus. Si eſt aliter, irrident, neq; eum oratorem tantummodo, ſed hominem non putāt. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixiſſet, vt qui adeſſent, intelligerent quid diceret, ſed contempſit eum qui minus id facere potuiſſet. In quo igitur homines exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum (vt ita dicam) inter homines putāt? Qui diſtinctè, qui explicatè, qui abundanter, qui illuminatè & rebus & verbis dicunt, & in ipſa oratione quaſi quendam numerum verſūmque conficiunt, id eſt quod dico ornatè, qui idem ita moderantur, vt rerum, vt perſonarum dignitates ferūt, ii ſunt in eo genere laudis, quod ego aptum & congruens nominem. Qui ita dicerent, eos negauit adhuc ſe vidiſſe Antonius, & iis hoc nomen dixit eloquentię ſolis eſſe tribuendū. Eam vult inſtrui collocationē, quæ quaſi quendam numerum verſumq; cōficiat. Non amat ſcopas diſſolutas, & inordinatū dicēdi genus, quod vt arte, ſic & omni decore caret. Artem ſemper comitatur decor. Ars inuenit in arboribus quincūcem, in vitibus limites, & paria interualla, in oleribus areas, in vrbibus inſularū deſcriptiones, in ædibus cellas, & inſtrumēta ſepoſita, in ciuibus ordines, in exercitibus inſtructiones, in diſciplinis generum formarumq; ſeriē, in poëmate contextū, in rebus oratoris diſpoſitionē, in verbis collocationem, quæ ſpecioſa veluti quadratū corpus, & robuſta ſicut acies eſſet: quā qui deſpicit, quodāmodo ordines cælorū, ſiderū, erronū, elemētorum,

corporum,& artificialium omnium quæ naturam proximè imitantur,temerè & ſtultè deſpicit. Vbi ſunt tot philoſophorum libri, quorum nullus non ſententioſus erat? Vbi tot opera poetarum generis heroici? Vbi tam multa cæterorum? Vbi annales & hiſtoriæ? Vbi tot diſertorum orationes? Vbi infinitæ doctorũ conſcriptiones? Vbi ſexcenta proximis ſeculis magno ſudore conſcripta, editaq; volumina? Vbi prudentium quidem, ſed incultè loquentium, id eſt infantium vigiliæ & labores? Fuerunt, inquies. Cur etiam nõ ſunt? Rogas? Non placuit indigeſtũ chaos, non inſulſæ veterum glandes, non horridæ caſæ, nõ indocta barbaries, non agreſtia tegumẽta, non in montibus & ſyluis ferina vita, non quicquid arte expoliri, & in melius aptari formariq; poſſet. Ornamus prophanas ædes auro & argento: hortos, agros, prædia decoramus. Imponimus equis phaleras. Corpora noſtra ſplendidè veſtimus, menſas magnificè apparamus. Theatra ad voluptatem conſtruimus, ſacras ædes vaſis aureis, gemmis, ſtragula veſte, ſignis, tabulis, & id genus ornamentis facimus auguſtiores: Cur ſermonem, quo nihil homini melius datum eſt, excolere non licet? Quid Liuius adiecit antiquis annalium ſcriptoribus? Quid Virgilius poëtis? Quid Columella rei ruſticæ authoribus? Quid æquales plurimi, quid recentiores noui pepererunt? Exterſerunt illam veterum rubiginem, & res eorum nitore verborum ſplendidas effecerunt. Quemadmodum viro magnifica veſtis, & ornata domus nonnullam affert dignitatem, ita quoque verborum ſplendor & ordo quadam maieſtate donat orationem. Si conditor ille rerum deus immortalis, nõ omnia varietate & pulchritudine

tudine exornauit, illius exemplo cōtemnamus ornatum. Si rebus in omnibus cōiunxit vtilitati decorem, cur illum summum opificem, summæ vbiq; pulchritudinis effectorem veremur imitari? Incidimus tamen in stultissimū barbarorum genus, qui laudāt equi bouisq; speciem, qui probant hominis bonam formam, qui stupidi contemplantur ornamenta regum; qui tollūt ad cælum splendidum conuiuium, qui lauta supellectile capiuntur, qui (vt breuiter finiam) nihil non pulchrū magnifaciunt, nisi quod circūdatum est orationi. Quid est causæ cur illud vnū probare non possunt? Quod habere debent & non habent, ne turpe sit quòd non habent, hoc iniuria vituperant. Aliis ingenium, aliis defuit labor. Stylus est magni laboris (quē plerisq; fugimus) sed optimus & præstantissimus dicēdi effector ac magister. Vt quod res velit, eloquare: ingenio, studio, arte, exercitatione, imitatione opus est. Hoc maximè docetur, (inquit Fabius) hoc nullus nisi arte assequi potest, huc studium adhibendum, hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas cōsumitur, hoc maximè orator oratore præstantior, hoc genera ipsa dicēdi aliis alia potiora. Sed si in tenui labore honesto non parua est gloria, in hoc certè omnium honestissimo debebit esse vel maxima. Hanc quisquis adipisci volet (omnes autem velle debent) optimo statim præceptore, si licebit, vtetur: alioqui natiuum illum ingenii candorem fœdissimo loquendi colore vitiabit, & aurium iudicium illiberali sono, & sermonum prauitate corrumpet.

Qui fugiendi magistri. Cap. 3.

VVM innumerabiles in omni gente magistri linguam pueritiæ informare velint, paucissimi de rebus propriè, ornatè, compositè disserere possunt. Hæc tamen virtus in grammatico si non est, officium explere suum non potest. Id Quintilianus de re grammaticorum loquens affirmat, his verbis, Eloquentia quoque non mediocri est opus, vt de vnaquaque earum quas demonstrauimus rerum, doceat propriè & copiosè. Nunc irrũpunt αὐτοδίδακτοι, genus hominum temerarium, confidens, & audax. Nullá vel mediocriter sciunt, & omnem profitentur artem. Omnia peruadunt, omnia suis prælegunt. Omnia inculcant. Omnia dictant. Omnia contaminant. Prima rudimenta, syntaxim verborum, Officia, Paradoxa, libros de Inuẽtione, de Senectute, Quæstiones Tusculanas, poëtas, historicos, oratores, philosophos, vno eodemq; die, sine modo, sine lege, sine ratione, obtrudunt infantiæ balbutienti, & circa elementa prima hæsitanti. Vt omittam cætera, nullum habent verborum delectum, nullam artificiosam collocationem, nullum certum dicẽdi genus. Omnia locis omnibus promiscuè & cõfusè, nõ sine sui iactatione, garriũt: nec tã humana voce loqui, quàm inter cornices ineptè cornicari videntur. Volubilis illa garrulitas, & incondita linguæ profusio, per mille species rerum non aliter quàm somniantis animus momento rapitur: non insistit, non imprimit vestigium, non habet quod certò loquatur, etiam si nihil non vult loqui.

Quòd

Quòd siquãdo loquacitati finem imposuit, nec ipse qui talia profudit, nec audientiũ quisquam scire potest quidnam sibi velit. Virtus est orationis (si diis placet) nulla in re commorari, huc & illuc dissilire, omnia commiscere: sic agere, vt tuam nemo capiat mentem: onerare auditorem putidis verbis, & inamœna locutione, & contorto genere dicendi aures animúmque cõtundere. Quid hinc iudicii referet auditor? quid disciplinæ liberalioris? quid sententiarum? quid verborum? quid puri rectíque sermonis? quid potissimum sequetur? Pendebit ab ore non dico loquentis, sed insaniẽtis. Alieno se iudicio committet, atque in diuersa rapietur, vti puluis qui venti procella corripitur: & vt os nutricis infans, sic ille magistri linguã exprimere conabitur. Materia scribendi proposita, præceptorem imitatus euagabitur. verba noua cum obsoletis, grandia cum paruis, dura cum mollibus, latina cum barbaris miscens, nullum eorum aptè & ordine collocabit. Laudabit hæc ignarus veri magister: exprimet illum tandem discipulus infœlix, & ex officina mala prodibit haud bonus. Et quoniam quæ praua sunt, hærẽt tenacius, nunquam poterit elui impura fœdaq; linguæ proluuies. Nam

» Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem

» Testa diu—

» Et vera nimis est Quintiliani sentẽtia, Frãgas citius quàm
» corrigas quæ in prauum induruerunt. Quàm multos flectere volui? quàm multos aliter instituere? quàm vani fuere mei labores? Ingenii vis illa naturalis penè mortua, nõ ita restitui poterat, vt aliquid rectũ & æquale & naturæ simile gignerent. Arte quadam, vt verius dicam, nebu-

la fumóque nitebantur,& quaſi per aërem vagi,& multa quærẽtes,nihil omnino reperiebant,niſi inane quiddam,à naturæ firmitate nimis alienū. Abſit igitur hæc peſtis ab eo qui ſuas aures modulatione erudire, verborū diſcrimina diſcernere,ſuo quæque ordine collocare velit: Abſit hoc monſtrum horrendum,informe,ingens,cui lumen ademptum. Sed permulti ſunt id genus Cyclopes: contrà pauci reperiuntur qui encyclopædian abſoluerunt. Eſt aliud
2 hominum genus minus arrogans ac inſolens,æquè tamen incultum & indoctū. Ex authoribus, qui potiſſimum legendi ſint quoniam iudicare non poſſunt, & conſcii virium ſuarum,principes linguæ latinæ interpretandi cauſa aggredi nón audent,optima quæque tanquā ſacra Cereris diu non ineunt. Vilia quædam poëmata, & inſulſos dialogos,& leues epiſtolas,& apologos, & fabulas inutiles,& leuiculos authóres,quos impropria paraphraſi grauiter onerent,legunt. Singulis verbis,núnc ſingula, nunc bina,nunc terna quaternáve reddunt: & ſpinoſa verborū copia locos omneis & paginas implent: túmque præclarè doctoris officium obire ſe putant, quū térque quatérque repetendo cantitant, Eſt, id eſt exiſtit.. Què pro &. Quoque,id eſt etiam. At,id eſt ſed. Enim pro quia. Docemus,hoc eſt inſtruimus,oſtendimus,monſtramus. Scribo,id eſt deſcribo,cōpono. Phagi,illius arboris. Hibiſco, illa herba. Cátharus,illud vas. Sagitta,id eſt pharetra. Carbaſus,induſiū delicatū. Timet,hoc eſt metuit,pauet,horreſcit,formidat,veretur. Præclara ſanè verborū copia,pulchra loquēdi proprietas,bellū pueritiæ formādę prīcipiū. Quid agis? Soli demens lumen infers,tenebras nō aufers.

Dilucidi & obſcuri nullum ſtatuis diſcrimen. Verborum proprietatem & ſuauitatem, qua nihil in oratione gratius eſt, ſic abiicis, vt ſi aliena ſummoueas, tua non intelligantur, & incredibiliter exhorreſcant. Quid? Mirabere iſtorũ ſtultitiam. Ne ſit obſcurior illa (quam diximus) interpretatio ridicula, puerum iubent adſcribere putidam quandam paraphraſim, quam ſententiam vocant, & eam diligenter ediſcere. Hinc accidit in authoribus primæ dignitatis (quos iſti aliquãdo tandẽ ſuſcipiunt) vt ea verba quæ maximè cuiuſque rei propria, quæq; ſunt ornatiſſima atq; optima, puer relinquat, minus idoneis vti conſueſcat. Quæ, malum, eſt hæc inſania? vt contortam barbariem, quàm rectam loquendi rationem memoriæ tradi, in imitationem vſúmque trahi malis? In ediſcendis optimi cuiuſque ſcriptis, audita modorum ſuauitate formaret aures, verbis abundaret vel optimis, & tandem animi impetu ferente, eadem propè contexendi ratione vteretur. Nunc tecum derudere miſer aſſueſcit. Totus ſcatet malis verbis. Prępoſtera compoſitione deprauat orationem. Quod autem materiæ genus proponis ad ſcribendum? quæ tibi exercendi ratio eſt? Ponis aliquid ocioſum, neque inuentione acutum, neque ſententiis vtile, neque partibus inter ſe cohærentibus elegans & cõſentaneum. Ex colluuie gloſſematum tuorum, & annotationum ſterquilinio, ſpurca quædam verba diligenter eximunt pueri, quibus non rem præſcriptam, ſed aliud neſcio quid finitimum complectuntur. Hæc male conſuta proferunt. Admoues aurem, tua agnoſcis, egregios imitatores exoſcularis. Nam parenti ſimia pulcherrima eſt. Si quis eſt aut barbariſmus, aut

ſolœciſmus occultior,aut vox horridior,aut vitiũ in conſecutione,aut perturbatus ordo, non animaduertis, propterea quòd audis aptum tuis auribus,quanuis inemendatum,durum, & inamabile dicendi genus.Sed dimittamus iſtos,ne forte laceſſiti grauiter excandeſcant. Cauendũm eſt enim ne quam ferant opem Guido Iuuenalis,aut alius eodẽ modo facilis ac obuius interpres. Hoc præſidio freti ſe parant ad certamen,& de imperio ſummâque rerum contendunt. Quid alios referam multos,qui ſtimulant iuuencos,terram non arant?

" πολλοὶ βουκέπται, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες.

Alii totum diem vociferantur in ludo. Iuuentutem obruunt multitudine verborum impuriſſimorum, nec illam diſputationibus agitant, nec exercitationibus roborant,nec excitant languentem, nec petulantem coërcent imperio,& magiſterii dignitate. Alunt improbum quoddam hominum genus, quod ignorans ſuas vires,omnia ſe poſſe credit,omnia præ ſe contemnit ac deſpicit. Vt tyro ferox veteranos aſpernatus, multa & egregia de ſe pollicetur: collata manu, & impreſſione facta, ſtare loco neſcit, cedit, fugæ ſe mandat, & tum demum imbecillitatis ſuæ certior factus,non reuertitur in prælium: ſic & iſti animorum pleni,eruditos & exercitatos faſtidiunt. nihil ſibi non arrogant inſolẽtes.vbi in certamen literarum pugnámque ventum eſt, haud magno momento ſuperati deſerunt,& deteſtati literas & magiſtrum,& doctis omnibus infenſi, ad aliud vitæ genus confugiunt. Sunt qui ſedulò materias à ſuis exigũt hora præſtituta. Redditas perlegunt ipſi:ſed quoniam arbitrãtur hoc vnũ ſuum munus

eſſe,

esse,expurgare vitiū barbarismi atq; solœcismi, non progrediūtur vltrá. Puerum non admonent eorum quæ durè & horridè, quæ inusitatè, quæ contortè, quæ obscurè, quę exiliter, quę affectatè tumideq; dicta sunt. Pro sermone latino & emendato vasta & agresti lingua abutuntur: nec inter Latinos iure numerari, nec inter doctos haberi, nec munera præceptoris obire possunt. Iam quotus quisque nouit versum arte modulari? aut orationē verbis & propriis & vsitatis atq; cōpositis exprimere? Expectamus aquā è pumice? Quî rudes illi docebūt cæteros id quod ipsi non modò nō facere, sed ne intelligere quidem possunt? Quonam pacto iusti erunt existimatores eorum quæ candida atráne sint, cæci: bona an mala, improbi: culta an inculta, impoliti non vident? Qua formabunt arte iuuentutem? Quibus ornamentis excolent? Ex eiusmodi officina mirum ni prodeat incultus informisque discipulus. Hic (inquiunt) præstantior est puer, multo plura scripsit. victus ille, edidit enim pauciora. Huius omnia verba trita sunt, illius inusitatiora, & eo nomine meliora. Habes hominum iudicium. Non scripti genere, sed quantitate: nō proprietate, sed insolentia censent orationem. Multos alio quodam morbi genere vitiosos numerare possum, quorum contagionem fugere debet is qui studio componendi, & orationis collocatæ gloria ducitur. Multos ipse cognoui, qui omnem orationis elegantiā esse statuebāt in adagiis, apophthegmatis, verbis antiquatis, nouis quibusdam nitelis, & ridiculis ornamentis: vt si cōfectores stragulæ vestis pauca effingāt in ea signa, vniuersum contextum negligant: vt si olitor treis quatuórve

ſtirpes herbarum ſpecie lucidas,fructu inutiles colat,reliquas terræ partes incultas eſſe patiatur.Illos omneis fugiendos eſſe ſciet qui hæc verba Ciceronis audierit· Magni
» intereſt quos quiſque audiat cottidie domi,quibúſcũ lo-
» quatur à puero,quemadmodum patres,pędagogi,matres
» etiã loquantur.Legimus epiſtolas Corneliæ matris Grac-
» chorum.apparet filios nõ tam in gremio educatos,quâm
» in ſermone matris.Auditus eſt nobis Lęlię C.filię ſermo.
» Ergo illam patris elegantia tinctam vidimus,& filias eius
» Mutias ambas,quarum ſermo mihi fuit notus : & neptes
» Licinias,quas nos quidem ambas,hãc verò Scipionis etiã
» tu Brute credo aliquando audiſti loquentem.

Qui fugiendi ſcriptores elegantiarum. Cap.4.

NOn defuerunt & qui memoriæ literarũ componendi leges,& collocandi præcepta mandarẽt. In illis principatum obtinuit Auguſtinus ille Datthus,& quidam Petrus Niger,ornamentis orationis(vt ſibi videbatur)admodum cãdidus. Horum venuſtatem nitorémque poſteriores vehementer admirati,ſcripſerunt alii progymnaſmata, alii enchiridia, alii loquendi formulas,alii inelegantes elegãtias,alii quaſdam ſuas obſeruationes,quas tum teneræ ætati, tum mediocriter eruditis perutiles eſſe rebantur. Finis erat eiuſmodi ſcriptionum,vt qui venuſtus & elegans veluti gratiis afflatus eſſe vellet,hæc verba,nullus,nemo, nihil,nunquam,nuſquã,neutiquã,nequaquam,in clauſula collocaret:vt verbo ſæpius quâm nomine aut participio clauderet ora-

ret orationem: vt geminaret copulandi coniunctionem: vt in exitu voce trium quatuórve syllabarum sustineret ambitum: vt obliquum casum statueret initio: vt pronominibus, qui quæ quod, ea quæ natura præponi debeant, arte postponeret: vt in eius ordine rei nomen duarū syllabarum antecederet, adiectio sequeretur, si modò totidē pluribúsve constaret syllabis: vt, pater meus, frater optimus. Deniq; vt si idem vel epistolam vel orationem scribere & exornare vellet, insignibus formulis quasi aureis emblematis vteretur. Adiiciebant pauca verba raræ cuiusdam pulchritudinis, quibus tanquā gemmis distinguerent & illustrarent opus. In hisce rebus, & paucis generis eiusdem, omnem omnium oratorum elegātiam positam esse existimabant. Quo quid ineptius, magisq; ridiculum esse potest? In oratione nulla verbo propria sedes est, nullus certus & immutabilis locus, nullus vnquā fuit sic destinatus ordo, vt eius mutatio deformis & inelegans esset. Loca verborum communia sunt: nec in extrema clausula magis quàm in principio, nec initio potius quàm in oratione media ponuntur. Neminem vnquam vidi pulchriorem, compositè dixeris. Pulchriorem vidi vnquam neminem, incompositè. Inter oratores neminem summū perfectumq; reperies, rectè dicitur. Inter oratores summū perfectúmque reperies neminem, prauè & affectatè. Vbi igitur aptè collocaueris hoc verbi neminem? Sempérne in extrema sententia? nequaquam. Cur ita? non id vbique patietur ratio componendi. quamobrem? Obseruantur in clausula, id est in oratione postrema, duo trésve pedes, qui compositè & decenter incedant, & suauiter cadant in

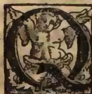
aurem. Si dactylus hic, neminem, in cõclusione ponatur, nisi pes vnus & alter molliter antecedat, offendet aurem, & illius eum loci quodammodo pœnitebit. Quum dico, Ferendum grauiter in hominibus sapientem inueniri neminem, nõ lœduntur aures, quia coagmentatio cohæret, & sine versu molliter ad finẽ currũt pedes. Quum dico, Prendere auidè cupiunt neminem, nulla voluptate sensus oblectatur, propterea quòd sic exiliunt & attolluntur anapæsti, vt nõ inclinentur ad dactyli positionem. Ad hoc compositio iuncturaq; hiat, & asperè duo postrema verba concurrunt. Mutandus est igitur ordo verborum, & auribus eruditis instruendi ratio committenda. Quid si reiecta in extremum particula quæ primas habere cupiebat, transuorsum trudentur omnia? vt, Mihi placui minus nunquã. Rectiúsne Crassus istuc, Nunquam mihi minus placui? Quemadmodum in extructione murorum vidẽt oculi quo loco quodq; saxum rude melius aptetur, sic & in oratione digerenda iudicant aures qui cuique verborum sit assignandus ordo. Quid igitur opus est quasi de certo loco præcipere? Quid incerta pro certis habentur? Pro significatione, figura, coagmentatione, numero, loca singulis assignantur. Nec si verbum propriè dictum sæpe claudit eam quam perficit orationem, idcirco dixero, Patrem amaui. reclamat enim aurium iudicium. Amaui patrem, vel natura monente dicendum esse iudicabo. Qui verba de loco in locum transfert ornandi gratia, nõ enumerat eorum syllabas, vt inde sciat vtrum anteponendũ sit, epithetón ne, an rei nomen, sed iunctura & interuallo pedum, loca metitur: prima media vltima quò inter se

 consentiant,

consentiant, attemperat. Iam quid iuuabunt locutiones ex enchiridio, si imparibus assuentur? Vt erit æquabilis, suiq; similis oratio, si duæ trésve ab optimo scriptore sententiæ longè cæteris emineant, & quàm sint humiles reliquæ, sua amplitudine demonstrent? Cur a casu obliquo pulchrius quàm à recto ducimus initium? Quis vnquam veterum tulit has leges? Multa de rhetorica tradidit Aristoteles, multa Theodectes, multa Theophrastus, Hermagoras haud pauca, plurima Cicero, non pauciora multo Quintilianus: quid? horum nemo vidit quod Datthus? quod Niger? quod Progymnastes? quod formularii, & eiusmodi inuestigatores elegantiarum? Nesciebant credo, & tam suaues delicias nunquam gustauerant. Cur isti igitur admirantur eorum dicta? cur habent pro lege formulaq; loquendi, quicquid notatum scriptumq; reliquerunt? Quo pacto ex illis eruunt exempla, quibus sua præcepta confirmare conantur? Sciebant, inquiunt, sed tam parua scribere grauabantur. Itáne veró? Diligenter omnia persequebantur oratoris ornamenta, & vobis tam suaues tamq; molles orandi voluptates præteribant? Non ita est. Nullum eorum qui libellos istos ediderunt, artes oratorias aut intellexisse, aut saltem legisse contendo. Si fortè legissent, nunquam certè quidem commisissent, vt hoc nouum & insolens & inauditum legum genus conderent. At præclarè nonnulla scripserunt. Quis negare potest? „ Nullus est tam malus liber, in quo non sit aliquid boni: sed magno constitit quicquid illud fuit. Innumerabiles tum pueros tum viros bene collocandæ dictionis percupidos, nomine facilitatis, & nitoris illuserunt. Passim le-

gebantur, vulgò circumferebantur, in scribendis epistolis & conficiendis orationibus leges eorum haud aliter obseruabantur, quàm mysteria, atq; cæremoniæ deorum. Alebant inanem spem: vnam aut alteram ad ornandum particulam, non integram vestem induebant: tandé suos cultores partim nudos, partim ridiculè vestitos ad hominum doctorum ludibria mittebant. Quum vita celeri cursu fugiat, & studiorum tempus admodum breue sit, in tanta librorum optimorum copia cur malumus in pessimis quibusdam quàm in optimis bonas horas collocare? Quæramus alios dicendi magistros, qui planè sciant qua ratione pro tempore, loco, & personis, acies verborũ sit instruenda. Ne de pauca supellectile, sed de vniuersa dispositione » verborum dimicemus. Quæ maiores agit prædas, illa iu» cundior est victoria.

Qui magistri, quiq; scriptores deligendi. Cap. 5.

VOS ludi magistros, & quæ præcepta vitaret homo studiosus elocutionis, breuiter attigimus. Nunc quem potissimum doctorem & dicendi magistrum sequatur, vt quò maximè velit, eò breui compendio viarum perueniat, si placet, explicemus. Non erit alienum ab instituto, quærere ducem, sine quo ad propositum finem rectà venire non possit. Non agam de virtute præceptoris, quæ in primis est à discentibus expetenda, propterea quòd pueri vt eius artes, sic & mores, & malos quàm bonos sæpius imitantur. Nihil dicam de cognitione & scientia rerum ma-

 ximarum,

ximarum,quā ſi non habet,docet alios indoctus,&,quod dementis eſt,verba ſine re profundit. Quàm ſeueram debeat habere diſciplinam, quàm ſanctam, quàm virilem, quàm aſſiduam,nō eſt hic diſputandi locus. Hoc ad rem pertinet, quo ſit ingenio,quáque natura præditus. Nam quemadmodum poëtæ,ſic (mea ſententia) quodammodo naſcuntur oratores. Nec enim poëtæ,ſi naturæ parentis igniculi deſint,alta & ardua excogitare,delectum verborum habere,numeros aptare queant. Nec oratores aduerſante Genio mira quædam inuenire, propriè, copioſè, venuſtè, floridè diſſerere poſſint. Eſt in oratione,ſicut in verſu, numerus, & obſcura modulatio, quam teretes & rotundæ ſentiunt aures. Quædam verba ſic amica ſunt, & penè germana, vt inter ſe concordia ſumma copulentur: quædam (vt ita dicam) inimica atque diſſona:quæ ſi coniunxeris,perpetuò rixabuntur, & aſperè ferient illam ſentiendi facultatem. Quis hac de re iudicabit? Auris. An omnis? Haudquaquam verò. Quæ ſic,& quæ non? Senſus ille,ſicut omnia, adiuuatur arte & exercitatione. Fateor, Alioquin iſta non traderem: ſed niſi vis illa naturalis, acuta, ſagax, acris habiliſque ſit,niſi ſonorum differentias & modorum ſponte ſua diiudicet, niſi in ambitu,& partibus illius,temperata, curta, redundantia,in verbis aut ſingulis aut compoſitis lenia,aſpera,mollia,dura ſentiat:ars & vſus,res duæ maximæ,non efficient vt inſtructa venuſtáque ſit oratio. Noui plurimos ſtudio & amore literarum eximio,qui cognitis atque perſpectis rhetoricæ præceptis, ſumma cum diligentia multa ſcripſerunt,nec ſecus ac poetæ ſolent, in collocanda dictio-

ne, & quærenda venuſtate diu multúmque laborarunt: ſed enim conatus infœlices fuerunt, & malè propitiæ Muſæ. Non ſuberat vera vis & indoles, non fluebat illa vena atque natiua fœcunditas, nec ſenſum natura duriorem mouebat aſpera ſonorum cócurſio. Itaque ſuccumbebat ars & animus ſilente conſilio naturæ, nec vllum percipiebat dignum ſuo labore fructum. Sic erat, vt colédi peritus agricola, qui ſterile ſolum omni arte & induſtriâ ſubigit, eóque coniicit ſemen. hinc fortè naſcetur aliquid quod tandem metat: ſed raræ & graciles ariſtæ
» fallunt hominum boúmque ſudores. Non omnis fert o-
» mnia tellus, inquit poëta. Nec ars ſola poteſt, quod ipſa concurrente natura. Quid? quòd ſub vno eodemq; præceptore videas pueros eadem informari diſciplina, & intendi pari diligentia, qui tamen in oratione exædificanda non ſunt inter ſe pares? Quid eſt cauſſæ? quid? Illorum paria non ſunt ingenia Quum ſit vna rhetorica, totidem ferè ſunt genera dicendi, quot oratores: nec vnquam duo per omnia conſimiles reperti. Hanc formarum varietatem non aliter in ordine, quàm in hominum ore natura fecit. Quòd ſi quis aliò quàm quò natus eſt, tendit, Gigātum more naturæ deoq; repugnabit, & ſuæ ſtultitiæ tandem precium feret. Labor improbus res arduas expugnat, ſed funditus euellere naturæ fundamenta non poteſt. Verum eſt illud Horatianum,

» Naturam expellas furca: tamen vſque recurret.

Sint igitur eloquendi magiſtro celeres animi motus, & inſita prudentia. Inſit vbertas, & quædam muſica vis ingenii: & innatus venuſtatis amor alliciat animum eius ad

verborum

verborum suauitatem,vt numerosæ constructionis ordinem persequatur. Sic expetat ornandæ dictionis artem, vt tamen à naturali & illaborato fluxu longè ne recedat.Nam tanto deterior erit,quanto longius à natura ducetur oratio. Non excidit mihi quod authore Quintiliano dixeram,elocutionem omnem arte consistere. Natura sine arte in inueniendo & collocando multum sanè potest,in eloquendo nihil omnino.Sed ars sine natura in his omnibus debilis est. Cui natura modulationis huius indidit amorem, versatus sit in optimis tum proprietatis tum collocationis authoribus.Teneat quæ de singulis verbis,de compositis, de coagmentatione, de concinnitate, de numero, de compositione Cicero præcepit. Horum omnium vim rationésque notas habeat. Ne quid ignoret quod Quintilianus de natura verborum simplicium, de ornatu,de compositione scripsit. Ab his enim duobus viris penè res omnis est absoluta, vt hic Græcis authoribus nihil egeamus.Nec opus erat his præceptionibus nostris,nisi agere pingui Minerua, & rem obscuram exemplis illustrare voluissemus. Et quoniam aures hic plurimum possunt, erudierit sensum, primùm in carminibus poëtarum,Terentii & Virgilii maximè, altero nemo Latinorum purior venustiórque,altero nemo compositior, deinde in oratione non minus propria & latina,quàm instructa atque modulata, qualis est Cæsaris atque Ciceronis. Est in Cæsare summa proprietas, compositio tenuis quidē,sed perquam suauis.In Cicerone cum proprietate omne eloquendi genus,omnisq; figura dicendi. Hos quatuor,si non ad omnem & inuentionem & elocutionem,

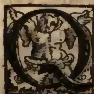
tamen ad id quod volumus,satis esse dicimus. Quanquam non repudiandus est educator, qui varias, si modò sanas, dapes apponit:non tamen maiorem quærimus verborum puritatem,neq; flagitamus delectum exquisitiorem,neque extructiorem petimus collocationem. Horũ scripta cantitauerit magister,& crebra pronunciatione quodámodo limauerit suas aures.Hęc proponat pueris ediscenda. Hęc clara voce ac virili prælegat, interpretetur, quid virtutis habeant, sedulò demonstret. Quod si facere non possit, eum satis idoneum nõ habebo. Nec diu virtus aut vitium latebit. Animaduertentem difficile nõ est iudicare (si modò propius inspicitur) qui valeat ingenio professor, qui phrasim redoleat elegantem, qui sermonem habeat purum, dispositum, & ornatum, qui vitet illud opimum & adipale dictionis genus,in quo ridétur Asiani:qui nec hæsitet turpiter,nec intersistat,nec languescat,nec mutila iactet,nec concisè,impropriè, barbarè loquatur. Est vna de summis eius virtutibus, sermo expeditus, venustus, & incorruptus. Assiduè cadit in aurem pueri, sensumq; dulci voluptate demulcet. Hinc fit,vt non modò libentius audiat eloquentem, sed etiam vt sic castiget & informet aures,vt horridam & incultam perferre linguam postea non possit. Nolo hominem dissolutum, qui subinde pueritiæ verba faciens,propria impropria,pura impura, latina gallica, grandia parua, composita incomposita commisceat. Volo virum qui excitet animum,atq; ratione moderetur: vt quæ cogitauerit, verbis lectis,& subita facultate digestis exprimat. Animi celeritas admirabilis, si curá adhibebit ac diligẽtiam,in multa se munera partietur,& optima

inueniet,

inueniet, & inuenta diſponet, & eodem propè tempore collocata veſtiet honore verborum. Volo qui rationem mentis vrgeat: cui ſit ſtudium & eximius ardor literarum: qui artium liberalium maieſtatem veritus, non omnia ad quæſtum & auaritiam, more multorũ, ſed ad bene dicendi laudem, & ad veræ gloriæ fructum referat. qui pertulerit illum ſcribendi laborem: quem ſi non hauſerit pueritiæ formator, quî de ſcriptis alienis rectum iudicium feret? Quis omnium de verſu verè iudicare poteſt? Poëta. Quis autem de oratione? Orator. Quis eſt aut orator aut poëta, aut ſaltem finitimus illis? Qui carmina permulta diligenter condidit, multas epiſtolas & orationes arte confecit. Exercitatus ille præceptor, & ſtyli minimè rudis, facili negocio ſcripta diſcentis emendabit, improba & ociosa expunget, proba & grauia ponet, pro inſuauibus dulcia, pro fortuitis lecta, pro confuſis compoſita promptè ſuggeret. Si quid alumnus inemendatum aut durum locutus erit, expeditè corriget, & molliet immutato genere loquendi: cuius limam ſolicitè metuens diſcipulus, vigilabit, & intendet animum, ne quid proferat nimis ſqualidum & impolitum: qui haud dubiè ſecurus eſſet, ſi artificem imperitum ſcriptis æquaret, aut vinceret. Meus hic diſciplinæ princeps, pauca, ſed præclâra dicat. Commoretur in locis difficilioribus, ne quantum, ſed q̃ bene ſerat, curet. Commiſſa auditoris fidei, repetat aſſiduè: materiam ſcribendi ſentẽtioſam, rectoq; quaſi filo ductam, & primis adumbratam lineis proponat, propoſitá die ſtatuto exigat, ne ceſſatores efficiantur, quorum periculo inutiles tranſmittuntur horæ. Omnia vitia ne vellicet, ſed tantum

notabilia, quoniam ſcriptor tam ſæpe reprehēſus, animum deſpōdet, & infauſtum execratur laborē. Iſta nequaquam ſcribo profeſſoribus artium humanarū, quos docere iam, non doceri par eſt, ſed prouectis vltra prima rudimenta, qui vel Romanę linguę magiſtris doctioribus operā dare, vel alios eandem linguam docere volunt.

Vtri priores legendi, poëtæ, an oratores. Cap. 6.

VI legi maximè debeant, tum magiſtri, tum ſcriptores Latini; vt inde verborum delectus habeatur, & pulchrè concinnéque extruatur oratio, paucis expoſuimus. vtri priores legendi, poëtæ, an oratores, breuiter explicemus. Lectionē poëtarum priorem ire oportere, maximæ cauſſæ rationéſque confirmant. Nam carmen ornatius eſt atque iucundius, vt res ad voluptatem comparata. Quòd numerus eius certus, & eodem modo conſcriptus, artificioſo & compoſitó pede cum voluptate fertur, primùm oblectat aures mollioris ætatis, deinde in animū procliuius illabitur, inq; diuturnum tempus memoriæ ſe figit. Itaq; cecinit Horatius;

Os tenerum pueri balbumq; poëta figurat.

Doctiſſimi nimirum ſunt boni poëtæ, & diuino quodam numinis afflatu concitati, immortale quiddam ac cæleſte ſpirant, ſententiarum concinnitate mirabiles, lumine verborum conſpicui, modulatione numerorum ſuauiſſimi. Optimos quoſq; natura ſic ad carminum modos effinxit, ſic ad argutum genus orationis inclinauit, vt ſi cum ipſis arte certare velis, neque dictione lectius quicquam, neque

ſono

ſono temperatum magis, neque compoſitione modulatius inuenire poſſis. Quid enim putamus ingenium ſummum agitante deo ſuccenſum, multis magníſque artibus eruditum, vſu multo peritum, alta atq; longa cogitatione, crebra & ſeuera caſtigatione efficere potuiſſe? Quicquid eſt graue, ſonorum, rotundum, elegans, iucundum, dulce, ſuaue, gratũ, venuſtum, adſciuerunt in carmen, heroicum præſertim: Leue, exile, áſperum, deforme, triſte, amarum, inſuaue, inſulſum, repudiauerunt, niſi ſiquando fortè de induſtria duriorum rerum naturam ſono orationis imitari, quàm leniter & æquabiliter profluere maluerunt. Horum verſus occinet puer, eóſque theſauro memoriæ committet, ornamentum poſtea ſermonibus & ſcriptis futurum. In his ſpacia & tempora ſyllabarum, quæ longæ, quæ breues, quæque ſunt ancipites, ſine magno labore diſcet, rem adeò neceſſariam, vt ſi deſit, neque numeros orationi inſerere, neque pedes intelligere, neque verſum moliri, neq; verba accentu variare, aut bene proferre poſſit. Cognoſcet illud poëticum μέτρον, & quid ab oratorum rhythmo differat, expendet. Sciet qui ſint in verſu pedes, & eoſdem poëticos, eoſdem oratorios eſſe: nec re ipſa, ſed collocationis ordine differre perſpiciet. Animaduertet illud dicendi genus à ſermone & à linguæ cottidiana diſtare. Nimium tritam loquendi viam, lutúmque triuialium deſeret, ſublimius atque purius iter inibit. Formabit aurium iudicium. Eximio ſplẽdore verborum illuſtrabit animum: & ornatu mirabili captus, eadem præcellere magnificentia volet. Accendet animum, acuet animi iudicium, multa facilè comprehendet, multa

paulatim trahet in vſum, & hinc figuram dicendi colorabit. Ergo poëtarum interpretatio præuertat orationem. Nam & grammaticorum officio, non rhetorum commiſſa eſt. Imbuatur hoc quaſi liquore recens animus, vt ſemper in oratione iucundũ illum retineat ſaporem, qui ſi vehementer haud tangit palatum, ſentitur tamen quaſi quoddam parcius condimentum. Miror his annis extitiſſe complures, qui poëtas abiicerent, vni rhetoricæ nauarent operã, quaſi eloquentia poëmate non egeret. Longè
» ſecus Ciceroni viſum eſt. Legendi, inquit, ſunt poëtæ. Nã
» etiam poëtæ quæſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud
» quo ipſi differrent ab oratoribus. Numero maximè antea
» videbantur & verſu, nunc apud oratores iam ipſe nume-
» rus increbuit. & paulo pòſt, Quorundam grandis & or-
» nata vox eſt poëtarum. & in eodem loco, Inter eos ſimi-
» le eſt iudicium, electioq; verborum. Senſit idem Theophraſtus teſte Quintiliano, cuius hæc verba ſunt in deci-
» mo libro: Plurimum dicit oratori conferre Theophra-
» ſtus lectionem poëtarum: multiq; eius iudicium ſequun-
» tur, neque immeritò. Nanque ab iis & in rebus ſpiritus,
» & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, &
» in perſonis decor petitur. Præcipuéque velut attrita cot-
» tidiano actu forenſi ingenia, optimè rerum talium blan-
» ditia reparantur. Ideóque in hac lectione Cicero requie-
» ſcendum putat. Plura de poëtis addidiſſem, ſi de omnibus illorum bonis, quæ innumerabilia ſunt, agere voluiſſem: quoniam modò de electione & extructione verborum mentionem facio, ſatis multa credo de carmine prælegendo locutus ſum.

Sæpe

Sæpe diligenterq; ſcribendum. Cap. 7.

ATERIAS ad cogitandum ſcribendumq;
ſubinde proponi oportere,& ſentétioſas atq;
cóſentaneas eſſe debere iam diximus. Stylus
enim optimus eſt & præſtantiſſimus dicendi
» effector & magiſter,inquit orator. Idem, Nulla res tantum
» ad dicendum proficit, quantum ſcriptio. Operæprecium
eſt diligenter animaduertere quæ de ſcribendo Craſſus
» apud Ciceronem diſſerit. Caput autem eſt,inquit, quod
» (vt verè dicam)minimè facimus, eſt enim magni laboris
» (quem plerique fugimus) quamplurimum ſcribere. Sty-
» lus optimus & præſtantiſſimus dicendi effector ac magi-
» ſter:neq; iniuria. Nam ſi ſubitam & fortuitam orationem
» commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipſam pro-
» fectò aſſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit. Omnes enim
» ſiue artis ſunt loci,ſiue ingenii cuiuſdam atque prudentię,
» qui modò inſunt in ea re de qua ſcribimus,inquirentibus
» nobis, omníque acie ingenii contemplantibus oſtendunt
» ſe,& occurrunt: omneſq; ſententiæ, verbaq; omnia, quæ
» ſunt cuiuſque generis,maximeq; illuſtria,ſub acumen ſtyli
» ſubeant & ſuccedant neceſſe eſt.tum ipſa collocatio con-
» formatioq; verborum perficitur in ſcribendo, non poë-
» tico, ſed oratorio quodam numero & modo. Hæc ſunt
» quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus effi-
» ciunt, neque ea quiſquam, niſi diu multúmque ſcriptita-
» rit, etiam ſi vehementiſſimè ſe in his ſubitis dictionibus
» exercuerit,conſequetur. Et qui à ſcribendi conſuetudine
» ad dicendum venit,hanc affert facultatem,vt etiam ſubitò

„ si dicat, tamen illa quæ dicantur, similia scriptorum esse
„ videantur: atque etiam siquando in dicendo scriptum at-
„ tulerit aliquid, quum ab eo discesserit, reliqua similis ora-
„ tio consequetur. Hæc ille. Si stylus est dicendi magister, si
cætera exercitationum genera facilè vincit, si locos per-
agrat omnes, & ex illis sententias optimas excipit, si verba
maximè illustria deligit, & ita collocat & conformat, vt
oratorium numerum efficiant, si consequitur admiratio-
nes, & dat impetum dicenti: sine dubitatione semper in
manibus est habendus, ac omni cura, studio, diligentia ex-
ercendus. Nunquam probaui remissum pigrúmque audi-
torum genus, quod multos annos in schola sedens pro-
fessores subaudit, nihil vnquam neque relegit, neque re-
ponit. Aures habent quidem pigri, nec eas satis attentas.
ore manuq́;, in quibus duobus summus est literarum fru-
ctus, haud vtuntur. Linguæ Romanæ studét vt loqui pos-
sint: quando emendatè loquentur? Scribere latinè volunt
epistolas, epigrammata, literas, orationes, libellos: quando
scribendi facultatem adipiscẽtur? Quis optimus miles ar-
ma non tractauit? Quis idoneus gubernator non tenuit
clauum? Quis architectus amussim & regulam non appo-
suit? Quis arator industrius non coluit agrum? Quid au-
disse prodest, si quum docti loquuntur, tacendum tibi sit?
si neque tuas cogitationes mandare literis, neq; cottidianę
linguæ committere audeas? siq; de tuis studiis non existi-
mationis & gloriæ fructum, sed ignominiam dedecúsque
percipias? Turpe quidem est atque dedecorosum, in stu-
dio literarum te longum tempus absumpsisse, sine frequẽ-
ti vitio loqui scriberéve non posse. Stylus vires ingenii
experitur,

experitur,vagos animi motus continet,mentis aciem exacuit, eorum quæ legeris, quæ audieris,memoriam excitat,iudicium format, illuſtrat obſcura præcepta, linguam expedit & manum,eſtq; ſtudiorum cuſtos, cogitationum interpres,mandatorum nuncius, monumentum ſcientiarum,dulcis in ocio negotióque comes & monitor. Scribendum igitur quamplurimum:nec fugiendus eſt labor, qui ſicut magnis in rebus eſt multus,ita quum vincit,non paruam conſequitur laudem.

Rudimenta componendi. Cap. 8.

Rincipio ne ponderi ſuccumbat debilis & infirmus,perpauca ſcribantur. Quemadmodum paulatim robur corporis, ita vires animi creſcunt. Et vt molle corpus iniquo pondere grauatum, ad iuſtam magnitudinem peruenire non poteſt:ſic animus immaturo onere preſſus, ad altas cogitationes vix vnquam poſtea erigitur. Libertatem ſuapte natura cupit,& ægrè vim ac imperium patitur.Quo magis amanda ſunt puero ſtudia literarum, & vltro magna voluntate capeſſenda, ne à doctoribus aut flagris aut minis vrgeatur. Proponantur ergo materiæ frequentes potius quàm immodicæ.Artes enim haud aliter in animum inſtillantur,quàm liquores in anguſtiora vaſa:& vt labor diſtributus in partes,agētem minus fatigat: ſic etiam duæ tréſve breuiſſimæ ſcriptiones minus animũ laſſant, quàm ſi congerantur in vnum laborem. Quod autem præſcribitur,aptum conſentaneumq; ſit:eius membra cohæreant

inter se,& recto quasi filo ductus omnis sententiarum dirigatur. Contortum illud rerum genus & confusum,non difficultatem modò parit imitanti,sed etiam turbat illum sensum communem,& natiuum iudicium, sine quo vana est hæc omnis de scribendo præceptio. Etenim recta facilius quàm praua sequitur artium rudis & ignarus. Minus aberrat à naturæ prudentia, minúsque fatigatur hac via tum recta,tum compendiosa,quàm si per ambages,& salebrosos regionũ anfractus circunducatur. Adde quòd ad dirigendam mentis aciem,& informandum iudicium, incurua loquendi regula inutilis est. Detorquet in prauũ quod procerum & habile natura procreauit. Naturam verò vt ducem optimã sequi debemus. Quia caussæ antecedunt,sequuntur effectus, & negociis gerendis suum tempus est ordine constitutum,seruemus hanc in dicendo collocationem, nisi ratio fortior aliò nos impulerit. Video quosdam sententias quas pueris aut latinis verbis efferendas,aut copiosius tractandas suggerunt, sic immiscere & interturbare, vt ne ipsi quidem quid sibi velint omnino satis intelligant. Deest illis aut ingenium,aut diligentia,aut artis cognitio,aut duo ex illis, aut certè vniuersa. Hinc indigesta rerum sylua rudibus animis tractanda subiicitur, quam ego quidem ineptam & perniciosam esse existimo. Nolo sensus & continuationes verborum longiores,quas & in narratione,& vbicunque faciles esse volumus,eò vitamus,quòd vocum multitudo,& numerosa partium congeries nonnullam parit obscuritatem. Quanto paucioribus verbis sensum vnum cõplectimur, tanto celerius illud animo concipimus. Itaque contracta

& minuta

& minuta primùm, deinde circũducta laudabo. Contracta & minuta dicimus ea quæ à similitudine partium corporis membra nominantur: circunducta autem, periodo compreheſa. Non erit arduum atque difficile, quum fuerit vsu firmata ſcribẽdi ratio, quæ diſſipata ſunt atque diuulſa, colligere, & vno longiore ambitu cõcludere. Mollius & pronius hoc erit inchoanti, Voluptas debilitat vires, inimica eſt virtutibus, rationem mentis eludit, totum demum corrumpit hominem. hoc igitur mõſtrum fugere debemus. Membra quinque ſunt hic parua ac minuta; qualia rudiores haud magno negocio formare poſſint. Paria fingant initio, & antè ſimulacri particulas, quàm totum opus conflare diſcant. Longius atque volubilius excurrit periodus, quàm vel inciſa, vel membra. Antè igitur breui curriculo firment articulos, quàm Herculano ſtadio ſe committant. Quum celeritas ab exercitatione feretur incitatius, ſententiam eandem vno impetu percurrãt, & concludant in orbem. Eſt enim quando longa compreheſione curta illa & quaſi mutila ſuſtinere debemus: tum multa redigimus in vnum corpus, hoc modo. Quũ voluptas debilitet vires, & inimica ſit virtutibus, quumq; rationem mentis eludat, & demum totum corrũpat hominem, hoc lætale monſtrũ fugere debemus. Hanc continuationẽ ſi puer aut quiuis rudis initio moliatur, & medio curſu perturbatus hærebit, & oblitus vnde profectus ſit, & quò tendat iter, trahetur in errorem. Metiatur potius interualla breuiora, vbi principium finẽmque eodem penè obtutu facilè conſpiciat. Ad hæc mẽbra ſingula ſingulis punctis interiectis, ſingulíſque literis grandiuſcu-

lis diſtinguenda, vt exploranti tum magiſtro, tum diſcipulo clarius appareant, & notas legenti, vbi vocem ponat, ſententiámque perficiat, oſtendant. Ignorantia puerilis ſæpe minutiſſimis literis vtitur, anguſtiſſima inter verſiculos ſpacia relinquit, verba verbis nullo interuallo ſic alligat, vt ſinguli verſus ſingulas tantum voces habere videantur: nulla moræ reſpirationiſque ſigna figit: nullum ponit elementum maius: perpetuo contextu ſine diſcrimine ducit orationem. Qua de cauſa neque ſcriptor, neque arbiter ſcripta perſpicere, neque hic aut ille ſpaciis excluſus iniquis adiicere quicquam, neq; à verſu verſum, neque à verbis verba ſeparare poteſt. Hoc nimirum ſcribendi genus officit emendationi, mentis oculos hebetat, omnémque miſcet & obruit intelligentiam. Parua in re ſæpe grande momentum. Quid enim minus operoſum eſt, quàm pingere obtuſiore calamo, & literas efficere grãdes, vt oculis ſubiici, facilè cognoſci, legíque poſſint? Quid facilius eſt, quàm ſulcos & ordines longe diducere, vt ſi fuerit opus, aliquid interſeratur? Quid minoris eſt operæ, quàm principia ducere à litera magna, exitus autem interpuncta nota quaſi termino finire: vt quo loco ſiſtendum ſit atque reſpirãdũ, nouerit & author, & caſtigator? Quid? quòd diſtincta & expreſſa ſcriptura relegẽti iucũdior eſt? Nihílne eſt in iſto commodi? Hac voluptate capti ſæpius antedicta recognoſcimus, priora poſterioribus aptamus, & ad nouũ curſum impetum maiorẽ concitamus. Ne autem præſcripta res ſit inutilis & ocioſa: quanq̃ apologos & fabulas quidam (quorũ eſt Aphthonius) inter exercitationes enumerant. Non omnes apo-

logi,

logi, nec omnes fabulæ vanæ ſunt. ſæpe enim continent grauiſſimam aut ad bene dicendum, aut ad bene viuendum ſententiam, cuiuſmodi ſcribentem deligere oportere exiſtimo. Etenim quum omnis oratio conſtet rebus & verbis, & res ſint animi inſtar in corpore: inſanit ille, qui verba ſine re, id eſt orationem ſine animo contexit. de quo
» Cicero præclarè, Compoſitè, inquit, & aptè ſine ſenten-
» tiis dicere, inſania eſt: ſententioſè autem ſine verborum or-
» dine & modo, infantia. In leuitate rerum quid meditator aſſequitur præter nugas, & inanem verborum congeriem? Nonne ſatius eſt grauiora verſare, quæ ſemel oratione tractata, vix excidunt animo, & ad ſimilia reperienda parant mentem? Si optimis quibuſque debemus aſſueſcere (debemus autem) optima eſt oratio quæ grauitate ſententiarum dignitatem, proprietate & ornatu verborũ pulchritudinem conſecuta eſt. Tot ſunt hiſtoriæ præclaræ, tot exempla rerum geſtarum, tot decreta philoſophorum, tot adagia, & argutè dicta, quæ græci ἀποφθέγματα vocant, tot ſimilitudines & comparationes acutæ, tot ſententioſa carmina poëtarum, tam multa nobis ſuppeditant hominum ſermones, tot támque varias ſuggerunt res lectiones cottidianæ: nihílne graue ex tam multis excipere poſſumus, quod verbis exprimamus, & veſtiamus oratione? Id quidem ſicuti facile eſt, ita honeſtum & vtile, & ad excellentem diſciplinam neceſſarium. Obtinuit autem conſuetudo, aut potius abuſus, vt tyrones literarum antè verba de loco in locum traiicerent, & illum naturalem ordinẽ permiſcerẽt, q̃ cur & quomodo illud faciundum eſſet, intelligerent. Improba certè quidẽ & inſana ratio componendi,

quæ naturæ ſermonem, etſi interdum durum & incultum, tamen facilem & rectum, & priſcis illis ſcriptoribus amicum deſpicit: perplexum, implicatū, permixtum, contortum, ſpinoſum, exhorrentem, prodigioſum antepONIt. Via publica (vt opinor) ſemitam ignoranti tutior eſt. Certa ſunt incertis præſtantiora. Vox geſtúſque naturalis decentior eſt, quàm flexus arte mala confuſus, & diſſonans. Nihil omnino tam ridiculum eſt, quàm quod anxiè & ſolicitè eam cuius eſt expers, imitatur artem. An verò ſaltator ignorans numeros, palæſtrites inſcius cautionum & petitionum, gladiator imperitus armorū, dux rudis ordinum ridetur vt artifex ἄτεχνος, & ſimius imitator: non ridetur indoctus & ineptus verborum compoſitor, qui quæ ſit ratio ordinis conſtruendi, neſcit, nihilo minus more ſimiarum, ſine aure, ſine mente, ſine iudicio, ſine arte temperare vult orationem? Quum verbum de ſuo loco tranſtuleris, vbi quæſo collocabis? Melius, inquies, alibi ſonat. Quî ſcis? Aurium iudicio opus eſt, & arte, vt hoc quale ſit, certò iudicare poſſis: nec quod optimè ſonat, id ſemper optimum cenſetur. Poteſt illud εὔρυθμον, & carmen, quod vitium eſt orationis, efficere. Fieri poteſt vt aliquid tibi ſonorum iucundúmque ſit, aliis omnibus ſtridulum & odioſum. Cur de conglutinatione ſyllabarum, quæ iunctura dicitur, præcepta tradita ſunt? cur de pedibus, de numeris, de membris, de continuationibus, de imitatione tam multa ſcripſerunt veteres, ſi omnia ſuo loco ſtatuere noſti ſine præceptis & arte? Non eſt ita, ſed omnis elocutio arte conſtat, & vſu longo perficitur. Expectemus ergo tempus, vtamur conſilio diſertorum,

torum, ne quid inconſultò & temere loco donemus. » Nam ſubeunda ratio collocandi (inquit Fabius Quinti- » lianus) verſandíque omni modo numeri: non vt quod- » que ſe proferet verbum, locum occupet. Sonantia exilia, grandia parua, volubilia tarda, numeroſa diſſoluta, perfecta mutila, diſcernat neceſſe eſt, qui ſuum cuiq; verbo locum aſſignat in oratione. Natura primùm ſponte naſcentes fructus, & tegumenta rudia, & antea natiua dedit, deinde ars mitiorem victum, ſplendidiorem ornatum, & illuſtriores domos fecit. Sua quædam rebus eſt infantia, quæ quanto meliores ſunt, tanto lentioribus augentur incrementis. Sunt & orationi ſua incunabula. quamobrem alenda primùm eſt quaſi lacte naturæ parẽtis, donec lautiores apparatus arte ſibi inſtruere poſſit. Quo tẽpore citra rhetoricas artes puer emendatè magis & latinè, quàm ornatè loqui contendit, quúmque certam non habet rationem locorum quibus aptè verba conſtituat, vtatur ordine naturali: qui ſi pulcher eſt (vt frequenter accidit) ne ab artifice quidem eſt immutandus. Si quam interdum trahit ſecum deformitatẽ, tum ſecuritate compenſatur. Hoc tam ſeuerè tâmque religioſè teneri nolo, vt ne vnam quidem particulam traducere audeat. Dandum aliquid naturæ, & inſtitutioni primæ, quæ nonnulla fœliciter in alia ſede, ſi non certiſſimo, tamen aliquo iudicio locat. Sed in plurimis ſeruetur hic ordo, quem ſummi oratores aliquando ſeruant: vt in his & in » aliis multis Cicero: Obrepſiſti ad honores errore homi- » num, commendatione fumoſarum imaginum, quarum » ſimile habes nihil præter colorem. Sed quæſtiones vr-

» gent Milonem quæ ſunt habitæ in atrio Libertatis. Inte-
» rim paululum immutat:vt,Si quis iudices forte nunc ad-
» ſit ignarus legum, iudiciorum, conſuetudinis veſtræ,mi-
» retur profectò,quæ ſit tãta atrocitas huiuſce cauſæ, quòd
» diebus feſtis,ludiſque publicis, omnibúſque negociis fo-
» renſibus intermiſſis,vnum hoc iudiciũ exerceatur. Quid quòd poëtæ ſtudioſiſſimi componendi, ſæpe à natura nõ recedunt?

» Fortunate ſenex,ergo tua rura manebunt.
» Alba liguſtra cadunt,vaccinia nigra leguntur.
» Mens immota manet:lachrymæ voluuntur inanes.
» Regia Solis erat ſublimibus alta columnis.

Non pœniteat me compoſitionis huius, Fortitudo eſt magnitudo quædam animi in rebus áduerſis, quam qui habet, non metuit periculum, non expaueſcit mortem, non perhorreſcit ludibria fortunæ. Hic ſi quicquam forte miſcebis, & à natura & ab arte diſcedes. Natura autem vocandi caſum,quoniam vim habet excitandi, primum ſtatuit·

» Tityre coge pecus.—

Quia aut nomine aut vocabulo ſignatur ea res de qua loquimur,ſine qua nullum in oratione fundamẽtum eſt, nominandi caſus verbo anteponitur,illi verbum ſubiicitur ad explendum animi ſenſum:vt,

» Nox erat—
» Altera lux aderat—

Nominibus & appellationibus epitheta, verbis aduerbia, regentibus ſubiecta coniunguntur: vt in hac oratione: Virtus optima præceptoris, amare ſanctè diſcipulos,&

los, & continere bonos honore, malos ſeueritate diſciplinæ. In his eſt ordo naturalis, de quo in præſentia mentionem facimus, & quem ab imperito ſcribendi tantiſper obſeruari volumus, donec rationes & præcepta collocandi norit. In proferendis exemplis vtrum natura præferatur, nomén ne rei, an epitheton, non magnopere laboro. Res quidem accidentibus prior eſt, ſed oratio quæ expeditè fluere debet, ad hos ſcrupulos tam moleſtos deducenda non eſt. Adhibenda ſit diligentia: tamen hic magis offendit nimium, quàm parum. Hoc ſit mihi naturale, quod à ratione naturæ aut nihil aut parum diſcedit. Sit potius incorrupta latini ſermonis integritas & cura. Nunc obiectionibus quorundam occurrendum mihi videtur. Quid? inquient, è lectionibus cottidianis nihílne tranſcribet imitator in rem ſuam? Non aſſumet cuiuſque pulcherrimæ locutionis elegantiam? Ad quid aliud optimi libri prælegunt? Diximus à poëtis ſumendum eſſe diſcendi principium. Aliam poëtis, aliam verò oratoribus eloquendi ſpeciem, de qua Neoptolemus iſte iudicare non poteſt, eſſe conſtat. Nihil hic agi temerè volumus. Quid fieri iubes? An'ne totos verſus, aut hemiſtichia pro oratione ſoluta haberi? An poëticum & inuſitatum dicendi genus in vſum trahi? Hoc quidem neque decet, neque ſalubre eſt, neque Rhetorum quiſquam ſuaſit genera permiſcere, atque dediſcenda magno labore conquirere. A poëtis igitur verba propria & tranſlata nonnulla ſumat. Loquendi formulas in tempus aliud omittat: vt infans quum pendet ab ore nutricis, non imitatur orationem primorum ciuitatis & regum, etiam ſi loquentes

ſæpiſſime audit. Ita ab ore præceptoris pendeat alumnus, ſermonem eius exprimere nitatur, ad ſublimitatem poëtarum ne teneras manus extendat. Non enim ſemel poëtæ leguntur. Non omnes eorum virtutes ſimul capeſſuntur. Aliis rebus & ſuum tempus erit, quum paulatim adoleuerit diſciplina. Interea audiat à magiſtris poëtas interpretantibus quæ cuiuſque verbi natura ſit: multùm propriis vtatur, alienis & figuratis parcè & verecundè. Sentísne permultos in oratione ſonare quiddam poëticum, grandiloquum, & abhorrens à ratione dicendi? Tardius ſe contulerunt ad oratores: poëtas aliter quàm bonum fuit, imitati ſunt. Fabulæ Terentianæ ſermoni proximæ, verborum proprietatem ſuppeditabunt, & fragmenta locutionum. At ſi inde tranſcripſeris integras ſententias, eíſque pro tuis vtêris, verſum interpones in oratione vitandum, & in ſuſpicionem furti venies, ac prouectus eruditione audies illud:

» O imitatores ſeruum pecus, vt mihi ſæpe
» Riſum, ſæpe iocum veſtri mouere tumultus?

Futurus orator mittebatur ad hiſtrionem, longè tamen aliter voce & geſtu corporis vtebatur, atque hiſtrio. Sic vtendum rebus poëtarum. Quid ego de poëtis antè dixerim, memini: nihil diſcordant ab iſtis. Nunc enim de ſcribendi rudimentis ago, quæ neque poëtica, neque naturæ diſſona eſſe volo, donec ars & ratio collocationis acceſſerit. Quid ſi familiares epiſtolas vnà cum poëmatis pueri diſcant, & illud ſpontè fuſum dicendi genus vſurpent? Patiar quidem. Nemo tamen arbitretur eam de qua loquor imbecillitatem virtutes hominum do-

ctorum

ctorum intelligere posse, & quod quidem necessarium est bene imitari volenti, iudicium firmum habere. Sunt qui à pueris vno aut altero mense leuiter institutis plus exigant,quàm ipsi totos annos decem informati præstare possint. Quod habent, effundunt ante maturitatem: ingenia fœlicia deterrent à studio literarum, nihilo sapientiores iis matribus,quę pro lacte vinum liberis infundunt, & eorũ molles neruos adurunt,ac viscera.Seuocant pueritiam ad formulas quasdam legésque magna cum religione seruandas, quibus nemo vnquam factus est doctus. In legendis optimis quibusque scriptoribus verba paulatim discenda sunt, vsus obseruandus,non anxiè verò complexus illorum transferendus. Multa exercitationum genera Cicero tradit, multa Quintilianus ex Aphthonio,sed neuter illorum verbum fecit de locutionum formulis, de officinis, de epithetis, de Calepinis adauctis:neuter enumerauit copiam verborum,& ea quę seligeret imitator, quæ sunt propè infinita. Satis erat lectorem monuisse paucis, vt virtutes eius quem vellet imitari, cognosceret: ex eo verborum copiam, sententiarúmque bonitatem, quantum decorum pateretur, exciperet. Missa igitur faciant ista tyrones: de proprietate verborum laborent:hanc è bonis authoribus aliud agentes,non ex enchiridiis petant: alioqui prodigiosam ex dissimilitudine formarum component orationem: resistent vbique, & formula destituti, quod ad præscriptum loquantur, non habebunt. Ne quis obstrepat hic mihi, de locutionum genere fusiore loquor. Si quis duo triáve tantum verba coniuncta decerpit ab alio sic occupata,

vt tam bona reperire non poſſit,non reprehendo.

Quæ pars Rhetoricæ prima diſcenda, quæ partitio verborum, quæq; ex illis aut legenda, aut repudianda. Cap. 9.

N eo genere quod ſponte funditur,verſetur puer(eſt & ſenex puer)donec propriè,incorruptè,& integrè, ſi nō omnia,ſaltem vulgatiora loqui,& condere verſiculos poſſit.Ne properè feſtinet ad ornatum is qui per eruditionis ætatem iacêre debet in cunis. Suum cuique rei tempus eſt, à nobis prudenter expectandum. Quum ex emendata Grammaticæ diſciplina, & è poëtarum lectione prodierit ad hiſtoricos & oratores, tum & cœpta conficiat,& comptiorem meditetur orationem.Elaboret diligentius in elocutione & partibus illius,quàm in rerum inuentione & diſpoſitione: propterea quòd inuenire & collocare ſententias,proprium magis eſt prudentiæ & ingenii, quàm artis:deinde quòd inuentam materiam ſuppeditat magiſter. Elocutio contrà magis eſt artis, quàm prudentiæ, nec à docente cum rebus ipſis ſubminiſtratur. Adde quòd hæc in enumerandis literis & ſyllabis, in dimetiendis pedibus & interuallis, puerile quiddam habet, ætate prima deuorandum: de quo Cicero in Oratore. De verbis enim componendis, & de ſyllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur, quæ etiam ſi ſunt, ſicuti mihi videntur,neceſſaria, tamen fiunt magnifi-

» magnificentius, quàm docentur. Eſt id omnino verum, » ſed propriè in hoc dicitur. Nam omnis magnarum ar- » tium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices ſtir- » péſque non item. Sed eſſe illa ſine his non poteſt.

Hæc ille. Facile non eſt hominem altius elatum ad eiuſmodi radices ſtirpéſque reuocare. Plerique contemnunt hanc rerum humilitatem. Plerique eandem fruſtra cupiunt: quoniam illis ſic induruerunt aures, vt ſonorum modorúmque diſcrimen internoſcere non poſſint. Præterea ſi in ſcriptitandis orationibus prauum characterem ipſi ſibi proprium fecerint, ſtylúmque diuturna exercitatione firmarint, nequaquam tandem quæ ſit rectè componendi ratio, docebuntur. His ego cauſis adductus, quæ ſcripta ſunt de elocutione præcepta, etſi naturæ ordine tertia ſunt, primùm tamen exponenda pueris exiſtimo. Non eſt idem ordo ſcribendi, qui docendi. Quòd naturæ primum eſt inuenire quæ dicas, alterum inuenta collocare, tertium verbis exprimere: ſcriptores artis hunc ordinem ſecuti ſunt. Quoniam autem ſine magnarum rerum ſcientia inuentio ieiuna eſt, aliúdque tempus deſiderat, & præceptor diſcipulis debet partiri materias, aut aſſignare locos vnde res excipiant, aut eos ad communem ſenſum remittere: ars eloquendi, ſine qua temere locantur omnia, in docendo prima ſit. Inuentio vnà cum prudentia iudicióque creſcet, audiendo, legendo, conferendo, diſputando, diligenter & aſſiduè ſcribendo. Si quid in hac re qui docetur, errabit, in viam facilè reducetur. Artificioſa conſtructio verborum, vix vnquam cui-

quam erit in manu, nisi statim nouerit quæ syllabarum sit quantitas, quæ differentia verborum, quæ coagmentatio, qui pedes orationis, qui modus in eorum collocatione, quæ periodi numerosa circunscriptio. Nec ista nouisse satis est: in calamum & vsum vocanda sunt. Alioquin erunt quasi thesaurus absconditus. Qui rerum cognitionem antè didicerunt, ad orationem postea reuoluti, scient id esse verum quod loquimur. Quàm vellét eloqui posse quod mente concipiunt? quàm cuperent suas cogitationes monumento literarum committere? Tempus obstat, præteriit opportunitas, labor infœlix territat, aliò mẽtem trahunt negocia grauiora: quapropter studiorũ fructum percipere non possunt. Huc igitur incumbãt pueri, huc neruos intendant, hanc molestiam subeant, vt postea liberius gloriosiúsque cætera discere & tractare possint. Hoc Cicero præcipit· Sit is qui dicet aut scribet, institutus liberaliter educatione doctrinaq; puerili. Quum sit autem verborum ornatus duplex, vnus simplicium, alter collocatorum: simplicem primũ considerent, & imitentur architectos & artifices, qui partes antè probant, quàm coniungant in vnum. Sciant quàm varia sit natura verborum. Sunt enim pudica obscœna, nitida sordida, vsitata inusitata, latina barbara, vrbana agrestia, sublimia humilia, grauia leuia, propria assumpta, vetera noua, sonantia exilia, grandia parua, tarda volubilia, lenia aspera, integra corrupta. Est & quiddam medium interiectum, vt inter priscum & nouum, inter sonorũ & tenue, inter grande & paruum, inter tardum & volubile, inter lene & asperũ. Ex his obscœna relinquãtur poëtis epigrãmaticis,

lyricis,

lyricis, mimorum & elegorum ſcriptoribus, ſatyricis, impudicis, vt Catullis, Horatiis, Ouidiis, Martialibus, Iuuenalibus, Apuleiis, ſpurcis & fœdis hominibus, qui metuunt ne ſui libelli caſtrati eſſe videantur. Habeant iſti pudenda virilia atque muliebria, perfricent frontem, abiiciant pudorem: ſtupra, adulteria, probra, libidines venereas etiam prodigioſas ſuis verbis efferant. Nihilo verecundius agant. quàm leno, quàm meretrix, quàm cynœdus, quàm flagitioſiſſimus homo & impudentiſſimus. Inquinent Muſas caſtiſſimas nefaria turpitudine verborum, ſcortatorum quàm ſcriptorum ſimiliores: dicant hæc more improborum, Verba non putent. Reiiciant honeſtorum conſuetudinem, ſentiant cum impura colluuione ſtupratorum, & putida verba tandem cum ſubolenti flagitio dicant. Quintiliani ſententiam de verbis, reuereantur honeſtiores. Sed ne inornata ſunt quidem, inquit, „ niſi cum ſunt infra rei de qua loquendum eſt, dignitatem, „ excepto, ſi obſcœna nudis nominibus enuncientur. Quod „ viderint, qui non putant eſſe vitanda, quia nec ſit vox vl- „ la natura turpis, & ſiqua eſt rei deformitas, alia quoque „ appellatione quacunque ad intellectum eundem nihilo „ minus perueniat. Ego Romani pudoris more contentus, „ vt iam reſpondi talibus, verecundiam ſilentio vindicabo. Quintilianus hæc ſanctiſſimè. Subobſcœna non modò non collocabit in oratione verecundus & ingenuus puer, ſed ne leget quidem ſcriptores impudicos, quoniam morum ſanctitas hac meretricia diſciplina præſtantior eſt. Leget iſta poſtea vir factus, doctrinâque ſeueriore confirmatus: quanquam & illis tum omnino carere poteſt, in

tanta honestissimorum copia. Quid si turpia aliquando venient in caussam? Vtetur ea arte, qua Cicero tertia in » Verrem; Itaque primum illum actum istius vitæ turpissi- » mum & flagitiosissimum prætermittam. Nil à me de pue- » ritiæ suæ flagitiis peccatisque audiet, nihil ex illa impura » adolescentia sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex » eo quem sui simillimum produxit, recognoscere pote- » stis. Omnia præteribo quæ mihi turpia dictu videbuntur: » neque solum quid istum audire, verumetiam quid me de- » ceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc & conce- » dite pudori meo, vt aliquam partem de istius impuden- » tia reticere possim. Omne illud tempus quod fuit ante- » quam iste ad magistratus Rémque publicam accessit, ha- » beat per me solutum ac liberum: sileatur de nocturnis eius » bacchationibus ac vigiliis. Lenonum, aleatorum, perdu- » ctorum nulla mentio fiat. Damna, dedecora, quæ res pa- » tris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur. Lucretur indi- » cia veteris infamiæ, patiatur eius vita reliqua me hanc tan- » tam iacturam criminum facere. Vidésne quid significet? sentis quid hoc schemate assequatur? Decorum seruat in persona sua, aduersarium grauius lædit, quàm si rem omnem detegeret. Similem quoque pudorem retinent heroici poëtæ, vt Virgilius in octauo,

» —Ea verba locutus,
» Optatos dedit amplexus, placidúmque petiuit
» Coniugis infusus gremio per membra soporem.

Quinetiam idem verecundus est in venere bestiarum, quum dicit hæc tertio γεοργικῶν·

» Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior vsus

Sit

» Sit genitali aruo,& sulcos oblimet inertes,
» Sed rapiat sitiens venerem,interiúsque recondat.

Quintiliano similis pudentia non defuit, vt in istis,Iám si » minor in eligendis custodum & præceptorum moribus » fuit cura, pudet dicere in quæ probra nefandi homines » isto cædendi iure abutantur,quam det aliis quoque non- » nunquam occasionem hic miserorum metus. Non mo- » rabor in parte hac. nimium est quod intelligitur. Pueri liberaliter educati, & penè infantes puellæ hunc ruboris colorem seruant in loquendo : Quid faciet natu maior disciplinis liberalibus excultus, quem potissimum commendat grauitas & verecundia? Ad turpia contegenda seruit translatio,quam græci μεταφοράν vocant, vt aruum genitale pro vulua.& ἀποσιώπησις,hoc est reticentia, vt, Nimium est quod intelligitur.& suppressio verbi, quæ dicitur ἔλλειψις·

» Nouimus & qui te—

& συνεκδοχή,vt,

» — Rapiat sitiens venerem.

& ἀλληγορία,id est alia oratio,& continua translatio,vt,

» —Sulcos oblimet inertes.

& κατάχρησις,quod est abusio,vt in hoc Persiano,

» Patriciæ immeiat vuluæ.-

abutitur verbo immeiat, quia nullum rei de qua agitur, proprium est : satyricam tamen non effugit obscœnitatem.

De verbis sordidis. Cap. 10.

Ordida ſicut obſcœna recipiunt ii qui vilem & abiectam materiam tractant, vt Martialis,

» Si memini, fuerãt tibi quattuor Aelia dẽtes,
» Expuit vna duos tuſſis, & vna duos.
» Ventris onus poſito (nec te pudet) excipis auro,
» Baſſe bibis vitro, carius ergo cacas. Perſius
» —Hic, inquis, veto quiſquam faxit oletum.
» Pinge duos angues. Pueri, ſacer eſt locus, extra
» Meiite —
» At ſi vnctus ceſſes, & figas in cute ſolem,
» Eſt prope te ignotus, cubito qui tangat, & acre
» Deſpuat in mores, penémque arcanáque lumbi
» Runcantem, populo marcentes pandere vuluas.
» Tu quum maxillis balanatum gauſape pectas,
» Inguinibus quare detonſus gurgulio extat?
» Quinque palæſtritæ licet hæc plantaria vellãt,
» Elixáſque nates labefactent forcipe adunca,
» Non tamen iſta filix vllo manſueſcit aratro.

Fœda ſunt, Expuit, Cacas, Oletum, Meiite, Arcana lumbi, Runcantem penem, Vellant plantaria pilorum, Nates. Tranſlata ſunt quidem, Arcana lumbi, Runcantem penem, Vellant plãtaria: ſed & aliquãdo metaphora ſordet, vt, Iuppiter niue conſpuit Alpes. Caſtrata morte Aphricani Reſp. Stercus curiæ Glaucia. Perſecuiſti Reip. vomicas. Emunxi pecunia ſenes. Inter ſordentia numerabo (licet enim docenti) latrinas, matelliones, culum, podicẽ, ſterquilinium, ſcaphia, fimum, lotiũ, merdam, ructũ, eructare, vomere, pedere, aluum, aqualiculum, veſicam, pus, pediculum,

pediculū,pulicem, cimicē,putere,cauponari,lutū. Quintilianus inter ſordida ponit Sarracū, Puſionē, Ruſcionē: quæ humilia,nō ſordida appellabo. Statuendū enim diſcrimen eſt inter obſcœna, ſordida & humilia, nequa ſit in docendo cōfuſio & ambiguitas. In carmine Perſiano Marcētes vuluæ,verbum dicatur obſcœnū: Nates, ſordidum: Gauſape pro barba, humile & abiectum. Obſcœnum,ſordidum eſt: non quicquid ſordidum, ſemper eſt obſcœnum.Iſta confunduntur interdum,ſcio,ſed docēti finiendum eſt quo quicque vocabulo propriè ſignificet. Ex iis quæ fœda lutulentaq; ſunt, neſcio quomodo, aliis alia ſunt acceptiora,vt vomere quàm cacare, vrina quàm meiere,ructare quàm pedere,lutū quàm putere. Quanto ad vniuerſum genus propius accedūt, tanto mihi videntur vſitatiora. Sordidis vtuntur medici adducti quadam neceſſitate, Item rei ruſticæ explanatores, vt quid velint, propriis nominibus exponant, Bucolici poëtæ rarò,Lyrici nonnunquam, Satyrici & epigrammatici plus ſatis. Heroici & oratores non eò deiiciunt maieſtatem ac dignitatem orationis, vt opus honeſtum & nitidum inquinent fœditate malè olentium verborū. Quam mihi ſeruabit honeſtatem, qui bene componendi gloria ductus, verecunda & nitida leget.Nihil eſt omnino quod magis orationē abiiciat, quàm ſordes & obſcœnitas. hinc illud
" Quintiliani·Nec ſordidis vnquam in oratione erudita lo-
" cus. Cæleſte quiddam ac diuinum eſt oratio bene cōſtituta, quam ſpurcitia & verborum proluuione contaminare nefariū duco. Indulgeant ſibi qui praua licentia geſtiunt, & impuris hominum moribus deſtinant ſuos la-

d

bores. In oratione iuuenili, ſicut in ætate, verecũdiam, pudorem, honeſtatem, & illud ἠθικὸν ad naturam & ad mores & ad omnem vitæ conſuetudinem accommodatum, ſeruari oportere iudico. In habendo verborum delectu, ſicut militum, non eſt omnis ætas, aut lingua, aut cõditio, aut natura conſcribenda. Nec enim miles ætate fractus, nec obſcœnus, nec barbarus, nec lutulentus inter honeſtos ciues bene audit.

De verbis inuſitatis. Cap. 11.

PRæterea inuſitata verba & inſolentia eſſe fugienda monſtrauit ignominia Siſennæ. C. Ruſcius accuſabat Chirtilium, Siſenna defendens dixit quædã eius ſputatilica crimina. Tum C. Ruſcius, Circunuenior, inquit, iudices, niſi ſubuenitis. Siſenna, quid dicas, neſcio: metuo inſidias. ſputatilica, quid eſt hoc? ſputa quid ſit ſcio, tilica neſcio. Maximi riſus. ſed ille tamen rectè loqui putabat eſſe inuſitatè loqui. Hæc Cicero in Bruto. qui nõ ſemel præcipit, vt verbis vſitatis illuſtremus orationem, propterea quòd inuſitata ſunt obſcura, obſcuritas autem eſt (vt ait) in oratione ciuili vitium vel maximum. Quid enim attinet dicere, ſi nolis intelligi? Ad quid eſt oratio? Ad obiiciẽdas tenebras, an ad explicanda ſenſa mentis? Vt autem animi conceptus explanabit id quod ipſum lumine interpretationis eget? Si ſumma virtus orationis eſt claritas, vt eſt, ſummum profectò vitium erit σκοτίζειν. Et ſi oratoris officium eſt docere & explicare controuerſiam, huic rei cõ-

traria

traria ſunt verba inuſitata & inaudita: & ſi denique quãto quis eloquentior, tanto dilucidior eſt: certè quanto quis indoctior, tanto obſcurior. Præferamus igitur lucem tenebris, diem nocti, ſerenitatem nubilo cælo, & vt priſcorum glandes repertis frugibus, ſic & eorum verba, melioribus inuentis, miſſa faciamus. Cæſari credamus ingenii " acerrimi viro, verbum inſolens & antiquatum tanquam " ſcopulum eſſe fugiendum. Imitemur eloquii parentem M. Tullium, cuius oratio verbis vſitatiſſimis expreſſa, quî Romanè loqui debeamus, oſtendit. Egregiam verò & eximiam laudem refert, qui obliterata multiſq; ſeculis obſita refert in vſum, & cum præſentibus quaſi cũ matre Euandri loquitur, fortè quòd pauci imperitiores dictitant illud, Tanto melior, ne ego quidem intellexi. Aliter viſum eſt Ciceroni in hac re iudici vel optimo, qui in oratione pro Cluentio Cepaſium ridet, quòd ex tam multis auditoribus nemo quid ille ſibi vellet, intelligeret. Hoc vitium ſolet iis accidere, qui verba in medio poſita reſpuunt, trita & vſitata aſpernantur, communia & omnibus aperta pro vitioſis habent, venantur abſtruſa, laudant inſueta, optima cenſent quæ paucis aut nemini ſunt cognita. Relictis omnibus orationis inſignibus, duo ſumma flagitia committunt, in quibus eloquentiæ fructum ignari rerum eſſe putant: verba priſca locãt, temerè permiſcent omnem loquendi conſuetudinem. Hoc autem prodigioſum dicendi genus adſciſcunt in vmbra ac in ocio, quum ad ingeniorum oſtentationem ignotiſſima quæq; proferunt in medium, vt plura legiſſe, plura didiciſſe videantur. Vulgi ſequuntur opinionem, cui ignota & incomprehenſa ad-

mirationi, nota & conclusa contemptui sunt. Lectitant Ennii versiculos apud Ciceronem, apud Aulum Gellium, & Nonium Marcellum. Passim colligunt quæ venosus Accius, & verrucosus Pacuuius antiquè dixit. Plautina & Lucretiana referunt in enchiridium, vt cum sit vsus, expromant. Perlegunt scriptores ineptissimos, qui Chaldæa Hebræa, Persica Macedonica, Græca Latina, barbara peregrina, nota ignota, pura & impura confundunt, tametsi nullius omnino linguæ docti peritiq; sunt. Ex illis eliciunt asperam (cum Persio dicam) loquendi sartaginem. Plurimi enim ridiculè docti extiterunt hoc seculo proximo, quorum laus omnis orto lumine bonarum literarum adumbrata est. Horum periculo sapiant intacti, & dum exercentur apud magistros, nunquam inusitatè loquantur. Non omnibus omnia licet. Pueros vsitatis assuescere, prisca notare volo. Quum aberit ignorantiæ suspicio, cōcedam vt prisca & inusitata liberius vsurpent, quibus loco positis grandior atque antiquior videtur oratio.
" De quo sic Tullius de oratore libro tertio· Inusitata sunt
" prisca ferè ac vetusta, & ab vsu cottidiani sermonis iamdiu
" intermissa, quæ sunt poëtarum licentiæ liberiora, quàm
" nostra, sed tamen rarò habet etiam in oratione poëticum
" aliquod verbum dignitatem. Neque enim illud fugerim
" dicere vt Cælius, Qua tempestate Pœnus in Italiam venit.
" Nec prolem, aut sobolem, aut effari, aut nuncupari, aut,
" vt tu soles Catule, non rebar, aut opinabar, & alia multa,
" quibus loco positis, grandior atque antiquior oratio sæpe
" videri solet. Ad quod alludens Quintilianus hæc, Verba
" à vetustate repetita, non solum magnos assertores habent,

sed

» ſed etiam afferunt orationi maieſtatem aliquam,non ſine » delectatione. Nam & authoritatẽ antiquitatis habent,& » quia intermiſſa ſunt,gratiam nouitati ſimilem parant.Sed » opus eſt modo,vt neque crebra ſint hæc, neque manife- » ſta:quia nihil eſt odioſius affectatione:nec vtique ab vlti- » mis & iam obliteratis repetita temporibus, qualia ſunt » toper & antigerio,& exantlare,& proſapia. Pauca aſper- ſit operi Virgilius.

» Cælicolæ magni,quianam ſententia vobis
» Verſa retro—
» Igneus eſt olli vigor,& cæleſtis origo.
» Tros Rutulúsve fuat—
» Vnam ex virginibus ſociis ſacráque caterua
» Compellabat—
» Hæc effatus,equum in medios moriturus & ipſe
» Concitat—
» Vt rebare,Venus(nec te ſententia fallit)
» Troianas ſuſtentat opes —
» —Pulchra faciat te prole parentem.

Priſca ſunt,quianam,olli,fuat,compellabat,effatus, rebare,prole:quibus & ſimilibus antiquius fit & grandius heroicum poẽma. Talia quædam vir impenſe doctus in re graui,ſeuera, triſti,non indecorè (ſi modò rarò) ponet. Nec enim omnes,nec in omnibus locis, nec ſemper, nec omnia decent:& hoc noſtrum ſeculũ faſtidit omnia quæ Ciceronis authoritate defendi nequeunt, quem antiquitatis huius admodum parcum fuiſſe conſtat. Iam quis feret hæc?Opuliſcere pro diteſcere?Pauperauit pro paupe-

rem fecit?Paucies pro raro?Latibulet pro lateat? Ignauit pro ignauum fecit? Occepſo pro cœpero? Obſtrigilare pro obſtare?Porcet pro eo quod eſt prohibet? Redoſtit pro rediit? Ruſpari pro ſcrutari? Redurare pro aperire? Grandibo pro extendam?Conſcribellaui pro conſcripſi? Ebriulare pro ebrium facere?& ſexcenta alia quæ poſteriores non receperunt, propterea quòd eſſent aut agreſtia, aut aſpera, aut vrbaniorum conſuetudine deſtituta. Vt breui finiam, vſitatis tutius vtemur.

De verbis barbaris. Cap. 12.

ARBARA quoque locum non habent in oratione pura ac latina, niſi forte vt homines externi, ſic illa donata ſint Romana ciuitate. Recepta ſunt à multis gentibus nonnulla, vt à Gallis carrus, rheda, petoritum, carruca, alauda, geſum, gallicæ pro ſoleis, à Britannis couinus, à Germanis eſſedum, ab Hiſpanis lancea, à Sardis maſtruga (ſcribitur & maſtruca) à Pœnis mappa, à Perſis gaza, à Macedonibus phalanx, ab accolis Padi ploxenum, à cæteris Italiæ populis multa, quæ nunc pro latinis ac domeſticis habētur: à græcis plurima, quòd inter barbaros ſola Græcia non eſſet. Ex his alia integra manſerunt, vt lego, fero, propino, lampas, eclipſis, periſtroma. Alia ſunt inflexa, vt domus, ager, poëma, fama, bos, muſa, anima. His & eiuſmodi multis licet puer vtatur. Quinetiam Græca quædã Latinis immiſcere, & ſuis literis notare interdum licet, ſi quid

quid occultare volumus, aut si nostris venustiora sunt hellenica, aut sicuius hominis græci verba memoramus, aut si nostra desunt, quod frequenter accidit in nominandis arboribus, piscibus, auibus, herbis, radicibus, instrumentis, medicamentis, partibus corporis humani, supellectile, gemmis, lapillis. Discant vtranque linguam necesse est ii qui latina à græcis, græca à latinis segregare volent. Quod quum fecerint, est enim cumprimis necessarium, latinè quàm græcè loqui pulchrius & decentius, credo, existimabūt. Turpe quidem est, & inutile, morem ciuium suorum, vsus cottidianos, proprium sermonem, linguam patriæ deserere, desciscere ad alienos, & externa malle tractare, quàm domestica atque familiaria. Nam si propter latina græcis operam damus, quid ita græca latinis anteponimus? Quid peregrina frustra sequimur, nostra damnamus? cur sumus hospites in patria? Quin audimus
" M. Tullium dicētem, nolle se magis vti græcis in oratione
" latina, quàm Græci latinis vtantur in græca? Ridiculus est qui græcè nugatur, nesciens latinè, quique in medio posita non attingit, longinqua & fugitantia frustra persequitur. Prima sit cura puero, vt latinè loquatur, græca sine caussa valida ne admisceat: barbaram vocem vt contagionem vitet. Omnis autem vox barbara censetur, quam indecorè fuderunt imperiti, non admisere docti, vt leuca, passagium, treuga, aucha, manutenētia, capellania, locumtenens, capellanus, bannum, guerra, pitātia, biretum. Quid moror? Sunt alia propè infinita, quæ vulgus imperitorum facit imitatione sermonis eius, quem didicit à nutricibus,

præter illa, quorum vi, natura, genere, declinatione abutitur, vt tenetur pro debet, furauit pro furatus est, domauit pro domuit. Quæ nisi exhorreat rudior ætas perinde atque serpentem, nisi timidè & religiosè obseruet vsu doctorum probata, nunquam purè, syncerè, tersè loquetur. Sermonis, vt morum, verecundia mihi placet, displicet licentia, quam indulgent ii qui verentur ne puer, si eius conatus infœlices reprimas, parum sit copiosus. Probat agricola luxuriantem segetem, quæ depascenda sit in herba: spinas & carduos nunquam probat. Hic etiam corrigendus est error illorum, qui quicquid in receptæ dignitatis scriptoribus reperiunt, verum, probum, idoneum arbitrantur. Quot sunt apud Catonem, Plautum, Terentium, Lucretium, Varronem, quibus iam vt obliteratis nō vtimur? Quot apud recentiores nominis amplissimi subolent barbarum quiddam, & offendunt aures eruditas? Probati sunt authores, sed temporis & pręsentis vsus habenda est ratio. Ergo in eligendo opus est prudentia, & illorū imitatione, qui tempore Ciceroniano, & paulò pòst literis & doctrina floruerunt. Tum multo elegantissima fuit Romana lingua, & longo interuallo superauit antiquorum vastitatem. Ex verbis priscis multa antiquauit, multa neglexit, multa reseruauit aut ad necessitatem, aut ad seueritatē. Itaque valeat in his quod aiunt, Nec passim, nec ab omnibus, Nullus est enim delectus, si omnibus vtimur promiscuè.

De verbis agrestibus. Cap. 13.

EST

ST præter hæc verborum quoddam genus vastum, insuaue, rusticanum, agreste, inamabile, absonum, & absurdum, quod vix vnquam apud principes linguæ latinæ reperias. Rationem quæris? Non video, nisi quòd inuenustum ingratúmque est auribus eruditis: vt hominum quidam natura sunt inepti, deformes, illiberales, inhumani, duri & asperi, qui quidem inter aptos & habiles nullum vnquam dignitatis inueniunt locum. Hanc verborum acerbitatem & offensionem sæpenumero parit inflexio, vt cælicolæ, amandæ, insaniæ, archipiratæ non displicent: at cælicolarum, amandarum, insaniarum, archipiratarum, nescio quomodo iniucundus est sonus, & ingrata quædam magnitudinis moles, qua grauiter offensi excultiores viri συγκοπὴν quæ talia minus odiosa faceret, inuenerũt. Decurtarunt aliqua venustè, & cælicolûm pro cælicolarum dixerunt. at multa ne hoc quidem modo quasi dolare potuerunt. Fœdius est insaniûm quàm insaniarum, & archipiratûm quàm archipiratarum. Nec auris expurgatæ vir lubenter audire poterit hos casus, contemplandorum, duorumuirorum, triumuirorum, sestertiorum, nummorum, quadringentorum annorum, facum à face, nucum à nuce, picum à pice, nostratium, vestratium, sobolum, amarorum ab amarore, cornuum, genuum, luctuum, specierum, progenierum. Nec multo libentiùs exaudiet alius in patrio casu, peculii, Virgilii, Laurẽtii, Didonis, Calistonis, poëmatibus, manui, gustui, speciei, progeniei, speciebus, & infinita generis eiusdem. Quæ (malum)

ista est superstitio? nescio. In omnibus rebus pulchri voluptas in precio est, vilis autem deformitas. Erasmus in Ciceroniano ridet hanc religionem. Ego verò non rideo, si modũ seruat. Visum est optimo cuique sic loqui, non modò latinè, sed etiam græcè, gallicè, germanicè, britannicè. Agit in eos qui vnum mirantur Ciceronem suum, qui vigilanter obseruant, quos ille probarit casus, eósque, quasi reliquos omnes improbaturi, referunt in ingentem librũ. Hos ex parte ridiculos, ex parte tolerabiles esse puto. Quòd in lectione verborum laborent, vehemẽter probo. Quòd numerum conficiunt eorum quæ elegantia, quæq; vasta sunt & inamœna, non interrogantes aurium sensum, probare non possum. Non est hoc neque numeri, neque authoritatis, sed ingenii, magniq; iudicii. Sentit ingeniosus & exercitatus quid vrbanè, quid rusticè sonet, & illiberaliter: numerum certum non habet. In eo ipso peccant & quidam grammatici, qui innumerabilem vocabulorum turbam referunt in heteroclita, quòd illis numerus aut singulariter, aut pluraliter, aut casus vnus plurésve desint: quasi numero comprehendi possint omnia declinationum coniugationúmque membra quibus ornatiores viri non vtuntur. Quis liberaliter eruditus, præter Mancinellos, dicat, dementiam, concordiam, vigilantiam, alborem, dulcedinem, carere numero plurali? Tamen in dementiis, insaniis, concordiis, dulcedinibus, alboribus, nullus est gratiæ decor. Non omnino desunt eis alterius numeri casus, sed pauci venusti iucundíque suppetunt, in quibus numerandis operam perdere quid est necesse?

At du-

At durum & inuenuſtum habeo pro nullo. Ego quoque habeo in re molli & decora, non eodem modo in dura & inſuaui. Rarus eſt vſus iſtorū, non tamen omnino nullus. Quid hic agam? Muta figuram. Res eadem pluribus modis efferri poteſt. Eadem eſt ratio in coniugatione verbi, quæ in declinatione nominis. Amabitis, amaueratis, amaremini, amaminor, amaremur, formidabar, verecundabar, cuperemur, legiminor, audirere, audiremini, & alia rationis eiuſdē, quæ pares aut plures habent ſyllabas, adeò vaſta ſunt, & auditu triſtia, vt perrarò intromittantur in orationem elegātem & excultam. Nec illud eſt modò in caſibus partium orationis. Vt horridulum ſonum fugerent veteres quanuis graues & ſeueri, dixerunt pro duello bellum, pro duis bis, pro duellio bellium, pro axilla alam, pro vexillo velum, pro taxillo talum, pro paxillo palum, pro ſi audes ſodes, pro ſi vis ſis, pro aiſne ain', pro non quire nequire, pro magis velle malle, pro nō velle nolle, pro nō ſcire neſcire, pro poſtmeridiano pomeridianum, pro medidie meridiem, aufugit nō abſugit, aufer non abfer, amouit non abmouit, abſtulit non abtulit. Plura numerat M. Tullius in Oratore, quibus refutātur horridi & vaſtè hiantes homines barbari, qui de verbis laborandum eſſe negant. Cur dicimus amaſti amaſtis, amaſſem amaſſemus amaſſetis amaſſe, ſteti non ſtaui, dedi non daui, perii, præterieram, audierunt, venierunt? Cur vera & integra mutamus? Cur hæc magno conſenſu doctiſſimorum hominum citra omnem carminis neceſſitatem recepta ſunt? Proh deûm hominumq; fidem, præfectus fabrûm, duum-

uirûm,triumuirûm, liberûm pro filiis & filiabus, ſeſtertiûm,nummûm, ſeptingentûm,metu pro metui, vt hic,
Parce metu Cytheræa.— Die pro diei,
Libra die noctisque pares vbi fecerit horas.
Cur inducta ſyncope,apocope,ſynæreſis, πάθη τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων? Cur vincla ſæpe Liuius,ſecla Cicero dixit? caldam & ſoldū tota Latinorum ciuitas? hócne poëticum? nequaquam. Quale igitur? ingenuum & vrbanū loquendi genus: quod qui deſpicit, matris ſuæ linguam balbutiat infantiſſimus. Ne communem tot gentium linguam, qua ciuitates,populi,nationes, regna, imperia habent inter ſe cōmercium,qua poëmata, annales, hiſtoriæ, leges, iura,ſacra, profana, artes & ſcientiæ omnes explicantur, ne tam celebrem linguam turpiter & fœdè polluant atq; corrumpant. Ex hoc numero verborum abſonorum alia per interciſionem aptiora fiunt,vt præterierā, ſeſtertiûm. Alia per apocopen, & extremæ ſyllabæ decurtationem, vt exin,dein,ain',noſtin',metu,tribunal, nam integrū fuit tribunale. Alia per ſynæreſin,qua duæ ſyllabæ in vnā conflantur,vt peculii ſcribimus, ac ſi eſſet quatuor ſyllabarū, duas tamen poſtremas literas in vnā collidimus. Alia per mutationē,vt aufero,ſuſtuli. alia per additionē, vt redeo, ambio. Plura manſerunt rudia & impolita, quibus nemo niſi malus architectus ædificat orationem. Quum reieceris & obſcœna & ſordida,& inuſitata, & barbara, & ruſticana,cæteris vtare licet,non temere quidem & promiſcuè,ſed vt natura rerum & decorum poſtulabit. Quod quale ſit,ſuo loco dicemus.

De verbis

De verbis humilibus. Cap. 14.

VMILIA nullam penitus habent dignitatis authoritatem. Sunt enim quaſi humi deiecta, & ad extremam honeſtorum conditionem redacta. Quapropter ſicut in oratione gracili & humili collocantur, ita in ornata, ampla, graui, ſublimi, locum non habent. Exempla ſuppeditat haud pauca Virgilius in Bucolicis, cuiuſmodi ſunt, capella, viburna, caſeus, arbuſta, caſa, tugurium, hibiſcus, mulctra, mulget, lyciſca, vitula, myricæ, corylus, ſaliunca, paliurus, & quatuor hæc loco fiſtulæ, cicuta, auena, arundo, calamus: ruminat, ſinum lactis, vaccæ, bucula, opilio, bubulcus, fiſcella. Suppeditant etiam multa Satyrici, in quibus ſunt ſaliua, occare, runcare, artocrea, ſynciput, ſyngultire, trama, omentum, offa, olla, cornicari, ſclopus, cuminum, pappare, lallare, canthus, agaſo, farrago, vappa, ſambuca, gluto, ſaperda, ſtuppæ, obba, feſtuca, pannucius, pannoſus, ſeriola, tucetum, pituita, puppa, caballus, ſumen, corbis, porcus, verruca, ſcopæ, ſartago. Finis non erit ſi cuncta perſequi velim quæ poſuerũt ſatyrici, medici, philoſophi naturales, epigrammatici, mythici, quiq; de re ruſtica libros confecerunt. Coguntur enim vilia quædam vſurpare verba, nota atq; trita vulgò, dignitatibus aut ignota, aut certè niſi quando ſe demittunt, indecora. Non enim deceat reges & principes & grauiter agentes abiectiſſima nominare artium inſtrumenta, aut animalia ignobilia, aut morborum medicamentorumq; minutas ſpecies. Si quis tamen aut apud M. Tullium, aut Virgilium in Aenea, aut Liuiũ,

talia quædam reperiat, ne clamitet indignum facinus. Eloquentissimi viri in eodem opere non semper vtuntur eodem genere dicendi, subinde mutant stylum, pro varietate rerum de quibus agunt, nunc graues & ornati, nunc suaues & temperati, nunc subtiles atque demissi. hinc πίδηλα apud Homerum, Pero apud Virgilium, Pusio apud Tullium. Communia quàm propria minus vilescunt, vt bos quàm vacca, sus quàm porcus, bestia quàm mus, pastor quàm bubulcus, opifex quàm coriarius, instrumētum quàm pala, nux quàm castanea, obsonium quàm lucanica, vestis quàm bardocucullus, vas quàm trulleum, pomū quàm sorbum, piscis quàm gobio, verriculū quàm scopæ: quæ sunt vsitatiora, quoniam in omniū ore versantur, vt homines plebeii qui in media luce Reip. viuunt. sic illa ab humilitate veniunt in aliquam dignitatem. Erit quod hic mireris: Omnes sententiæ in quibus humilia sunt verba, non habendæ sunt humiles, vt hæc: In sordido panno sæpe latet alta sapientia. Nec etiam contrà: vt,

» Fronde super viridi sunt nobis mitia poma,
» Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

Quid? quòd heroici poëtæ ducunt similitudines ab apibus & formicis, quæ res humillimæ videntur? Est in illis solertia, atque labor honestus, qui suum meruit honorem. Gemmæ & vniones res paruæ quidem, sed precio ingentes, inter humilia non debent haberi. Turbo ille quo pueri ludunt, res est admodum vilis, sed tamen vsu notus est. Nec abiecta verba semper metiemur vilitate rerum quas significant, sed aliquando hominum existimatione. Quid est noctua vilius? sed illam celebrarunt auguria, celebrauit

prodigiosa

prodigiosa natura. Qui nouit humilium verborum differentias, deiectissima, si volet, collocabit in iocosa scriptione, vt siquando ludat βατραχομυομαχίαν, culicem, caluitium, pulicem, testamentum porcelli, leues apologos, fabulas aniles, discordiam partium corporis humani, ridiculas epistolas, morias, colloquia hominum postremorũ, mimos, satyras, lasciuas odas, syluas, epigrammata minutiora, asinos aureos, iocos amoris, comœdias Attellanas & tabernarias, & siqua sunt similia. At in laudatione, in panegyrico, in genere epidictico, in historia, in epistola graui, in suasione, in causa forensi ad declamandum posita, ne constituat humillima, nisi fortè quum hominem aut rem maximè deprimere & attenuare volet. Aliud est tenue dicendi genus & acutum, aliud humile & abiectũ, in quo ioculariter quod volumus effundimus. Si quid habebit iudicii studiosus artis, monitus videbit quatenus progredi liceat, & Ciceronem optimum ducem lectitabit, illumq; imitari iam occipiet. Nonne vides vt pueri liberaliter educati, siquando gallicè loquantur apud honestos viros, humilitatẽ fugiant, quam iocantes apud æquales cupidè sectantur? Eadem est ratiò latinè loquentis, & temporibus ac personis accommodantis orationem. Discenda sunt omnia, non temere & fortuitò iacienda. De quo non pigebit audiisse Quintiliani sententiã. Obscœna, inquit, vitabĩmus, & sordida & humilia. Sunt autẽ humilia infra dignitatem rerum, aut ordinis. In quo vitio cauendo non mediocriter quidam errare solent, qui omnia quæ sunt in vsu, etiam si causæ necessitas postulet, reformidant: vt ille qui in actione ibericas herbas, se solo ne-

» quicquam intelligente dicebat, nisi irridens hanc vanita-
» tem Cassius Seuerus, spartum eum dicere velle indicasset.
» Nec video quare clarus orator duratos muria pisces ni-
» tidius esse crediderit, quàm ipsum id quod vitabat. Hæc
ille. Virgilius humilem putat esse panem. dicit igitur,

» — Cererémque canistris Expediunt.—
» — Onerantq; canistris Dona laboratæ Cereris.—
» Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
» Consumptis hic fortè aliis, vt vertere morsus
» Exiguam in Cererem, penuria adegit edendi,
» Et violare manu malisque audacibus orbem
» Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris,
» Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.

Per cererem, per cereale solum, per exiguam cererem, per quadras, per fatale crustum, per mensas quid accipimus? quoties proprium mutat alieno, vt copia & dignitate
» crescat res tenuis? Littore ahena locant alii. — Proprium vasis nomen(ollam æream intelligo)parum nitidũ existimabat. Idem, Frangere saxo, pro mola aut mortario.

» Dant manibus famuli lymphas.—

pro eo quod est, dant aquas.

» Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis. pro calceis.

» —Famulásque ad lumina longo
» Exercet penso. — pro eo quod est, nere iubet.

Multa alioquin humilia splendidè dixit. Grammatici tamen notant apud eum ταπείνωσιν, id est humilitatis vitium, In gurgite vasto. præsensit, & magnitudinis epitheton adiecit. Semper humilitas in eo retinet decorem, vt in his,

Cui

" Cui tolerare colo vitam, tenuíque Minerua,
" Excussi manibus radii.—

Colus & radius non amplæ sunt dignitatis, at honore circunuestita non dedecẽt. In tenui genere versanti sumenda sunt de medio verba, & in oratione liberius quàm in heroico opere, verecundius quàm in abiecto collocanda.

De verbis sublimibus. Cap. 15.

E verbis sublimibus pauca, si bonum videtur, adiungamus. Nam de pudicis, de nitidis, de vsitatis, de latinis, de vrbanè sonantibus nihil hic esse dicendum existimo, propterea quòd expositis contrariis, hæc omnia clarè satis elucent. Etenim quicquid in hac lingua obscœnum, sordidum, inusitatum, barbarum, agreste non est: castum, purum, vulgatum, latinum sit necesse est. hæc oppositio verborum nihil habet intermedium, de quo in habendo delectu quærẽdum esse videatur. Castis castiora, puris puriora, venustis venustiora inuenire possis, itemq; obscœniora obscœnis, sordidiora sordidis: sed erit hoc comparantis, non opponentis ex aduerso contraria. Non ita res est in humilibus & sublimibus. Non enim quicquid humile non est, sublime dici debet: nec quicquid sublimitatem non habet, humile putãdum. Est aliquid interiectum quod neutrius est particeps. Sublimia & ardua sunt, quæ dignitate & amplitudine splendescunt: vt nomina deorũ & sacrorũ cum propria, tum communia: vt deus, conditor, pater, moderator, regnator, genitor, numen, rex omni-

potens.& apud veteres, Iuno, Minerua, Diana, Apollo,
Mercurius,Hercules,Neptunus, Thetis,Amphitrite, Pe-
nates,Pluto , Proſerpina , & id genus multa , ſine quibus
aiunt etiamnum Chriſtiani ſua poëmata iacêre,ideoq; ad
carminum maieſtatem ſuis libris inſerunt Cererem pro
pane,Bacchum pro vino,Pomonam pro pomis, Neptu-
num pro mari,Iunonem pro ambitione, Mineruam pro
arte,Martem pro bello,Enyo pro bellico furore,Mercu-
rium & Suadam pro eloquentia,Tellurem pro terra,Pa-
lem pro paſcuis, Dianam pro venatione , Hymenæũ pro
nuptiis,Parcas pro fato, Plutonem pro diuitiis , & caco-
dæmoniorum principe.An autem magniloquentia,an'ne
conſuetudo obtinuit, vt hæc ampliſſima viderētur orna-
menta, non iudico : certè,neſcio quomodo, poſita loco,
2 grandius & antiquius efficiunt poëma.Adde nomina vi-
rorum illuſtrium,gentium,populorum,regnorum,mon-
tium,fluminum,vrbium,de inſignibus loquor , cuius ge-
neris hæc ſunt,Menelaus,Achilles,Vlyſſes,Aiax, Diome-
des,Priamus,Aeneas,Hector, Paris, Cadmus, Amphiara-
us,Lycurgus,Solon,Darius,Philippus,Alexãder, Curius,
Fabritius,Sylla,Pompeius,Iulius Cæſar,Perſæ,Babylonii,
Thraces,Lacedæmones,Attici,Thebani, Pœni, Romani,
Auſones,Galli,Britãni,Europa,Aſia,Africa, Heſperia,In-
dia,Aegyptus,Germania, Pelium,Olympus,Iſmarus,Cau
caſus,Apẽninus,Alpes,Pyrenei,Atlas, Abila, Calpe,Gan-
ges, Nilus , Hiſter, Eridanus , Rhodanus,Iberus, Tagus,
Rhenus,Athenæ, Thebæ,Sparta,Rhodus,Carthago,Ro-
ma,Toloſa,Lugdunum,Lutetia.Sunt alia innumerabilia,
quæ certatim colligũt heroici poëtæ , & quaſi ſtellas affi-
gunt

gunt

gũt operi ſuo. Adiice nomina virtutum,& effectuum qui ſequuntur eas,vt prudentia,iuſtitia,religio,victoria,triumphus,gloria:Scientiarum,cuiuſmodi ſunt ars magica,iuris prudentia, ratio grammatica,dicendi facultas,architectura, doctrina, diſciplina, ſapientia,contemplatio : Partium hominis inſignium,animus,corpus,cor, cerebrum, caput, pectus, lacerti:Splendidi veſtitus,pallium, toga, prætexta, trabea,paludamentum,torquis,armillæ:Colorum,vt purpura,murex,coccum,fuluum,rubrum: Armorum, lorica, galea,thorax,haſta,lancea,enſis:Nauium,biremis,triremis: Aedificiorum, domus, templum,ædes,curia, capitolium, theatrum:Magiſtratuum, dictator, conſul, imperator,rex, tribunus, poteſtas: Animalium nobilium, tygris,leo,vrſa, elephantus, equus,aquila, philomela, cete, delphinus. Vt breuiter finiam,rerum maximarum vel quãtitate, vel precio,cælum,ſol,luna,aſtra,lumen,ignis,aër,mare,terra,ventus,fulmen,pluuia,tempeſtas,aurum, argentum,æs, crater, patera,gemmæ,marmora,ſimulachra,ſtatuæ. Non immorabor vltrà. Ex his enim cætera animo concipere minimè operoſum arduumq́; eſt: nec difficile puto de verbo propriè dicto iudicare atque deprehendere quę vis eius ſplendeat,quæ've ſit obſcura. Regere,moderari,gubernare,orare,iudicare,cõtemplari,ſacrificare,pugnare,vincere, ſapere,florere,cohortari,docere,& alia infinita quæ ſignificant facere aut pati id quod aut natura,aut hominum iudicio præclarum eſt,ſublimia & excelſa meo iudicio debent haberi. Dicet aliquis Sint'ne ſublimia quæ refers, tu quidem videris : Sat ſcio à paſtoribus, ruſticis, mulierculis, pueris infantibus hæc frequenter vſurpari ſolere. Quidni?

quanto ſublimiora, tanto magis cōſpicua ſunt, & in omni ſermone frequentiora. Res arduas ferè vulgus admiratur, & ab infantia nominare diſcit. ſubinde loquitur deos, ſacrificia, ritus, mores, nationes, vrbes, præfecturas, bella, prælia, fœdera, pacē, iura, leges, vaſa, veſtes, animalia, loca, tempora, & omnia ferè quæ rerum natura ingentia procreauit. Ergo vulgus eſt grandiloquum? Malè colligis. Non æſtimamus leonem ab vnguibus. Non vnum verbū ſublime & amplum magnificam orationem efficit. Quid igitur? Humilium fuga, ſublimium frequentia, ſententiarum grauitas, & apta compoſitio. Vulgus indoctum ſi ſe attollere conatur, nec humilia effugit, nec ſublimia frequentat, nec in ſententiarum grauitate perſiſtit, nec aptè res & verba componit. Eſt & aliquid lautum in parſimonia ruſticorum, & plebeia mulier aurum fert atq; margaritas: nec tamen hic conuiuium magnificum, aut inſignem fœminæ mundum dixeris. At propemodum quę numeras, propria rerum vocabula ſunt, ab omnibus neceſſariò dicenda. Sublimes igitur quadam neceſſitate ſumus. Quemadmodum materia in ſyluis alta ſponte creuit, ſic ex hominum inſtituto verba magnifica nata ſunt: ſed non eſt cuiuſque deligere. Præterea nec arbor vna præclara ſplendidam regiam, nec vnius aut alterius verbi ſplendor excelſam efficit extructionem. Aliena tamen atque modificata ſæpe magnificentiora videntur, quàm propria, credo, quòd rariora ſunt, & paucioribus vſitata. Aſſumuntur aut trāſlatione, vt ſcopulus pro periculo, naufragium pro exitio à Cicerone dictum eſt in oratione pro Rabirio perduellionis reo. aut ſynecdoche, vt tectum pro domo, ferrum pro

rum pro gladio. aut metonymia, v Roma pro Romanis, cælum pro diis. aut antonomaſia, vt Pœnus pro Annibale. aut periphraſi figura amica poëtis, vt diuûm pater, atque hominum rex. orandi facultas, ſcientia diſſerendi. aut catachreſi, vt, equum diuina Palladis arte ædificant. equificant, vt ædificant, dicere latinè non poſſumus. aut hyperbole, vt tonabat pro vehemẽter orabat. quibus annumeranda ſunt antiqua, vt rebamur, clarigatio. Propriis (vt Quintilianus ait) dignitatem dat antiquitas. Quo dicto probari poteſt in quibuſdam propriis eſſe dignitatẽ. At Quintilianus in octauo de propriis loquẽs hæc dicit: In hac autẽ proprietatis ſpecie, quæ nominibus ipſis cuiuſque rei vtitur, nulla virtus eſt. Si propria nullã per ſe virtutem habẽt, quî poſſunt ſublimia cenſeri? Quintilianus virtutem poſuit pro vi ac gratia quam præſtant figuræ: quæ quidem eò repertæ ſunt, vt efficiant orationẽ aut grauiorem, aut elegantiorem. Nequaquam autem ſecluſit à propriis omnem virtutem. Nam continuò ſubiicit: Contrarium eſt vitiũ id quod apud nos impropriũ, ἄκυρον apud græcos vocatur. Si improprium, vitiũ eſt, cur proprium non eſt virtus? Idem ibidem mẽtionem de humilibus facit, quorum multa propria ſunt. Si propria quædam, quia res ſignificãt humiles, humilia agnoſcimus: cur ea propria quæ deſignant res precioſas & altas, ſublimia nõ putamus? Idem ex ſynonymis alia eſſe ſublimiora putat, quod propriis accidere neceſſe eſt. Omne verbum (inquit idem) niſi in oratione poſitum, virtute caret. Nam & ſublime in humili re tumeſcit. Fateor eſſe quamplurima quæ ab oratione vim capiant, & verbis ſublimibus

nos abuti poſſe: ſed id non efficit, vt ſimplicia verba qualia ſint natura, cōſiderare non poſſimus. Lapis natiuus citra compoſitionem diſcrimen habet, magnus paruus, durus mollis, longus breuis, vſitatus inuſitatus, nitidus impurus, magnificus humilis, integer fractus dicitur. Non eadē quoque ratio verborum eſt? Verba (inquit Cicero de amplificatione) ponenda ſunt quæ vim habeant illuſtrandi, » nec ab vſu ſint abhorrentia, grauia, plena, ſonātia, iuncta, » facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, in primíſque » trāſlata. Quorſum hæc? Si de verbis ſimplicibus nullum eſt certum iudiciū, cur ſimplicia, id eſt incontexta, à collocatis iunctíſque dirimit? Si verbum ſublime tumeſcit in oratione tenui, id fit propter inæqualitatem. Inæqualitas aliud quidem reſpicit, non ſemper coniunctionem deſiderat. Mens enim res ſeparatas atque diſiunctas conficere poteſt. Sunt intermedia quædam, nec humilia natura, nec ſublimia, quibus vtimur in omni genere dicēdi, vt in nominibus homo, fœmina, cura, res, nemo, nullus. In pronominibus, hic, meus, noſter. In verbis, eſt, ſtat, mouetur. In aduerbiis, heri, cras, forte. Ex cōiunctionibus & præpoſitionibus nullā excipio. Nihil ipſæ per ſe eminent: in collocatis & in cōcinnitate & in ſchemate eminere poſſunt.

De grauibus verbis & leuibus. Cap. 16.

ERBA grauia à rerum graui pondere, & ab intellectu ſignificantiore dicūtur: leuia contrá. Grauitas atque leuitas in oratione maximè cognoſcitur, ſed & extra cōtextum examinari

minari poteſt. Inceſtum, flagitium, ſcelus, peculatus, ſacrilegium, perduellio, proditio, parricidium, amentia, furor, inſania, prædo, pirata, carnifex, necare, ſatagere, deperire, formidare, exhorreſcere, per ſe grauia ſunt. In ſynonymis differentia grauium & leuium apertius depreheditur. Grauior eſt charitas quàm amor, vnda quàm aqua, procella quàm ventus, ſaxum quàm lapis, anguſtus quàm breuis, rapidus quàm celer, grandæuus quàm ſenex, cultum quàm aruum, dapes quàm cibaria, religio quàm obſeruatio, promeritus quàm meritus, moles quàm magnitudo, ruina quàm caſus, ingens quàm magnus, inacceſſus quàm inuius, direptus quàm captus, ſuperbus quàm magnificus, rapina quàm furtum, latro quàm fur, fraus quàm dolus, ſatur quàm plenus, formido quàm metus, imber quàm pluuia, luxus quàm apparatus, inſomnis quàm vigil, ſtridor quàm ſonitus, ruunt quàm eunt, obſtupuit quàm miratus eſt, torqueo quàm iacio, efflagito quàm peto, quatio quàm moueo. Ex hac comparatione corrigendi materia ſumitur, & à leuiore ad grauius amplificanti fit gradus. Vereor ne in hac enumeratione exemplorum nuda ſim moleſtus. vix enim capit ornatum atque voluptatem res tot partibus conciſa, & interrupta. Sed profeſſus ſum me omnia apertè traditurum, quæ ad delectum verborum, & eorum collocationem pertinent. Quare permittãt mihi ſtudioſi compoſitionis, rem omnem illuſtrare exemplorum frequentia, & cogitent aliud eſſe docentem in gracili rerum tenuitate verſari, aliud in ampla materia atque ardua ſpaciari eloquentem. Virtus eſt in docente ſermo breuis ac dilucidus. Siqua ab illo dicendi voluptas adiungitur,

eò tendit, vt præceptorum duritia molliatur. Illa tamen non eſt tum expetenda, quum res ipſa per ſe vtilitate capit legentium mentes. In gradibus apertum diſcrimen eſt. In his enim quæ gradatim creſcunt, comparatio & ſuperlatio primum gradum quantitate & grauitate vincit, acerbior acerbiſſimus, acrior acerrimus, grauior grauiſſimus, crudelior crudeliſſimus, ſceleratior ſceleratiſſimus: & id genus infinita. Quin epitheta quædam ſine vlla comparatione pondus habent & incrementum, vt quum dicimus mirum artificium, grande crimen, vaſtum gurgitem, lectum adoleſcentem, hominem teterrimum, nefariam libidinem, nequitiam ſingularem, ſummam vim, innumerabilem multitudinem, inſignem virum, immania pocula, graues iniurias. Nam quum graue quiddam quærimus, & illud in rerum vocabulis inuenire non poſſumus, tum vt animi conceptus expleatur, ad epitheta cōfugimus. Quòd ſi propria aut per ſe, aut epithetis adiuta, grauitati rerum non ſatiſfaciunt, ſubſidio ſunt figuræ, tranſlatio, hypallage, ſynecdoche, ἄυξησις, allegoria, periphraſis, antonomaſia. Hic de tropis, non de reliquis luminibus ſententiarum atque verborum loquor, propterea quòd illa non ſunt in ſingulis verbis de quibus agitur in pręſentia, ſed in oratione contexta prominent. Grauiora ſunt interdum tranſlata quàm propria, vt ardor pro cupiditate, ignis & vulnus pro amore, nudus pro inopi, germanus pro ſimili, cæcus pro ignaro, coruſcat pro verbo vibrat, extunderet artes pro inueniret, ardere pro amare, inueſtigauit pro quæſiit, contendo pro eo, euolare pro abire, acerbitas pro malo, acre pro vehementi, inflammatus pro commoto, ſobrius

pro

pro conſulto, proripere pro eo quod eſt producere, teterrimus pro crudeliſſimo. Hypallage eſt metonymia qua pro inuentore inuentum, pro continente contentum, pro efficiente effectum, pro poſſeſſo poſſeſſorem, aut contrà capimus. In hac conformatione dicimus, Martem fatigāt, Sus Mineruam, Raptus Helenæ Græciam Aſiamq; commouit, Africam exciuit tumultus, Periit Marſus, Lacerat Muſas, Nutu Iunonis eunt res, Cicero ab exilio reportatus humeris Italiæ. Leuius dixeris, bellum poſcunt, ſus artificem docet, Raptus Helenę Gręcos atq; Troianos commouit, Afros exciuit tumultus, Periit Marſi liber Amazonis, Abutitur diſciplinis, Voluntate Iunonis eunt res, Cicero ab exilio reportatus eſt ab Italis. Synecdoche dicitur quum à parte totum, vel à toto pars, vel numerus à numero intelligitur. Hac forma grauiter vſus eſt Cicero cum
» alibi, tum in ſexta actione in Verrem. Nego in Sicilia to-
» ta, tam locuplete, tam vetere prouincia, tot oppidis, tot fa-
» miliis tam copioſis vllum argenteum vas, vllum Corin-
» thium aut Deliacum fuiſſe, nego vllā gemmam aut mar-
» garitam fuiſſe, aut quicquam ex auro aut ebore factum,
» ſignum vllum æneum, marmoreum, eburneum, nego vl-
» lam picturam neque in tabulis, neque textilem fuiſſe, quin
» quæſierit, inſpexerit, quod placitum ſit abſtulerit. Partem iſtorum quæſierat & abſtulerat Verres, at totū genus amplificādi gratia accuſator inculcauit. diſſimulat tamen.
» Quum dico, inquit, nihil iſtū eiuſmodi rerum in tota pro-
» uincia reliquiſſe, latinè me ſcitote, non accuſatoriè loqui. Idem orbem terrarum pro imperio Romano, omnem ciuitatem pro paucis ciuibus vſurpat. Terentius numero

mutato grauius dicit, Istarum meretricum contumelias. & Cicero, Curios, Fabritios, Quintos maximos. Et Virgilius.

" Talia coniugia, & tales celebrent hymenæos,
" Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.

Allegoria est vox illa Catilinæ, Incendium meum ruina restinguam, pro eo quod est, inimicos meos interimam. Et illud Virgilianum,

" Sed nos immensum spatiis confecimus æquor.

Vtrunque autem auctius est, quàm proprium. & illud de Tyberio, Lutum sanguine maceratum, validius est, quàm si Rhodius magister dixisset, & sordidus es, & crudelis. Periphrasis interim grauis est, non modò sublimis, vt orãdi facultas pro Rhetorica, memoria rerum gestarum pro historia, diuûm pater atque hominum rex pro Ioue. Cæli qui sidera torquet, pro eodem. Vera Iouis proles, pro Hercule. Romanæ conditor arcis pro Romulo. Philosophorum princeps pro Platone. Medicorũ deus pro Hippocrate. Imperator populi Romani pro Rupilio dicitur in tertia accusatione Verris, quum augetur illius authoritas. Hæc & similia pondus afferre subiectis rebus videntur. Arguméto sit, quòd quum rem veheméter exprimere conamur, pro vno verbo hác libéter amplectimur verborũ pluralitaté. Finitima est antonomasia, quæ pro nomine nomen vsurpat. Virgilius. —Thalamo quæ fixa reliquit Impius— Leue fuisset, Aeneas. Vigilásne deûm gens? maioris est momenti, quàm, Vigilásne Aenea? Cicero pro Cluentio. Nubit genero socrus. accusat filium mater. leuius istuc, Nubit Melino Sassia, eadem Cluentium accusat. Stetit soleatus prætor muliercula nixus in littore. minus

nus erat graue & accusatoriũ, Stetit soleatus Verres muliercula nixus in littore. Parcè victitat senex, significãtius est q̃ hoc, parcè victitat Chremes. Nec eadẽ libra pensitẽ hæc duo, fœdifragus Annibal, & fœdifragus Pœnus. In alieno vis est argumẽti, quæ nõ est in proprio. Proprium tantum valet ad docendũ: alienum & ad docendũ, & ad probãdum. Addamus etiã αὔξησιν, id est amplificationẽ, sed eã quæ in solo verbo posita est. Perii, nullus sum, occidi, actũ est, exanimatus sum pro turbato, cæsus pro læso, latro pro improbo, solitudo pro paucitate, gladiator pro audaci, parricida pro sicario, scelus pro homine malo, fera pro crudeli, pestis portentũ monstrũ pro nocente, veterator pro callido, bestia pro stolido, pirata pro fure, perditus pro vitioso, innumerabilis pro multo, mille pro multis. Multa sunt genera grauitatis in sentẽtiis & collocatione verborũ. Nunc autẽ de verbis simplicibus loquimur, ex quibus grauia sunt illa quæ significatione robustiora vehementioraq; sunt. Differt autẽ grauitas à sublimitate. Grauitas est põderis, sublimitas dignitatis. Grauia plus vehementiusq; significãt, sublimia magnificẽtius ac lautius. Idem verbum tamen & graue & sublime dici potest, vt si eloquentiã diuinam esse dicemus, illã & significandi pondere, & dignitatis amplitudine adaugebimus. Cælos autẽ, cæli vertices: astra, diuos: heroas, magnanimos principes, & multa dignitatis honore cõspicua, sublimia, nõ grauia dicimus. Non enim validiora sunt in gradibus augẽdi, sed dignitate præstantiora. Adde quòd sublimia nõ turpitudinem, sed eximium splendorem habent. At nefariũ scelus, sicut æquitatem singularem, inter grauia numeramus.

Non ignoro hoc verbum, graue, multos habere ſenſus, & aliter dici grauem terram, aliter graues iras, aliter grauem Catonem, aliter rationes graues. Hic graue (vt idem ſæpius repetam) dico acre, vrgens, inſtans, ſignificatione & pondere cumulatum. Ponitur autem in omni parte orationis. Nullum enim verbum (ſi Ciceroni credimus) niſi aut elegans aut graue mittere debet orator. Sed in amplificatione vt in propria ſede dominatur, propterea quòd ſua mole dilatat id quod augere laboramus. Quæret aliquis, an ſi qui pulſauit, attigiſſe: qui vulnerauit, lœſiſſe dicatur, verba grauia ſunt attigiſſe atq; lœſiſſe? Ego quidem leuia eſſe puto. Subleuant enim reum, & de culpæ grauitate partem detrahunt. quod non eſt grauium proprium. Contraria ſunt hæc, amplificare, & imminuere. Amplificantis eſt grauia collocare, minuentis autem leuia atq; inualida præferre. Ex iis quæ diximus, difficile non eſt iudicare quæ verba leuia ſint, quique in dicendo ſit vſus illorum. Deprehēduntur aut facta correctione: vt, Non tam didicit literas, quàm deguſtauit. Aut cōparatione: vt, Marius ſeptem conſulatus, vnum modò Cicero geſſit. Pompeius Aſianos imbelles, Cæſar fortes Italos ſubegit. Vnus cum ſeptem, imbelles cum fortibus comparãtur. Aut frigida affirmatione, vt, homo non indoctus, non malus author, non omnium poſtremus. Aut diminutione, vt, ducere choros, non modò ſcelus, ſed ne vitium quidem eſt. Aut ſua ſponte: vt facile, iocoſum, ridiculum. Aut quātitate, vt exigua domus, parua ciuitas. Aut precio, trioboli, treſſis, dupōdius. Aut opinione, vt Lygur, Iudæus. Aut attenuatione quæ fit per deriuationē, libellus, opuſculum.

Aut

Aut immutatione, Non orator,ſed arator. Aut ironia,vt, O lepidum caput, de homine agreſti & inurbano. Sunt quæ ſola pronunciatione videantur eſſe leuia.

—Méque timoris

Argue tu Drance —

Quid moror? Totidem leuium genera ſunt, quot grauium verborum. Sed locum notaſſe ſatis eſt. Dicet quiſpiam,Iam mihi videris non de verbo, ſed de oratione loqui,& longè aberrare à propoſito. Quæ in oratione conſtitui,in verbum recidunt omnia. Et epitheton, ac rei nomen cui adiungitur, tanquam vnum ſimpléxque eſſe videri poteſt. Sunt & media,quæ nec grauia per ſe,nec leuia dicuntur:vt haſta,fons,veſter,noſter,lego,dico,forte,deorſum,atque,autem,apud,aduerſum. Quædam media natura vim capiunt ab oratione,& rem aut grauant, aut ſubleuant. Homo impudens mentiebatur palàm, deierabat in templo,vomebat poſtridie. Hic palàm,templo, poſtridie, rem ingrauant. Contrà,Licenter agebat Saturnalibus, domi,apud ſodales,in conuiuio:leuiter factum videtur. At in re ſunt iſta,non in verbis. In re ſanè. quum verba grauia ac leuia Cicero dicit, non aut literas aut ſyllabas, aut ex illis iunctas voces intuetur: reſpicit eam rem, cuius ſigna notæq; verba ſunt. Vis illa rei eſt tãquam animi inſtar in corpore,ad quam obſcœna, ſordida, humilia, grauia reducimus,quæ ad ipſas voces per ſe referre nec poſſumus, nec debemus.

De propriis & aſſumptis, & quæ aliena dicuntur. Cap. 17.

ERBA, quemadmodum rerum possessiones, aut propria, aut aliena dicuntur. Aliena sunt, quæ à propria significatione in aliam cum virtute mutantur. Tropos cum græcis ab intellectus immutatione appellamus. Aristoteles in Rhetoricis, & in libello de arte poëtica, metaphoras, id est translationes vocat: & hoc nominis extendit & ad ea quæ per similitudinem transferuntur, vt quum dicimus concionum procellas: & synecdochen, hypallagen, antonomasian, metalepsin, catachresin, hyperbolen, periphrasin, allegorian. Sunt hæ troporum species in quibus propriorum loco statuuntur aliena. Cętera omnia rerum vocabula propria nominamus, quæ sunt hominũ instituto rebus significandis vsurpata primùm, non aliunde quasi mutuò facta, cuiusmodi sunt hæc in generibus rerũ diuersis, phagus, vlmus, fraxinus, brassica, beta, thymus, vitis, palmes, pampinus, nitrum, sulphur, bitumen, aurum, electrum, ferrum, ceruus, dama, lepus, bos, equus, asinus, congrus, scarus, delphinus, coturnix, alauda, psittacus, homo, animus, corpus, virtus, vitium, fortitudo, ignauia, scientia, inertia, motus, quies, fundamentum, paries, tectum, supellex, vas, vestis, mensa, cibus, potus, terra, mare, aër, ignis, stella, deus. Rebus est ferè sua cuique appellatio. Nec enim aliter de omnibus propriè loqui possemus. Vnde planum fit propria quadam necessitate reperta esse, aliena verò propter vim & elegantiam in eorum locum traducta. Propriis abundare debet is qui multis de rebus agere planè, dilucidè & vsitatè contendit. Nec in proprietate tenuis est gloria, ac orationis commẽdatio, propterea quòd breuiter & apertè

apertè res exprimit,non circunducit audientem ambagibus inanium verborum,nõ infert obſcuritatem, quã plerunq; pariũt figuræ.Non traducit omnia ſine virtute,non triuialia & barbara & inuſitata inculcat,quæ vitia frequẽter accidunt iis qui pauca admodũ verba nouerũt.Nunc enim turpiter circunloquuntur id quod vno dici verbo optimè poteſt: vt hoc modo quidam· Vidi magnã illam auem quæ nunq̃ volat, & cuius plumas viri nobiles ferũt in galea. Quãto breuius ac melius,Vidi Struthiocamelũ? Nũc ſunt obſcuri tenebris audaciũ figurarum , vt in epiſtola quidam ſua opinione doctus· Nõ dedignatus es me cõcrepare laude nectarea , & buccinare me lingua melliflua.Nunc communibus vtũtur atq; triuialibus, vt quum dicunt hominem totũ armatũ pro cataphracto , & regiſtrum pro tabulis. Nunc componunt inſolita cõponi,vt ſi dicendũ ſit, Milites expoſuit è naui,ſic loquuntur,Milites de naui emiſit in terrã.Rogatus ſum aliquoties à philoſophiæ ſtudioſis,qui contempta ſermonum barbarie in philoſophia plurima,puriores literas expetebant , ſatiſne eſſet biennium ad emendatè , propriè , ornatéque dicendum . Quibus dicere ſolitus ſum , non poſſe me adduci vt crederem totum decennium ad id ſatis eſſe , quod ſibi falſò pollicerentur . Quando enim , inquam , barbariem putidam dediſcemus ? Quando vas imbutum male,non ſapiet primũ liquorem ? Quando vulneris alti veſtigia non reſtabunt? Quando omnem omnium proprietatem non modò memoria tenebimus , ſed etiam expeditè tum ſcripto tum ſermone exprimemus ? Videte quàm pauci veteres hanc laudem ſint aſſecuti : non lo-

quor de ſublimioribus, quibus eſt vſus verborũ liberior, ſed de comicis,hiſtoricis,& oratoribus. Ex quibus ſi Terẽtium,Cæſarem,Ciceronẽ exceperis, qui propriè & vſitatè ſit locutus, vix vllum inuenies. Nam propriè loqui, diuturni laboris eſt,& aſſiduæ exercitationis,ſed in primis animi cupientis veritatem,id eſt verum natiuumq; ſermonem:quem vt abiectum quum multi fugiunt,incidunt in peregrinam quandã & inſolentem ac penè prodigioſam linguæ impuritatem.quod ſi turpe eſt,verbum proprium maximè curæ ſit, nec vnquã mutetur niſi aut ſignificantius aut elegantius ſuccedat alienum. Sermo proprius ſi non ſemper fortior,verior eſt tamen, ac vſitatior, &,quæ prima virtus eſt orationis, rem dilucidè magis ac naturaliter exponit.Ad hanc virtutem conſequendam diſcenda cuiuſque rei propria communiáque vocabula, & ea maximè verba quibus propriè animi modi declarãtur:vt doceo,doce,docerem,doceam,docere. Tum ſi eſt vnius rei vna appellatio,nullus eſt delectus: ideóque niſi ſchemata velis,parendũ erit neceſſitati.ſi plures,deligenda quæ magis propria ſunt. Panis,pyri,pruni,frumentatoris,vna propria eſt nominatio:eiuſdémque rei ſunt peſtis & peſtilentia,mors & obitus,lapis & petra,amare & diligere.In hoc genere quæ ſunt vſitatiora,aut quæ melius rem pingunt, habenda potiora. Malim dicere veſtem quàm indumentum,herbam quàm gramen, auem quàm alitem, progeniem quàm ſobolem,ſubtegmen quàm tramã, diſtribuit quàm diſpeſcit,pugnauit quàm conflixit,cõfirmat quàm
285.3.de or. „ roborat.In propriis eſt verbis (inquit Cicero) illa laus o-
„ ratoris, vt abiecta atque obſoleta fugiat, lectis atque illu-

ſtribus

" ſtribus vtatur, in quibus plenum quiddam & ſonans eſſe
" videatur. In collocatis obſeruanda maximè proprietas, quam miſeris modis lacerãt indocti. Dictitant enim, Vigilant in monte, non ſpeculantur è monte. Tentat frãgere aciem, non conatur aciem perrũpere. Dimiſit ſuos milites, non dimiſit copias. Impediuit commeatum, non intercluſit. Victu carebat Cæſar, non re frumentaria. Duxit vineas, non egit. Primi in conſilio, non conſilii principes. Reportarunt prædas, non egerunt. Milites monuit, nõ cohortatus eſt. Signum fecit, nõ dedit. Renouauit prælium, non redintegrauit aut reſtituit. Aciem ordinauit, non inſtruxit. Longius iuit, non prodiit. Redierunt milites, non receperunt ſe. Miſſi equites ſine ſarcinis, nõ equites expediti. Fecit prælium, non commiſit. Dedit ſe vt ſeruiret, non tradidit ſe in ſeruitutem. Dedit illis ducem legatum, non præfecit legatum. Miſit ad ſuccurrendum, non miſit ſubſidio. Fecerunt vim, non impetum. Magnis viis cõtendit, non magnis itineribus contendit. Oppidum egreſſi ſunt contra hoſtem, non eruptionem fecerunt. Ad faciendum pontem lignum ſecabat, non materiam. Reportauit quæ acceperat in legatione, non renunciauit legationẽ. Tempus aſſignatum, non conſtitutum. Facere amicitiam, non inire gratiam. Perdidit opportunitatem, non amiſit occaſionem. Quid moror? Sunt qui non tam latinè loqui mihi videntur, quàm barbarica phraſi omnem inuertere latinitatem. Vnde hoc mali? Propoſuerũt ſibi & magiſtros & libros infantiſſimos, putaruntq; ſatis eſſe, nihil committere cõtra ea præcepta grãmaticæ quæ ſunt de caſibus & conſtructione verborum: quaſi non ſit grammatici poë-

tas & historicos interpretari, & inde loquendi rationem morémque cognoscere. Quid hoc omnino peccat in artem declinandi vel construendi, Turno mandata perfer, vt veniat in locum meum ad pugnandũ? At quid est ineptius? quid ingratius? quid putidũ magis? Virgilius aliter, Turno mandata perfer, succedat pugnæ. Non defuerunt qui huic mederi morbo cuperent, legerent'que ex multis authoribus locutiones omneis, vnde grande volumẽ cõficerent. vellem suo morbo potius & insaniæ medelam adhibuissent. Quid est stultius, quàm omnia verba propria impropria, poëtica oratoria, vsitata inusitata, prisca noua, honesta turpia, bona mala, recta praua, promiscuè congregare, & referre in codicem? Quis leget hæc? & si quis leget, vt memoria tenebit? & si tenebit, vt à bonis mala separabit? Nemo de lingua optimè iudicare potest, qui non eam didicit. Nemo didicit, nisi loquendi cõsuetudinem obseruauit. Nullus obseruauit apud istos formularios. Nónne ridiculũ est ea te tradere studiosis, quæ nunquam noueras quum manũ calamo admouisti? quæ oblitus es antequam perscripsisti? quæ nescis ipse? quæ non tenes? quæ iã dubites an scripseris? quæ nolis ipse perdiscere? quæ si velis, haud possis? si possis, non expediat? Nã qui sapit, longa authorum bonorum lectione & obseruatione sapit. Multa sumis à Plauto, à Terentio nonnulla quæ iam exoleuerunt, multa à Gellio, multa ab Apuleio quæ dicta sunt audacius, multa à Suetonio, Plinio, à recentioribus, quæ subolent nescio quid peregrinum & insuaue. Quis erit delectus, quæ proprietas, quæ venustas, si omnia miscebimus? si contorta, rara, absurda, nouè dicta in

cta in delicias ac elegantias referemus? Si quicquid inusitatum est ac tritum, vile esse & humile putabimus: contrà quicquid abhorret a loquendi more, preciosum & arduum? At iuuant, inquiunt. Plus obesse quàm prodesse, sit argumento, quòd non modò quæ verba scriptores boni iunxerint, tenendum est, sed in quem sensum dixerint, cui personæ, cui tempori, cui rerum conditioni accommodauerint, vt prioribus & posterioribus inseruerint. quorum nihil vident qui excerpta legunt exempla, vnam aut alteram particulam ineptè assuunt orationi, & ornare cupientes, deformem & ridiculam suffarcinant orationem. Miseri, qui tantum ex hoc vno commentario sapiunt. Multo citius poëmata, historias, orationésque perlegissent, vsum non modò verborum, sed etiam rerum ab ipso fonte purè & salubriter hausissent, quod tandem facere coguntur ii qui bene scribendi dicendíve scientiam quærunt. Ediscenda sunt plurima, permulta scriptitanda. Relegendi sunt optimi scriptores, vt paulatim veniat in vsum proprietas. Formulæ istæ suis authoribus amatoribúsque relinquendæ. Qui linguæ Gallicanæ student, vt puritate superent vulgus, elegantiores loquendi formulas non referunt in libellum, sed animaduertunt quomodo quisque doctiorum loquatur. quod audierunt, memoriæ affigunt, ac persæpe referunt. ad hæc legunt eorum scripta, qui Gallici sermonis principes extiterunt. Sic & latina capessenti faciendum existimo, ne frustra in collectaneis infantium consenescat. Sic autem proprietatem amet, vt intelligat non semper vtendum propriis: non

dico quando verbum proprium deeſt, vt quum dicimus, equitat in arūdine, ſaxa iaculatur, lapidat glebis: ſed quum vitamus humilia, ſordida & obſcœna, & ad tranſlationem confugimus, quumq; figurarum aut elegantiam aut virtutem quærimus. Quintilianus octauo libro multa facit propriorum genera: vnum, quod iam multis expoſuimus: alterum, quum dicitur proprium inter plura quæ ſunt eiuſdem nominis, id vnde cætera ducta ſunt, vt vertex aquarum, à quo ſumma pars capitis, & quod eſt in montibus eminentiſſimum, vertices dicuntur. Aliud, quum res communis pluribus, in vno aliquo habet nomen eximium: vt quum vrbis nomine Romam accipimus. Quartum, quum ponitur illud quo nihil ſignificantius inueniri poſſit, vt, Cæſar ad euertendam Remp. ſobrius acceſſit. Hoc tranſlatum, non proprium dixero. Quintū ex appoſitis, quæ epitheta dicuntur: vt dulce muſtum, cum dentibus albis. Sextum, cum verbum bene tranſlatū eſt. Quod ego non probo, propterea quòd à propriis diſtinguenda ſunt tranſlata. Septimum, quum quæ ſunt in quoq; præcipua, proprii locum accipiunt: vt Fabius cunctator. Sunt in his, quatuor genera maximè propria, ſecundum, tertium, quintum, & ſeptimum. Primum fuſius & latius patet, ac cætera comprehendit. Hoc valet ad dilucidè aperteq; dicendum, illa etiam ad ornandum. In alienis prima ſunt tranſlata, quibus vtimur aut neceſſariò, vt quum dicimus gemmam in vitibus: aut ornandi gratia, vt lumen orationis: aut ad incrementum, vt ferreum cor, pectus adamantinum: aut ad vitandam turpitudinem, vt mulier venere lutulenta. Si nihil horum præſtent, proprietate ſtandum eſt. aptius enim dicetur,

dicetur,ſuauis concordia,quàm ſymphonia melliflua, atque nectarea. Aſſumitur & Synecdoche: vt, Pro capite dimicandum. Romanus prælio victor: pro eo quod eſt, Romani prælio victores. Diximus pro dixi. Item Metonymia:vt,vario Marte pugnatum eſt.& Antonomaſia,vt euerſor Carthaginis pro Scipione. & Metalepſis: vt, ſpeluncis abdidit atris,id eſt profundis.& Catachreſis:vt,minutus animus,pro paruo.& Periphraſis, vt diuûm pater, atque hominum rex.& Allegoria,vt,Oleum incendio nè adiicias,id eſt,ne iratum excites. & Hyperbole: vt,volabat Camilla. Pauca de alienis hic eſſe dicenda iudicaui, quoniam figuræ per quas in locum propriorũ tráſferuntur,& antè dictæ fuerunt, & à grammaticis ac rhetoribus peti poſſunt. Cicero in Oratore inter aliena ponit tráſlatum, & factum aliunde vt mutuò, & factum ab ipſo, & nouum,& priſcum, & inuſitatũ: in Partitionibus ea quæ transferuntur,quæ immutantur,ea quibus tanquam abutimur,quæ obſcuramus,quæ incredibiliter tollimus,quæque mirabilius quàm ſermonis conſuetudo patitur, ornamus. Noua, priſca, inuſitata,propria ſunt, niſi quòd ſunt rara,& vſu paucorum recepta: quæ Ciceroni cauſa fuit cur illa referret in aliena. Tranſlatũ,ſiue quod tranſfertur, eſt μεταφορικόν. factum aliunde vt mutuò,& id quo tãquam abutimur,καταχρηστικόν, immutatur hypallage. obſcurantur ænigmatica, & allegorica. Incredibiliter tollimus hyperbolica.Præter ſermonis conſuetudinem ornamus periphraſtica.In his omnibus tropis eſt quod in proprij locum ſufficitur alienum.

De verbis veteribus,& nouis. Cap. 18.

ERBA prisca de quibus diximus,sæpe vetera appellantur.Hic autem docendi gratia inter vetera ac prisca differẽtiam atque discrimen esse statuẽdum iudico. Vt enim omnia prisca sunt vetera, non tamen contrà omnia vetera sunt prisca: & vt priscis, & antiquatis, & insolentibus perrarò vtimur: ita ferè semper nouis reiectis, veterum verbis loquimur. Nam quemadmodum noua aliquando consenescent,& vetera dicentur:sic & ea quibus vtebatur seculum illud Ciceronianum,cæteris in loquendo fœlicius consenuerunt quodammodo:quæ tametsi nunc quasi viridi senectute florent,omniúmque multo optima putantur,tamẽ vetera & antiqua nobis possunt videri. Ab vrbe condita ad tempora L.Crassi & M. Antonii nihil erat in lingua Romana expolitum & excultũ. Subolebant priscum quiddam Liuius Andronicus,Cæcilius,Accius,Pacuuius,Ennius,Plautus, & in historia Cato, Pictor; Piso, & in oratione permulti quos Cicero cõnumerat in Bruto. Isti igitur erant Ciceroni veteres, nobis autem debent esse prisci,& propè antiquati. A temporibus Syllæ dictatoris ad imperium Domitiani sermo latinus in integritate mãsit,nisi quòd posteriores iam propiores erãt vitio q̃ sanitati. Qui tũ scriptores floruerunt,eos & veteres & imitandos esse censemus. Iuniores omnes habemus inter nouos,& impurius esse locutos arbitramur. Vt igitur tẽpore Ciceronis qui probari volebãt,maiorum squallorẽ asperitatemq; fugiebant, ex omnibus eorum verbis nitidiora suauioraq; seligebãt:sic & nos contrà iuniorũ effrenatam

audaciam licentiamq; fugitare, ex iis pauca necessaria assumere, cæterùm veterum modulationem & puritatem in loquendo sequi debemus. Quæ Terentius, Cæsar, Cicero, Sallustius, Liuius, Virgilius, Horatius, Ouidius, Cornelius Celsus, Persius, Quintilianus, Iuuenalis, Martialis admiserunt, omnia, prçter pauca iam obliterata, & quasi vetustate collapsa, qualia sunt fuat, siet, iudicassit, prosapia, sine vlla dubitatione recipiuntur in sermonē. Antiquioribus & iunioribus temerè ne cōfidas. Nō sum tamen in ea opinione, in qua recentiorum quidā ridiculè superstitiosi & sunt & fuerunt: Nullum omnino verbum vsurpādum esse putant, nisi quod apud Ciceronem inuenitur. Quos & ipse Cicero, cui tantum deferunt honorem, duabus sententiis damnat. Noua enim verba aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborū fieri posse iudicat: & is permulta fecit. In Academicis censet rebus nouis noua nomina imponēda. Horum neutrum isti sinunt. Adde quòd de omnibus rebus & disciplinis non est locutus, nec habuit cur diceret quç Varro in agricultura, Cornelius Celsus in arte medendi, quæ Vitruuius in architectura, quæ Plinius in historia naturali. Quid? quòd eius opera multa desiderātur? & plura scripturus erat, nisi mors immatura præuenisset? In Crasso, in Antonio, in Hortēsio nullum verbum vt insolens & putidū notat, quos certum est suis vsos esse verbis. Pauca reprehendit in M. Antonio, & ea quidem magis accusatoriè q̄ verè: qui si posteriorum quos antè nominaui, scripta legisset, credo non reprehendisset. Ne igitur nostra culpa languescamus inopia, veterum quos doctissimi quiq; magno consensu probauerunt,

authoritate nitamur. Eorum verba, quum licebit, præferamus nouis. Si non erunt idonea, tum recentiora animo & aurium iudicio ponderemus, & audeamus aliquid doctis viris authoribus. Noua traxerunt in vsum Christiani, cuius generis sunt hæc, Christus, fides, baptismus, sacramentum, eucharistia, spiritus sanctus, ecclesia catholica, euangelium, apostolus, euangelista, euangelizare, baptista, baptizare, paradisus, purgatorium, excommunicatio. Sunt alia vsu omnium iam recepta, quibus me iudice vtare licet, & maximè si magis idonea reperire non possis. Non dico tamen deitatem pro diuinitate, pietatem pro misericordia, humilitatem pro modestia, exaltationem pro superbia, confortauit pro firmauit, & alia sexcenta, quæ barbaries & ignorantia sine vlla necessitate inuexit in linguam latinam. Quæ qui peruicaciter tuentur, summa iniuria arguunt Hebræos & Græcos omnes qui philosophiam sanctissimam hac linguæ fœditate conspurcare noluerunt: nisi fortè deus optimus maximus Latinos à vero sermone deuiare, reliquos omnes emendatè rectéque loqui velit. Quod qui suspicatur, sibi somnium fingit. Religio, credo, in barbarie posita non est. In hac nouitate verborum, quæ tolerari possint, optimè iudicabit is, qui necessitati & decori parendum esse norit. Dicamus ecclesiam, quia necesse est: nullum enim aliud est eius rei verbum: nec magis inter latina indecorum est ecclesiæ quàm philosophiæ vocabulum. Quando similis ratio suberit, in noua cum aliis audeamus. Intulerunt etiam noua Dialectici, vt subiectum, prædicatum, prædicatur, prædicabile, prædicamentum, categoricum,

ricum, hypotheticum, æquiuocum, vniuocum, ſubſtantiam, paſſionem, terminum: quorum pleraque vt neceſſaria videantur, non decent tamen, & aſſenſum doctorum vix ſibi conciliare poſſunt. Auſim dicere terminum vt ὅρον græci, ſubiectum, ſubſtantiam, categoricum, hypotheticum, indiuiduum, vt ἀτόμους. Cæterum dico pro prædicato enunciatum, pro maiore & minore primam & ſecundam partem aſſumptionis, pro prædicabilibus quinque voces, pro prædicamentis categorias, aut elementa decem, aut genera verborum, pro æquiuoco homonymum, pro vniuoco ſynonymum. Nam quid græcis vti vetat, quibus vſi ſunt grammatici? Pro verbo prædicatur, dicitur aut pronunciatur: pro affirmatiua & negatiua propoſitione, pronunciatum affirmans aut negans, aiens aut inficians: pro differentibus in eo quod quid eſt, aut quale quid eſt, differentia ſpecie, aut numero: in explicanda ſubſtantia, aut ſubſtantiæ qualitate deſignanda, pro riſibili, riſus potentem: pro generaliſſimo, ſummum genus: pro ſpecie ſpecialiſſima, ſpeciem infimam: pro ente, id quod eſt, aut ſubſiſtens: pro inſecabili & indiuiſibili, indiuiduum, vt ſit epithetum: pro alterato, diſpar aut diſſimile: pro principaliter, maximè: pro à ſe inuicem, inter ſe: pro incomplexis ſimplicia Cicero, pro complexis collocata dicit. Reclamet qui volet, malo impropriè loqui quàm barbarè. Alia ſunt in dialectica multa quibus non omnino mala verba accommodari poſſunt: ſed non eſt hoc præſentis inſtituti. Nam & incidimus in moleſtum hominum genus, qui nefarium ſcelus exiſtimant, ſpinoſam balbutiem & prodigioſum ſermonem relinque-

re:quam opinionem si deponerent, continuò latinè dialectica loqueretur. sed hærent obstinati & pertinaces. Quàm multa dixere physici, ethici, mathematici, grammatici, iuris prudentes, quæ inducere non audeas in emendatam orationem? quàm multa fecerunt immania & aspera, quibus vtêris inuitus? Voces istæ, substantiua, adiectiua, relatiua, indicatiua, imperatiua, frequentatiua, fœminina, adeò vastè dureq; sonant, vt teretes aureis grauissimè lædant. Item sensibile, visibile, possibile, rotunditas, triangulare, quadrangulare, bicubitum, tricubitum, repressalia. Næ frustra laborarem, si innumerabilia recentiorum noua verba numerare contenderem: nulli vnquam fuere audaciores, nulli effrenatiores, nulli minus studiosi sermonis emendati. Istósne sequi placet, qui gloriantur perinde atque magnum sit barbaro & inculto genere sermonis nescio quid de magnis artibus oblatrare? Sequamur eos potius, qui necessitate ducti, verba noua feliciter crearunt, quíque citra necessitatem verbis aptè nouatis locupletarunt orationem. Primùm vetera capessamus, deinde vbi cum arte iudiciũ accreuerit, de nouis ea quæ vetusta sunt eligamus, & maximè necessaria, vt hæc, Cardinalis, Episcopus, Archidiaconus, Abbas, monachus, Comes, Bombarda, Caligæ. Ex hoc genere si quid erit horridius ac durius, præfatione molliendum erit, hoc modo, Monachorum pastor est, qui vocatur abbas. Pontifex, aut (vt vulgò loquimur) episcopus. Fulminat tormẽtum belli, cui bombardæ nomen est. Non erant Romanis tegumẽta crurum & femorum, quæ caligæ appellantur. Quædam periphrasi describimus, vt, est machina belli, cui à colubro nomen

est, &

est,& alia cui à serpente fecere nomen. Erecta machina, à grue nomen habet,ingentia attollit saxa. Vt breuiter absoluam,nouis vetera præstāt: nouorum optima sunt maximè vetera, & ea quibus aut necessitas aut gratia locum inuenit.si quid deest,explent illud verborum figuræ.Noua etiam dicūtur quæ quisq; hodie sibi excogitat,vt quidam monachum tenebricolam, & molinariam bestiam, & casearium dixit.

De verbis sonantibus,& exilibus. Cap. 19.

ACTENVS verborum naturas quæ à subiectis rebus oriuntur,explicauimus. Alter est locus de vocum differentiis, quæ verba sint sonantia exilia, grandia parua, volubilia tarda, lenia aspera : vnde oratio dicitur iucunda tristis,plena tenuis,grandis minuta,lenta volubilis, suauis horrida. Sonantiora sunt verba aut literarum vocalium aut consonantium pleniore sono, aut certè spatio & tēpore syllabarum. Ex quinq; elementis quæ purè sonant, primum & quartum,ā,ō,magna ac vasta sunt:tertium & quintum ī,ū,tenuia & exilia:secundum ē intermediū. Hanc sonorum varietatem deprehendes in iis qui venalia magnis in ciuitatibus proclamitāt:aut certè referes ad aures, quæ de sonis omnibus sua spōte vel optimè iudicāt.ā litera quoniam spiritu longiore profertur ab arteria, reliquas omneis immanitate soni præstat:ideóque frequentant eam qui grande aliquid & plenum resonant. Tragici Græci libenter mutant η in α, vt sit hiantior pronunciatio. φήμη, φάμα. Diffundit ea quæ vna modò syllaba constant, vt

ars, aut, ad, cras, dat, fraus, glans, haud, iam, lanx, mars, pars, ſtat, qua, quam, thrax, vah, vas; mas, at, aſt. Hæc & paria (quanquam monoſyllaba ſæpe ſunt cauſa tenuitatis) non attenuant orationem. Argumento ſit vel cornix, de qua Virgilius

" Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Pleniora ſunt verba duarum ſyllabarum, quas implet hæc litera, vt arca, arcas, altam, chara, grata, amant, ſanant, para, quadrans, frangat, mala, atra, flamma, vaſtat, ſaltat, aura. Hanc quoque recipiũt triſyllaba, atque grauiter inſonant, vt amabam, ſanabãt, arcana, affata, lampada, pallada, barbara, tartara, amara, parabant, captarãt. Reperitur & in quatuor ſyllabis cõtinuis, vt, acclamabat, adamabat, amãdabant, apparabant. Rarò peruenit ad quinque, vt in hoc fictitio nomine taratantara. Nihil horum non vehementer ſonat, & implet aurium ſenſum: tamẽ in auctiore numero ſyllabarum auctior eſt ac plenior ſonus. Robuſtius autem ferit quum recipit duas aut treis literas conſonantes, aut etiam diphthõgum, quod eſt omnium commune: vt trabs, ſtragula, brachium, fragor, ſtatura, augeo, claudo, muſæ, ſi modò rectè pronunciaueris, vt quum dicitur gallice pax, & ſed, & factum. Quin vegeta ſunt quæ vocibus aliis quidẽ conſtant, ſed & hanc interſerunt aut principio, aut medio, aut extremo loco, vt fragmẽtũ, ſonare, ceperamus, ſubtilitatem, interea, formoſam. His vegetiora, quæ ſi non in omnibus locis, eã tamen in multis collocant, vt aſparagus, amaracus, calcitrare, reſonabãt, Aeneas, ſagitta, iactauit, arena, calcatur. Huius itaq; " ſoni magnitudine ſonora fit oratio, vt hæc, Iſte quod argenti

» genti placuit,inuaſit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina
» cæteráque quæ in Aſia facillimè comparantur,quæ ille re-
» liquerat,aſportauit:reliqua vendidit:pecuniam exegit.
» — At nunc horrentia Martis
» Arma,virumq; cano—
» At regina graui iamdudum ſaucia cura.
» — Omniaq; arma
» Aduocat,& ramis vaſtisq; molaribus inſtat.

Proprium eſt omnium vocum clarius audiri aſpiratione, accentu, productione, diphthongo. Clarior eſt in hamo quàm in amento,in dato quàm in circundato,in palma q̃ in palude, in fraude quàm in fraxino. At diſcrimen hoc vix audiet qui aſpiratione nõ vtitur,& breues perinde atque longas moratur,aut has & illas pari interuallo præcipitat.Fama quoniam priorem producit, efferatur ac ſi geminet vocem,hoc modo,faama.ſic enim veteres ſcribebãt, & ad longitudinum breuitatumq; dimenſiones (ſine quibus vocum differentias intelligere non poſſumus) plurimum valet.ō profertur ore diducto & rotũdo,litera ampla quidem, ſed quàm prima vox & anguſtior & obſcurior.Hoc nimirum Virgilius ſenſit,qui quum planè ſciret in ſanciendis fœderibus non porcam,ſed porcum mactari ſolitum,dixit,

» — Et cæſa iungebant fœdera porca.

Obſcurius & ingratius erat,

» — Cæſo iungebant fœdera porco.

Maluit igitur ſono quàm veritati conſulere, ſicut Horatius,

» — Luctata canis.

Sunt qui putarunt in fœminino ſexu plus eſſe cuiuſdam gratiæ: ego ad ſonitum, non ad rem inclinaſſe poëtas exiſtimo. In monoſyllabis productis ō ſi excipitur ea litera quæ prima eſt in ſanitate, & natura, & roſa, non eſt vacua & inanis, vt in his, vos, nos, hos, ros, mos, flos, cos, bos, tros, quos, non, cor. Vocalior eſt ſi duo elementa conſona ſubſequantur, vt nox, mors, ſors, fors, frons, ſons, mons, pons, fons. In fine ſurdius auditur, eo, ſto, flo, pro, pronomen hoc, ſecluſa aſpiratione, quia litera muta clauditur, & ob, & os breue, nihil omnino ſuperat. In his quæ ſunt plurium ſyllabarum, valida eſt, niſi quum o in verbis ſedet extrema. Senties in his vocibus, flores, mores, hordeum, horreo, noſtra, nobis, monſtrum, formoſus, doloſus, colores, honorem, odor, ſapor, orator, corpora, doctoribus, conformationes. Nec omnino iacet in fine, quod verſus oſtendit,

» Arma virúmque cano—
» Irim de cælo miſit Saturnia Iuno.
» —Saxo occultabat opaco.
» —In gurgite vaſto.

Sonantius videtur aliis in ſedibus.

» Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
» Luctantes ventos, tempeſtatéſque ſonoras.

In verbo horreo inflatur hæc vox aſpiratione, & litera canina, & accentu, & quantitate, propterea vehemens eſt, & canorum. In monſtris autem poſitione multarum conſonantium, & tono perſonat. Operæprecium eſt iſta contemplari, ſi cauſſam fortè cognoſcere velis,

re velis, cur idem aliis & aliis locis vocalius esse videatur. Anceps est o apud nos. à græcis nomine & figura distinguitur. longum dicitur ω μέγα, breue ο μικρόν, vtrunque apud eos frequentissimum, sed alterum altero, beneficio quantitatis largius est, ideóque præ se fert geminam alterius figuram. Ideo documento nobis esse debet, eandem literam nunc clariorem productione, nunc obscuriorem esse breuitate. In diphthongis o producitur, fœlix, pœna, amœnus, obscœnus, mœnia, mœreo, pœnitet. Nunc vitio pronunciationis auditur e solum. Quod si efferamus œ, quemadmodum gallice regem dicimus, nihil minuetur illius amplitudo. Habes sonum duarum literarum, quæ siquando frequenter concurrunt, plenam efficiunt orationem: vt,

» Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
» Anna vides toto properari littore circum.
» Sola viri molles aditus, & tempora noras.
» I soror, atque hostem supplex affare superbum.

» Neminem vestrum ignorare arbitror, Iudices, hunc per
» hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem po-
» puli Romani fuisse, Caium Verrem altera actione
» responsurum non esse, neque ad iudicium affuturum.

E, quòd profertur ore parcius diducto, minor est vtraque, contrà duabus reliquis I & V maior. Iacet in syllaba sola, præsertim breui. Exilia sunt enim, es, &, sed, ter, det, stet, vel, per, & similia. Paulo vocaliora sunt longa, rex, lex, des, stes, res, sex, ex, flens. Argutiores diphthongi, æs, præs, fæx, hæc. In coniunctis breui-

bus,effluit,leget,reget,tepet,releget,tereret,petere, tegere. quod non sentiunt qui breuem male producūt,ac si scriberetur leeget,reeget. Accelera,vt in hoc versu,

" Pacatumq; reget patriis virtutibus orbem.

Confirmatur productione,vt fecerunt,excedo, telum, credo,iactetur,luctātes,Teucer, Orpheus. Itē adiectis cōsonantibus,tempestates,ardentes, ingens, defessi, infestus, euersa,exemplum,expleuisse,dextra,descēdere. Hanc vocem dilatant imperiti, & non tempus pronunciant, sed tampus:non exemplum,sed examplum: & latantam pro latente dicunt. Hoc vitium Galliæ nostræ,Lusitaniæ contrarium. ē frequens in oratione summissior fertur: vt,

" Cuncti ad me publicè sæpe venerunt,vt suarum fortuna-
" rum omnium causam defensionémque susciperē: me sæ-
" pe esse pollicitum,sæpe ostendisse dicebant, si quod tem-
" pus accidisset,quo tēpore aliquid à me requirerent,com-
" modis eorum me non defuturum. Hæc si modulatè pronunciabis,audies earum de quibus agimus literarum differentiam: & hæc verba, Ad me publicè sæpe venerunt, Me sæpe esse pollicitum,defensionémque susciperē,summissiora dices:illa verò elatiora, Suarum fortunarum omnium causam. Quod si ā & ō & ē in oratione dominantur,iucunda varietate consonant,neq; sunt vastè agrestia,neque exiliter effœminata, neque pronūciatione dif-
" ficilia. Sit hoc exemplum Ciceronianum, Tam autē eras
" excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares: vt non
" modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè dis-
" iuncta atque contraria:vt non tanta mecum, quanta tecū
" tibi esset contentio. Breuius hoc,

Mecumq;

» —Mecúmque fouebit
» Romanos rerum dominos, gentémque togatam.

I litera quæ molliter ore diducto ad dentes penè coëuntes enunciatur, per se exilis est, ac tenuis, vt in his verbis, bis, cis, is, id, lis, nix, in, pix, quis, sis, it, vis, vir, cinis, digni, finis, gignit, hinnit, linit, mitis, nisi, pili, hirci, quiuis, risi, sibi, tibi, viri, virilis, vitiis, imbibit, illinit, immittit, mirifici, inimici. Ex his alia syllabis singulis cõstant, alia binis, alia ternis, alia quaternis: alia sunt breuia, alia longa: alia aspirationem habent, alia nõ habent. In aliis ea quæ dicitur vocalis, excipitur vocali, in aliis vna aut altera consonante. Hæc quanquam (vt antè dixi) variant sonos, omnia tamen si ad a & o & e spectes, sunt tenui & gracili voce. Miscetur aliis hæc litera, & earum vocem imminuit, aut plus si multa est, aut minus si rara. Quapropter antiqui poëtæ dixerũt olli pro eo quod est illi. Casus hic dominos, plenioris est toni, quàm dominus, & domino quàm dominis: & bibat ac bibet, quàm bibit, vitia quàm vitiis, licia quàm liciis. Tenuitatem huiusce vocis demonstrat hoc exemplum. Sæpe enim venit ad aures, te idem istud nimis crebrò dicere, satis te tibi vixisse. credo. sed tum id audirem, si tibi soli viueres, aut si tibi etiam soli natus esses.

» Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
» Frigidus, ò pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
» Dic quibus in terris inscripti nomina regum?

In his quæ plena modulatione sonare debent, huius elementi frequentia vitanda est. Nec opimius ὑψιλὸν, quod y græcum dicimus. Nomen ipsum tenuitatis ostendit, & vt nunc pronunciatio est, sonat idem quod iota, vt hybla,

hyperion,Phryges,syllaba. Coeunt in diphthongon ι & υ, vt harpyia.quæ eò dicitur impropria,quòd vna modò litera auditur. Iungitur aliis vocibus, vimque consonantis habet,vt ianua,iecur,iocus, Iuno. Nihil horum ex ore mittitur exiliter,sed I causa non est. Insidit & sibiipsi, vt quum dicimus coniicio,reiicio. Interim duarum consonantiū vim obtinet,vt maior,peior,Maia,maiestas. Quocunque modo se habebit,acutum & minutum audietur.

V Ex quinq; puris literis V ordine postrema est. Labris exporrectis paulumq; diductis enunciatur. Sonus eius exiguus est, & effluens. ostendit illud Virgilianum persæpe laudatum,

—Exiguus mus

Sub terris posuitq; domos,atque horrea fecit.

quod laudabiliter imitatus est Horatius,

Parturient montes,nascetur ridiculus mus.

Quid habent argutum & canorum, mus, sus, plus, thus, fumus,mulus,mutus,ludus,dumus, tuus, suus, bubulcus, subulcus,cucullus,cumulus,tumulus,lutulentus,summissus,exiguus? Pleriq; populi pro litera v,quarta voce,id est o,ante literas quæ primæ sunt in motu & in nato, abutūtur.dicunt enim sont,pro sunt,tondo pro tundo, mondū pro mundo,onguētū pro vnguento,sommissus pro summisso, rompo pro rumpo. Melius Hispani. sic enim dicunt vnguentum,vt nos vnum gallice,per eas treis literas quæ primæ sunt in vnguento. Quod si facies, tum manifestam differentiā cognosces inter o & v vocales, & pressius hāc quàm illam proferes, nec errabis in sonorum iudicio. Profer vna, deinde supprime literam nouissimam, & retine vn, scies hoc modo aliter vn, aliter on proferri oportere.

oportere. Sunt qui non gallico more dicũt cumulum, ſed coumouloum, vt Hiſpani, Itali, qui in ſyllaba breui diphthongum facere videntur. quod ego nulla ratione probare poſſum. Manauit hoc vitium, credo, ab iis qui quum viderent μοῦσαν latinè dici muſam, putarunt v & ου eodem modo proferendum. In hac re laudo Gallorum pronunciationem: quanquam ab ea deſciſcunt aliquot ciues eorum, patriæ contemptores, vt peregrinum quiddam ſapere videantur. A gallis non fatous, ſed fatuus, non foutourous, ſed futurus dicitur. Sic quoque veteres Romanos dixiſſe, non ita literarum ſonos confudiſſe puto. Quid erat opus μοῦσαν in muſam vertere, ſi manebat idem in vtroque ſonus? Cur Virgilius pro opilione vpilionẽ dixit in Bucolicis? Si quum tundo & fugio dicendum eſt principio tenui, dicemus tondo & fougio: tum v plenæ non exilis eſſe vocis falsò putabitur. Aliquando falluntur aures alieno ſono, vt quum R, aut duæ trésve mutæ aut ſemiuocales vocem per ſe tenuem gracilémque roborant. Hæc enim firma ſunt & ſonora, rus, rubrum, ruſcus, truncat, murmurat, multum, ſubter, buxum, ſtructura, cuſtodia. Extrema vocalis igitur ſuapte natura tenuis eſt, vt illud ὑψιλὸν apud græcos, cuius officium interdum gerit, vt ὗς ſus eſt dictus. ſed aliunde nonnunquam dilatatur illius exilitas, vt hic,

" — Arma, virúmque cano.

Idem iudicium eſt quum vocalibus adiungitur, vt vanus, venus, vinum, volo, vultus. in his enim aliunde firmatur, quoniam ex literis duabus vna componitur vox, quæ ad principẽ maiore ex parte referri debet. Interim adeò patitur attenuationem, vt omnino reticeri videatur, vt aqua,

lingua, ſuauis. Nuſquam ſonantior eſt quàm in fine verbi, vt cornu, manu, metu, tumultu, veru, tonitru. In hac ſede multo plenior eſt, quàm quæ finis eſt his verbis, ſibi, tibi, virili.

Pauca de quinque literarum principibus diximus: de iis quæ ſymphona Græci vocant, addamus & pauca.

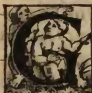
Ex mutis ſurdumq; ſpirantibus elementis, B D G vehementius aurem feriunt, propterea quòd ſunt mediæ inter tenues & craſſas, B inter P & ph, D inter T & th, G inter C & ch. figuras notáſque proprias quæ reſpondeant his φ, θ, χ, non habemus. F noſtrum à φ græco non multum diſſidet, illíque ſæpe ſucceſſit, vt φημή fama, μορφή forma, Phryges fruges ab Ennio dicti. B fortior quàm P, D quàm T, G quàm C. abdo quàm apto, addere quàm attere, ager quàm acer. De K & Q idem quod de C iudicare debemus. Nam pro tribus vna eſt apud Græcos κάππα nomine. quamobrem ſuperuacuas duas nonnulli putarunt. Ex mutis igitur quinque ſunt exiliores, tres expreſſiores, vna penè craſſa. Comparet aliquis has voces, ab, ac, ad, at, af in affine, ag in aggreſſu, ἀκ in ἀκυρίῳ, ap in Appio, aq vt ac ſingulatim. non enim exemplum reperies in quo q ſyllabam componat cum voce præpoſita. in aqua duæ ſyllabæ ſunt, a, qua. poſterioris eſt q, non prioris. Deinde conferat ba in baculo, ca in caco, da per ſe, fa in Fabio, ga in gabinio, ka in kalendis, pa in patre, qua per ſe, ta in tabula: comparet inquam voces, non magno negocio cognoſcet literarum ſonum. Ex nouem tres recipiunt aſpirationem, & craſſius proferuntur, vt Charites, Phalaris, Thalamus, quæ vulgus ac ſi nó habeant aſpirationem, tenuiter

exprimit,

exprimit,ideoq; vim ſonandi ſentire nõ poteſt. Turba valent conſonantes,ſicuti cantores debili voce. Interſiſtunt enim & quaſi colluctantur aggregatæ, & ſi non dulciorem ſonitum,maiorem tamen cient. Experiri licet in his verbis,abbreuio,abluo,abduco,abrado, abſiſto, abſtraho, Accius,accreſco,aduerſus,adduco, admoueo, affatur,apparet,attritus:in quibus frequenter peccant ii qui ado nõ addo,aluo non alluo,abas non abbas efferunt. Elementa ſemiuocalia, id eſt ἡμίφωνα,L,M,N,R,S,X,Z, vt ſunt mutis ſonantiora, ita paulo clarius in aurem cadunt. collocantur autem nunc in fine verborum,vt animal, amabam,titan,diſpar,facilitas,rapax.Nunc in principio,vt mane,nauis,ratus,ſatur,Xanthus,Zancle. Sæpe geminantur,vt fallo,flamma,ſanna,farratus. Sæpe cum ſociis iunguntur, vt calx,lanx,puls,hyems,Tiburs. Ex illis R quãuis aſperum, tamen validum & acre.M firmum,vt quod labris occluſis exprimitur.L molle.N ſiccum & tinniẽs. S humidum. X ſtridulum. Z ſuaue.Semiuocalia omnia præter M male frequentantur.Si referes hæc ad aurium iudicium,Mauult loquaculus male loqui quàm ſilere, ſenties quod reſpuat ſenſus.& hæc,Noſtra nauis plena tandẽ inanis enatauit.& hæc,Rara arbor raros fert fructus.& hæc, Xerxes Xanthum traiicit. Iſtud in aliis quoq; fœdum eſt & iniucundum, ſed in vocalioribus grauius offendit. Hactenus de literis , quarum differentiam cognoſcere neceſſe eſt,ſi de vocum omnium varietate ſanè iudicare,& ad aurium voluptatem accõmodare dictionem velimus. omnes autem velle debemus , ne ſua ſpe fraudatus auditor, noſtræ fructũ detrahat orationi. In ſynonymis natura præſtat id

quod est sonantius. Nam quum verba sint notæ rerum quibus ad audientem nostras cogitationes perferimus,& pleniora iucundius vehementiusq; moueant sensum, illa si non semper vsu, natura tamen iure dicũtur esse melio-
» ra. Cicero in oratore, Simplex probatur in propriis vsita-
» tisq; verbis, quod aut optimè sonat, aut rem maximè ex-
» planat. Plenius est donat quàm dat, memora quàm dic, obruo quàm tego, habitare q̃ colere, informare quàm instituere, vociferantur quàm clamant, inflammatus quàm incensus, tempestas quàm tempus, gubernator quàm rector, formosus quàm pulcher, regnator Olympi quàm rex cæli, terra quàm humus. Sunt innumerabilia verba generis huius, tum maximè deligenda, quum orationi quæritur amplitudo. Est exilibus & suus locus in re tenui,& gracili genere sermonis. Quid? Omnia quidem loco sunt vtilia ac laudabilia, sonantiora tamen natura sunt præstantiora ac iucundiora.

De verbis grandibus & paruis. Cap. 10.

RANDIA à sonantibus discrepãt. illa enim sunt quantitatis, hæc vero qualitatis. illa auribus solis accidunt, hæc & auribus & oculis. illa sono literarũ, hæc interuallo numeróque constant. Horatius quum dicit,

» Proiicit ampullas,& sesquipedalia verba,

quantitatem magnitudinémque verborum grandium respicit. Est enim sesquipedale dimẽsionis & mensuræ, quæ si non propriè ac mathematicè, tamen ex translatione ser-

monis in verba cadit. Quantitas alia cõtinua, alia discreta atque numerata. In verbis continua quantitas est interuallum spaciumq; temporis, ac mora qua breuis longáve syllaba profertur: discreta verò numerus & multitudo syllabarum. Tempus autem quanquam aliquando numeratur, res est continua. Itaq; grandia sunt verba aut tẽporum lõgitudine, aut partium multitudine: ac vt in corporibus, sic & in verbis magnum paruúmque refertur ad aliquid. Nam quod magnum videtur paruo comparatum, idem paruum videbitur maximo collatum. Quapropter magnorum paruorumq; differentia sic accipi debet, vt intelligamus, ex duobus verbis illud esse maius, aut quod alterum temporum interuallo, non syllabarum numero superat, aut quod plures habet numero syllabas. Mater igitur verbum grandius est temporibus q̃ pater. priorem enim producit, triumq; temporum est. Quamobrem pater pronunciatur expeditè, mater lentè, nõ secus ac si maater scriberetur. quod quidem omnibus natura longis accidit. Eadem ratione maius est nāre quàm măre, fātum quàm fătum, prātum quàm stătum, nōràs quàm fŏras, lōra quàm mŏra, vītis quàm sĭtis, sēdes quàm pĕdes, mūrus quàm nŭrus, nātūra quàm sătura, legērunt quàm regĕrunt à gero, delenīte quàm defĭnite, rūpturus q̃ fŭturus. In aliis comparandis eadem analogia seruanda est. Quod si diphthongi longiores sunt quàm simpliciter longæ, sine vlla dubitatione debent haberi grandiores: quod etiam de producta vocali quam sequuntur duæ pluresve consonæ, dicendum est. Tum enim longis longiores sunt atque productiores. Maius est igitur fraus quàm fas, claudes q̃ clades,

pœnam quàm ponam, Anchisæ quàm Anchise, ars quàm as, ast quàm at, astra quàm ara. Ex iis quæ diximus, colligere facile est idem & sonorum & grande esse posse, vt, iactatus Albanus, morosa fortuna. Nec semper est magnū temporibus, quod argutum est, ac voce plenum. Clarè sonant ab, ad, at, & paria: nec ea iure magna dixeris, vtpote quæ singula singulis temporibus constent. Contrà, quædam sunt exilia, sed numero syllabarum grandia, vt inimicitiæ, vitiligines. Est in verbis quibusdā proceritas, ac multa literarum comprehensio, quæ tametsi interdum magnitudo, propriè tamē multitudo vocatur. Nam magnitudo quantitas est cōtinua, multitudo separata. Multa sunt hæc atque procera, celebritas, formatur, archipiratæ, balneatores, confirmauerunt, colloquebantur, innumerabilis, irremeabilis, amplificationes, cōduplicationes, deliberationibus, interrogationibus. Hæc verborum longitudo sæpius orationi tarditatem atque languorem, aut vastitatem & inurbanum sonum, quàm dignitatem authoritatemq́; grauitatis affert. Grandia interuallo firmāt orationem. Grandia proceritate aliquando firmant, aliquando grauia sunt, sæpe reliquis imparia & inæqualia. Quamobrem videndum quo loco vtare, quibus immisceas verbis, quibusque personis attribuas. Si temporum spacio longa erunt, quodammodo torpescent, vt infirmabant, truncabātur, dictatores, confirmauerunt. Eiusmodi verborum continuatio fugienda. Si breuia, rapientur & euanescēt, vt relegere, potuerimus, voluerimus, cinericius, patefaciet, repetierimus, recubuerimus. Si partim longa, partim breuia, multo minore periculo admittētur. Sunt enim grandium & paruorum

rum tres ſpecies, alia grandia ſpatio temporum tantum, alia numero ſyllabarum, alia vtroque. Parua quoque breuitate, vt legitur, fragilis: aut paucitate, vt res, eſt: aut breuitate & paucitate, vir, ſit, deus, grauis. Parua ferè extenuant
» orationem, vt hanc, Sed quid tu es triſtis? Egóne? Neſcis
» quo in metu, & quanto in periculo ſim. Quid iſtuc eſt?
» Scies. In me omnis ſpes eſt mihi. Satin ſic eſt? Non. quid ſi
» ſic? propemodum. quid ſi ſic? ſat eſt. hem, iſtuc ſerua. Hæc ex Phormione Terentiano. In verbis, vt in aliis rebus, ſeruandus eſt modus, ne multa continuentur aut grandiora, aut minutiora. Cæterùm parua in ſermone tenui, grandia in oratione grandi frequentius collocanda.

De verbis volubilibus, & tardis. Cap. 11.

TARDITAS in verbis treis habet cauſſas. aut enim productione, aut proceritate, aut hianti compoſitione generatur. Productio eſt longi temporis, proceritas polyſyllaborum, compoſitio iuncturæ partium. Spondeum tardum vocamus, qui eſt ex longis duabus, vt moles, aræ, tauri, duræ, fœlix. Item moloſſum, qui eſt ex tribus longis, vt primates, confirmant, maturant. Item diſpondeum, qui ſpondeis duobus conſtat, vt Regnatores, contabeſcunt. Pyrrhichiũ, trochæum, proceleumaticum, citos ac celeres eſſe dicimus. Tardam quoque dicimus orationem, quæ longis omnibus aut certè permultis firmatur: vt illã Craſſi, Cur clan-
» deſtinis conſiliis nos oppugnant? & illã Virgilii,
» — Hos tota armenta ſequuntur.

" A tergo,& longum per valles pascitur agmen.
" Durate,& vosmet rebus seruate secundis.
" Triginta magnos voluendis mensibus orbes
" Imperio explebit— Ex contrario volubiliter fluit oratio,quæ breuitate partium leuis est.
" Constitit hic,arcúmque manu,celerésque sagittas
" Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
" Panditur interea domus omnipotentis olympi.

Currit oratio celeritate pedum, lentè & sensim mouetur eorundem tarditate. vnde planum fit,esse in tempore syllabarum aut volubilitatem,aut tarditatem. Tarda quidem sunt verba procera ac polysyllaba,nisi quum tota aut penè tota corripiuntur:sed tum (quod antè dixi) rapi videntur & euanescere. Sed & in correptis quædam tarditas est, vt in colubro fugiente longitudo corporis. Quòd vno spiritu proferuntur,vnoq; conatu, celeriter admodum feruntur, citiusq; multo quàm diuisa currunt. Expeditius pronunciaueris hoc verbi voluerimus,quàm opera mea, propterea quòd hic sunt duo conatus, & totidem accentus, sed in simplici atque integro plus elaborat anima,& spiritus in longum protractus tametsi minus substitit, plus tamen substitisse audienti putatur: vt labor diuisus minor est,integer autem maior. Hinc fit vt eiusmodi voces aptius in clausula ponantur,quàm totidem pares syllabæ in pluribus. Minus enim subsultant, vt qui iunctis manibus firmāt gradū. Aptior est hæc oratio, Qualis quisque futurus sit,patefaciet initium quàm hæc ex totidem breuibus, Qui fert omnia patienter,leue gerit onus humeris. Hoc quî fit? Quieta minus est secunda. Tardiora sunt polysyllaba producta,

ducta:& quantum accedit ad tempus syllabarum,tantum accrescit tarditati.His duplex innectitur mora:vna à productione,altera à proceritate quæ spiritum continuat infractum,de quo proponamus exempla·

» Cornua velatarum obuertimus antemnarum.

» Immittebantur illi cõtinuò Cybiratici canes,qui inuesti-
» gabant & perscrutabantur omnia. Quid?inquies:inter ea quæ separata sunt,aliquid est medii tẽporis, quod in simplicibus non est:vt quũ dicimus,Seruari debent,vno pronunciato paululum interspiramus,antequam proferamus alterũ.Illud igitur inuestigabant,q̃,seruari deberẽt,paulo celerius est & volubilius.Sic quidem res est in temporum mora,sed quia in vno verbo accẽtus est vnus, in pluribus plures,mobiliora minusq; tranquilla videntur esse plura, vnica cõtrà pigriora, vtpote quæ lõgè trahũtur sine modulandi varietate. Ad hæc grandia sunt,& mole sua laborant:quamobrem in versibus hæc, quum res graues ponderãtur,aut languor exprimitur, lubenter vsurpãt poëtæ,

» Chara deûm soboles,magnum Iouis incrementum.

» Constitit,atque oculis Phrygia agmina circunspexit.

Versus est hic Horatianus,

» Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

immuta paulum,vt sit,

» Diuisit medium fortissima Tyndaris aurum.

sentísne vtrum istorum sit vastius ac immobilius? hanc certè reperies causam cur tantam verborum proceritatẽ fugiant poëtæ. Tertium genus est ex hiulca & aspera coagmentatione,non ea quæ in duobus est verbis, sed quæ inter syllabas vnius inuenitur, quũ vocaliũ concursio est,

aut certè consonantiũ asperitas & multitudo. Tum enim spiritus intersistit in conatu, ac veluti quibusdam salebris interclusus eluctando immoratur impetũ, & antè nõnullum tempus absumit, q̃ de syllaba in syllabã feratur. propterea frequenter accidit vt vocales loco priores necessariò producãtur: vt in his, Machaon, Aonius, Amphiaraus, Menelaus, Laomedon, Melibœus, dici: diphthongus, cõstantia, direxti, arctauit, abstrusus, inextricabilis. Cõfer aras & arctas, noras & nostras, verũ & vestrum, attulit & abstulit, motum & monstrũ, bacillum & paxillum, elusit & exclusit: Confer inquam atq; perpẽde, vt iudices alterum altero quanto volubilius & expeditius, eò quòd pronuncianti nullo sunt impedimento multæ consonantes. Ergo spacium & interuallum temporis, & syllabarum moles, & earum aspera concursio, retardat pronunciationem. Contrà correptæ vocales, & verba temperatæ dimensionis, & pressa coagmentatio, volubile genus & quodammodo rotundũ faciunt. Aliud aliis locis est vtile, vt postea dicetur. Quæ sunt vnius aut alterius syllabæ, si continuantur, subsiliunt, nec satis volubiliter more fluminis alueo prono decurrẽtis feruntur. In illis igitur potius est leuitatis inconstantia, quàm volubilitas æquabilis. Non ignoro tardum & volubile eorum esse quæ referuntur ad aliud. hoc modo & cõparatè dici, syllaba producta quàm correpta tardior est: verbum proceri corporis lentius est quàm breuis: vox cui hiant iuncturæ partium, pigrior est ea quæ molliter & facilè cohæret. sed nihil vetat quo minus hic vtamur apertiori genere dicendi, & rhetorũ more de re disputemus.

De verbis lenibus & asperis. Cap. 22.

X verbis alia sunt lenia, & quasi suauia, alia dura & aspera. Hæc tristia sunt, illa verò iucunda. Ex illis suaue dicendi genus, ex his horridum ac seuerum conficitur. Vocales omnes suapte natura molles sunt & suaues. Non enim horridè sonant, nisi quum iunguntur asperis consonantibus, aut facta concursione exasperantur. Id quoniam ad aurium iudicium refertur, interroga tuas aures, sint'ne suauia quæ proponemus, massa, sæpes, isis, homo, sumus. Si in his vniuersis vocalis est omnis, nec vlla non dulcis, facile est credo iudicare, si quæ est asperæ vocis, non è vocali, sed aliunde concitari. Aliter hoc scire potes experiundo quid vnaquæque sola puráque sonet in his verbis, amor, emit, idem, onus, vrens. Horum primæ syllabæ constát literis singulis nihil insuaue & iniucundum sonátibus: quæ res ostendit quid de vocalium sono pronunciare debeamus. Nec in omni concursione vocales sunt asperæ & hiulcæ, etiam si aliis & aliis partibus oris exprimuntur. Signum est, quòd præterieram docti, quàm præteriueram dicere maluerunt. Sæpe molliter amicéque concurrunt, vt meus, mei, meo, mea. Durius & agrestius est meæ, quo Virgilius vtitur in versu Bucolico.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.

suus suo suæ sua, prona sunt. manui metui luctui, nonnihil offendunt aurem, vt suprà demonstrauimus. Item pius pia pio piæ, non sunt absona, at pii subrusticanum est, nisi fiat quasi synæresis. propterea dii & ii μονοσυλλάβως proferimus, & isdem Ennius pro iisdem probauit. E & I sibi malè

insidunt, cæterum E & I & V vocalibus anteposite non admodum asperè dissonant. Dura sunt aa,ae,ai,ao. Argumento sunt κρέαα, κρέαι, κρέαϊ, κρέαος, quæ græci propter absurdum hiatum contrahere & aptare synæresi solent, hoc modo, κρέα, & iota subscripto, κρέᾳ, κρέως. Iniucunda quoq; sunt οα, οι, οϊ, οοϊ, οϋ. quamobrem Attici βοᾶ pro βοάω, χρυσοῦντων pro χρυσόοντων, χρυσοῖμι pro χρυσόοιμι, χρυσοῦμεν pro χρυσόομεν, λητοῦς, λητοῖ, λητῶ, pro casibus λητόος λητόοι, λητόα contrahunt, & δημοσθένεες & δημοσθένεας in δημοσθένεις, & ὄφεϊ in ὄφει, ὄφιες & ὄφιας in ὄφις. Aaron igitur, Phaëthon, aulaï trisyllabū. Machaon, Oaxes, Amphiarāus, Pholoē, Oïleus, Laocoō, coüs, Neęra, & similia rictum diducunt, & inurbanum quiddam subolent. Dicet aliquis, at Græci contrahunt ει, & ιο, & ια, quæ mollia dicis esse. Quid tum? Omnis concursio vocalium efficit hiatum, sed non eodem modo. Parum dura habeo pro mollibus. Senserunt hanc asperitatem veteres Latini, & in multis contractione sunt vsi, cuiusmodi sunt hęc, huic, cui, dii, diis, dein, proin, deest, semianimis, prehendere, peculi. Ex quibus priora septem monosyllaba, tetrasyllabum octauum, trisyllabum nonum, ac decimum. Quòd autem nec concisa omnia decerent, nec hanc vbiq; seruare religionem possent, admisere quædam more Græcorum, maximè poëtarum, quibus amica difficultas, & sonora magnitudo. Et hic certè negligentia quædam diligens non erit ingrata. Habet, inquit Cicero, ille tanquam hiatus è concursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de verbis laborãtis. Quod de compositione dictum quidem, sed & huc accõmodari potest. Vastè sonare iam

diximus

dicimus diei, ſpeciei, materiei, & quæ tot vocalium diuiſo concurſu laborãt, vt cieo, vieo, coĕo. hinc redeo factum, ne reeo diceretur. fio fiebam, doceo, doceam, videam, videantur, & alia quædam iam mollita ſunt vſu. Omnino in hac re Latini quàm Græci, etſi Græcis dedit ore rotundo Muſa loqui, multo minus frequentes & intemperati. Duplicatio conſonantium in finitimis ſyllabis ferè ſubaſpera eſt, atq; inſuauis, vt barbara, bibebat, cucullus, Cacus, Dodona, dediderat, furfur, fefellit, Gargara, gurges, ieiunium, lallare, vlulat, Nanetes, Niniuitæ, papilla, quinquaginta, rara, turtur, intertexta, Xerxes. M & S vt minus duras excipere licet, mãma, memor, memoria, mimus, Mamurius, ſeſamum, ſuſurro, Siſyphus, zizania. S literæ ſibilum odere græci, nec eam repetiuerũt in præteritis, & ἵσημι pro σίσημι dixerunt. Quæ litera prima eſt in rapaci, omnes citra cõ-
» trouerſiam aſperitate & triſtitia vincit, vt, Frugifera & fer-
» ta arua Aſias tenet. De quo verſiculo Cicero, Proximus
» inquinatus inſuauiſſima litera infinitus. In principio verbi & in fine ſonat acerbius, in medio paulo dulcius, vt rapax, amor, vrit. Geminata vero caninũ ſtridet, vt horreo, farra, Pyrrhus: quod molliũt aſpiratione græci πύῤῥος, θαῤῥῶ. Iratis, & ex ſtomacho ringentibus, aut bellicum canẽtibus, mirum in modum congrua eſt. Et in ſuaui genere non diſplicet modicè & temperatè collocata, vt, Ex eius ore melle dulcior fluebat oratio. In verſu ideo ſæpe ſtatuenda, quòd modulationi carminis addit robur, vt,

» —Faclis deſcenſus Auerni,
» Sed reuocare gradum, ſuperasq; euadere ad oras,
» Hoc opus, hic labor eſt.—

Iungitur cum multis in eadem ſyllaba, vt brachium, craſtinus,dromo,fragor,graius,Praxiteles,tragula. Præmittitur eiſdem in diuerſa,arbor,arcus,ardor, perfectus,arguo, arpinas,artus. Præponitur & ſemiuocalibus,vt perluſtro, arma,carnis,torret,arſurus,ars,Ariobarzanes.In his omnibus aſperior eſt quàm cum ſolis vocalibus. Nam quantũ conſonantes augentur,tantum creſcit aſperitas: quod de cæteris quoque dictum puta,vt carbaſus,ſtratum, Thrax, mors,ſors,ſtirps,vltrix,dextrorſum,ſiniſtrorſum. X quoq; durum,& auribus ingratum eſſe demonſtrant hæc audita verba,pax,fax,rex,lex,mox,faxit,luxit,fluxus, anxius,coxendices,fraxinus, appendix.Reliquæ per ſe in principio & in medio non offendunt audientem,vt videns,cælum, dies,fama,gubernat, Iupiter, lima, minus, nolo, paulus, quatuor,ſanus,talus,vinũ,zea.Suauiſſimæ ſunt L, M,P,S, Z,& V conſonans.Indicant hæ voces,fuit,lauo,mutuum, patiens,ſino,Zacynthus,validus.Iam quæ cũ quibus aſperè audiantur,oſtendit ratio iungendi.Veteres enim dixere comburo,committo, compono, imbuo: non conburo,conmitto,conpono,inbuo:propterea quòd N ante literas quæ labris exprimũtur,abſona eſſet. M contrà perquam ſuauis,vt ambulo,ambio, compoſitus, cõplicatus, commercium,imber.Colligo pro conlego,colluceo pro conluceo,corrado pro conrado, cooperio pro conoperio dixerũt, quòd alioqui ſoni diſcordes eſſe viderentur. Dixerunt item aufer non abfer, accedo non adcedo,affer non adfer,alluo non adluo, annuo non adnuo, appono non adpono,acquiro non adquiro,aſſigno non adſigno, aſſcribo non adſcribo,attulit nõ adtulit, & propè infinita generis

generis eiusdé. Sunt tamen Panes Arcadici, & Midæ subauriti, qui tam variè literam vnam mutare nolunt. adfero dicunt, & adpono, & adsigno, & adscribo: & temere duritiam affectant, propterea quòd tale quiddam reperiunt apud veterrimos. Inlino visum est agreste, dictúmque illino, & eodem modo illepidus, ignotus, ignauus, irriguus, irritus: amouit non abmouit, abegit non absegit, abstulit non abtulit, erigit non exrigit, abscessit non abcessit, eluo non exluo, tranat non transnat, traducit non transducit, transfert non trafert, dirumpit non disrumpit. Item differo non dissero, disiungo non diiungo, dispono non dipono, diduco non disduco, diripio non disripio. Cõtemplator hanc mutationum varietatem, vt quæ quibus consentanea aut dissentanea sint, ex antiquorum iudicio verè pronũciare possis. N ante C, D, Q, S, T, non insuauiter auditur, vt ancilla concilium, tundo cõdo, anquiro nunquis, mons insons, sunt amãt. In fine tinnit, vt nomen, titã, delphin, solon. Et latini multa per o definiunt quæ græci per ων, vt Plato, leo, draco. Nec molliter sibi adiicitur, cãna, sanna. C, P, T, quia tenues sunt, & quodãmodo siccæ, interdum recipiunt aspirationem, vt pulcher, simulachrum, triumphus, trophæum, thus, Cethegus: quod qui non intelligunt, triumpum dicunt, & tropæum. C ante L classicum sonat, vt clangor, claudo, clades. Nec magnam habet affinitaté cũ siccis literis, vt N & R, ideoq; Gneum pro Cneo, amurgã pro amurca, & ad eam similitudinem Gaium pro Caio dicimus. Nã sicca non aliter aures quàm dentes obstupefaciunt. Aures autem de lenibus & asperis iudicant, nec asperitatibus corradi, nec suauissima molli-

tie delenitæ quasi languere & dormire volunt. Illis de sono verborum iudicium relinquamus.

De verbis integris, & corruptis. Cap. 23.

ODERANTVR aures & integris, & concisis. Integra dico, quibus nihil est neque detractum, neque additum, neq; mutatũ. Nam perinde loqui possumus de verbis, atque de corporibus humanis, quæ si quid detrahas, vt vnum de quinque digitis: aut addas, vt gibbum dorso: aut mutes, vt pedem in transuorsum: integra manere non videntur. Integris semper vtendum, nisi aliud suadent aures, & vsus. Erit enim barbarismus, nisi sensus excuset, & doctorũ cõsuetudo. Barbarismum fieri quatuor modis vel grammatici docẽt, additione, detractione, immutatione, transmutatione. Duas posteriores formas mutandi nomine comprehendo, quoniam aut est mutatio loci, aut certè literæ vel syllabæ. In hoc genere liberius agunt poëtæ. Addunt, vt, Induperator, alituum. Detrahunt, vt, Cum genere extinxem, Accestis scopulos, Repostum, dir領xti, peculi. Mutant, vt olli, vpilio. Transmutãt, vt quum Tarsumenũ dicunt pro Trasumeno. Tempus adiiciunt, vt,

" Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ.

Tempus auferunt, vt,

" Totúmque instructo Marte videres Feruẽre Leucatem.

Admittunt synæresin, vt,

" Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.

" Seu lento fuerint aluearia vimine texta.

Iam

Iam contrariam recipiunt diæresin,vt quum dixit Horatius sylüæ per tres syllabas. Oratoribus vsus istorũ multo parcior est,propterea quòd numeris solutioribus vtũtur,& ad communem loquendi morem propius accedũt. Non vbique tamen integra & incorrupta probant. Dicũt enim nosse,iudicasse,audisset,ligurierat, & similia. Hoscе, huiusce,suapte,& pluraliter deûm, liberûm, fabrûm, procûm,nũmûm,sestertiûm,talentûm,quingentûm,duumuirûm,triumuirûm, scripsere, dixere, nequeo, vincla, secla, soldum,caldum, sis pro si vis, & apagesis,pro apage si vis, & id genus pauca.Hic præceptum non habeo, authoritate nitor. Cur enim potius liberûm dicunt quum filios filiásque significant,quàm quum libertate præditos?cur fabrûm non librûm?cur talentûm non vestimẽtûm?caldam non valdam ? valdè non caldè ? vincla non tabernacla? soldum non stoldum?sæcla non sicla pro siculis ? Hæc ad vsum credo,non ad rationem præceptúmque referuntur. Ergo receptis vtere, noua & inusitata ne temerè vsurpa: vbi licebit vtrunque,integrum & corruptum,refer ad aurium iudicium, & aptius tum numero tum sono delige. Hactenus de verborum simplicium varietate. Transeamus ad collocata.Sed est qui me reuocet,Heus tu,nihil agis de verbis elegãtibus & inelegãtibus,de venustis & inuenustis, de pulchris & fœdis,de iucundis & tristibus, de bonis & malis, de poëticis & oratoriis, de lectis & inelectis, de triuialibus & absurdis, de natiuis & factis , de indiuiduis & iũctis,de dilucidis & obscuris?Bene mones.Hæc penè prętorieram.Elegãtia,venusta,pulchra,iucũda,bona,lecta,nomine magis q̃ re differunt. Ea sunt quæ vel significatione

vel ſono demulcent animum, vti grauia, ſublimia, dulcia, ſonantia, commodè aſſumpta, & quæ maximè propriè dicuntur. In barbaris, aut inuſitatis, aut ruſticanis triuialia & abſurda numerantur. Natiuum, factum, indiuiduum, iunctum, dilucidum, obſcurum, commune eſt omnium verborum. Nullum enim genus eſt in quo non ſint alia nata penè cum rebus ipſis, alia poſtea facta: alia ſimplicia, alia compoſita: alia dilucida, alia obſcura. Poëtica eadem ſunt quæ & oratoria, niſi quòd factis, & tranſlatis, & tropis liberius vtuntur poëtæ. Aſſumunt & ea quæ patronymica vocantur, oratoribus inimica, & vagis epithetis carmen explent, quæ (niſi quis liberè vagatur) orator vt in epidictico genere non admittit.

LIBER SECVNDVS.

PRAEFATIO.

OSTEA quàm verborum quibus omnis extruitur oratio, naturas atque differentias explicauimus, superest vt qua arte in oratione collocari debeant, & quæ quibus dicendi generibus sint aptiora, breuiter exponamus. In exædificatione autem plus est artis & exercitationis, quàm in apparatu quasi materiæ, atque partium delectu: quemadmodum maioris est ingenii ac longioris vsus aptè construere domum, quàm rudia saxa, & arborum molem indigestam comportare in vnum: & minus operosum particulas auri & quasi ramenta colligere, quàm aurum lectum solidare, & expolire solidatum. Sed, vt antè diximus, difficultati non erit impar gloria, si nō apud istos linguæ latinæ carnifices, qui tametsi neque res neq; verba tenēt, non de verbis tamen, sed de rebus laborare se gloriantur, saltem apud æquos bonosq; rerum æstimatores, qui malunt vtrunq; studium & intelligendi & eloquendi, quàm vel alterum, vel neutrū. Sentire præclarè, laudabile est. eloqui compositè, pulchrum. vtrunq; coniungere, longè pulcherrimum. Sed (vt antè diximus) ab hac gloriæ præstantia summouemur aut ingenii sterilitate, aut inerti desidia, aut inopia magistrorum, aut opinionum prauitate. Nemo nisi fœlici natura præditus, cōsentanea inter se cōponet, & rebus aptabit genera dicēdi. Est enim venæ ditioris, verborum copiam ferre: & iudicii naturalis vnà cū arte iudicare quæ quibus optimè cohæ-

reant. Nec est quòd mirari debeamus si plerique studiosi componendi,frustra laborarunt, quippe qui animi celeri motu,& naturæ muneribus essent destituti. Non defuit ingenium multis,sed quod natura contulerat, inertia atque torpore demerserunt. Viderunt stylum diligentem esse magni laboris,quem perferre nequit ignauia. His igitur odium literarum, illis falsa de se fuit opinio. Nec vis illa natiua,atque literarum studium profuit,vt multis iam diximus initio libri superioris. Non erat qui agrum fertilem, & cultus appetẽtem excoleret, præceptionúmque seminibus ornare sciret:aut certè siquis erat, artem animi colendi nesciebat.Hos ego nihil accuso, miseros, quibus non voluntas,sed fortuna defuit. Accusandi sunt nimium remissi, quíque naturæ bona prauis opinionibus corruperunt. Ex quibus honoris & quæstus auidi,ad earum artium fastigia prouolant, quarum quæstuosa est negociatio:scribendi artem & cæteras omneis elato supercilio fastidiunt: quasi verò cacumina sine radicibus stirpibúsque stare possint. Quid opus est,inquiunt, elegantia verborum? ad quid ille sermo tam cultus? cur verba seligimus?cur in coagmentatione syllabarum, & in dimetiendis breuibus & longis consenescimus? Quid mendicamus in re tenui? Verba negligamus, & quadratã orationem: scientiam rerum magnarum comparemus. Demus operam Reipub. necessarios adiutemus, & amicos. Hæc & alia stultè,& arroganter. Quoniam ex barbarie tua, & impura colluuione verborum,quandam pecuniam conficis,bonas artes paruo contentas insolens aspernaris. Nõ tenes neque scientiam morum, neque naturæ partes, &
earum

earum caussas, neque rationem differendi, neque vllam philosophiæ particulam, neque eloquentiam, neque prima rudimenta literarum, neque vllam omnino disciplinam. Nosti fortè, nec probè nosti, treis aut quatuor legum titulos, aut quædam principia medicinæ, aut aliquot quæstiones diuinæ scientiæ, & falsa ductus opinione, de cognitione rerum gloriaris. Omnia (quanquam pro nihilo tua sunt omnia) refers ad vanæ gloriæ ventos, & ad fortunæ ludibria. Quúmque discantur artes ad animi cultum, nullum iudicas esse fructum earum, nisi qui ambitiosè & auarè percipitur. Quid si coriarius cerdo te ditior est? quid si Reipublicæ vtilior? quid si populo conspicuus magis? Fallis, decipis, eludis, circumuolitas, corradis vndique rem: quantum potes, tantum in vsus tuos conuertis: totum diem inhias prædæ, & re sæpe, animo semper, inops es, ac mendicus. Quod facis, mille viri in singulis ciuitatibus idem facere possunt, aut certè faciunt. Ambis primos honores in conuiuio, in theatro, in sermone, in consilio, in templo, in omni loco: sed quoniam rudis es & ineptus, te docti execrantur, te prudentes in stultis numerant, te primores grauiter ferunt, nisi qui sunt tui persimiles. Te plebecula vellicat absentem, præsenti simulatos exhibet honores. Quid affers boni ciuitati? quid honoris imperio? quid non potius dedecoris? Nonne fœdissimum est videre ingentem multitudinem eorum, qui nomine literarum primi volunt haberi, quum literatorum modò vestitum, literas habeant nullas? Non omnium turpissimum, vitam dedicasse liberalibus studiis, postea ab illis

deſciuiſſe ad auaritiam, & inanes ordinum titulos? artes omnes improbaſſe? corpori quàm animo benè eſſe maluiſſe? Quin deponis habitum? Quin te profiteris inimicum artium optimarum? Quin deſinis maledictis inſectari literatos, ac eos qui te meliores ſunt, & ciuibus ſuis nec tam indecores, nec tam perfugæ? Pares cum paribus facilè congregantur, miles cum milite, dux cum duce, ſenator cum ſenatore, iudex cum iudice: tu cum imparibus, id eſt cum indoctiſſimis eſſe mauis, & omnibus doctis inferre nefarium bellum. Erro. Pares tibi ſunt indoctiſſimi quique, ineptiarum amantiſſimi, diſciplinæ cultioris oſores acerrimi. Sed bene res habet. Rides eruditos, te rident eruditi. Contemnis illorum præclara ſtudia, contemnunt ignorātiam & ſermonem tuum barbarum ac putidum. Deprimis eos, habent te infra mortales omneis, & proditorem ſcientiarum atque deſertorem eſſe iudicant. Quos deſpicis, ſuſcipiunt exteræ gentes. quos vituperas, ſapientes laudibus in cælum ferunt. Quos abolere contendis, nomine & gloria perpetuùm viuent. Quos abiectos eſſe vis vt ignobiles atque plebeios, in ore populi verſantur. Tu lates in tenebris, ſemper inglorius futurus, niſi tua te ſcelera fecerint inſignem. Deſine deſine tandem lacerare communem multarum gentium linguam, tibíque nimium placere. Quanti ſit oratio compoſita, antea demōſtrauimus, vt calumnias improborum amoliremur. Quòd eſſet pulcherrima, & homine libero digniſſima, ac Reipu. perutilis, in ſummis ciuitatibus fuit in ſummo loco ſupra duo annorum millia: quumq́ ſemper inimicos haberet, & rabulas πραγματικοὺς, & contentioſos ſophiſtas, & ψευδοσόφους,

& homines

& homines ingenii mortui,qui ſapere ſe credunt, ſi quantum vulgus indoctum, tantum poſt ſtudia longa ſapiunt: quum iſtos inquam & alios haberet inimicos, nunquam ceſſit inuidiæ, nunquam conticuit in celebri conuentu, nunquam ceſſauit obire legationes, interpretari iura gentium,rés geſtas mandare memoriæ, res viuorum mortuorúmque teſtificari,refutare improbos,cõfirmare probos, optimi cuiuſque rationes & inuenta explicare, alíos defendere,alios commendare,alios ſolari,doctiſſimorum labores immortalitati dare,artes omneis ad poſteriorũ monumenta complecti. Dum artes ingenuæ florebunt, oratio flexanima, ac regina præſtantiſſima, longè latéque regnabit,ac inter virtutes maximas excellet.Breui ſepelientur eius inimici. Illa ſemper magno cum honore circumferetur,paſſim legetur, vulgò inſtituet animos amatorum ſuorum, & ſuo ſplendore excæcabit oculos barbaræ dictionis. Si cui paupertatis videtur eſſe comes, is nihil ſapit.Non metuit pauperiem, qui ex arte dicendi nomen ampliſſimum ſibi comparauit.Cui fama bona eſt,mihi ſanè diues eſt.Cui tantum fortunæ diuitiæ, pauper. Qui dicit eleganter & compoſitè, ratione & ſermone fruitur vt ſummus vir. Qui inemendatè fœdéque balbutit, ſemper eſt infans,tantúmque ab humanitate diſtat,quantum à puro ſermone(qui proprius eſt hominis)recedit. Quæ quum ita ſint,operam demus orationi,ſine qua neque ſtudia noſtra proferre, neque cogitationes mandare ſcriptis poſſumus.

Oratio alia ſoluta,alia vincta. Cap. 1.

MNIS oratiò vel eſt ſoluta, vel colligata. Solutam dicimus,, quæ numerorum vinculis & compoſitione verborum caret. Qui fundit eam, non elaborat vt omnia verba inter ſe conſonent, atque ſine hiante iunctura copulentur: non obſeruat quos ordine ſtatuat pedes, & quomodo clauſulam finémque deponat. Curam adhibet vt latina ſit,& emendata. Quantum verò modulatione delectet aures, quantum mulceat animos, aut quia neſcit hanc artem, aut quia non ſemper adhibendam putat,non animaduertit. Hoc genere ſermonis vtuntur omnes qui componendi leges, & eloquendi præcepta neſciunt, vt plerique muſici,arithmetici,geometræ, aſtrologi, quíque nihil aliud ſunt quàm grammatici, qui morales, qui phyſicas artes atque dialecticas aut ſcriptitant,aut interpretantur. Quibus adde multos magnarum artium profeſſores, quibus eſt vna cura rem ſuam cognoſcere, terminis (vt aiunt) ſuis vti, conceptus animi ſermone inornato & incondito comprehendere. Ornamenta dicendi, & flores orationis (vt dictitant) aſpernantur: vt veritas habet, ignorant. Adhiberent, ſi poſſent, ii qui ſubinde ponunt vnum aut alterum neſcio quod ornamentum,ſi quod fortè audiendo legendóve ceperũt: vt pauper ille qui quum vellet haberi lautus, argenteum vas, nec ipſum ſatis elegans,apponebat ad omnes vſus, & erat pro lauto ridiculus. Quòd neſciant ornatè dicere, ego quidem iſtuc venia dignum cenſeo. Non omnia poſſumus omnes,inquit poëta.Et maximas artes verſantibus, concedendum videtur,vt ſuo quodam genere loquẽdi potius vtantur, quàm

vt rerum curã depoſita, verborum ſectentur ornatũ,neutrum tandem perficiant. Quòd eloquentiam maledictis perſequantur,inhumanum & flagitioſum & intolerãdum eſſe iudico. Diuinam ſapientiam tollunt, quæ nonnunquã in hominis ore luceſcit. Non agã tam grauiter. Plato philoſophorum omniũ princeps, in omnibus ſuis libris vſus eſt eloquẽtiæ viribus: vſus eſt Ariſtoteles, quem vti deum venerantur iſti cõtẽptores eloquẽtiæ. Ab ea Theophraſtus nomen inuenit. Nam quũ Tyrtamus antè nominaretur, Ariſtoteles præceptor eius à diuinitate dictionis Theophraſtũ authore Diogene Laertio cognominauit. Ab eadẽ Chryſoſtomus nomen accepit, cuius eſt ſumma vis in explicando & exhortãdo. Lactãtius theologus ab ornatu dictus eſt Cicero Chriſtianus. Galenus copioſè & cõpoſitè tractauit artẽ medẽdi, Iulius Firmicus aſtrologiam, Columella rem ruſticã. Iuriſconſulti Pandectas nomine eloquẽtiæ laudant, q̃ verè, non dicã hoc loco. In illis ſermo proprius eſt ac latinus, nec omnino ſolutus. Magnã vim hominũ diſertorũ in omni diſciplina numerare poſſum, quos habẽt magiſtros iſti vituperatores orationis, quos vehemẽter admirãtur, quos pares cæleſtibus animis exiſtimãt. Quæ ratio flexit eorũ mẽtes, vt exturbare conẽtur quod ſummi quiq; viri nõ modò probarint, ſed magna volũtate ſint amplexi? vt vitio dẽt illud quo optimi ſcriptores etiãnũ maximè laudãtur? vt barbarũ q̃ latinũ, vt horridũ quàm cultũ, vt diſſipatũ q̃ compoſitũ, vt fœdũ q̃ honeſtũ genus orationis ſequi malint? Ambitio & dominandi cupiditas alios ducit in errorẽ, alios inteſtinæ ſimultates, alios auaritia, alios inanes tituli doctrinæ, omnes veritatis ignorãtia.

Nulla eſt ars nulláque diſciplina tam ſpinoſa, tam horrida & inculta, cui non poſſit adhiberi decor, cuíque non aliquando ſit additus nitor & cultus orationis. Hac tempeſtate reperias in ſingulis artibus eruditos, qui non modò purè & latinè, ſed etiam ornatè & compoſitè dicant. At hæc rara auis eſt. Maior pars eorum quos antè numeraui, ſolutè loquitur & diſſipatè, niſi ſiquádo fortuitò imprudentibus aliquid numeroſè cadit. Idem omnibus frequenter accidere videmus. Nec multis verbis agendum eſt de ſcriptoribus qui barbariſmis ſcatent atque ſolœciſmis. Non enim inter eruditos, ſed inter βακίτας habentur. Qui incorruptè tantummodo & emendatè loquuntur, & imagine quadam elocutionis oratoriæ fallunt imperitos, dicimus eos vti ſermone diſſipato. Ne compoſitos eſſe iudicato, quòd de loco in locum verba mutent (id faciunt & pueri infantes, & indoctiſſimi quique) ſed quòd neque aptè verba connectere, neque pedes obſeruare, neque modulari comprehenſionem ſciunt, incompoſitos eſſe dicito. Proponamus orationem dialectici cuiuſdam, vt ſibi videtur, admodum compoſiti, atque purè loquentis. Vox eſt, inquit, vt a nonnullis definitur philoſophis, ex ictu aëris elicita qualitas auribus accidens. A recentioribus autem, & iis quidem qui ſuperioribus aliquot annis circa hanc artem verſati ſunt, magis conueniéter accommodateq; ad hunc locũ hoc pacto definitur, Vox eſt ſonus qui ab ore animalis proficiſcitur, certis quibuſdã naturæ inſtrumẽtis formatus. Dicet aliquis è rudibus, Quid eſt hic vitii? Quid? In dactylos duos, non aliter atque in Aſclepiadeis carminibus, prima cadit oratio. Duæ poſteriores

riores

riores spondeis longisq; syllabis in fine torpescunt. Rhythmicis vtrunque vitiosum. verba verbis non cohærent, vt hæc, à nonnullis definitur philosophis. & hæc, circa hanc artem versati. & hęc, accommodatéque ad hunc locum. & hæc, quibusdam naturæ instrumentis formatus. Ad hæc nullus est motus volubilis, nullúsque cursus orationis ex ea pedum collocatione quam desiderant ambitus, atque numerosæ conclusiones. De cæteris eodem modo iudicãdum. Immutemus paulùm, si placet, & minus affectatè loquamur, vt intelligant imperiti hic non esse quærendam verborum traiectionem, nisi quò suauius atque modulatius audiantur. Vox (vti definitur à quibusdam philosophis) qualitas est aëris ictu nata, quam percipiant aures. A recentioribus autem, qui paucis his annis in hac arte versati sunt, explicatur alia definitione, quæ videtur esse loco præsenti magis accommodata. Vox est sonus qui naturæ formatus instrumẽtis, ex animalis ore procedit. Quid agis bone vir? vin' tu philosophorum sermonem magnis rebus occupatum, compositionibus ac numeris alligare? Minimè verò. Ostendo quæ sit oratio soluta, quíque minimo negocio vinciatur, vt sit & captu facilior, & suauitate iucundior. Verba misces, atq; naturę vertis ordinem, vt agas oratorem. Quid ita quæso, si philosophi repudiant ornatum? Vtere sermone cottidiano pro libidine tua: quanquam subitò dicere purè & ornatè, pulcherrimum est. Libros si non optimè, saltem mediocriter exorna, non modò vt ne repudientur ab optimo quoque, sed etiam ne des infantissimis hanc ineptè scribendi licentiam. Si in philosophia scribenda Ciceronem non dico orantem sed phi-

losophanté imitari nō potes,imitare Corneliūm Celsum, aut Senecā,aut Plinium,aut Lactātium, aut Hermolaum, aut aliū qui sit vsus oratione emēdata,& aliquo quasi vin culo deuincta. Quòd si ne id quidē potes,satius esse puto quiescere,q̄ ad ignominiā & æternū dedecus tantopere laborare. Ego certè qui nihil possum,cōquieuissem,nisi tam multos ineptissimè scriptitare vidissem. Illorū sit infamia, qui fecerūt vt cū multis aliquid auderē. Sed redeamus ad rem. Soluti sunt omnes qui cōponēdi vias ignorāt. Quòd si feruntur aliquādo præclarè,casu fit illud,& ingenii viribus. Quid tum acciderit,nesciūt,& ipsi de se iudicare non possunt. Ab vna aut altera numerosa cōprehensione si de toto genere sentētiam feres,errabis,vt ii qui à parte totum colligere conātur. Soluti sunt & ii qui negligūt vltrò cōpositionē,quā si velint seruare,commodè possint. Horum duo sunt genera. Alii quòd audiāt Isocratem in senectute fuisse minus elegantē,& eandem in se caussam recidere videant,hoc sibi propter ætatem concedi volūt. Quod illis quidem facilè concedo,si modò non omnem compagem resoluant. Alia sunt ornamēta iuuenilia,alia senilia. Aliter orationem pro Roscio Cicero iuuenis, aliter Philippicas idem senex composuit. Vbertas & elegantia iuuenem, seuera breuitas & grauis ornatus senem decet. Nec multo secus est in corporis ac in orationis ornamento. vtriusque decorum versa mutat ætas. Alii negligēter effundunt orationem,aut quia tractant eam materiam quæ nullo sit ornatu vestienda, cuiusmodi sunt epistolæ familiares leuioris argumenti,& enarrationes interpretantiū,& parua momenta quæstionum atq; caussarum,aut quia res ipsa per se

grauis

grauis,ad ſcientiā nō ad aurium voluptatem comparata, ſermone inculto verſatur à doctis, vt theologia, philoſophia,medicina, iuris & legū ſcientia. Hos, vti ſuperiores, haud probabo,ſi quū poſſint expeditè partē componere vel maximā,omnē tamen elocutionē diſſoluerint. Quid eſt quod quū melius poſſis ſinè vllo tuo vel auditoris incōmodo,malis tamē facere peius? Si te nō decet eleganter ornata cōpoſitio,potes vti mediocri. Si rebus operā das, & elocutio te moratur, liberius incōptiusq; dicēdi genus adhibere potes,q̃ ſiquid velles exornare dicendo. Floruit tēporibus noſtris vir in Attica tenuitate graciliq; filo ſermonis alter penè Lyſias:qui quū eloquētia ſubtili iuuenis excelluiſſet,& barbariē incultāq; linguā libris ad hoc cōpoſitis inſectatus eſſet,tādē ſenior effectus, & barbaras voces admittere,& incōptam locutionē effundere bonū duxit,quòd ſibi perſuaſiſſet,vt ſcribit in epiſtola quadā, officere Chriſtianæ religioni purū aptumq; ſermonē. An diſſimulet callidus,an quod ſentit dicat,neſcio. Quòd ſi antea fuiſſet arduus & ſublimis, deinde ſtylum demiſiſſet ad enucleatū genus, & penè cottidianū, certè factū probaſſent eloquētes. Sed quū character eius admodū tenuis eſſet,nihil erat quod detraheret illi gracilitati,niſi vellet neruos & oſſa denudare. Id neq; Plato ſenex,neq; Demoſthenes,neq; Iſocrates,neq; Lyſias,neq; Craſſus,neque Cicero, neq; Quintilianus, neq; Chriſtianus aliquis cui laudabilis eloquentia fuiſſet, id fecit vnq̃,vt in ſenectute vitiū vltrò committeret, & de induſtria funditus abiiceret orationem, quam magno ſtudio totam compoſuiſſet in iuuentute. Eſt ex illis,qui curam diligenter ornandi remiſit: ſed

qui penitus abiecerit, & vltro barbarè sit locutus, haud vllum reperies. Quin reiicis de templis pulcherrimos hymnos, & aptissimè cōpositos? Quin tollis multas elegantissimas preces, si Christianæ pietati nocet elegans oratio? Quin fateris te non antè Christianū fuisse, quàm cœpisti barbarè & inculte loqui? Nō ita visum est sanctissimis viris, qui quum scirent à summo deo omnē manare doctrinam, quod habuerūt, hoc quisq; pro se sine vlla impietate obtulerunt, alius heroicum poēma, alius hendecasyllaba, alius iābica, alius trochaica, alius rhythmos, alius orationem numeris aptam, qualis in sacrādis funalibus cum pia animorum delectatione canitur. Hæc omnia magna cum religione sapientes viri subinde modulantur in omnibus templis: quod non facerēt, si (vt ais) officerent pietati Christianæ. Sed de his plus satis. A re digredior inuitus ad refellēdos orationis inimicos. Summa propositi fuit alios esse qui inscitia dissoluāt orationem, alios qui non inscitia, sed praua opinione ducti negligāt, alios esse qui cōsilio relaxent, vel ætate vel materia suadente, quorū dictionem nō omnino dissipatam atq; vagam, sed aliquanto liberiorem
» esse intelligimus. Solutū quiddā sit (inquit Cicero) nec va-
» gū tamen: vt ingredi liberè, nō vt licēter videatur errare.
» Ad hæc Quintilianus, Est, inquit, ante omnia oratio alia
» vincta atq; contexta, soluta alia, qualis in sermone & epi-
» stolis, nisi quū aliquid supra suam naturā tractāt, vt de phi-
» losophia, de rep. similibusq;. Quod nō eò dico, quia non
» illud quoque solutum habeat suos quosdam & forsitan
» difficiliores pedes, (neque enim aut hiare semper voca-
» libus, aut destitui temporibus volunt sermo & epistola)

sed non

» ſed non fluunt, nec cohærent, nec verba de verbis trahũt,
» vt laxiora potius in his vincula, quàm nulla ſint. Nõnun-
» quam in cauſis quoq; minoribus decet eadem ſimplicitas,
» quæ non illis, ſed aliis vtitur numeris, diſſimulatq; eos, &
» tantum communit occultius. Habes quid ille vir de philoſophiæ, de ſermonis & epiſtolæ, minorumq; cauſarum figura ſentiat, quid præterea ſolutũ dicat, præter id quod omni arte componentis eſt deſtitutum. Eodem propè modo ſolutum dicitur quicquid poëtico numero vacat, etiam ſi arctiſſimè ligatum eſt. Nã qui certos in verſu pedes, in oratione liberum curſum, nec ſui vbique ſimilem eſſe viderunt, ſolutum dixerunt id quod non erat carmẽ, propterea quòd quanuis eſſet iuncturis & numeris adſtrictum, plures tamen ac liberiores haberet pedes.

De oratione vincta, & ordine verborum. Cap. 2.

ON eſt artis huius oratio diſſoluta. Quæ tamen illa diceretur, oſtendimus, vt ex ordine ad vinctam cõpoſitamq; veniremus. Colligatur oratio (ſi Ciceroni credimus) coagmẽtatione, concinnitate, numero. Coagmentatio eſt eorum ſtructura verborum, quæ molliter in iunctura cohærent:
» vt horum, Quæ res in ciuitate duæ plurimum poſſunt,
» hæ cõtra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gra-
» tia, & eloquẽtia. Iſta ſic innexa ſunt, vt inter extremas antecedentium verborum ſyllabas, & ſequentium primas, nulla quaſi rima pateat. Dicam apertius. Suaues molleſq; ſunt hæ voces, nec os aſperè, & oris inſtrumenta diducũt,

Res in, in ci, te du, æ plu, mum pos, & cæteræ deinceps, præter hanc, gratia &, vocalium concursu dehiscentem. Hæc & coagmentatio à rerum coniunctione, vt in muro lapidum, vocatur, & iunctura, & structura, & cópositio, & constructio. Concinnitas est oratio cadens aptè, beneficio figurarum, quæ paria paribus referunt, quæ antitheta cóponunt, quæ similiter cadunt, aut quæ eodem modo definiunt extrema. Hæc enim quatuor schemata per se perficiunt orbem, atq; delectant aurium sensum. Exem-
„ plum est in Miloniana. Est enim iudices hæc non scripta,
„ sed nata lex, quá non didicimus, accepimus, legimus, verũ
„ ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quá
„ non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, inquit author, vt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitũ esse numerum, sed secutum. Numerus est orationis modus ex apta pedũ collocatione. Paucis explicaui quid esset coagmentatio, concinnitas, & numerus, vt partiũ breui descriptione planum fieret quid esset oratio composita & alligata. Plura de singulis suo loco dicam. Nunc quærendũ mihi videtur, cur ordiné Cicero præteriit, quem statuit Quintilianus in componendi partibus? Sic est huius partitio.
„ In omni porrò compositione tria sunt necessaria, ordo,
„ iunctura, numerus. Concinnitatem (vt arbitror) numero comprehendit. De re dicam quod sentio. Dispositio rerũ est, compositio verborum. Quintilianus hæc confundit. Nam quũ furi sacrilegus, petulanti latro, lateribus totum corpus, fœmina viro, tenebræ luci, bellum paci, mors vitæ, occidens orienti, malum bono, vitium virtuti, ignorantia

rantia scientiæ postponitur in oratione, hoc est quum maius accedit minori; & quum dignius præfertur indigniori, non ratio verborum, sed vis naturaq; rerum inspicitur. Propterea seruata ratione componendi, mutantur interdum: vt si dicas, Non modò non erat sacrilegus, sed ne fur quidem. Nox sustulit diē. Noctes diésque apud Ciceronē reperies. Amplificantis est, aut minuentis, aut rerum personarúmque dignitatem obseruantis, hæc videre, non eius qui voces & illarum concordiam discordiámve quærit, vt amica iungat, inimica seponat. Quid vetat quo minus dicam, Vxori vir imperat? sacrilegum fur arguit? Luna reuoluitur ab occidente ad orientem? Principio fœmina virq; peccarunt? Cauēdum est, inquit, ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius. Imò verò oratio sæpe decrescit, & à fortiore deuenitur ad infirmius. Testatur ipse cap. de amplificatione, hoc modo, Totidem sunt ascendentibus, quot descendentibus gradus. Non is igitur certus est ordo verborum, quem mutat imminutio, quem negociorum tempora, quem loquendi varietas. Iam si rerū collocatio ordine constituit partes argumentationis, illius est & partes amplificationis, quæ firma est argumentatio, collocare. Est & eiusdem, momenta rerum, dignitatésque personarum, quo maximè deceant loco ponere. Præterea compositionem (vt idem fatetur octaui libri principio) nullus nisi arte assequi potest. Hanc autem rerum collocationem, qua dies nocti, bonum malo, molesto carnifex præponitur, norunt imperitæ mulieres admonitæ vel tempore, vel rerum dignitate, vel stomacho, qui dictis grauiora quærit. Quòd si res est ignotior vulgo,

eam liberalis educatio patefacit. si ne hæc quidem, certè monſtrat ſcientia intelligendi, hoc eſt philoſophia, & artificium diſponendi citra compoſitionis artem. Dicet aliquis: At iſta ſunt in verbo. Quid tum? Compoſitio verba digerit in ordinem, fateor: ſed eius eſt, non res, & intellectus eorum, at voces ſonóſque ſpectare. Nam & ille verborum ſignificationes diſtinxit in octauo libro, præcepta componendi tradidit in nono. Vidésne vt poëtæ frequenter vno verbo perficiant exordium? vt, O pater. nemo tamen refert ad elocutionem. Sæpe argumenta verbo deſignantur vno, vt, Fallet improbus. argumentum eſt, improbus. Quis iſtud ad compoſitionem pertinere dicit? At tute ipſe de compoſitione dicturus, verborum ſignificationes & differentias expendis, quoniam pro dignitate ſua capiunt in oratione locum. Ego certè materiam orationis inſpicio, hoc eſt, naturas rationéſque verborum, ſed non eis aſſigno in hoc ædificio certum locum. Aliud eſt explorare materiam ſyluæ, aliud ſingulas arbores in ædificio collocare. Aliud eſt oſtendere qua quæque genera tectorum materia fiant, aliud ordinem præſcribere, & quid anteeat, & quid ſubſequatur. At interdum deligimus & arbores & lapides certos, quibus vtamur deſtinato loco. Sic eſt, ſed illud eſt conſilii noſtri, non vllius præceptionis. Hic autem nullam relinquit mihi mutandi loci poteſtatem, etiam ſi verbis (vt antè dixi) nulla certa ſedes eſt in oratione, propterea quòd oratio mollis, vt cera, in mille ſpecies formari poteſt. Pergit, Quæ- » dam, inquit, ordine permutato fiunt ſuperuacua, vt, fra- » tres gemini. Nam ſi præceſſerint gemini, fratres addere

non eſt

non est necesse. Est hic πλεονασμὸς, si superuacuis verbis oneratur oratio, non est vitium compositionis. Expositi sunt in Albulæ ripa gemini fratres, aptius & robustius dicitur, quàm, Expositi sunt in Albulæ ripa fratres gemini: quoniam pes molossus stabilior est in fine, quàm vel iambus vel anapæstus, & incitatius itur à vocali ad consonantem, hoc modo, gemini fratres; quàm à consonante in cõsonantem, hoc modo, fratres gemini. Quæ ratio valet in aliis sedibus orationis. Quamobrem si dices fratres geminos, compositio cedet interpretationi, quæ natura subsequitur. Cur ergo refert ad compositionem id quod sæpe perturbat eam? Quoniam compositioni multa cedunt, Liuius dixit geminos fratres initio libri primi, nec est veritus admittere quod hic iniuria damnat. Forte &
» Numitori, quum in custodia Remum haberet, audissetq;
» geminos esse fratres, cõparando eorum ætatem, & ipsam
» minime seruilem indolem, tetigerat animũ memoria ne-
» potum. Idem, Forte in duobus tum exercitibus erant ter-
» gemini fratres, nec ætate nec viribus dispares. Cicero in oratione pro Archia poëta hoc scriptum reliquit, Saxa
» atque solitudines voci respondent, bestiæ sæpe immanes
» cantu flectuntur atque consistunt. De quo sic Quintilia-
» nus in nono, Magis id insurgebat si verteretur. Nam etsi
» plus est saxa quàm bestias commoueri, inest tamen com-
» positioni decor. Hæc ille. Si propter compositionis decorem Cicero postposuit infirmius, quomodo compositio exigit vt anteponatur? An eadem ratio idem & anteponi & posthaberi iubet? Laudat idem Fabius Cice-
» ronis hanc orationem in Antonium. Vt tibi necesse esset

» in conſpectu populi Romani vomere poſtridie. quia aduerbium poſtridie in clauſula poſitum, aſſignatur auditori, & infigitur. Quod quid faciat ad rem præſenté, non video. Creticus in fine pes eſt laudabilis, vt hic poſtridie. Nullus eſt in hoc toto contextu præſtantior. Quid igitur aliud collocaſſet orator? An ita dixiſſet, Vt tibi neceſſe eſſet poſtridie in conſpectu populi Romani vomere? Pes eſt inſtabilis vomere. An turpius eſt vomere poſtridie, quàm in conſpectu populi Romani? Nequaquam. Sed, vt dixi, nullum erat in hac oratione verbum quod in ea ſede poſitum tam pulchrè ſederet. Illud eſt igitur numeri, non eius ordinis de quo diſputatio conſtituta eſt. Quare ne mirere, ſi Marcus Tullius in componendi partibus non habuit ordinem iſtum, qui neque perpetuus eſt, neque tam verba quàm res inſtruit. Hæc à me ſcripta ſunt, non vt arguerem Quintilianum, virum perdoctum, & mihi perutilem, ſed vt oſtenderem cauſam nullam fuiſſe cur hic aut temporis, aut dignitatis, aut incrementi, aut interpretationis ordinem perſequerer, quem eſſe rerum, non verborum, Cicero in Partitionibus, verbis agens de exornandi collocatione, ſignificat. Sed iam de componendi partibus agamus. Quòd ſi quis ordo verborum eſt, illum conſtituit aut coagmentatio, aut concinnitas, aut numerus, aut hæc vniuerſa. Propter hæc enim voces de loco naturali traiiciuntur in alium, quo ſedeant aptiſſimè. Itaque ſi totius eſt compoſitionis ordo, aut ſi omnis hæc compoſitio nihil aliud eſt quàm ordo quidam ratione diſtributus, fieri non poteſt vt ordo ſit pars compoſitionis.

De vocalium

De vocalium concursione in coagnentatione.

Caput. 3.

IN omni coagmentatione verborum necesse est aut vocales concurrere, vt Rem anxiè adipisci, atque adepta egere, auari animi est. Aut consonantes, vt, Consulum dignitas tumultum ciuitatis repressit. Aut vocalem & consonantem, vt, Ex eius ore melle dulcior effluebat oratio. Sæpius hæc in oratione miscentur: vt, Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: vt amici eius, morbum & insaniam: vt Siculi, latrocinium: ego quo nomine appellem, nescio. Rem vobis proponam, vos eam suo nominis pondere penditote. Pauca de singulis horum, & principio de vocalium concursione dicemus. Vocalium concursum magna ex parte fugiendum censuit Isocrates ille suauitatis numeriq; mollioris inuentor, cuius orationes melle dulciores ostēdunt quantopere vitarit illum quem dicimus hiatum literarum. Hunc optimum dicēdi magistrum Theopompus imitatus, eas literas adeò fugit, vt eam ob rem inciderit in hominum reprehensionem. Fuerunt in eadem sententia poëtæ maximè latini, qui ne hiare cogerētur, vocum synalœpham collisionémque repererunt, vt

— Mult' ill' et terris iactatus & alto.

Albaniq; patres, atqu' altæ mœnia Romæ.

Hæc autem collisio facit, vt vna litera pro duabus audiatur, vt ill' et, atqu' altæ, Erg' agite. Qui scribimus aut proferimus aliter, meo iudicio peccamus. Segregamus enim id quod, vt hiatum fugerent, miscuerunt optimi poëtæ. Nam animaduertimus oratores græcos aliquando misce-

re voces,& in vnum confundere, ne quid ab agresti sono lœdatur auris, vt hic Demosthenem, τοῦ βελτίστου δὲ καὶ τοῦ δικαιοτάτου πάνθ' ἕνεκα ἐξητασμένον. πάνθ' ἕνεκα dixit quasi vnum verbum, non πάντα ἕνεκα separatè: vt Aristoteles, διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τ' ἀγαθὸν οὗ πάντα ἐφίεται. Infinita sunt talia apud eundem, apud Isocratem, apud optimum intelligendi dicendiq; magistrum Platonem, apud alios omnes summos viros: quibus planum fit, vocalium concursum vitari vnius aut alterius elisione, atque duo verba vt vnum tum scribi, tum pronunciari. Sed indoctum quoddam genus hominum non modò libros & orthographiam, sed etiam pronunciationem omnem corrupit, adeò vt extra versum nesciamus quas illi veteres in oratione eliserint vocales, quas integras protulerint, propterea quòd abstulerũt ἀποστρόφους signum vocalis auersæ. Sic enim Terentium scripsisse, & ipsum & Comœdos ita pronunciasse puto·

» Vos istæc intr' aufert' abite.

Quod absurdum fortè quibusdam ob desuetudinem videbitur, sed quærentibus veritatem neque ratio deerit, neque authoritas. Hiant interdum poëtæ, Latini rarò, Græci frequenter, vt Homerus. Ex quo etiam licet intelligere, veteres Latinos suauitatis studiosos fuisse, quanquam sentiebant quanto latina græcis essent insuauiora. De quo
176. » Cicero in Oratore, Quanuis, inquit, suaues grauésque sen-
» tentiæ, tamen si inconditis verbis efferuntur, offendent au-
» res, quarum est iudicium superbissimum. Quod quidem
» latina lingua sic obseruat, nemo vt tam rusticus sit, quin
» vocaleis nolit coniungere. Et paulò pòst In oratione Pla-
» tonis est crebra ista vocum concursio, quã magna ex parte

vt vi-

vt vitiosam fugit Demosthenes. Sed, vt diximus, hiabant interdum poetæ, Ennius semel authore Cicerone, sæpe Terentius, sæpe Virgilius, vt hic,

» Et succus pecori, èt lac subducitur agnis.
» Amphion Dircæus in Actæò àracyntho.
» Astant Iuniperi, èt castaneæ hirsutæ.
» Nereidum matri, èt Neptuno ægeo.

» Hoc idem, inquit Cicero, sæpius nostri non tulissent, » quod græci laudare etiam solent. Cur ita non tulissent? quia versus est exquisiti soni, & vrbanæ suauitatis, cui sit inimica vastitas illa duarum quæ luctantur inter se vocalium: quæ quum accidit, hiat & intersistit, & quasi laborat oratio. Fugiamus igitur hoc vitium, si dictionem compositè, leniter, & tranquillè fluere volemus. Vocales alias sonantiores esse, alias exiliores, exemplis atque rationibus antè patefecimus. Obscurius est in his vitium, apertius in illis. Prima cum quarta propter soni magnitudinem fœ- » dè hiat ac inurbanè, vt, Videntur ea esse refutanda, quæ » in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe iactata sunt, » & in concione etiam paulò antè ab accusatoribus. Atqui » si res, si vir, si tempus vllum dignum fuit, certè hæc in illa » caussa summa omnia fuerunt, præsertim quum tot essent » circa hastam illam, qui alia omnia auderent. Vastior est longarum sonitus, quoniam voce productiori sustinen- » tur, vt, Cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi » magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum » puerorúmque comitatu, Milonem occisum esse etiam » ex ipso Clodio audirent. Hæc ex Cicerone sunt omnia. Plurima apud eundem huiusce rei sunt exempla. Dicet

hic aliquis· Hoc si vitium esset, eloquentiæ latinæ parens tam sæpe non admitteret. Primùm, vocalésne istas collisERit, incertum facit vsus præsens: deinde distinguenda sunt genera dicendi, & habenda ratio partium quæ tractantur ab oratore. Narrationes eius rei de qua controuersia est apud iudices, & subtiles argumentationes, & caussæ tenues ac paruæ, & epistolę summissioris argumenti, & definitiones, partitiones, distinctiones, facetiæ, colloquia personarum, relaxant vincula compositionis, & more sermonis paulo securius ac liberius euagantur. In his toleranda sunt alioqui vitia quæ cottidiana lingua tam frequenter vsurpat, vt in oratione tenui fallant audientem. Scit orator quid deceat: & vbi rebus magis est afferenda claritas, quàm magnificus ornatus, tum cottidiana veste contentus, non circundat illis ornamenta pompæ & apparatus feriarum solennium. At in exornatione laudis, in locis communibus, in narratione quæ spaciatur extra caussam, in genere suaui, in omni splendido cultu, perrarò cõmittendum est vt hæc parua quidem, sed tamen aliqua deformitas appareat. hoc vitium deprecatur in oratore. Sed
» græci viderint (inquit de vocalibus agens) nobis, ne si cu-
» piamus quidem, distrahere voces conceditur. Indicãt ora-
» tiones illæ ipsæ horridulæ Catonis, indicant omnes poëtæ.
Si non vbique cõceditur, vtamur interdum vt necessariò. Si vitium est, fugiamus quoad licet. Quum vocalis eadem finis est verbi prioris, & principium sequentis, quoniam pronunciatur eodem oris habitu, nec plus vna longa auribus percipitur, nullam parit omnino fœditatẽ. Sexcenta Ciceronis exempla reperies, ego paucis ero contentus.

Neq;

» Neq; enim posset aut Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut aa
» L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non
» nefarius haberi &c. Non hominis occidendi causa habuis-
» se telum iudicaretur. Quoties enim est illa causa à nobis
» acta in senatu? Vt ignoratione tua ad hominis miseri sa-
» lutem abuterer. Propter officiosos labores meos nonnul-
» la apud bonos gratia. Iudicum culpa atq; dedecore etiam
» Censorium nomen, quod asperius antea populo videri
» solebat, id nunc poscitur. Subiiciamus exempla de cæte-
» ris vocalibus. Negant intueri lucem fas esse ei, qui à se ho- ee
» minem occisum fateatur. Tu hodie egeres, nos liberi esse-
» mus. Dolebam P.C. rempublicã vestris quondam meisq;
» consiliis conseruatam, breui tempore esse perituram. Ma-
» gnifice enim Seruius Sulpitius maiorum continentiam
» diligebat. Fateor enim me, quum ea quæ acciderunt, pro-
» uiderẽ futura, tanta in mœstitia fuisse, quanta cæteri opti-
» mi ciues si idem prouidissent, fuissent. Sed quî istuc tibi ii
» venit in mentẽ? O dii immortales, quàm multi qui quum
» à te nemini ignosci vellent, impedirent clemẽtiam tuam.
» Vini exhalandi, non acuendi ingenii causa declamitas.
» Hæc tu quũ per me acta meminisses, nisi illis quos vide-
» mus gladiis confideres, maledictis me prouocare ausus
» esses? Quum te vltro mihi idem illud deferente nunquam
» sum dehortatus. Obsecrabo obtestabórque vos iudices. oo
» Lex esse cum telo hominis occidendi causa vetat. Magna
» laus, meóque iudicio omnium maxima. Tu vnus adole- uu
» scens vniuersum ordinem de salute reipub. prohibuisti.
» Erat ei viuendum latronum ritu, vt tãtum haberet, quan-
» tum rapere potuisset. Hoc concurrendi genus frequen-

ter vſurpari ſolere annotauit Aulus Gellius, id quod & aures & exempla doctiſſimorum probant. Alia Quintiliani ſententia videtur, quam complexus eſt his verbis,
» Peſſimè longæ, quæ eaſdem inter ſe literas committunt,
» ſonabunt. Si per eaſdē literas intelligit duas vocales eiuſdem nominis, ab illo diſſentio. ſi vult hunc intellectum capi, Peſſimè longæ vocales ſonabunt, quæ committunt eaſdem inter ſe literas, id eſt vocales illas de quibus agitur, iungunt, obſcurus eſt ſermo, & odioſè prolixus. Breuiter atque dilucidè, nec minus ornatè dici potuit Peſſi-
» mè longæ ſonabūt. Nam proximè dixerat hæc, Tum vo-
» calium concurſus, qui quum accidit, hiat & interſiſtit, &
» quaſi laborat oratio. Ex quibus ſupplere quiſque poſſet quæ locutus eſt ambiguè. Sic enim habet res. Vocalium cōcurſus imperitis eſt notabilis. E vocalibus peſſimè longæ ſonabunt. A & E quiddam ruſticanum ſonant, propterea colliduntur à Græcis: id quod priore iam libro di-
» ximus. has igitur non ita ſæpe Cicero coniunxit. Et ſociis
» gratiſſima eſſet eius integritas & fides. Ipſe in eadē Africa
» eſſe voluit, in qua erat rex potentiſſimus inimicus huic
» cauſæ. De ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiā
» ſuam incluſam eſſe videbat. E & A, vt minus diſſona, ita
» ſæpius finitima ſunt: vt, Voluntate ad ea arma profectus
» ſum. Eorum ipſorum ad crudelitatē te acuet oratio. Nam
» ſi vidiſſem, quouis profectò quàm iſto modo à te agi ma-
» luiſſem. Qui opem à me atque auxilium petiſſent. A & I hiulcam & agreſtem efficiunt vocē, vt in ſimplicibus, aulai, materiai, ſyluai, frondoſai, quæ quū veteres poëtæ frequēter vſurpaſſent, poſteriores vt nimiū vaſta repudiarūt.

Committit

Committit eas Cicero nonnunquam,vt pro Ligario, Di-
» ligentia inimici inuestigatum est quod latebat. Qua in le-
» gatione & sociis & ciuibus se probauit. In prouincia pa-
» catissima ita se gessit,vt ei pacem esse expediret. I & A si-
cuti suauius audiuntur, ita multo sæpius conferuntur, vt,
» Quod nos domi petimus prostrati ad pedes. Non com-
» memorarem,nisi à te cognouissem. An sperandi Ligario
» caussa non sit,quum mihi apud te locus sit etiã pro altero
deprecandi? O & E minus in occursu hiant, sed tamen
» insuauia sunt,& ingrata:vt, Hic æquo animo esse potuit.
» Laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum
» aliquem fructum redundare. Quid vociferabare decem
» millia talentûm Gabinio esse promissa? E & O concur-
» runt vrbanius, vt, Quare omnium rerum vna reprehen-
» sio est, quòd regnum intrarit. Itaque obiicias licet quàm
» voles sæpe,palliatum fuisse·Aderat vis, quæ summas fran-
» git infirmátque opes. O & I si diphthõgum faciunt,nul-
lam in pronunciando faciunt deformitatem,vt οἶκος. at in
iunctura,quum separantur,absona sunt, & maximè si vo-
calis O producitur. Hinc fit vt O longo,quod ω μέγα vo-
cant,cedat iota atq; subscribatur, vt in quarta declinatio-
ne recto casu numeri secundi μενέλεῳ,pro eo quod est μενε-
λάοι, & in verbis βοᾷς pro βοάεις dicitur. Minus est vitii in
eadem litera breui. Fluit enim,nec in ore cauo tandiu im-
murmurat. Vtrunq; reperies apud M.Tulliũ,vt pro Rabi-
» rio Posthumo,Rapiẽtur homines in hæc iudicia ex omni
» non modò inuidia,sed sermone maleuolorũ, nisi cauetis.
» Nec verò id homini tum quisquam,sed tempori assignan-
» dũ putauit. I & O contrà nihil dissonant,vt,Qui tandem

" conuenit, aut tam graui onere tributorum ad tantam pe-
" cuniam cogendam, mille talentûm accessionem esse fa-
" ctam? aut in tanta mercede hominis (vt vis) auarissimi, mil-
" le talentûm decessionem esse concessam? Neque ego cui
" omnium ciuium libertas charissima fuisset, meam proie-
" cissem. A & V iunxerunt latini, vt fraus, laus, audio, sup-
plaudo. non in vno verbo separauere, nisi quum peregrina asciuerũt in Latium, cuiusmodi sunt hæc, Archelaüs, Amphiaraüs, Oenomaüs. Senserunt opinor hinc effici vocem vastè patẽtem & inuisam. Quod si est, & in compositione vitium committunt, vt, sylua vritur, humida vligo, musa vna, scelerata vsura, & id genus alia, quæ quisque vir auris eruditæ sentit esse patula atque subagrestia. Coniunxit
" Tullius, Si vniuersa (vt dixi) prouincia loqui posset, hac
" voce vteretur. At si commutaueris, & V A dixeris, congre-
dientur amicè & vrbanè. Cicero in Verrem, Ipse in op-
" pidum accedere noluit, quòd erat difficili ascensu atque
" arduo. Idem ferè iudicium est de vocalibus quæ primæ
sunt in onere & vsu. Hiant adiunctæ, quemadmodum & in simplicibus, cous, sardous, eous. Adiungit tamen Cice-
" ro, Quousque abutêre Catilina patientia nostra? Similia
sunt hæc, In loco vberi, in labello vdo, colligo vuas, amputo vlmos, à tergo vrgetur: ex quibus nulla soni concordia delectat aures. Postrema cum quarta non grauius offendit in collocatione, quàm in his singulis, tuo, suo, diluo, ruo, statuo. Cæteræ voces non admodum torquent os, atque pronunciantis instrumenta: quamobrem sæpius multo committuntur in ordine verborum. Dico secundam cũ tertia & quinta, tertiam cũ quarta, contrà tertiam

& quintam

& quintam cum ſecunda, quintam cum tertia. Refer ad aurium iudicium quæ proponemus Ciceronis exempla, » cognoſces. Quamobrẽ ſi mihi vnus eſt accuſandus, pro-» pemodum manere in inſtituto meo videor. Queruntur » accuſatores ſe idoneos non habere. Id mihi erat aduerſa-» rium maximè. In hac cauſa iudices tametſi vtrunque eſſe » arbitror perſpicuum, tamen de vtroque dicam. Hoc ſi tu » inimicus eius factum negabis, eodem tempore in eadem » prouincia tu ipſe feciſti. Neminem mihi eſſe præponen-» dum actorem putabit. Sentis audiendo quàm molliter cõfluant hæ ſoni tenuis & remiſſi literæ. Fugienda vocalium etiam tenuium multitudo, propter quam ſpeciei, progeniei, mollitiei, & eiuſmodi caſus odioſæ vaſtitatis vix apud bonos authores reperiũtur. Breues interim pla-» cent, vt apud Ouidium, Huc coëamus, ait—

Terentius hanc moleſtiam vitat eliſione & contractione.

» Cuius tu fidem in pecunia perſpexeris,
» Verêre verba ei credere?
» Nam quæ inſcitia eſt,
» Aduorſum ſtimulum calces?
» Poſtridie ad anum rectà pergit.
» Illos ducere eadem hæc lex iubet.
» O Phædria, incredibile eſt, quãto herũ anteeo ſapiẽtia.
» Abi Phædria, eum require, atque adduce huc.

Verb'ei, duabus ſyllabis: Inſciti'eſt, quatuor: Poſtridi'ad, totidem: ducer'eadem, quinque: anteô, tribus: Phædr'ûm, duabus exprimitur. Eſt quum vocalis natura longa fluit atq; corripitur in concurſu, vt minus audiatur. Virgilius,

» Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.

„ Stipitibus duris agitur,ſudibúſve præuſtis.

Imitatus eſt Homerum, qui perſæpe recipit hanc figurã, vt Odyſſeæ verſiculo primo·

„ ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον.

Hinc planũ fit quod ſuprà diximus,eſſe minorẽ in correptis offenſionẽ,quoniã celerius & expeditius exigũtur: maiorem in longis & aſpiratis,& accentu concitatis,vt in loco arduo,in haſta ornata,in tribunali edito , in adunco hamo, in viridi herba. Expoſita noſtra de principum literarum concurſione ſententia, ne quis exiſtimet eſſe vitiũ grande cõmittere duas generis huius literas,Ciceronis & Quintiliani iudicium totidem verbis huc transferemus.
„ Habet,inquit Tullius,ille tanq̃ hiatus è concurſu vocaliũ
„ molle quiddam,& quod indicet non ingratã negligentiã
„ de re hominis magis q̃ de verbis laborãtis. Audiamus al-
„ terum, Non tamen id vt crimen ingens expaueſcendum
„ eſt:ac neſcio an negligẽtia in hoc,an ſolicitudo ſit peior.
„ Inhibeat enim neceſſe eſt hic metus impetum dicendi, &
„ à potioribus auertat. Quare vt negligentiæ eſt hoc pati,
„ ita humilitatis vbiq; perhorreſcere : nimiosq; non imme-
„ ritò in hac cura putant omnes Iſocratem ſecutos , præci-
„ pueq; Theopompum. At Demoſthenes & Cicero modi-
„ cè reſpexerunt in hanc partem. Nam & coẽuntes literæ
„ (quæ συναλοιφὴ dicitur)etiam leniorem faciunt orationem,
„ quàm ſi omnia verba ſuo fine claudantur:& nonnunquã
„ hiulca etiam decent, faciunt'que ampliora quædam. Hactenus Fabius. Sit hæc libertas aliis ætatibus, aliis exercitationibus : ego puerum optimis aſſueſcere bonum duco, maximè quum ſtylo dat operam in ocio literarum.

De coagmen-

De coagmentatione consonantium literarum.
Cap. 4.

OSTEA quàm de literarũ principibus, quæ in concursione voces efficiant aut suaues aut hiulcas, satis multa diximus, ex ordine de structura cõsonantiũ quæ aut molliter aut asperè inter se coëant, breuiter exponendum videtur. Ex his optimè cohærent, quæ labris coëuntibus efferuntur, vt M & B, M & P, & eadem litera repetita quum finis est extremi verbi, & principium sequẽtis: quibus adde M, & V consonantem, & eam quæ prima est in furente, propterea quòd altera penè labra admouet, altera labrum dente premit. Exempla sunt apud Virgilium.

» Errantes hederas passim cum baccare tellus Fundet—
» —Manet alta mente repostum
» Iudicium Paridis—
» Omnes vt tecum meritis pro talibus annos Exigat.
» Nimborum in patriam loca fœta furentibus austris
» Aeoliam venit—
» Italiam fato profugus Lauinaq; venit Littora—

Permulta reperies eiusmodi apud oratorum principem;
» quod genus sunt hæc Domo est egressus non modò nul-
» lum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem
» belli. Omnium Marcellorum meum pectus memoria ef-
» fodit. Ne istius quidẽ laudis ita sum cupidus, vt aliis eam
» præreptam velim. Victoriam fortuna tuam esse totam &
» propriam fatetur. Quum verbũ capit initium ab iis cõsonantibus quæ sine adiumento labrorum post dentium septum pronunciãtur, cuiusmodi sunt, C, D, G, L, N, Q, R,

S,T,X,Z. Nō acerbè quidē, sed aliquanto asperius iungitur cū priore verbo, quod M postremo concluditur. Hoc quale sit, cognosce ex his orationibus in quibus literæ post
» M ex ordine ponuntur. Nunquam enim ad cōsilium ca-
» sus admittitur. Amplificauit eius pristinam dignitatē. For-
» tuna in istius se societatem gloriæ non offert. Bellicæ tuæ
» laudes celebrātur omnium gentium literis atque linguis.
» Vereor vt hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu
» possit, atque ego ipse cogitans sentio. Quo quidem in bel-
» lo semper de pace agendum audiendúmque esse putaui.
» Neque enim ego illa, nec vlla vnquam secutus sum arma
» ciuilia. Nunc venio ad grauissimam querelam, & atrocis-
» simam suspicionem tuam. Quid ego commemorem Xe-
» nophontis illam iucunditatem inaffectatam?
» Quinq; tenent cælum zonæ.
In hac omni structura quòd M elementum suauissimum est, parum quidem offendit asperitas, nonnulla tamen est: quod indicasse videntur illi conditores linguæ latinæ, qui in simplicibus verbis vt hanc fugerunt literam, ita quoq; N magis familiarem collocauerunt, vt ancilla, induit, angit, Manlius, cāna, vnquam, ensis, antrum, anxius. Hinc suffragante auriū iudicio cognoscitūr N ab iis omnibus cōsonātibus in structura minus dissentire. N ante L quidem & R, vox insuauior est: quamobrem illino non inlino, irruo non inruo dicitur. Quum repetitur, vt in canna, siccitate quadam radit aures: sed ne sic quidem est magnopere fugienda. Quod vt intelligatur, ex Cicerone proferemus exempla, & ordinem literarum persequemur. An nō ca-
» dunt hæc in Antoniū? Quid enim in eum non cadit? Re-
liquum

» liquum est igitur crimen de veneno. Et id quidem nemini
» græcorum video adhuc cōtigisse, vt idem vtroq; in genere
» laboraret. Illæ verò non loquuntur solum, verùm etiam
» personant. In negocio quod actum dicitur, nullum vesti-
» gium. Quia nō posset negare ab illis pecuniam datam, non
» quæsiuit procul aliunde. Non caussa, nō locus, non facul-
» tas, non cōscius, non perficiendi, non occultandi maleficii
» spes, non ratio vlla, non vestigium maximi facinoris repe-
» rietur. Quáuis bonas leges vitiosè per vimq; tulerit, tamen
» hæ leges non sunt habendæ. Iam in tanta istius impudétia
» remittendum aliquid videtur. X & Z quum proximè se-
quuntur N, sic habēt. X durior est, Z mollior. N ante B, M,
P, paulo durior est: propterea dicitur imbuit, non inbuit,
impurus non inpurus, immensus non inmensus. Sed & his
» aliquando præponitur. Nostri sensus vt in pace semper, sic
» tum etiam in bello congruebant. Spem attulit non modò
» salutis cōseruandæ, verùm etiam dignitatis pristinæ recu-
» perandæ. An potest cognatio vlla propior esse, q̃ patriæ?
In summa dicam, M quinque consonantibus optimè præ-
ponitur, reliquis haud pessimè: N verò cōtrà quinque eas-
dem non amat, reliquas omnes non grauiter odit. Quò fe-
runtur hæc, inquies? vt de tua cōpositione iudicare possis,
& vt amica persæpe iungas, inimica rarò. Vtraq; (dico M
& N) sed aptius secunda q̃ prima connectitur I consonāti.
» — *Sæuæ memorem Iunonis ob iram.*
» — Et quisquam numen Iunonis adoret Præterea? —
Statuuntur interdum principio verborum, vt, in mari,
& in Neptuno. Quamobrem videndum est quibus aptius
adhærescant. Vt insideant sibi, iam diximus: vt cæteris oc-

currant,vocibus,testimoniis agemus.Nonnihil dissentiunt
ab his elementis,C,D,T.
» Lac mihi non æstate nouum,nec frigore desit.
» Nunc naues cōtra prædones penè inanes Cleomenes du-
» cit.Dictitat se tantum rapuisse, vt id multis satis esse pos-
» sit.Dictitat nihil esse tam sanctum , quod non violari pe-
» cunia possit. Videt multos equites Romanos. Pecunias
» nō petunt,relinquunt,& negligūt. Post B,L,R,& S,pau-
lo melius collocantur.
» —Troiæ sub mœnibus altis.
» Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
» Magno in dolore sum,P.C.vel mœrore potius. Nanque
» canebat Silenus, vt ipse tener mundi concreuerit orbis.
» —Et pura per noctem in luce refulsit Alma parens.—
» Apud exteras nationes omnium sermone percrebuit.
» Neque tantum me expectatio accusationis meæ commo-
» uet,quātum istius insidiæ nefariæ. Consule tuas aures,ni-
hil horum tenerum senties, nisi fortè quod L & S emol-
liunt. Quamobrem artificis est, vbi vult suauis esse, nihil
eiusmodi frequens instruere. His enim structuris vti non
vetamur,sed adhibere modum iubemur. B in paucis ver-
bis extrema pars est,vt in his,ab,ob,sub.Nec est vlli sequē-
tium in oratione planè familiaris, nisi vni quæ prima se-
det in Ioue,& in Iunone.
» Ab Ioue principium musæ.—
Liuius omnibus tum mutis tum vocalibus anteponit.
Nam vltro durius quiddam,vt grandius atq; robustius af-
fectat, & Virgilius interdum,
» —Tyrrhena ab sede profectum.

Et teneram

» Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum.
Aliter populo Romano doctisq; scriptoribus visum est, qui detraxerunt hanc literã, & a, non ab, ante consonan-
» tes reliquerũt: vt, Suos necessarios à faucibus macelli cor-
» rogat. Postulat à Burrieno prætore Næuius, vt ex edicto
» bona possidere liceat. A quibus quum est certũ auxilium
» petitum, ita tamen disceditur, vt idibus Septẽb. P. Quin-
» tiũ sisti Sex. Alphenus promitteret. A Cn. Dolabella de-
» niq; postulat, vt sibi Quintius iudicatum solui satisdet. A
» me, qui neq; excogitare, neq; pronunciare multa possum,
» breuitas postulatur. Ostendam primũ causam non fuisse
» cur à Prætore postulares vt bona Publii Quintii posside-
res. Cur maluerunt veteres abscedit, aufert, amouit, abstulit, q̃ abcedit, abfert, abmouit, abtulit, nisi quòd B ante cõsonãtes durũ videbatur? at nõ vbiq; potuerũt eã pro volũ tate mollire, vt in his, abdit, abducit, abnuit, abrupit, quæ verba principio dura, nũc emollita sunt vsu. A præpositio consonantibus, ab autem vocalibus & I consonanti bene præponitur. Abs penè reiectum est ad antiquata verba &
» inusitata. Cicero in Oratore, Vna præpositio est abs, eaq;
» nũc tantũ in accepti tabulis manet, nec his quidẽ omniũ:
» in reliquo sermone mutata est. Idem tamẽ in diuinatione
dixit abs te. Sunt qui dictũ probent, Abs quolibet: at Cicero à quibus, non abs quibus, dicit pro Quintio. Vt autem B subiecta consonantibus obluctatur, sic & eisdẽ apposita nõnihil resistit, nisi quum succedit ei quæ princeps est in more atq; moroso. Morũ bonitas, suauis est oratio. Lac bibitur, venitur ad Bibulũ, exul Brutus, Numen Bacchi, vir bonus, Tyrannus Busyris, Redintegrauit bellum,

Thrax bellicoſus, Subaſpera eſt hæc & leuiter abrupta cõ-
» poſitio, qua tamẽ vſus eſt Cicero, Nec in miſera vita quic-
» quam eſt prædicabile aut gloriandum, nec in ea quæ nec
» miſera ſit, nec beata. Præſidii ad beatè viuendum, in virtu-
» te ſatis eſt. Nonne tanto miſerior, quanto ſibi videtur bea-
» tior? Semper ſapiens beatus eſt. Hæc etiam in equuleum
» coniiciuntur, quò vita non aſpirat beata. Virgilius,
» —Quid bella Tyro ſurgentia dicam?
Sunt aures delicatæ nimis, quæ lubenter audiunt ſet pro
ſed, optinet pro obtinet, & eiuſmodi quædam. Litera ſe-
cunda in ordine conſonantium rarò verbum latinũ clau-
dit, multo rarius græcum. Græci dicunt ἐκ ante conſonã-
tem loco præpoſitionis ἐξ, nos ac, lac, halec, hic, hæc, hoc,
iſtic, illic, iſtuc, illuc, ſic, nec, & eiuſmodi pauca, quæ facilè
cohærent in his literis quæ primæ ſunt in Cicerone & in
Quintio. Sumãtur in argumentum verba ſingula, ſuccen-
dat, accedit, accitur, acquirit, acquieſcit, & id genus mul-
ta, in quibus eſt quædam literarum familiaritas, quam in
» compoſitis inuenire licet: vt, Video adhuc cõſtare omnia
» Iudices. Suſtinuiſſet hoc crimen primùm ipſe ille latronũ
» occultator & receptator locus. Omnes hanc quæſtionẽ
» te prætore manifeſtis maleficiis, cottidianoq; ſanguine de-
» miſſius ſperãt futuram. Eadem litera C, præpoſita cæte-
ris conſonãtibus, vt tenuis eſt atq; muta, ſic etiam ſubobſ-
cura eſt: vnde fit vt in compoſitione obſcurius quoddam
vitiũ cõmittat. Stridet aliquantulũ, quod anſeres indicãt,
& ranæ loquaces: nec in vocibus eſt primæ ſuauitatis. Clo
» dii furores hoc ferro & hac dextra à ceruicibus repuli.
» Haud ſecus ac iuſſi faciunt—

Hanc

" Hanc gloriam ſuſtulit. De cuius laude nec hic locus eſt vt
" multa dicantur. Chryſogonus à vobis hoc poſtulat. Dura
" mihi mediuſſidius fortuna Po. Romani & crudelis vide-
" batur, quæ tot annos illum in hanc Remp. inſultare vide-
" ret, & pateretur. Lac præceperit æſtus. Video hunc nullius
" rei mutaſſe conſilium. Quæ tot ac tales viros impediat.
" Dum hic viueret, locũ relinquere noluit. In his eſt aliquid
occulti diſcriminis. Nam mollius excipitur à quibuſdam,
vt ab S, & T. ſed in re tam parua nolumus immorari. Apponitur hæc litera, ſequiturq; multo frequentius, propterea quòd plura verba ducunt ab ea principium, in eãdem finiũtur pauciora. In hoc ordine coire propius & annecti mihi videtur, id quod auribus & exemplorum frequentia
" exiſtimari poteſt. —Nec cura peculi.
" Necdum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
" Et ſol creſcentes decedens duplicat vmbras.
" — Rapidum Cretæ veniemus Oaxem.
" Ah Corydon Corydon— —Pan curat oues.—
" Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes.
" — Frigus captabis opacum. —Herbas contundit olentes.
" Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.

Nihil eſt hic quod aures grauiter offendat, nihil etiã quod magnopere delectet. Itaq; C propior eſt virtuti quàm vitio, maximè quum literis occurrit L, N, R, S, & T, quæ in eodem propè habitu oris efferuntur. Idem eſt iudicium de Q litera cognata. Nam C, K, Q, pro K græco latini fecerunt. Ex quibus alterum non eſt huiuſce contemplationis. Q non claudit, ſed inchoat vocem.

" — Non auſim quicquam deponere tecum.

» Audiat hæc tantum vel qui venit—
» — Amauit nos quoque Daphnis.

Consonantium literarum tertia mollitur in C, vt accedit, acquirit. in F, vt affinis. in G, vt aggreditur. in L, vt alluit. in M, vt ammiratum, non admiratum plerique dixere. in N, vt annectit. in P, vt apparet. in R, vt arripit. in S, vt assuit. in T, vt atterit. Hæc, credo, mutatio non esset, si perquam familiariter elementis illis adhæsisset. Eadem repetita nihil offendit. Quid dicam? haud dubiè. ad delubra. Sed & aliis iungitur non sine offensione·

» Huic aliud mercedis erit—
» An deus immensi venias maris.— —Quid, qui
» Luxuriem segetum tenera depascit in herba?
» — Victum Dodona negaret.
» — Duplici aptantur dentalia dorso.
» Tempore non alio dicunt regionibus illis.
» Quæsitas ad sacra boues Iunonis—
» Illa seges demum votis respondet auari Agricolæ—
» In quascunque voces artes, haud tarda sequentur.
» Tondent dumeta iuuenci.

» Vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, Ciceronis est in diuinatione. Si literæ quæ proferuntur eodem penè oris habitu, minus exasperant vocem, certè D cum L, N, S, T, quæ pronunciantur ad dẽtes, haud multum dissentiet. Sed hic non solùm ratio, verùm etiam consulitur auris: quæ si fuerit exercitata, de sonis optimè iudicabit. Ne quid tamẽ sensus erret, obseruanda sunt quæ eloquentissimi quique viri frequenter vsurparunt. F in verbo Romano litera postrema nõ est, quamobrem in iuncturæ commissione semper

per

per apponitur: præcedit M ſuauiſſimè, id quod iam ſuprà diximus.

» Neſcia mens hominum fati ſortiſq; futuræ. S amicè: vt,
» — Noctem flammis funalia vincunt.
» Quinquaginta intus famulæ— T non multo aſperius.
» Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.
» Dāt famuli manibus lymphas. Cęterę minus familiariter.
» — Sed famam extendere factis,
» Hoc virtutis opus.— Sic fatur lachrymans—
» Hi ſummo in fluctu pendent.—

G nulli verbo latino finis eſt. Paulo craſſius ac robuſtius auditur q̃ C, cui propinquum eſt affinitate ſoni, quapropter minus venuſtatis habuit in fine. Principiū multis eſt, vt his, gaudium, gero, gibbus, gobio, guſtus, gratia, gleba, glires, gloria, deglubo. Quid aliis iuncta ſonet, in his ſimilibuſq; perpende.
» Miles fuit ſub Gabinio. Hoc grauiter tulit. Metus adiunctus ad gratiam. Conſul gaudio plenus. Pupilli curam gerit tutor. Crimen grāde commiſit. Queritur grauiter Cæſar. Obſcurus genere Octauius ſibi magnam peperit gloriam. Si me roges an ſit hac in commiſſura vitium, dicam paulo apertius eſſe, q̃ in ea quæ C iungit, à qua ſolùm fortiore ſono differt: ſed ne hoc quidem magnopere fugiendum, niſi ſic loqui turpe ſit. Huius gloriæ C. Cæſar quam es paulò antè adeptus, ſocium habes neminem. Fortuna in iſtius ſe ſocietatē gloriæ non offert. Omni copiarum genere abundantes. Quo ſtudio incendimur non modò in geſtis rebus, ſed etiam in fictis. Nunc venio ad grauiſſimam querelam, & atrociſſimam ſuſpicionē tuam. Inuitus audiui ſatis te diu vel naturæ vixiſſe,

» vel gloriæ. Satis, si ita vis, naturæ fortasse: adeò etiam, si pla
» cet, gloriæ. Quum vox initium ducit ab ea litera quæ in Iulio prima est, non asperat sonum prioris, nisi quum vehementius effertur: & inter I & G nullum discrimen fit in pronunciando.

» Iunonem interea compellat Iuppiter vltro.
» Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est.
» — Et mi genus ab Ioue summo.
» — Rex Iuppiter omnibus idem.
» — Non clausa tegunt iam mœnia Teucros.
» — Vbi hic Iuno? demissave nubibus Iris?
» Talibus orabat Iuno—
» — Nunc sera querelis
» Haud iustis assurgis.—
» — Iam quærit sydera opacæ
» Noctis iter, iam quæ passus terraq; mariq;.
» — Medias illis opponere turmas
» Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
» Horridus in iaculis.—

L in compositione interdum præcedit, interdum subsequitur, litera per se mollis & tenera, non tamen omnibus eodem modo facilis & obuia. Hoc quale sit, intelliges ex his, allusit, illexit, pellexit, collustrauit, elegit. Si dixeris adlusit, inlexit, perlexit, conlustrauit, exlegit, absonum quiddam senties, quale non est in his, albus, alnus, aluus, sulfur,
» algor, alpes, celsus, altus. Vtamur exemplis. Nihilne te no-
» cturnum præsidium palatii? nihil vrbis vigiliæ? nihil timor
» populi? nihil consensus bonorum omnium? &c.
» Nil super imperio moueor—

Nihil

» —Nihil mea carmina curas.
» Sol tibi ſigna dabit.—
» Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras.
» Nil validæ iuuere manus —

Hæc volubilia. At Cōſul Romanus, & vigil Xerxes, aſpera ſunt. Succedit eadem litera.

» —Num lumina flexit?
» Num lachrymas victus dedit?—
» —Læneum libat honorem.
» —Ipſe deum manifeſto in lumine vidi.
» —Ac totum ſub leges mitteret orbem.
» Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur ahenis
» Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.
» —Nec littora longè
» Fida reor fraterna Erycis.—
» Eminet, ac læua tacitis ſubremigat vndis.
» Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras.
» —Mactant lectas de more bidentes.
» —Hæret lateri letalis arundo.
» Ille dies primus læti, primusq; malorum
» Cauſa fuit.—
» Scilicet is ſuperis labor eſt—
» Te propter Libycæ gentes, Nomadūmque tyranni
» Odere, infenſi Tyrii—

Omnino melius antecedit, poſtpoſita minus aliquanto cohæret. Sed ne ſic quidem habenda eſt inter eas quæ perſæpe fugiuntur. P quum præmittitur M, ſuauiſſimæ vocis eſt. quum præferuntur cæteræ, non grauiter offendit.

» Nec pluteum cædit—

» Ad populum phaleras. Rapitur ad tribunal prætoris.
» Ius suum obtinere non potuit.
» —Labatur pectore vultus.
» Nos patriam fugimus — —Sat prata biberunt.

R insuauis est & iniucunda litera. caninam vocat Persius. Nunq̃ frequentabit eam qui suauitati consultũ volet. At qui rem durã & asperam tractabit oratione, hanc sæpe collocabit, non in mediis vocibus modò, sed in coagmentatione. hinc robur, hinc affectus grauis, hinc ira, hinc grauitas & indignatio, hinc bellicus furor. Sed hic sonũ literarum, non vsum, de quo postea futurus est sermo, quærimus, nec omnem sonum, sed quę maximè spectet orator. Minus est horrida ante mutas, & ante I & V consonãtes. Hic acerba tamen & immitis: vt,

» Vir bonus & prudens totum se explorat ad vnguem.
» —Ter cælo clarus ab alto Intonuit.—
» Contemptor diuûm Mezentius—
» —Insignem palma per gramina currum,
» Victoresq; ostentat equos.—
» —Sumpsisse merentis Laudabor pœnas—
» —Fruitúrque deorum Colloquio—
» —Ingratis offer te irrise periclis.
» His accensa super, iactatos æquore toto
» Troas relliquias Danaûm, atque immitis Achillis
» Arcebat longè Latio—
» Tendit iter velis.—

Nec multo grauius ante M, N, & S, exhorrescit.

» —Pedibus per mutua nexis
» Examen subitum ramo frondente pependit.

Mesapus

—Mesapus equûm domitor, Neptunia proles.
Curuatis fertur spaciis —
Ante L asperior est.
» Proxima Circeæ raduntur littora terræ.
Durè sibi occurrit,
» — Maior rerum mihi nascitur ordo.
Apposita sicut apertius auditur (tunc enim est in arsi, non in thesi) ita quoque videtur immanior. Ab radice.
» Hæc responsa patris Fauni —
» Ergo iter ad regem indicit —
» Arma velit, poscátque simul, rapiátque iuuentus.
» — Externúsque in regnum quæritur hæres.
» In dubiis responsa petunt —
» Centum lanigeras mactabat rite bidentes.

S à fine verbi quale est optimus, detrahebant veteres, nisi vocalis insequebatur. Testis est in Oratore Cicero.
» Quinetiam, inquit, quod iam subrusticanū videtur, olim
» autem politius, eorum verborum quorum eædem erant
» postremæ duæ literæ, quæ sunt in optimus, postremam li-
» teram detrahebant, nisi vocalis insequebatur. Ita non erat
» ea offensio in versibus, quam nunc fugiunt poetæ noui. Ita
» enim loquebantur, Qui est omnibu' princeps, &, vita illa
» dignu', locoq;, non dignus. Non comprobat hanc loquédi consuetudinem, quæ subrusticana iam videbatur, sed ostendit veteres illos suauitatis artifices fuisse, & interdum huius offensionem literæ vitasse. Non offendit quum T subsequitur, cui proximè cohæret: vt, In manibus tabulas habebamus. Cæteris quoque vocibus committitur, vt, Ce-
» do cui Siculo, quum is reus fieret, ciuis Romanus cogni-

» tor factus vnquam sit. Non immorabor in exemplis, quæ sunt propè infinita. S nihil habet durum in coagmẽtatione. Quod si videor aliter iudicare quum mentionem de cæteris consonantibus facio, ne quis instet molestus. Hoc dico, in se nihil habet asperum in coagmẽtatione. Si quid asperitatis est, in hac litera nõ est. Ne tamen in eadem parte crebra sit, ac nimium multa. Sibilat enim, ac quasi flatus euanescit. T quàm D, tenuis magis est, propterea per se ipsa minus offendit. Exempla subiicere, si non esset in manibus illorum copia. V consonans nõ dissilit in iunctura, nisi asperior illi committitur: vt,

» — Volitans sub verbere turbo.

» — Diuósque in vota vocauit.

» — Rutulósque exercent vomere colles.

» Per varios sternit casus.—

» Hac vos & Pallanta ducem patria alta reposcit.

» Accepit venientem—

X asperæ concursionis est: vt, Plus voluptatis ex recor-
» datione illius orationis, quàm non modò ex mea, sed ex
» cuiusquã oratione capere possitis. Vt pia & æterna pax sit.
» Audax præcipuè fuisse videtur in conuocandis homini-
» bus & armandis. Hoc aiunt constitutum esse cum seruis,
» vt ad baluneas Xenias venirent.

» At rex sollicitus monstris oracula Fauni
» Fatidici genitoris adit—
» — Ex alto vox reddita luco est.
» Quinetiam veterum effigies ex ordine auorum.
» Antiqua ex cedro—
» Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Ob hanc

Ob hanc asperitatem præpositio ex, in e mollitur: vt,

» Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Z suauissima mihi videtur, vt,

» —Nec zephyros audis spirare secundos. —Vela secũdi

» Intẽdũt zephyri— Et zephyro putris se gleba resoluit.

In componendo fugienda literæ eiusdem crebra repetitio. Hoc fit interdum quum plura verba continua ab eadem litera ducunt initium, vt,

» —Cauum conuersa cuspide montem Impulit—

» —Terras turbine perflant. —Sedeant spectentq; Latini.

» —Laxis laterum compagibus omnes

» Accipiunt inimicum imbrem—

» —Inq; sinus scindit sese vnda reductos.

» —Illic fas regna resurgere Troiæ.

» —Veniet lustris labentibus ætas.—

» Vidistis hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine
» fortunis. Ciceronis est hoc pro Cœlio, in quo mora quædam & interspiratio vitiosam minus efficit compositio-
» nem. verba sunt eiusdem·Eo maleficio tamen erant impli-
» cati, vt ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. Itaq;
» hæc causa ad testes tota traducta est. Si manebat tanta illa
» cõsuetudo Cœlii cum Clodia, quid suspicionis esset &c.
» In qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudi-
» ta vitia atque flagitia versentur. Sacrosanctum nihil potest
» esse, nisi quod per populum plebem've sancitum est. Vir-
» tus digna summo imperatore, spes pro periculis præ-
» miorum. Cuius tres triumphi testes essent, totum or-
» bem terrarum nostro imperio teneri. Hæc apud summos oratores, qui minimis rebus occupati videri nolunt,

haberi vitia non debent: Nec sunt omnino cuiquam, sed magna ex parte fugienda. Nam docti viri fugiunt, vt Virgilius, — Spumas salis ære ruebant.

» Aequora tuta silent.

» Noluit hoc modo, Spumas maris, Aequora tuta tacent.

» Non placet aspiratio repetita. Quid enim abest huic homini? Quædam literæ minore cum offensione repetuntur, vt F, M, V consonans.

» —Loca fœta furentibus austris.

» Velum aduersa ferit, fluctusq; ad sydera tollit.

» Contra Populi Ro. religionem & fidem fecisse dicitur.

» Vtrum enim scientem vultis contra fœdera fecisse, an » inscientem?

» Hoc metuens, molemq; & montes insuper altos

» Imposuit— —Vasto cum murmure montis.

» Ingentiq; manu malum de naue Seresti Erigit—

» Incute vim ventis—

Deformes & literæ quæ non eædem, sed propè sunt eædem.

» Eliquat, & tenero supplantat verba palato.

Vna & eadem litera sæpius inserta, simile vitium committit: vt, Ego quantum ei debeam, alio loco ostendam: Lux » denique alia est solis, & lychnorum: Ad mulieris libidines & delicias deposcitur.

» —Manent immota tuorum —Fata tibi.

» Quæ te tam læta tulerunt Sæcula—

» Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas?

Quum verbum capit initium ab iis literis quæ prioris erant vltimæ, aut vltimis finitimæ, conficitur ingrata vox, & auribus

& auribus iniucunda, cuius generis hæc sunt · Nonnulli
» literati,ac ſtudiis doctrinisq; dediti,quaſi quiddam incre-
» dibile dicere putabantur. —Da ſternere corpus
» Loricámque manu valida lacerare reuulſam.
» —Italiam læti Latiúmque petamus.
» Sibila lambebant linguis.—
» Humani nihil à me alienum puto.
» Quippe ferant rapidi ſecum, verrantq; per auras.
Eadem penè deformitas eſt in iis ſyllabis, quæ penè ſunt ſimiles, cuiuſmodi ſunt·
» —His vnda dehiſcens, Terram inter fluctus aperit.—
» Nulla mora in Turno, nihil eſt quòd dicta retractent
» Ignaui Aeneadæ.—
» Vos imploro maria,portus,inſulæ,littora.
» Eſt enim huius ſeculi labes quædam & macula,virtuti in-
» uidere. Ad populum latum,vt is Publicius ſi domum re-
» uertiſſet, & inde Romam rediſſet, ne minus ciuis eſſet.
» Teterrimam mortem obiret. Fugies hæc voce mutata,vt,
» Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras.
Virgilius melius fœdare quàm lacerare dixit. In hoc genere maximè vitandum κακόφατον illud, cuius eſt obſcœnus intellectus. Eſt apud Virgilium,
» —Iuuat ire,& Dorica caſtra, Deſertosq; videre locos.—
» Treis adeo incertos cæca caligine ſoles
» Erramus pelago.—
» Corpora fundit humi,& numerū cum nauibus æquat.
Syllabas Ca & ca, Cum & na, iungito, efficies alterum verbum ſordidum,alterum obſcœnum.illud enim ad alui proluuiem, hoc ad pudenda referetur. Quamobrem ve-

teres dixere nobiſcum. ſi enim præpoſitionem antepoſuiſſent, literæ concurriſſent obſcœnius. Peccant igitur hæ commiſſiones, In arcu lethifero, me iecur alit, gallicum nomen, mare Libycum nuſquam quietum. Fugiendum cum neceſſe eſt. Huiuſmodi vitia Cicero vitat interpoſi-
» tione verbi, vt in his, Cum iſto Næuio familiariter viuit.
» Vt cum ipſi nihil alteri ſcientes incōmodarint, nihil ipſis
» iure incommodi cadere poſſit. Cum hoc nouæ litis ge-
» nus intenderet. Cum abſentis nomen reciperetur. Cum te
» nos non opinione dubia, ſed tuis veſtigiis perſequamur.
» Cum is non ſolum Capuā veniſſet. Sed & idem magnus
orator non ſemper hoc fugit. Indicat hæc oratio ex de-
» cimaquarta Philippica· Itaque cū ſupplicationes iuſtiſſi-
» mas ex his literis quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus,
» Seruiliúsque decreuerit, augebo omnino numerum die-
» rum, præſertim cum non vni ſed tribus ducibus ſint de-
» cernendæ. Idem admiſit tertio de oratore: Iis qui hæc quæ
» nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum
» nomine appellarentur vno, quòd omnis rerum optima-
» rum cognitio, atque in iis exercitatio, philoſophia nomi-
» naretur, hoc commune nomen eripuit. His addendum vi-
» detur quod Quintilianus annotauit. Videndum, inquit,
» ne ſyllabæ verbi prioris vltimæ, ſint primæ ſequentis. Id ne
» quis præcipi miretur, Ciceroni in epiſtolis excidit, Res
» mihi inuiſæ viſæ ſunt Brute. & in carmine,
» O fortunatam natam me conſule Romam.

Hactenus Fabius. Legem equidem probo, ſed non poſſum mihi perſuadere vitium tam apertum excidiſſe Ciceroni. Auris eius maximè erudita, virique iudicium, ſenſus item

item acutiſſimus, & exercitatio diuturna, necnon ſcripta ab eo fœliciſſimè, efficiunt vt hęc vltrò luſiſſe, non temerè fudiſſe credam. Aliud eſt eum ex induſtria ſic loqui, aliud imprudentem effundere. Excidunt ea quæ labuntur imprudenti. Nec aſſentior illis qui quum hunc audiere verſiculum, extemplo inuitis Muſis eum feciſſe verſus exiſtimant. Ignorant quàm multos fœliciter expreſſerit, ex quibus coniecturam capere licet, non illi venam, ſed tempus & voluntatem defuiſſe. Inuiſæ & viſæ, fortunatā & natā, in eiſdem propè literis habent antitheton, atque diſſimilitudinem quandam non ingratam examinantibus pondera verborum, in qua luſit acutus vir, vt in gracili filo orationis. Idem Quintilianus ad iuncturam monoſyllaba refert, quaſi ad coagmentationem, quæ tam parua quàm magna iungit, non ad verborum delectum pertineant. Eodem refert longa breuiaq; verba, quæ eſſe numeri, non iuncturæ, ſciunt omnes Rythmici. Adiungit ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia, & eodem modo declinata, quæ ſchemata ſunt interdum, & verborum figuræ. In his luminibus orationis aliquando eſt numerus ſponte fluens, & quædam venuſtas. Quamobrem ſi crebriores erūt, non qualitate, ſed quantitate peccabunt: nec erit illud commiſſuræ vitium, ſed quantitatis. Hoc potius annotandum, iuncturas aſperas eſſe quibus innectuntur multæ conſonantes, cuiuſmodi ſunt iſtæ, dolens regina, poſt meridiem, hyems frigida, pons fractus, ingens ſtridor, vrbs præclara. In his efferendis ſpiritus elaborat. obluctantur enim ac reſiſtunt, nec expediri ſe ſinunt implicatæ. Ea de cauſſa veteres dixere po' meridiem, & pomeridianas quadrigas.

Si quod vitium admittet cõpositio, minus erit in his quæ interspiratione diducuntur, quàm quæ vno eodemq; conatu proferuntur. Nam mora & interuallum impedimento est quo minus res alioqui vitiosa audiatur.

De coagmentatione vocalium & consonantium. Caput. 5.

N compositione iuncturarum sæpe vocalis adiungitur consonanti, aut contrà vocali consonans. Tumq; ferè verba de verbis aptè cadunt, & in æquabili commissura non admittunt hiatũ. Vt enim lapides quadrati facillimè connectuntur, sic & eiusmodi literæ proximè cohærent. Vtq; læue corpus & politũ sine offensione transmittit vngues, sic & illa coagmentatio pronunciantis impetum sinit excurrere celeriter, & ad exitum ferri: vt,

» — Tuus ò regina quid optes,
» Explorare labor, mihi iussa capessere fas est.
» Parce metu Cytherea, manent immota tuorum
» Fata tibi.— Pauca mihi videntur esse de prouinciæ
» dignitate, vetustate, vtilitate dicenda. Populo Romano
» iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Excipitur M à consonantibus, quæ præposita vocali non aliter absumitur in carmine, atque vocalis obuia vocali. Id fit à poëtis propter hiatum & offensionem quam parit hæc litera, vt hic,

» Monstrum horrendum informe—

Sic pronuncietur, Monstr' horrend' informe. Sed & sic quoq; multum laborat oratio. In oratione non eximitur, sed obscu-

» sed obscuratur, authore Quintiliano. M litera, inquit, quo
» ties vltima est, vocalem verbi sequentis ita contingit, vt
» in eam transire possit: etiamsi scribitur, tamen parum ex-
» primitur, vt, Multum ille—
» &, Quantum erat. adeò vt penè cuiusdam nouæ literæ
» sonum reddat. Neque enim eximitur, sed obscuratur, &
» tantum aliqua inter duas vocales velut nota est, ne ipsæ
» coëant. Vt nunc est pronunciatio, & scribitur, & expri-
mitur, quemadmodum vocales omnes, quas elisisse vete-
res antea diximus: & abusus ille frequens effecit, vt vitium
minus audiamus. Nec quid hic agas, certum est. Sic enim
pronunciare, durum videtur, & durius ab omnium mo-
re desciscere. Veteres elidebant M in oratione. Nam te-
ste Quintiliano Cato scripsit, die' hanc, & M in E molli-
uit. vnde confirmari potest illud dictum nostrum de col-
lisione vocum, sic latinos vt græcos vsos esse apostropho.
An Cicero pronunciarit M, aliis pronunciandum relin-
quo: certè frequenter anteponit eam vocali, & in eadem
» sententia, vt in hac· Reperiemus, si istum ad aliud iudi-
» cium perducere potuerimus, quibus probemus istum
» in quæstura pecuniam publicam Cn. Carboni Cons. da-
» tam auertisse, quibus suadeamus istum alieno nomine à
» quæstoribus vrbanis, quod priore actione didicistis, pe-
» cuniam abstulisse. Vastè sonat ante A literam apertiorem,
maximè quum vocum repetitio est, vt, Gn. Pompeii me-
moriam amisimus. Quod si dixeris, Gn. Pompeii memori'
amisimus, nihil offendet, & hoc modo Ciceronem egis-
se credibile est. A profertur ab arteria, O ab ore cauo: ita-
que ab extremis labris, quibus M enunciatur, plurimum

diſtant. Ex eo fit, vt cum duabus I & V parum diſtantibus minus pugnet in occurſu, cum reliquis immanius.

Quæ figuræ coagmentationi ſubſeruiant. Cap. 6.

FIGVRIS, quarum multus eſt numerus, quædam non aliò videntur admitti, niſi vt aptius in oratione verba cõponantur. Quod genus, quoniã verbum collocat eo quo maximè decet loco, etiamſi temporũ non numeratur quantitas, ad commiſſuram partium referendum eſſe puto. Talis eſt anaſtrophe, quæ nulla neceſſitate commutat ordinem. Ea frequentius vtuntur poëtæ, vt Virgilius,

» Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
» Carthago, Italiam cõtra.— Fac ſic, Carthago, contra Italiam: ſtabit ratio verſus, ſed compoſitionis ille decor exciderit.

» Progeniem ſedenim Troiano à ſanguine duci
» Audierat. — — Maria omnia circum.
» —Magno cum murmure montis.
» Vnius ob noxam.—
» Quos inter medius venit furor.—
» Tranſtra per & remos.—

In oratione dicitur, Quócum, quícum, magna ex parte.
» Cicero pro Deiotaro, Quócum erat nõ hoſpitio ſolum,
» verumetiam familiaritate coniunctus. Fit hoc etiam, ne duo verba in eandem literam cadentia iungantur, vt
» —Magno in populo.—

Multi

» Multi illam magno è Latio totaq; petebant
» Ausonia.—
Eò nonnunquam spectat apocope, vt, 2
» —Immitis Achilli.
» —Duri miles Vlyssi.
Immuta sic, Immitis Achillis, Duri miles Vlyssis, peccabit ὁμοιοπτώτους, id est multorum casus idem. Bene igitur dixit Virgilius,
» —Tumidúmque sub axe tonanti
» Sternitur æquor aquis.—
Peius erat, axe tonante. Ad huius vitii fugam nonnunquam vtimur diphthongo græca, quæ fit ex E & I, vt, 3
» Cogunt me Neptune preces descendere in omneis.
Sed & hæ literæ minus agrestes sunt in quibusdam: quod A. Gellius testatur. Quamobrem Virgilius dixit,
» — Treis littore ceruos
» Prospicit erranteis.—
» Despiciens mare veliuolum, terrasque iacenteis.
» Atque illum taleis iactantem pectore curas.
» — Tristeísque ruinas
» Solabar— Rusticè dixisset, tres ceruos errantes, & terras iacentes: quanquam plerisque propter abutendi consuetudinem hæc quoque dulcia videntur. Id non fit in omnibus generis eiusdem, vt,
» Aspice bis senos lætātes agmine cygnos.
hic consulendæ sunt aures, quemadmodum vbi continua multa eodem fine claudūtur. Nec enim semper offendunt audientem, vt hæc,
» Aeternis regis imperiis—

» Cui mater media ſeſe obtulit obuia ſylua.
» Itaque Pharſalico prælio facto à Pompeio diſceſſit. Mutantur aliquando caſus vt aptius ſedeant, vt,
» Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
» Includunt cæco lateri.—
» — Quorum melior ſententia menti.
» — Da flammam euadere claſſi.
» — Et claſſe ſubegit
» Amiſſa, ſocios ignotæ linquere terræ.

Inuenuſtior fuiſſet vltimus nominum caſus, Cæco latere, mente, claſſe, ignota terra. Et genus aliud alio gratius eſt, vt,

» Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

Vulgus incertus dici quidem potuit, ſed odioſius. Nec ſemper in eodem numero placet eadem venuſtas.

» — Securus amorum
» Germanæ,—

pulchrius eſt, quàm, ſecurus amoris germanæ. Ad hæc, quædam affinitas eſt literarum, & quaſi neceſſitudo, quam
» ſentiunt aures, os exprimere verbis non poteſt. Celſa ſe-
» det Aeolus arce. Cur celſa potius quàm alta? Verrántque
» per auras, noluit hoc, ſpargant. Bis ſeptem præſtanti cor-
» pore nymphæ: non vſus eſt hoc epitheto, formoſo. Incu-
» buere mari, non ſalo. Alibi ſpumas ſalis, non maris. Sub-
» merſaſque obrue puppes: obrue naues, deterius fuiſſet.
» Subducite naues, decentius quàm ſubducite puppes. hæc & ſimilia ſi referes ad animi contemplationem, diu ſuſpenſus hæſitabis: ſi ad aurem, continuò ſenties quæ probare maximè debeas.

De concinnitate

De concinnitate numeroſa, & ſimiliter deſinentibus. Caput.7.

E tribus commiſſuræ partibus ea diximus, vnde cætera generis eius haud magnò negocio colligi poſſint. Huic autem diligentèr incumbendum eſt, propterea quòd optimè iuncta coagmentatione, etiam ſi nihil aliud de induſtria factum eſt, tamen oratio videtur eſſe numeroſa. Illam ſi neglexeris, concinnitate & numerò nequaquam perficies vt ornata venuſtâque ſit oratio. Sed quòd & hæc expoliunt elocutionem, & ordo rerum fecit vt eò tandem veniremus, de concinnitate pauca dicamus. Quid ſit apta concinnitas, antea deſcripſimus, & de ſententia Ciceronis partes eius quatuor fecimus, ſimiliter deſinentia, ſimiliter cadentia, paria paribus relata, & contraria. Verba quæ literis eiſdem concluſa ponuntur in clauſulis orationum proximarum, à Græcis ὁμοιοτέλευτα, à noſtris ſimiliter deſinentia vel finientia dicuntur, vt hæc,
» Bellum in Africa maximum confecit, victorem exerci-
» tum deportauit. Ille deos deorum ſpoliis ornare noluit,
» hic ornamenta Mineruæ virginis in meretriciam domum
» tranſtulit. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudi-
» nem C. Cæſar interclusam aperuiſti, & his omnibus ad
» bene de omni Repub. ſperandum quaſi ſignum aliquod
» dediſti. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, vi-
» ctoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, vir-
» tute præſtantem, non modò extollere iacentem, ſed etiam
» amplificare eius priſtinam dignitatem, hæc qui faciat, non

» ego eum summis viris comparo, sed simillimum deo iu-
» dico. Nemo tum nouitati inuidebat. nemo virtutem non
» honorabat. Is enim profectò mortem attulit, qui caussa
» mortis fuit. Magnificè Seruius Sulpitius maiorum conti-
» nentiam diligebat, huius seculi insolentiam vituperabat.
» Nam & hoc in ordine, integra re, multa de pace dixi, &
» in ipso bello etiam cum capitis mei periculo sensi. Quid
» hic victor nō audebit, qui nullam adeptus victoriam, tan-
» ta scelera post Cæsaris interitum fecerit? refertam eius do-
» mum exhauserit? hortos compilarit? ad se omnia ex his
» ornamenta transtulerit? cædis & incendiorum caussam
» quæsierit ex funere? duobus aut tribus Senatusconsultis
» è Repub. bene factis, reliquas res ad lucrum prædamq; re-
» uocarit? vendiderit? immunitate ciuitates liberauerit? pro-
» uincias vniuersas ex imperii populi Romani iure sustu-
» lerit? exules reduxerit? falsas leges C. Cæsaris nomine, &
» falsa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda cu-
» rauerit? earumq; rerum omnium domesticum mercatum
» instituerit? Populo Romano leges imposuerit? armis &
» pręsidiis populum Romanum, & magistratus foro exclu-
» serit? Senatum stipauerit armatis? armatos in cella Cōcor-
» diæ quum senatum haberet, incluserit? ad legiones Brun-
» dusium concurrerit? ex his optimè sentientes Centurio-
» nes iugulauerit? cum exercitu Romam sit ad interitū no-
» strū, & ad dispersionem vrbis venire conatus? Multa pro-
posuimus exēpla, vt planū inde fieret, in aliis esse breuiora membra, in aliis productiora, in aliis pauciora, in aliis plura, in aliis paria, in aliis imparia, in aliis quæsitam esse venustatem, in aliis propè naturalem. Incidunt hæc in cala-

mum,

mum,nobíſque nolentibus ita ſe offerunt,vt maior in fugiendo ſit cautio,quàm in perſequendo labor.Natura(vt mihi videtur)ſuadet voluptates honeſtas,& quantum poteſt,vocibus atque varia iucunditate reſpergit orationem, Artis eſt , quod accidit , aut probare , aut improbare , & quod deeſt,adiicere:quod ſupereſt,elimare.Dicet aliquis, Quid hoc ad numerum? Hæc cõcinnitas & conformatio in paucis eſt verbis eodem pacto finientibus,numerus autẽ inſertus eſt omnibus partibus orationis. Confitendum eſt hanc concinnitatem,& eum numerum qui eſt ex temporum ſpaciis,plurimum differre. Nec dicimus has figuras eſſe numeros,ſed eſſe numeroſas, quoniam illas ſponte numerus conſequitur. Id notius erit exemplo familiari. Videmus eos qui rhythmos gallicos ſcriptitant,ferè totos eſſe in ſimiliter cadentibus vel deſinentibus(quod mihi ieiunum & miſerum eſt,in eadem ſemper verſari figura)aſſequi tamen concinnitatum beneficio,vt & oratores & poëtæ à pleriſque dicantur.Poëtas imitãtur certo quodã ſyllabarum numero , Oratores aliquo quaſi rhythmo, ex quo ἐνθυμίζειν creduntur à vulgo. Quid habent oratorium,niſi hunc forte rhythmum?& quid habent numeroſum, niſi eodem modo finitum? Oratores obſeruant pedes,non autem,vt illi,certum numerum ſyllabarum.Itaq; ſi videntur aptiores vna aut altera concinnitate, idem accedat & latinæ orationi neceſſe eſt , non quia numerantur in ea pedes,ſed quòd illa cũ voluptate quadã concluditur.Aures enim iucundũ & ſuauem quærunt exitũ,qui quũ optatus aduenit,oblectantur,& in eo conquieſcunt. Ad hæc,nõ omnia quorũ ſimilis eſt exitus, eſſe numeroſa

verũ eſt,ſed ea maximè quæ vel pari, vel penè pari longitudine porriguntur. Eſt in numero curſus & comprehẽſio quæ pedibus fertur ad finem.hæc eò eſt in eodem modo finitis,quòd vt optimè reſpondeant,in eandem propè menſurã concludi ſolent. Quum primus ambitus ad metam ductus erit, paulumq; ſubſtiterit,vnà cũ eo ſenſus aurium quieſcet:quum ſecũdus eodem penè curriculo circunductus aut aliter pedem fixerit, & currendi æquabilitatem,& finiendi ſimilitudinem comparando,non modò quieſcet,ſed etiam voluptate reficietur. Quamobrem illud totum eſſe numeroſum & arte modulatũ videbitur:
» vt, Accuſant ii qui in fortunas huius inuaſerunt: cauſam
» dicit is,cui præter calamitatem nihil reliquerunt.Hic non eſt opus,vt ſit par numerus ſyllabarum, ſed vt ad æqualẽ, aut ad propè æqualem magnitudinem extendantur ſententiæ. Quòd ſi ambitus alter altero longior eſt,ſiue antecedit,ſiue ſubſequitur, numeroſum quiddã & hoc pacto conficit, vt dimetri verſus annexi trimetris aut hexametris. nec enim diſplicet oppoſita varietas, nec eſt ingrata
» finium conſonantia. Qui diligebãt hunc,illi fauebant:qui
» admirabantur hunc,illũ probabant:qui deniq; huius no-
» men audierant,illum eruditũ & perfectum exiſtimabant. Hæc oratio paulo iucundior eſt, quòd tertia pars prioribus eſt aliquanto productior. Hinc oſtendi poteſt partiũ æqualitatem conuenire numeroſo,& earum inæqualitatẽ eidẽ non vbiq; diſſentire. Numeroſum dico,nõ quicquid numeris conſtat, ſed quod elocutionis aliqua voluptate gratũ,refertur ad modulationẽ. Porro ſimiliter definiens modulatur extrema in quibus numerus ille dominatur.
Et quo-

Et quoniam media mediis, extremis extrema accommodata iucundius efferuntur, intermedia ſic componit, vt ſponte numerus confluere videatur. Hoc itaque ſchema curſu temperatum, aptè concluſum, nō numerus quidem, numeroſum tamen eſt, & in orandi voluptatibus & deliciis habēdum. Sed eo tanto parcius vtemur, quanto pulchrius eſt atque iucundius. Nec iucunditati ſemper eſt locus, nec ſuaue quod nimium, nec iucundum quod tædio coniunctum, nec pulchrum quod diligentia fucatum, nec probandum quod nimio labore infinitum affectat ornamentum. Quatenus illud continuare liceat, cum ex hiſtoricis, tum ex Cicerone ſcire poſſis, cuius eſt illud exemplum ὁμοιοπτώτῳ frequens, quod paulo antè conſcripſimus. Quū ſponte caſus iidem in ordine conſecutionis occurſant, vt ſine vitioſa traiectione aliò reiici nequeant, ſex aut octo membra, nonnunquam plura, eodem fine
» claudere, turpe non eſt: vt, Rogat oratq́; te Chryſogone,
» ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem conuer-
» tit, ſi nulla in re te fraudauit, ſi tibi optima fide ſua omnia
» cōceſſit, annumerauit, appēdit, ſi veſtitum quo ipſe tectus
» erat, annulúmque dedit, vt ſibi per te liceat innocēti ami-
» corum opibus vitam in egeſtate degere. Nihil erat cur hęc traiiceret, quum ſponte fluerent, non quærerentur affectatè. Parciora ſint quæ ſtudio componendi quæſieris. Naturæ venuſtates minus animum ſatiant.

Vt ſit oratio numeroſa ex ſimiliter cadentibus. Caput. 8.

SIMILITER

IMILITER cadēs schema fit, quum in eadem constructione verborum duo aut plura sunt verba, quæ similiter iisdē casibus efferuntur. Sic definit is qui rhetorica ad Herennium scribit, & ea ponit exempla, quibus indicari videtur, similiter cadens, id est ὁμοιόπτωτον, esse in casibus qui similes exitus habent, non in iis partibus orationis quæ neq; declinantur, neque coniugantur. Nam differentiæ caussa, similiter desinentia extendit ad omnia verba quorum similes exitus sunt, siue casibus inflectuntur, siue manent inflexa. Sed & hæc aliter differunt. ὁμοιοτέλευτον est in extrema parte duarum pluriúmve sententiarum: ὁμοιόπτωτον aut in principiis, aut in mediis collocatur: fitq; præsertim quādo casus velut ex aduerso sibi respondent: & reddita suo
" loco, orationi gratiam præstant. Si quantum in agro lo-
" císque desertis audacia potest, tantum in foro atque in iu-
" diciis impudentia valeret, non minus in caussa cederet A.
" Cecinna Sexti Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi facien-
" da cessit audaciæ. Similiter cadunt agro, & foro: locis desertis, & iudiciis: audacia, & impudētia: caussa, & vi facien-
" da. Paulò pòst. Quasi verò non eo libentius tum audaciæ
" cesserimus, quo nunc impudentiæ facilius obsisteremus. ὁμοιόπτωτον est audaciæ & impudentiæ; ὁμοιοτέλευτον cesseri-
" mus & obsisteremus. Non minus laborat A. Cecinna ne
" summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse videatur. Refer illum casum egisse, ad hunc obtinuisse:
" schema senties. Quum hæc ita sint, statuite quid vos tem-
" pora Reip. de armatis hominibus, quid illius confessio de
" vi, quid nostra decisio de æquitate, quid ratio interdicti de iure

» de iure admoneant vt iudicetis. Confeſſio, deciſio, ratio,
» cõmodè reddita pariunt concinnitatem. Ego huic cauſæ
» patronus extiti, nõ electus vnus qui maximo ingenio, ſed
» relictus ex omnibus qui minimo periculo poſſem dicere.
» Nam commoditati ingeniũ, grauitati ætas, libertati tem-
» pora ſunt impedimẽto. Hic non ad populi Romani lau-
» dem, ſed ad iudicum crudelitatem videretur eſſe ſeruatus.
Nonnunquam ſimiliter cadunt finis & medium, vt, Ma-
» ximas tibi omnes gratias agimus C. Cæſar, maiores etiam
habemus. Quòd hæc figura etiam pertineat ad finem, ex
» Quintiliani verbis intelligi poteſt. Eſt, inquit ὁμοιόπτωτον tã-
» tum caſus ſimilis, etiamſi diſſimilia ſunt quæ declinantur:
» nec tantum in fine deprehenditur, ſed reſpõdent vel pri-
» ma inter ſe, vel mediis, vel extremis, vel etiam permutatis
» his, vt media primis, & ſumma mediis accommodentur,
» & quocunque modo accommodari poterunt. Hæc ſi ve-
ra ſunt, non erit ſimiliter cadens quod non accommoda-
» bitur, vt hoc, Quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi
» diligentiam comparaui. Schema non eſt hic caſus, inge-
» nio, ſubſidio. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idq́; liben-
» ter crebris vſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum impe-
» ratorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumq́;
» populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas, cum
» tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præ-
» liorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficien-
» di, nec diſſimilitudine bellorum poſſe conferri. Frequens
eſt hic patrius caſus, ſed eò non habet concinnitatem ſi-
militer cadentis, quòd non reſpondet ex aduerſo. Aequa-
bilitate membrorum iucundè cadit oratio, ſed alia virtus

est hæc,de qua postea dicetur. Nunc videamus cur similiter cadens numerosum esse dicatur. Quando similem casum reddimus,vt cum voluptate audiamur, propemodum metimur orationem , ac præter audientis expectationem,modum sequimur eundem,vt seruata quantitate quædam requies,reducta eadem qualitate admiratio subsequatur.Ex illo fit vt similiter cadentia dicantur esse numerosa. Nam dimenso spacio , quod est comprehensionis, & ambitus modo suauiter posito , quod est numeri, verba cum delectatione feruntur ad sensum:vt,Vicit pu-
" dorem libido,timorem audacia, rationem amentia. Hoc τρίκωλον est, ac πάρισον, & ὁμοιόπτωτον , id est trimembre , & æquale , & similiter cadens , & eò numerosum atque iucundum,quòd omnia relata sunt quò maximè debent referri . Eodem modo cadentia iucundiores efficiunt versus,& eorum numerum condiunt,vt,

" Aspera tum positis mitescent secula bellis.
" Bina manu lato crispans hastilia ferro.
" Cui mater media sese tulit obuia sylua.

Huiusmodi voluptate capti recentiores eò prouecti sunt ineptiarum,vt totos libros in hoc genere cóficerent, nullumq; versum magnifacerent qui non haberet illud suum ὁμοιόπτωτον.his iudicibus hoc probare facile est,in hac concinnitate modulationem esse quandam numerorũ consimilem,quæ dulci voluptate capiat sensum,propter quem repertum est quicquid est in oratione numerosum. Quos si quis errare putat, hoc animo perpendat , quanta sit interdum in re leui iucunditas,& inquirat vnde sit hic tantum suauitatis . Inueniet credo aurium sensum casibus

oppoſitis haud aliter recreari ſolitum, quàm oculorum intuitum paribus interuallis,& earum ſimilitudine partiū quæ conferuntur ex aduerſo. Nec mirabitur in ſonorum collocatione quiddam eſſe aptum atque iucundum, qui vno aut altero pede compoſito videat orationem cadere numeroſe. Hæc autem conformatio, ſi erunt paria membra, numeroſior & aptior eſſe videbitur audienti. Si verò imparia, ſed commodè reddita, non omnis aberit voluptas. Quapropter haud ab re à comparibus diſtincta ſunt ea quæ ſimiliter aut cadunt aut definiuntur.

De paribus membris,& eorum numero. Cap. 9.

ARIA paribus relata, ἰσόκωλα dicuntur à græcis, hoc eſt, membra quorum par eſt aut penè par numerus ſyllabarum. Nec enim duorum pluriúmve membrorū ſyllabas numero certo ſubiicimus, ſed hanc omnem æqualitatem expēdimus aurium ſenſu,& quæ parum quantitate diſcrepant, quoniam priorum ſimilia ſunt, inter paria numeramus. Eiuſmodi partes eſſe numeroſas oſtendit heroicum poëma, cuius omnes verſus in eandem propè menſuram cadunt. Carmen eſt εὔρυθμον, & in oratione fugiendum: ſed quod neque certos pedes, neque tempora certa metitur, aliquam tamen numeri ſimilitudinem ſeruat, inter numeroſas orationes habemus. Argumento ſunt aliquot indoctè cōditi, ſed qui tamen vocantur hymni, in quibus neque modum carminis, neque numerorum ſpacium reperies. Quòd habent quandam numeri ſimilitudinem, vulgo creduntur

esse versus. Itaque paria quòd eadem ferè dimẽsione penduntur, non quæsitum sed secutum habere numerum videntur. Quamobrem & hac varietate conspergitur oratio, maximè quæ composita quidem, sed non solicitè culta vult haberi. Itaque paribus Cicero frequenter est vsus, quòd habent numerum quendam latentem, & inaffectatum. Ex multis pauca docendi gratia sumemus. Bellum
» extrema hyeme apparauit, ineũte vere suscepit, media æsta-
» te confecit. Nõ auaritia ab instituto cursu ad prædam ali-
» quam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœni-
» tas ad delectationem, nõ nobilitas vrbis ad cognitionem,
» non denique labor ipse ad quietem. Vicit pudorem libi-
» do, timorem audacia, rationem amentia. Vt eius semper
» voluntatibus non modò ciues assenserint, socii obtempe-
» rarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesq; ob-
» secundarint. Seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli
» vos potestis. Hoc verò quis ferre possit, inertes homines
» fortissimis insidiari? stultissimos prudentissimis? ebriosos
» sobriis? dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in
» conuiuiis, complexi mulieres impudicas, vino languidi,
» confecti cibo, sertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati
» stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque vrbis incẽdia. In his orationibus nõ omnia membra sunt paria, sed quæ quibus comparari debeant, iudicare difficile non est. Ex membris alia sunt parua, alia mediocria, alia magna. Item alia paria, alia imparia: in quo genere minora minoribus, maiora maioribus conferuntur. Parua sunt
» hæc: Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euo-
» cauit, attribuit nos Cethego, cæteros ciues interficiendos Gabinio,

» Gabinio, vrbem inflammandam Caſſio, totam Italiam va-
» ſtandam diripiendamq; Catilinæ. Poſteriora lõgius paulo traxit, non modò quòd ſubiecta res, ſed etiam quòd ratio componendi ſic erat. Illa autem mediocria, Subiectos
» propè iam ignes circũdatosq; reſtinximus, iidemq; gladios
» in Rempub. diſtrictos retudimus, mucronesq; eorum à iu-
» gulis veſtris reiecimus. Reperiuntur & maiora: Mithrida-
» tem inſolita inflammatum victoria cõtinuit, & Tigranem
» magnis copiis minitãtem Aſiæ, retardauit. Miſcentur pa-
» ria diuerſi generis, vt hæc: Cuius ea ſtultitia eſt, vt eam ne-
» mo hominem: ea vis, vt nemo fœminam: ea crudelitas, vt
» nemo matrem appellare poſſit. Habet ἰσόκωλους elegantiorem concinnitatem, quando iungitur aut ſimiliter deſinẽtibus, aut eodem pacto cadentibus. Tum enim concurrũt duæ virtutes, & ſimiliter exeuntia paribus æquata (ſicuti diximus) ſunt aliquanto venuſtiora. At hæc tria per ſe aliqua ex parte numeroſa, tum demum pulcherrima ſunt, quum pedibus aptis, & eorum numero iuuantur.

Quæ ſint contraria numeroſa. Caput. 10.

CONTRARIA numeroſa non ſolum Cicero dicit ἐναντία, ſed & ἀντικείμενα & ἀντίθετα, hoc eſt & oppoſita, & contrapoſita. Ex illis quædam ſunt propriè contraria, vt amare & odiſſe. quædam priuantia, vt dies & nox. quædam relata, vt longum breue. quædam contradicentia, vt edere non edere. quædam repugnantia, vt lœdere & amare. quædam tantum ſeparata, & quodammodo ἀντίθετα, vt, Non noſtri

ingenii,vestri auxilii est. Hæc igitur, & siqua sunt generis eius alia,adeò numerosa sunt, vt in versum plerunque cadant:quod his exemplis docet Cicero· Bene quam meritam esse autumas,dicis malè mereri.Id quod scis,prodest: nihil id quod nescis,obest.& addit, Semper hæc quæ græci ἀντίθετα nominant, quum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria. hoc genere iam ante Isocratem delectabantur,& maximè Gorgias, cuius in oratione plerunq; efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes, vt illa sunt in quarto accusationis· Conferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit, conditas: ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. hæc Cicero. Vnde excipere possis quænam dicantur hic cõtraria,quomodo numerosè conferantur, quâque ratione conficiant orbem. Sed vt aditus ad hoc componendi genus magis aperiatur,alia ponemus exempla.Nec enim reperire difficile est apud eum qui est in hoc genere frequens. Neque enim potest is exercitum cõtinere imperator,qui seipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non vult. Imparia composuit membra. Interdum penè paria componit, vt hic, Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia,illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido. Denique

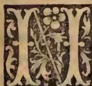
æquitas,

» æquitas,temperantia,fortitudo,prudentia,virtutes omnes
» certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum
» temeritate,cum vitiis omnibus. Postremò copiæ cũ ege-
» state,bona ratio cum perdita,mens sana cum amentia,bo-
» na deniq; spes cum omniũ rerum desperatione confligit.
» Sæpius impares sunt partes. Conferte Verrem,non vt
» hominem cum homine comparetis,nequa tali viro mor-
» tuo fiat iniuria,sed vt pacem cum bello, leges cum vi,fo-
» rum & iurisdictionem cum ferro & armis, aduentum &
» comitatum cum exercitu & victoria conferatis. Et si non
» minus nobis iucundi atq; illustres sunt ii dies quibus cõ-
» seruamur, quàm illi quibus nascimur, quòd salutis certa
» lætitia est, nascendi incerta conditio, & quòd sine sensu
» nascimur,cum voluptate conseruamur. Hic vester hostis
» vestram Remp.oppugnat,ipse habet nullam.Senatum,id
» est orbis terræ consilium delere gestit, ipse consilium pu-
» blicum nullum habet. Aerarium vestrum exhausit, suum
» non habet. Nam concordiam ciuium quî habere potest,
» nullam qui habet ciuitatem? Pacis verò quæ potest cũ eo
» esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas? fides nulla?
» Quædam breuia sunt interualla,sed arguta.Si cõsul An-
» tonius,Brutus hostis.si conseruator reipub.Brutus,hostis
» Antonius. Nonnunquam singula singulis opponuntur.
» Antonii igitur promissa cruenta,tetra, scelerata, diis ho-
» minibúsque inuisa, nec diuturna,neque salutaria. Nostra
» contrà honesta,integra,gloriosa, plena lætitiæ, plenæ pie-
tatis. Necesse non est,ea quæ sic opponuntur, omnia esse verè contraria, sed conferri sicut aduersa: quod & Quintilianus confirmat exemplis. Quamobrem interim cum

» aliis miſcentur contraria. Qua in re mihi ridiculè es viſus
» eſſe inconſtans, qui eundem & lœderes, & laudares: & vi-
» rum optimum, & hominem improbiſſimum eſſe dice-
» res: eũdem tu & honoris cauſſa appellabas, & virum pri-
» marium eſſe dicebas, & sociũ fraudaſſe arguebas. de hoc
» vt exiſtimabas, prędicabas, Chęreę arbitratu cauſſam age-
bas. Hoc figuræ genus iucundum numeroſumque, ſæpe
enthymema pulcherrimũ, ſemper acre & argutum, adeò
quidam Romanorum lubenter frequentarunt, vt in Sa-
tyricos dentes inciderent. Oſtendit illud Perſianum·
» —Crimina raſis Librat in antithetis—
» —Doctas poſuiſſe figuras Laudatur—
Ex quo (niſi forte ſpeciem pro genere vſurpauit) proba-
re poſſumus, non mediocrem eſſe in hac conformatione
laudem, eámque nõ ſine cauſſa frequentaſſe Ciceronem.
In collatione multarum partium eſt antitheton non in-
» ſuaue, vt illud Ciceronis pro Lucio Muræna· Vigilas tu
» de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas: ille, vt eò quò
» intendit, maturè cum exercitu perueniat. Te Gallorum,
» illum buccinarum cantus exuſcitant. Tu actionem inſti-
» tuis, ille aciem inſtruit. Tu caues ne conſultores tui, ille
» ne vrbes aut caſtra capiantur. Ille tenet & ſcit vt hoſtium
» copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur. Ille exercitatus in
» propagandis finibus, tu in regundis. Huc non referes o-
mnia vel contraria vel oppoſita, ſed ea tantum quæ par-
tes partibus, & membra membris ex aduerſo conferunt.
» Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in aruo.
Ad numerum nihil faciunt pinguis & macer inter ſe pu-
gnantia, nec ſi dixeris in oratione taurũ eſſe macilentum
in agro

in agro pingui. Non enim ex duobus verbis, ſed ex orationum collatis partibus numeroſum efficitur. Hactenus de concinnitate numeroſa. Transeamus ad numeros.

Quid numerus à concinnitate numeroſa & metro differat. Caput. II.

VMERVS à numeroſa concinnitate, & à metro verſuq; differt. Numerus enim ſpacia & interualla ſyllabarum lōga ac breuia metitur, & ex illorum temperata compoſitione demulcet aures. Figurarum concinnitates non ex temporibus, & quantitatum differentia, ſed aut ex æquabilitate partium, aut ſimili concentu relatorum creant voluptatem. Numerus nunc longius progreditur, & ambitu ſpacioſo, quemadmodum libero campo bellatores equi, fertur ad metam: nunc excurſione breui contentus, initium ſubinde nouum molitur. Figuræ ſi circunſcriptione longa diſtrahentur, quid cui debeat ex aduerſo comparare ſenſus, nec attendet, nec vlla reficietur voluptate. Ad hæc numerus per ſe iucundus eſt, triſtior eſt figura numero omni deſtituta. hæc quibuſdam partibus tantum, ille inſertus eſt omni comprehenſioni. hæc aperta, ille occultus. hæc rarior, ille frequentior. hæc minoris eſt artis, ille maioris. hæc etiam illorum communis, qui neſciunt artificium rhetorum, ille pauciorum, qui non modò præcepta eloquendi tenent, ſed longa exercitatione formati, aptè compoſitéque dicere, & hoc quaſi geſtu orationem mouere poſſunt. Differunt etiam numerus & verſus, hoc eſt

1. ῥυθμὸς ϗ μέτρον. In verſu numerantur pedes aut quatuor, vt in
dimetris: aut quinque, vt in pẽtametris: aut ſex, vt in hexa-
metris: aut ſeptem, aut ſeptẽ cum ſyllaba, vt in ſeptenariis
& quadratis: aut octo, vt in octonariis. In rhythmo quot
ſint omnino pedes, enumerare nihil eſt neceſſe. Nunc ſin-
guli collocãtur, vt hic, Diximus, O ſcelus. Nunc bini, vt, O
me miſerũ, O me infœlicem. Aliquãdo bini cum ſyllaba,
vt, Teſtes dare volumus. Aliquãdo terni, vt, O ſcelus incre-
dibile. Aliquãdo quaterni, vt, Valeant, valeãt, inquit, ciues
mei. Sæpe ſeni, aut ſepteni, aut duodeni, aut etiam plures.
Non ſunt continuandi numero pares, ne verſiculorum ſi-
2. milis eſſe videatur oratio. In verſu pedes certi ſunt, atque
definiti, vt dactylus & ſpondeus heroico, iambus iambico,
anapæſtus anapæſtico. In oratione nihil eſt præſcriptum
quo certo debeamus vti. A pæane ducam initium ſi ver-
ba depromenti fiat obuius: ſi non occurret, à cretico: ſi ne
hic quidem, à bacchio, aut eorum vno quibus vtũtur ora-
tores. Quòd ſi idem ſæpius offeretur, nonnunquam repu-
diandus erit, vt abſit odium ſimilitudinis, quo nihil eſt in
3 hac arte peius. Præterea in numero poëtico, verbis ordine
conſtitutis, non alios & alios metimur pedes, vt heroico
non dicimus iambum, aut trochæum, aut anapæſtum, ſed
dactylum modò atque ſpondeum. In oratione licet in pe-
dem ſumere binas ſyllabas, aut ternas, nunc has, nunc illas,
& hoc modo varios efficere pedes pro metientis arbi-
» trio. Id quale ſit, monſtremus exemplo. Omittendæ ſunt
» omnes voluptates, relinquenda ſtudia delectationis, lu-
» dus, iocus, conuiuium, ſermo etiam penè omnium fami-
» liarium deſerendus. Primus pes erit aut iambus, ex breui
& longa,

& longa, aut bacchius ex breui & duabus longis: ſecundus, aut ſpōdeus, aut certè moloſſus. nihil enim refert. Iam ſi verbi quinti, quod eſt, relinquenda, tertiam ſyllabā̄ componas cum duabus proximis, dactylus erit: ſi cū̄ vna, choreus. ſi cum tribus, pæan primus. Omnia ſic erunt tibi libera dimetienti, propterea quòd orator non animaduertit quos nominaret pedes, ſed breuibus & longis quodámodo temperauit orationem. Carmen vbique numeroſum eſt, & in eo ferè neque principia mediis, neque extrema primis, ſunt compoſitiora. In proſa numerus etſi in mediis non omni ex parte negligitur, in principiis tamen & clauſulis, hoc eſt in ſententiarum finibus accuratior eſſe debet. Nam aptius eſt inſtruendum, quod initio ferit auditorem, & id quo tandem ſenſus animúſque recreantur. Ad hæc poëta numerum ſuum non ſic relaxare poteſt, vt multis in locis orator. Si quid audet in licentiam, & iambum pro ſpondeo, aut trochæum, id eſt treis breues pro dactylo ponit, nouum & inſolens & abſurdum videtur. Orator interim vnam & alteram ſententiam nō aptat numeris, aut ſpontè numeroſam de induſtria diſſoluit. Nec enim delectare ſemper, vt poëta, ſed ſæpe cauſſis ac neceſſitati magis ſubſeruire contendit. Nec eſt turpe hominem ſeueris rebus occupatum, nonnūquam horridius, ſi modò grauius, præferre genus orationis, & aliū in locum referre numeros. quod ſi faciat poëta, ſuum retinere munus nullo modo poſſit. Liberior eſt oratio, verſus his quaſi vinculis aſtrictior: illa numero ſimilis, hic totus ex numeris: illa neque ἄῤῥυθμος, neque ἔῤῥυθμος: hic ἔῤῥυθμος, illa ſubinde variante materia alios & alios collocat pedes, nunc tardior, iam

volubilior,ſæpe iucunda,ſæpe triſtis,aliquando curta, aliquando producta. hic ſui ſimilis,nec multos ambitus circunſcribere, nec ſua tempora commutare poteſt: quod ſemel aſſumpſit,hoc legis eſt ad extremum perferendum. Quòd eſſet inter hęc diſcrimen,& aperta differentia,quæſitum eſt vtrum eſſet difficilius facere verſum , an aptare numerum? Quod ſic intelligendum mihi videtur. Propoſita vna eadémque materia, & æquatis cæteris ornádi partibus,dubitatio exoritur,vtrum ſit operoſius illam metro, quàm numero,an numero quàm metro complecti? Numero,inquit Cicero. Cur ita? Habet ille verſuum conditor, quod certum ſequatur, & à quo non facilè poſſit deuiare. Itaque ſi modò nouerit ſyllabarum quantitatem, carminiſq; legem,vt heroici,& vſu mediocri fuerit exercitatus, affabrè cudet verſiculum , quod pueris etiam frequenter accidere videmus. Non ita facilè cognoſcet quã tum excurrere debeat oratio,quod numeri genus ſententia maximè velit, quos ex tam multis ordine ſtatuat pedes, vbi firmet gradum,vbi leuius inſiſtat, quo tandem modo clauſulam deponat. Nec ſi fœliciter vnam aut alteram ſententiam colligauerit,quoniam modò cæſim,modò membratim, ſæpe comprehenſè,ſæpe variè dicendum eſt,facilè mutabit numerum, & ſubinde nouum induet eloquendi genus. Quamobrem difficilius eſt intexere numerũ quàm verſum, etiamſi rhythmus oratorum ſoluto ſimilis eſt, & maiori quadam libertate prouoluitur. In vtroque tamen pedes ſunt generis eiuſdem,ex quorum poſitione modus oratorum fit,atque poëtarum.

Qui pedes

Qui pedes orationis,& quid à numero differant. Caput. 12.

ON alii ſunt pedes in oratione quàm in verſu,ſed eſt eorum varia atque diuerſa collocatio. Qui ſint, vel grammatici norunt. Nunc qui maximè nominentur ab oratoribus,operæprecium eſt explicare, propterea quòd illis aptè compoſitis numeroſa progreditur oratio. Qui duabus ſyllabis cõſtant,recipiunt omnes,ex quibus Pyrrhichius eſt è correptis duabus,Spondeus è totidem longis,Iambus è breui & longa, Choreus è longa & breui. Recipiunt & triſyllabos,Moloſſum ex tribus longis, Trochæum cõtrarium ex totidem breuibus, Dactylum ex longa duabusq; correptis, Anapæſtum oppoſitũ ex duabus breuibus & longa, Bacchium ex breui & reliquis longis, Palimbacchiũ ex duabus longis & breui.Longam inter breues Amphibrachyn,breuem inter longas Creticum dicunt.Tres celebrant eorum quibus ſyllabæ ſunt quatuor, Dichoreum ex duobus choreis,Pæana primũ ex longa ac tribus correptis,Pæana quartũ ex breuibus tribus,& longa. Secundum & tertium referunt ad ſimplices, quemadmodum reliquos omnes quatuor & quinque ſyllabarum, præter vnum Dochimum,qui conficitur ex Choreo & Cretico, vel ex Cretico & Iambo. Hos vt in eam rem quam modò tractamus,nouiſſe ſat eſt, ita ſyllabæ cuiuſque quantitatem vnde fit pes,habere cognitam certámque, neceſſarium eſt. Quæ ſi eſſet vna cauſſa, certè nobis perſuadere poſſet, oratori non vtilem modò, ſed etiam neceſſariam eſſe poëtarum lectionem. Ex iis pedibus quos antè nu-

merauimus, alii ſunt pares, vt Pyrrhichius, Spondeus, Dactylus, Anapæſtus, Amphibrachys: dicti pares, quoniam diuiduntur in partes duas æquas. Alii duplices, vt Iambus, Choreus, Tribrachys ſiue Trochæus, Moloſſus. In his partem pars altero tanto ſuperat. Alii ſeſquipli, vt Bacchius, Palimbacchius, Creticus, Pæan. hi ſi diuidantur in duas parteis, altera tantundem & dimidium continebit, vt in Cretico quinque ſunt tempora. comparato duo cum tribus, ſecunda pars erit ſeſquimaior, hoc eſt, tantundem & dimidium complectetur. Diuiſio eſt Ariſtotelis, qua tria eſſe pedum genera demonſtrantur. Ex illis breues celeriter feruntur, vt tribrachys, & pæan: longi tardè trahuntur, vt ſpondeus, & moloſſus. temperati retinent mediocritatem, vt dactylus, anapæſtus. Celeritati propior iambus & choreus, quàm tarditati: cõtrà bacchius & palimbacchius: quanquam in dactylo choreus eſt, & in palimbacchio, ſicut iambus in anapæſto, & in bacchio. Aliud eſt omnino hoc aut illo modo ſyllabas componere. In pæane trochæus eſt: in hoc nulla dignitas, in illo vel maxima. Qui pedes à longis deponuntur in breues, volubiliter eunt, atque iucunde. Qui aſſurgunt à breuibus in longas, aſpera percuſſione feriunt aurem, ac in fine ſubſiſtunt. Pyrrhichius tenuis, ſpondeus tardus, iambus aſper, choreus volubilis, dactylus heroicus, anapæſtus exultans, trochæus leuis, moloſſus grauis, bacchius ſeuerus, ſimilis palimbacchius, creticus temperatus, amphibrachys obſcurus, dichoreus iucundus, pæan amplus, dochimus maieſtate conſpicuus. Ex illa varietate naſcuntur multæ ſpecies orationis, non ſi pes idem ſemel aut iterum collocetur, ſed ſi ſæpius aut

idem

idem aut rationis eiusdem alius misceatur. Nam miscendi sunt & interserendi, non continuandi pedes, ne aut efficiant versum, aut similitudine tædium pariant, & in affectatione deprehendantur. Quòd si quis vnus sæpius iterabitur, alio interiecto melius iterabitur. Pes aliquando numerus à Cicerone dicitur, aut quòd pedibus numerus cõstat, aut quòd pes habet arsin & thesin, hoc est elationem & positionẽ, vnde modulus excitatur, vt in his vel incisis vel membris, quæ vno tantum pede stant, cuiusmodi sunt hæc, Diximus. O scelus. Scio. Erras. Falleris. Sed ille numerus propriè dictus, multorum concordia pedum constat: quemadmodum symphoniacorum cantus non vno aut altero tono, sed concentu plurium vocũ perficitur. Quid enim modulationis est in vna percussione? aut quomodo quæ singula proferuntur, colligari simúlque ferri possunt? Vt currentibus equis, sic & orationi opus est interuallo & curriculo, vt libero spacio recepta, liberè se mouere possit. Pes igitur à numero differt, vt à toto cursu gradus vnus, & vna proiectio. Vbi numerus, illic pedes: vbi pedes, non statim numerus. quamobrem proximũ est exponere quo pedes ordine numerum conficiant.

Qui sit ordo pedum in extruendo numero. Caput. 13.

N pedibus collocãdis tria sunt genera locorum obseruanda, in quibus sunt principia, media, postremáque sententiarum. Extremus ambitus diligenter accurateq; deponendus. Nam quòd periodo circunducta ad extremum quiescit auris, & à labore exoptata numeri iucunditate recreatur, haud immeritò si

quid in oratione voluptatis eſt,dominatur in fine. Quòd ſi quid in curſu claudicatum eſt,fine compoſito parum vel nihil offenditur ſenſus. Finem dico non modò comprehenſionum,ſed etiam inciſorum atque membrorum,quæ numeroſè & aptè terminare iucundum eſt.His tribus cura quædam adhibenda, & clauſulæ,id eſt extremæ ſententiæ,vel maxima.Hic igitur duos aut treis numerare pedes conceſſum eſt,vix vnquam alibi datũ:ne oratio quæ liberè fluere debet, in numerãdis cõſtituendiſq; pedibus cõſeneſcat.Quamobrẽ ordo pedum in extrema circũſcriptione certior eſt,q̃ vel in principiis,vel in intermediis: quãquam nihil rhythmo tam certum præfixumq; eſt,q̃ in verſu poëtarum. Hinc igitur initium ducamus,quiq; numeri maximè clauſulam finémque ſententiæ deceant, aperiamus,&, quod ordinis eſt,qui melius antecedant,quíque venuſtius ſubſequantur. Dichoreus adeò præclarè cadit, vt hoc C. Carbo concionem Pop. Romani in clamorem excitarit, vt Hierocles & Menecles Aſiaticorum rhetorum principes hoc modo ferè clauſerint orationem. quod impro-
„ bat Cicero in Oratore, quia in orationis numero nihil
„ tam vitioſum,quàm ſi ſemper eſt idem. Dichoreo Creticus optimè præponitur, peius autem trochæus. Conferte
„ Verrem,nõ vt hominem cum homine comparetis, nequa
„ tali viro mortuo fiat iniuria, ſed vt pacem cum bello,le-
„ ges cum vi, forum & iuriſdictionem cum ferro & armis,
„ aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis. Quòd autẽ ſit iambus in cretico, pyrrhichius in trochæo,idẽ de vtroque ſit iudicium. Dactylus & ſpondeus, eadem ratione bacchius cum dichoreo,ſuauiter audietur.

Haberent

» Haberent hæc oblectaméta & solatia seruitutis. Prima do-
» cuit maiores nostros quàm præclarum esset exteris gen-
» tibus imperare. Det operã vt admittatur in alicuius isto-
» rũ Tusculanũ. Quum dactylus & choreus anteponuntur, finis est carminis Phalæcii: quod si non tam fugiendũ est quàm vel iambicum, vel heroicum, vel elegum; genera vulgata, tamen aliqua ex parte fugiendum. Est enim vitiosum carmen in oratione, quia dicentis imperitiam, aut certè componendi affectationem arguit. Vsus est hoc ge-
» nere Cicero, Ne suum ius suis moribus suis legibus obti-
» nere possent. Insidèt sibiipsi admodũ suauiter. Per triéniũ
» dederũt. Adiũgitur & pæani, & anapæsto, sed lenius pau-
» lo quàm cretico. Itaque ille M. Cato sæpius cellam pena-
» riam reip. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam no-
» minauit. Partim retinet, Vt arare, vt pascere, vt negociari
» libeat, vt denique sedes ac domicilium collocare. Gratiã
» perdit si ad eum abruptè venitur. Hunc tu igitur dié tuis
» maximis & innumerabilibus gratulationibus iure ante-
» pones. Nullus est pes quo Cicero tam frequenter vtatur & in deponenda sententia, & in terminandis partium finibus: quãquam monet, vt quo dulcior est, hoc magis satietas formidetur. Claudit ille persæpe circunscriptioné choreo & molosso, vel cretico & spondeo. Nihil differt vtrum istorum dixeris, quum liceat hoc aut illo modo di-
» stinguere pedes. Fateor me salutis omnium caussa ad eam
» partem accessisse subleuandæ, quæ maximè laboraret. Ne-
» scio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi ob-
» iiciatur, me potissimùm esse delectum. Vltimã syllabam facimus ancipitem, sicut & ii qui cõficiunt versus. In hoc

numero grauitatis eſt plurimum, propterea quòd oratio temporum mora firmatur. Præcurrit apte dichoreus. Ple-
» rique minime timendum fuiſſe ſenſerunt. Interdum tres
» chorei. Tamen ad hanc cauſſam nō ſine aliqua ſpe & co-
» gitatione venerunt. Nonnunquā dactylus. In balneum te
» ducere cœperunt. eſſe videbatur. Minus habebit authoritatis cum trochæo, aut pyrrhichiis duobus, vt hic, Sed ta-
» men ſunt alia maiora. Quidnam noui facinoris afferret. Comitātur alii pedes, creticus, anapæſtus, bacchius, atque ſpondeus. Id haud ita frequenter, quia fugiūt oratores tarditatis languorem. Multus eſt & creticus in extrema ſen-
» tentia: vt in hac, Claſſes & commeatus multum iuuant.
» Duplicatur interdum. Atq; ipſe cogitans ſentio. In com-
» munionem tuorum temporum contuli. Triplicatur etiā.
» Facere enim probus adoleſcens periculoſe, quàm perpeti
» turpiter maluit. Quando choreū ſequitur, aut alium pedem breui ſyllaba clauſum, tum duos continet iambos.
» Fruere cum fortuna & gloria, tum etiam natura & mori-
» bus tuis. Multorúmque innocentiū ſanguis iſtius ſuppli-
» cio luendus eſt. Illud quod alteram ſenarii partem conficit, ſæpius admittere periculoſum eſt: vna pluréſve longæ
» tutius antecedent. Magnopere quod laudent, non habēt.
Quum ſubiicitur iambus, modus eſt temperatæ ſuauitatis. Fit enim dochimus ille pes inſignis è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa: vt reipublicæ: quem Cicero vetat iterari, quòd continuatus numerum apertū & nimis inſignem facit. Simplicem frequenter vſurpat. Eos
» Martis vis perculit, non ira victoriæ. Ad reiiciendos Iudi-
» ces venimus. Reſpondit quòd eos in iudicando nimium

ſui iuris ſententiæq; cognoſceret. Infinita ſunt apud eundem exempla, ſi poſtrema breuis, vt in verſibus, habetur vt longa. Plurima ſunt & illa, & meo iudicio molliſſima, quæ ſpondeum cum trochæo, hoc eſt tribus breuibus ſtatuũt
» in fine. Diu multumq; Brute dubitaui. Eſſe videatur. No-
» ua quæſtio conſtitueretur. Maximus eſt fructus iucundi-
» tasq; ſapienti. Vt finis aliquando iudiciariæ controuerſiæ conſtitueretur. De hoc numero Quintilianus in nono·
» Minus grauis erit ſpõdeus præcedẽte pyrrhichio, vt, Iudi-
» cii Iuniani. & adhuc peius priore pæane, vt, Brute dubita ui. In alia opinione fuiſſe Ciceronem, exemplorum multitudo declarat. Eius authoritatem in hoc genere componendi qui parui facit, quid melius ſequatur, non intelligo. Quid habent vitii ſpondeus & pæan? Habet ſpondeus ſtabilem quendam, & non expertem dignitatis gradũ, inquit
» Cicero: qui & hæc de pæane· Qui pæana prætereunt, non
» vident molliſſimum a ſeſe numerum eundemq; ampliſſi-
» mum præteriri? Ariſtoteles eum maximè probat: ὁ δὲ παιὰν ληπτέος, ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. Sumẽdus eſt pæan, maximè enim latet, eò quòd ex dictis numeris vnus eſt vnde non conficitur verſus. Tardior eſt ſpondeus iteratus, ſed grauitate plenus choreo
» priore. In monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus.
» Etenim palàm dictitabat, conſulatũ Miloni eripi nõ poſ-
» ſe, vitam poſſe. Atque etiam ſubiiciunt ſe homines impe-
» rio alterius & poteſtati pluribus de cauſis. Sæpius multo
» duobus ſpondeis iambus incumbit. Sed etiam gloriã per
» tales viros infringendam. Gloriam libens agnouiſſet. Me
» conſulem declarauit. Conſules adiuuerunt. Sed enarrare

C. Cæſar res tuas geſtas poſſit. Reperiũtur in fine tres ſpõdei. Victoriis illuſtratæ ſunt. Tres, & ſyllaba: Hodierno die te ipſum viciſti. hic forte quiſpiam ſynæreſin dixerit. Interdum quatuor. Sed etiam laudatorem vidiſtis. Hæc tardiora ſunt, quàm quæ debeant frequentari. Nec bene aſſidebit dactylus. Domo eſt egreſſus non modò nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli. Finis eſt heroici carminis, eius quod temporum tarditate, rerum grauitatem ponderat, quale hoc eſt,

Chara deûm ſoboles, magnum Iouis incrementum.

Quòd ſi ſpondeus erit vnus in fine, & dactylus ei proximè iungetur, tanto deterior erit huiuſmodi clauſula, quanto heroicus verſus cuius extrema ſequitur, eſt notior. A Cicerone iungitur. Hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur, exterminabitur, eiicietur? Obſcurius eſt vitium propter moram interiectam. Nam ſingulatim tria poſtrema verba pronunciantur, & interrogatio ſuſtinet orationem. Apertius eſt iſtud: Omnes in me meóſque redundant ex illo fonte dolores. Quam etſi ſpero eſſe falſam, nunquam tamẽ verbis extenuabo. Si tertius eſt à fine iambus, illa minus eſt vitioſa compoſitio. Imperatorum penuriam commemorabit. Dactylus in extrema ſede plurimus eſt præueniente cretico. Nec ad conſilium caſus admittitur. Belli diſſidio diſtractus à fratribus. Hic magiſtratus à populo ſumma ambitione contenditur. Si ſuſtineas hic vltimam ſyllabã, pro dactylo creticus erit, pes in clauſula frequẽtiſſimus, & ſine cõtrouerſia dactylo præferendus. Inſtabilis eſt dactylus cum pæane vel anapæſto. Nullũ pietatis officiũ defuit. Non minor penè ad omnes, q̃ ad illum

» illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Ac primus aditus &
» poſtulatio Tuberonis, hæc (vt opinor) fuit, velle ſe de Q.
» Ligarii ſcelere dicere. Duo dactyli malè nectũtur ad extre-
mum. deſinunt in aſclepiadeum, quod & ſua ſponte ſub-
» ſultat. Omnis voluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſt-
» ea nulla futura ſit. Pòſt etiam ſtudii ſui quærebãt aliquem
ducem. Bacchius optimè claudit orationẽ: quod etiam
dichoreo probari poteſt, cuius nouiſſimæ tres ſyllabæ
bacchium efficiunt, ſi nihil refert breuis an longa ſit ex-
trema. Certè ad quantitatem nihil refert, ad ſonũ nõnihil.
» Naturam & conditionem, vt vinci poſſent, habebãt. Non
» enim iam cauſſæ ſunt inter ſe, ſed victoriæ comparandæ.
» Diſſolutum videri. Si nectes ſyllabas quatuor, ditrochæus
erit: ſi treis modò, bacchius. Eodem modo comparandi
» ſunt moloſſus & palimbacchius. Noli noſtro periculo ſa
» piens eſſe. Pæan ab antiquis ſtatuitur duplex, vnus ex lon-
ga & tribus productis, alter ex breuibus tribus & longa,
duo reliqui ad alios pedes reducuntur, vt ſecũdus ad iam-
bum atque pyrrhichium, tertius ad pyrrhichium & cho-
reum. Primus & vltimus quamuis dignitatem & amplitu-
dinem habeant in medio curſu, infirmi tamen & inſtabi-
les ſunt in extrema comprehenſione. Sed & in ea nõnun-
» quã collocãtur. Ego te in patria per eoſdem retinere non
» potero? Nulla deniq; exiſtimãtur eſſe iudicia. Atq; ille non
» mediocri cupiditate arripuit imperiũ. Si quid fortè præ-
» tereo, dico intra domeſticos parietes. Neq; moleſtè ferebãt
» abeſſe à foro magiſtratum, non ius dici, non iudicia fieri.
In hoc exẽplo duo pæanes ſine grauitate cõcurrũt. Quòd
trochæus autem ſit in pæane primo, ſubibit idem iudiciũ.

» Isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. Contra Cæsarem bellum gerere. Itaque si plures erunt breues in clausula, oratio vanescet: vt hæc, Dabat se labori atque itineribus. Nec multum probandus anapæstus. assurgit enim, nec bene deponit orationem. Nisi ratio belli, nisi summa vtilitas moueant. Iam qui pedes optimè cadant, operæpreciũ est in summã referre, vt eos cuique promptũ sit excipere. Hi sunt igitur principes·

Creticus & dichoreus	gloriam comparauit.
Choreus & molossus	membra firmantur.
Dochimus.	ira victoriæ.
Creticus iteratus	vrget affinitas.
Creticus & dactylus	consonant omnia.
Trochæus & spondeus.	vitia damnant.
Iambus & dispondeus	virum condemnarunt.
Trochæus & dispondeus	cædit armatos.

Aliis omnibus gratia varietatis vtendum. Sæpius his præstantioribus demulcet aures eloquens, atque grata vicissitudine tædium vitat. Claudũt ambitum pedes omnes qui vel duabus vel tribus syllabis continentur. Etenim pyrrhichius est in dactylo, iambus in cretico, choreus in dichoreo, dactylus & trochæus in pæane primo, anapæstus in secundo, molossus in dispõdeo. bacchius, si nihil refert breuis an longa sit nouissima, ad dichoreum, palimbacchius ad molossum pertinebit. Quamobrem pes omnis duabus aut tribus syllabis constans, ambitum definit. In texendis numeris haud satis est continuationis aptasse finem, sed & incisiones & membra curã diligentiamq; desiderant. Hic tantisper quiescit orator, dum sententiæ distinguuntur, & ad cætera

ad cætera pronũcianda ſpiritus à labore recreatur. Membra quæ κῶλα dicũtur à Græcis, alia ſunt longiora. Vt etiã
» filiũ ſuũ lectiſſimũ adoleſcentem foras ad propinquũ ſuũ
» quendã mitteret ad cœnam. alia breuiora, vt, Hoſpes hor-
» tatur. In omnibus lõgioribus, quia periodon illam vidẽtur imitari, ſeruanda eſt ea ratio pedum, quam ſuprà demonſtrauimus, & eo forte ſeruãda magis, quo ſunt illa periodo curtiora. Animus hæc tota complectitur, & illorum gaudet ornatu. Si videt eſſe diſcincta, abruptam & interpũctã elocutionem aſpernatur, & grauiter moleſteq; fert tãtum ſpacii confectum fuiſſe ſine voluptate. Sin breuiora ponuntur, ex numeris eligendi tardiores, vt breuitatem grauitate compenſent. Hic laudabitur ſpondeus, bacchius, moloſſus, & diſpondeus: nec erit in vitio creticus, & dichoreus. Cuius rei ſit hoc teſtimonium· Tum ciues Ro-
» mani qui Lampſaci negociabãtur, cõcurrrũt, orant Lam-
» pſacenos, vt grauius apud eos nomen legationis, quàm in-
» iuria legati putaretur. ſeſe intelligere hominem illum eſſe
» impurum ac nefarium, ſed quoniam nec perfeciſſet quod
» conatus eſſet, nec futurus eſſet Lampſaci poſtea, leuius eo-
» rum peccatũ fore, ſi homini ſcelerato peperciſſent, quàm
» ſi legato non peperciſſent. Hæc periodus multis confecta membris. Sunt & breuiora quædam ex iiſdem pedi-
» bus. Non enim poteſt dicere, quum ſeditionem ſedare
» vellem, quum frumentum imperarem, quum ſtipendium
» cogerem, quum aliquid denique reip. cauſſa gererẽ, quòd
» acrius imperaui, quòd animaduerti, quòd minatus ſum. Eadem eſt ferè inciſorum compoſitio. Nam cõponi de-

bent optimè, vt ornet elegantia paruitatem. Domus tibi » deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Hæc incise dicta sunt quatuor, quæ spondeo sustinentur. Incisa Cicero dicit quæ Græci κόμματα: cuius verbi notatio videtur indicare particulam orationis spiritu pronunciantis interruptam, & sine aliis debilem & mancam, vtpote quæ nec planè sensum, nec numerum habeat perfectum. Incisa statuit in singulis verbis, vt, Diximus. In binis, vt, Ipsi prodeant. In ternis, vt, Missos faciant patronos. Possunt esse plura. Membra re numeróque sunt perfectiora, quæ tamen à corpore totius orationis auulsa, integram vim » non habent: vt, Cur clandestinis consiliis nos oppu» gnant? Et hæc quatuor, O callidos homines. O rem ex» cogitatam. O ingenia metuenda. Testes dare volumus. » De incisis Quintilianus & membris, Incisum, inquit, erit » sensus non expleto numero cōclusus, plerisq; pars mem» bri. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed » à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens. Hæc anxiè distinguere, ad eam de qua loquimur numerorum scientiam nihil est necesse. Dicamus incisum esse imperfectius, & quo dicto ad reliqua festinet orator: membrum, perfectius, ac liberioris interspirationis. Incisum sæpe mē» bri pars est, vt hic: Si authoritates patronorum in iudiciis » valerēt, ab amplissimis viris L. Cornelii caussa defensa est. » si vsus, à peritissimis. si ingenia, ab eloquentissimis. si stu» dia, ab amicissimis, & cum beneficiis cum L. Cornelio, » tum maximè familiaritate cōiunctis. Hic circuitus quinque membris constat, singula binis incisionibus. Etenim

quum

quum partes orationis omnes aut incisa dicātur, aut mēbra, aut circuitus: & circuitus, hoc est periodi, totam expleant sententiam, membra sensus breuiores amplectantur: necesse est incisi nomen ad eas maximè partes referre, quæ per imperfectionem iustum membrum conficere non possunt, quum tamen interuallo & interspiratione distinguantur, vt hæc septem, Cui commisit? quo adiutore vsus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? In vno verbo numerum quærere non est opus, in duobus quædam concordiæ vis esse potest. Membra dicantur hæc nouem, Publicam dilapidabat pecuniam, ærarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat ciuitates ex commētario, dictaturam gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem creari legibus, senatusconsultis ipse repugnabat in senatu, prouincias vnus omnes concupierat. Si quid est hoc genere perfectius, nec tamē ambitus nomine dignum vocari, maiore de caussa membrū debebit appellari, etiam si pars circuitus non sit. Est oratio membratim cæsimq; diuisa, quam dicere circunscriptionem non possumus: vnde planum fit & incisiones & mēbra à periodo separari posse. Sit hoc testimonium· Sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? Virtutem eorum diligentiamq; cognoscite. In balneis delituerunt. Testes egregios. Deinde temerè prosilierunt. Homines grauitati deditos. Arguit Cicero Hegesiam quendam qui ferè semper hoc genere sine circuitu vtebatur. Idē de compositione mēbri & incisi sic præcipit· Nihil tam debet esse numerosum, q̃ hoc quod

minimè apparet, & valet plurimum. & paulò pòſt· Quæ
» inciſim aut membratim efferuntur, ea vel aptiſſimè cade-
re debent. Non igitur verendum eſt in horum caſu opti-
mos collocare pedes, eóſque maximè, qui ſuo pondere
firmant orationem. Sic enim parua corpore, ſpaciorum
ſtabilitate confirmantur. Principia quæ vacuas ingrediun-
tur aures, numero vacare non debent. Non enim po-
teſt illud placere, quod ſtatim quaſi in veſtibulo offendit.
» Creticus principiis aptiſſimus eſt. Neminem veſtrum
» ignorare arbitror iudices. Deinde pæanes duo. At bene-
» ficio ſum vſus tuo. Leuia ſunt hæc in hoc reo crimina.
His adiice dichoreum & bacchium & palimbacchium.
» Non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus com-
» miſerit, hoc vno ſcelere eſſe contenta. Vehebatur in eſ-
» ſedo tribunus plebis. At quanta merces rhetori data eſt?
Capiunt eundem locum cæteri. Dactylus, Omnia præ-
» teribo quæ mihi turpia dictu videbuntur. Anapæſtus, Pa-
» tior iudices, & non moleſtè fero. Moloſſus, Eſt idem Ver-
» res, qui fuit ſemper. Amphibrachys, Tenéſne memoria
» prætextatum te decoxiſſe? Trochæus, Vt igitur intelli-
» geretis qualem me eſſe Conſularem profiteretur, obiicit
» mihi conſulatum meum. Dochimus, Catenas habebat
» hoſpes tuus. Omnes igitur pedes ſimplices duodecim
numero principem locū capiunt. Pyrrhichius eſt in Ana-
pæſto & pæane quartò, iambus in Bacchio, Choreus in
Dactylo & Cretico, Spondeus in Moloſſo & Palimbac-
chio.

Ex illis

Ex illis optimi ſunt initio
- Creticus.
- Pæan primus.
- Pæan quartus.
- Dochimus.
- Dichoreus.
- Moloſſus.
- Anapæſtus.

Súntne quoque boni qui continentur illis? Nihil eſt neceſſe. Quum pedi aut acceſſio aut deceſſio fit, illius natura mutatur. Nec ſi pæan habet dignitatem, propterea neceſſe eſt aut pyrrhichium aut trochæum eadem authoritate præſtare. Refert enim, longa an breuis ſubſequatur. Itaq; dicimus illos omneis in principiis non quidem probari, ſed inueniri. Cauendum ne multis breuibus exiliat, néve longiorum continuatione langueſcat iugreſſus. Maximè animaduertendum ne continuentur ii pedes ex quibus efficiuntur triti vulgatiq; verſus, cuiuſmodi ſunt iambi, anapæſti, chorei, dactyli, ſpondei. Nam verſus initium ſi ponitur initio comprehenſionis, vituperatur vt ἐνρυθμοὺς,
» vt heroici, Promitto hoc vobis, & Reip. ſpondeo. Con-
» ſeruate igitur Reipub. iudices ciuem bonarum artium. vt
» iambici, Tu conſul es renunciatus. vt anapæſtici, Veniunt
» ad eum ſocii. vt ſapphici, Si quid hic poſſum, faciam quod optas. Quæ genera carminum ſunt ignotiora, quéadmodum minus deprehenduntur, ita minus in oratione reprehenduntur. Eſt tamen carmen (ſi Ciceroni credimus) orationis vitium vel maximum. Diximus quæ ſit ratio pedum in principio & in exitu ſententiarum: ſupereſt vt de

mediorum collocatione dicamus. Quoniam media ſurdius audiuntur quàm vel prima, vel extrema, paulo negligentius inſtrui ſolent. Traducitur animus impetu dicentis, & dum rerum verborúmque bonitatem conſiderat, & eorum vim ſummamq; complecti nititur, non ita vehementer numeris qui medio curſu rapiuntur, intendit. Sed eſt huic interuallo ſuum decorum. Quum celeriter ſpacium corripit generoſus equus, quàm aptè ſingula ponat veſtigia, conſpicere non poſſis. ſi fortè inſigniter aut claudicet, aut offendat, aut moretur, aut tranſiliat, aut attollatur, aut declinet, continuò diſparem cernis deformitatem. Haud ſecus quum volubiliter fertur oratio, pedum ſingulorum metiri poſitiones haudquaquam poſſumus. quàm verò conſentaneus ſit omnis curſus, iudicare facilè poſſumus. Quamobrem media initiis & clauſulis aptè reſpondere debent. Reſpondent autem, ſi ad eundem numerum & ad eandē modulationem proximè accedunt. Quod fit, ſi quo cœpiſti tenore, eodem progrediare ad extremū. Mediis in partibus ampliſſimus eſt vterque pæan primus & quartus. Nec ſolùm dignitatem affert & amplitudinem, ſed etiam volubilitatem atq; celeritatē, qua animi cōcitati affluente voluptate recreantur. Quod vt planum fiat, ex Cicerone proponemus exempla. Vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodo illa in hoc genere præſcriptio moderatióque teneatur. In hac oratione breui ſex pæanas primos accipere poſſis, ex quibus incitatior eſt curſus, atque magnificentior amplitudo. De pæane quarto proferamus exemplum · Fieri enim non

» non poteſt, vt animus libidini deditus, amore, deſiderio,
» cupiditate,ſæpe nimia copia,inopia etiam nõnunquã im-
» peditus,hoc, quicquid eſt,quod nos facimus in dicendo,
» non modò agendo,verùm etiam cogitãdo ſuſtinere poſ-
ſit. Hic octo pæanas ex ternis breuibus & ſingulis longis dimetiri queas.Non ab re dicimus,dimetiri queas.Nemo rhythmicorũ pedes enumerat in curſu,quot quive ſint,& qui debeãt aut diuidi,aut nominari:ſed occurrẽtibus verbis expẽdit animo quãta ſint interualla ſpaciaq; ſyllabarũ, hoc eſt,quænã ſit breuiũ longarũq; tẽperies,ex quibus alii atq; alii fiũt pedes.Si velit ſpõdeos,moloſſos,bacchios,palimbacchios,creticos,tum pluribus vtitur longis.Si malit dactylos,anapæſtos,trochæos,pæanas, tum breues ſyllabas copioſius inducit.Iam ſi quis obſeruare volet quid exciderit numeros expẽdenti,quoniã aut binas,aut ternas,aut plures ſyllabas aggregare cõceditur,hos aut illos pro ſentẽtia cõſtituet pedes. Quæ quum ita ſint,nihil tamẽ vetat quo minus tyrones enumerẽt præcipuos,& ternas ſingulis, aut etiam plures ſyllabas q̃ binas alligare malint. hoc multò facilius & vtilius ad cõponẽdũ. Et in tribus ſyllabis duæ ſunt,& in quatuor & quinque,vt in pæane atque dochimo. Hoc modo obſeruantes ſeligimus pæanas alióſve numeros,qui neq; cõtinuari plures,nec certa cõprehẽdi ſumma volũt,ſed aliis permiſceri,& pro ſubiecta materia aut plures aut pauciores collocari.Dicã apertius.Habes rẽ verbis explicandã minimũ viginti , non eſt opus vt rationẽ ſubducas quot illã pedibus amplectare.Verba cogitãti ſuccurrẽt.Si volubilitati ſtudebis, excipies de mul-

tis celeriora, si modò bona erũt, ac propria. Et quoniã duæ consonãtes antecedentẽ vocalem etiã in oratione producunt, eo collocabis ordine, vt quæ sunt natura breues, in eadẽ maneant quantitate. Quo facto, paucísque longis interpositis, & dactylos, & trochæos, & anapæstos, & pæanas in oratione tua vltro reperies. Quòd si scribis in ocio, quid vetat inspicere quem pedum velis esse frequentiorẽ, & cum paucis interiectis sæpius collocare? Id facies rudis. Vbi consuetudine scribendi, & exercitatione dicẽdi consecutus eris facultatem, tum cursus metieris, hanc numerandi molestiam relinques. Omnia tibi promptè suppeditabit vsus. Vt igitur iuuenes optimis assuescant, cætera persequamur. Dignitatem inesse dactylis ostendit heroica maiestas. Ex iis numerum quidam iudicant esse grandiorem, quàm desideret soluta oratio, vt Aristoteles. Herous (inquit) grauis est, ac magniloquentiæ accommodatus. Cicero in oratore, Iambus, inquit, frequentissimus est in iis quæ demisso atque humili sermone dicuntur. Pæan autem in amplioribus: in vtroque dactylus. Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. Hoc authore dactylum misceamus, & magnitudinem quæ citra versum est, ne repudiemus. Miscet illum frequenter. vnum & alterum testimonium adducemus. Intelligo quàm scopuloso difficilique in loco verser. Nam quum omnis arrogantia odiosa est, tũ illa ingenii atq; eloquẽtiæ multo molestissima. Inueterauit enim iam opinio perniciosa reip. vobisq; periculosa, quæ non modò Romæ, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit,

» crebuit,his iudiciis quæ nunc ſunt,pecunioſum hominem
» quanuis ſit nocens,neminem poſſe damnari. Creticus vel nolentibus nobis ſe multus obtrudit. Id accidit, credo, quòd bona pars verborum literas breues & longas habet.quæ ratio valet & in iambis, & in choreis,qui vtrique creticis quodammodo videntur includi. Creticis maior eſt dignitas,etſi neque duos iambos, neque duos choreos proximè adiungere poſſis, quin efficiatur creticus. Creticorum eſt vſus adeò frequens,vt vna in periodo nō longiſſima vndeuiginti reperiantur. Ego, qui, ſicut omnes
» ſciunt,in foro,in iudiciisq́; ita verſer,vt eiuſdem ætatis aut
» nemo aut pauci plures cauſſas defenderint, & qui omne
» tempus, quod mihi ab amicorum negociis datur, in his
» ſtudiis laboribuſq́; conſumam, quò paratior ad vſum fo-
» renſem,promptiorq́; eſſe poſſim, tamen ita deos mihi ve-
» lim propitios,vt quum illius temporis mihi venit in men-
» tem,quo die citato reo mihi dicendum ſit,non ſolum cō-
» moueor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco. Anapæſtus in curſu,vt in oratione proxima videre eſt,nō eſt infrequens. Nam ſi longa præcedit, in dactylum referri poteſt.at ſi cōtinuaueris anapæſtos,reſilient quaſi refracti,atque tympanorum ſonum imitabuntur.Iſtud ſenties, ſi breues breuiter, longas longè pronuncies. Firmior eſt ſpondeus,& in grauitate rerum præſtātior:quod idem de
» bacchio & moloſſo iudicandum eſt. Nemo quenquam
» tam audacem,tam amentem, tam impudentem fore arbi-
» trabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis teſtibus
» euictus,ora iudicū aſpicere,aut os ſuum Populo Roma-
» no oſtendere auderet.Eſt idem Verres,qui fuit ſemper, vt

» ad audendum proiectus,sic paratus ad audiendum.Pręsto
» est, respondet, defenditur. Ne hoc quidem sibi reliqui fe-
» cit,vt in rebus turpissimis quum manifestò teneatur, si re-
» ticeat & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum
» quæsiisse videatur. Cæteros ordine referre nihil est neces-
se.Nullus est omnium,qui non aliquando intermisceatur.
Sed optimi sunt pæanes,cretici,dochimi, dactyli, bacchii,
spondei,molossi:non dico si continuentur,vt in versu,sed
si liberalius aspergantur. Pyrrhichii verò & iambi tro-
chæiq; si frequentes erunt, minutis numeris extenuabunt
orationem.Sin pauciores,obscurè & surdè audientur. Mi-
scendi sunt igitur & temperandi, non modò propter va-
rietatem,cui plurimum studet omnis eloquẽtia,sed etiam
propter expeditam ac celerem dicendi facultatem. Nihil
est cur in numerandis pedibus homo consenescat.hoc ar-
tis,quicquid est, experiatur adolescens. Iudicium præce-
ptis informet. Omnia trahat in vsum. Quum plurimum
scribendo dicendoq; profecerit,tum laxare numeros pro
sentẽtia,& liberius spaciari poterit. Pronius est ac facilius
orationem quasi laxis habenis effundere, quàm certo nu-
merorum vinculo,& componendi moderatione frenare.
Qui non cohibet sciens,negligentia laborat:qui cohibere
non potest,ignorantia.hoc autem multo fœdius est,& tur
pius.Ne quis igitur auidus eloquendi,recuset illã in discẽ-
do numero molestiam, quam homines doctissimi & in
obseruando & in tradendo subiuerunt.

Quæ vitiosa numeri textura.
Caput. 14.

Qui pedes.

VI pedes orationis,& artificiosam illorũ collocationem tenet,stylum exerceat,optimũ dicendi magistrum. Principio(vt in tyrocinio quodam)se numeris astringat,nõ minutis illis & quasi mutilatis, quibus in tenuitate rerum graciles vtuntur, sed optimis quibusque & amplissimis, à quibus procliuior erit ad ima descensus,quàm ab imis ad summa. Vt eò multis pateret accessus, exposuimus qui laudatissimi pedes haberentur, & quo quisque loco statui ab eloquentissimo solitus esset. Dicendum mihi postea de vitiis quæ vulgus imperitorum committit, vt illorum fuga virtus eluceat. Quòd in principiis & in finibus maximè numerus, & illa sonorum temperantia dominatur, in illis fugienda literarum dura concursio, & vocalium grauis hiatus. Corrumpit enim quicquid est in apta numerorum copula suauitatis. Illic Cicero vocales elisisse mihi videtur,& aliter extulisse lingua, quàm abusus iste pronunciationis obseruet. Res erat minim' obscura, pro minimè obscura. Restricti nullo modo esse debemus, sed in deligendis idoneis iudicium & diligenti' adhibere, loco illius,diligẽtiam adhibere. Ist' homo liberalis negat se quenquam retinere eorum qui Petilio vellent adesse. Nõ ignoro (dixi iam superiore libro) collisiones huiusmodi fieri solitas in oratione tota,sed iterum dico,ne quis arbitretur his locis abruptos esse numeros,ac hiantes,qui debeãt maximè cõponi,vtq; in hoc genere sint parciores,quicunque cupiunt haberi compositi,& elegãtes. Multa sunt quæ nõ oportet elidi,vt quæ cõcisa intelligẽdi viã claudũt,& quæ integra nullã pariũt audienti sonorũ fœditatem. Nec satis

ſcio tẽpúsne patiatur in vſum vocari,quod praua loquẽ-
tium cõſuetudine exoleuit.Alterũ vitii genus eſt in eiuſ-
dem pedis continuatione.Aut enim verſum facit,aut par-
tem verſus,aut tardius remoratur curſum flumenq́; dicẽ-
di, aut celer nimia mobilitate corripitur, aut temperatus
ingenerat tædium ſimilitudinis,aut certè inuiſam quãdam
oſtentat affectationem. Aliud eſt,ne ſtrepitum pluſquam
heroicum, & veluti ſonoram tempeſtatem & confrago-
ſam ciere numerus iſte conetur.Vehementer errant ii qui
componendi fructum conſtituunt in agreſti vaſtaq; gran-
diloquentiæ voce,dextri(ſi diis placet)& graues,tum cum
ſonorum magnitudine rupere buccas, & horrenda toni-
» trua concitarunt:vt quidã ſic,Obſcœnitatẽ verborũ etiam
» in fulminandis vitiis deuitaui.Quanuis ſublimis & ardua,
hoc tamen immani ſonitu preſſior atq; moderatior eſſe
debet oratio.Aut certè Demoſthenes & Cicero, quid eſ-
ſet altũ,vehemẽs,magniloquũ,fulmineũ,neſcierũt. Vter-
que certè fugit extumeſcentem illã quorundã poëtarum
vaſtitatem.Peccatur aliter in traiectione verborum. Sunt
enim qui ſtudio componendi ſtructurã implicãt,& cõfu-
ſione permiſcent,verba de loco ſuo longè ſummouẽt,&
in alienũ traiiciũt,quò melius aut cadat aut voluatur ora-
» tio.hoc modo quidã,Platonis in Protagora ſentẽtia vide-
» tur eſſe, eas artes quæ ad victum pertinent humanũ,pro-
» uidentiam humanã reperiſſe. Obliquus ille caſus, Plato-
nis, & hoc epitheton , humanum , vitioſè traiectum eſt.
Quid ſi tenuiſſet hunc ordinem?Sententia Platonis eſt in
Protagora,eas artes quæ ad humanum victum pertinent,
humana prouidentia repertas eſſe?Tria vitia fugiſſet,vnũ
traiectionis,

traiectionis,alterum conſtructionis ambiguæ,tertium numeri cadentis in verſum. Tenendum eſt id quod diximus libro ſuperiore,in ordine naturæ manendum, quoad patietur ratio componẽdi. Nihil eſt ridiculum magis, quàm inopportunas elegantias (ſi modò ineptiarum ſunt elegantiæ) affectare. His adde vitium à M. Tullio notatum, quo fracti conciſiq; numeri in quoddam genus abiectum incidunt. Id autem fit quum cæſim membratimq; dicitur, nulla interpoſita comprehenſione. Nam circuitu quaſi crepidine breuiores particulæ vinciuntur,& tædium crebræ percuſſionis quam finis multus elidit, aufertur. Magna res eſt amicitia. Amicus eſt alter ipſe. Illi conuenit tecum. Pars eſt animæ tuæ. Gaudenti arridet. Mœrentem ſolatur. Sua communicat. Tua non expetit. Non ſpoliat fortunatũ. Comitatur infœlicem. Quod odiſti,non amat. Quod amas,non odit. Quod cupis, illi cordi eſt. Quod reiicis,non admittit. Eiuſmodi ſenſiculi crebrò quatiunt aurem,& ſi continuantur,animũ & memoriam fatigant. Sunt illi quidem verſiculorum perſimiles, quibus neque dignitas ineſt,neq; voluptas. Id genus qui continuare nolet,interponet ambitum,nunc breuem,nunc longum,pro cuiuſque naturæ ſentẽtia. Sunt & qui inania verba inferciunt,quaſi cõplementa numerorum, vt ipſe,ipſa, ipſum, ille, quidem,certè,ſanè,profectò, hercle, loquitur dicitq;, facit & agit,taceret & ſileret,proſequitur & ſectatur, doctus eruditusq;. Sunt alia generis huius multa, quibus rimas implent ii qui ſteriles elocutionis, inani verborũ copia redundant. Reperias qui vna propè menſura ſententias æquant,eodémque modo terminant,& qui ſegni nu-

mero languefcũt,& qui claudicãt inæqualitate,& qui capiti grãdiori tenue corpus aſſuunt,quique perpetua verborum ſerie perfuſi, vix tandem modum inueniant longiſſimæ catenæ. Sed omnium moleſtiſſimi videntur, qui verba ambitioſe delecta contexunt numero quodã poëtico, in quo Mecœnatis illud à Quintiliano reprehenditur,
» Sole & aurora rubẽt plurima.Inter ſacra mouit aqua
» fraxinos. Ne exequias quidẽ vnus inter miſerrimos vide-
» rem meas. In hoc flagitium decidunt ii qui neſcientes rectum genus eloquendi,fruſtra ſeſe attollere conantur.Ne ſit igitur hiatu & aſpera concurſione literarũ interſeptus numerus primorũ & extremorum.Ne pes idem frequentius iteretur. Ne turgida magnitudine numerus intumeſcat.Ne moleſtiam pariat traiecta conſtructio. Sed etiam in quo peccauit Thraſymachus,& Hegeſias, & recentiorum plurimi, numerum conciſum elumbémque interiecta periodo vitabimus.Addemus interdum particulas ad explendum numerum,ſed vtiles: detrahemus aliquando, ſed ocioſas.Inciſiones metiemur impares,ſi plures erunt: nec membra omnia & circuitus longitudinis eiuſdẽ eſſe patiemur. Numerum pigrum & languẽtem incitabimus breuiorum ſyllabarum interpoſitione. Claudicantem æquabilitate pedum corrigemus.Pedes æquabiles accipio, qui eodem propè tenore gradiuntur. Ad præſcripta capitis lineamenta, partes corporis efformabimus, nec tam longos circunducemus ambitus, vt neq; memoria teneri, neque auditoris animo concipi,neque cuiuſquam ſpiritu tranſigi poſſint. De circuitu poſtea,nunc imitati eloquentiæ Romanæ principẽ,moueamus quæſtiones,quibus explicatis,

plicatis,

plicatis, numerorum vis omnis aperietur. Etsi quæstio primas habet in disciplinis, non tamen inutile fuit, neque ordine præposterum, ea statuisse principio, quibus dubitationum pars optima solueretur.

Quæ de numero quæri expediat. Cap. 15.

IN his quæ numerosæ compositionis ignarus addubitet, hoc omnium primum sit: Sitne omnino vlla numerosa oratio? Esse in oratione numerum quendam testificatur Aristoteles, Theodectes, atque Theophrastus, qui scientia philosophiæ præclari de numero scripta reliquerunt. Testis est locuples Dionysius Halicarnasseus, cuius opus extat egregiũ tum de aliis virtutibus orandi, tum de numeris oratorum. Testis grauissimus Cicero, qui plura de numero quàm veterum quisquam literis mandauit. Quid? fatentur & orationis inimici esse nescio quid in oratione numerosa, quod molle & effœminatum, vti lenocinio quodam, sic blanda voluptate capiat aureis nesciorum. Ad hæc ratio ostendit, quemadmodum numerus in versu pedum collocatione perficitur, sic & eorum artificiosa constructione citra versum oratorium numerum confici posse. Sed primus author est sensus, sensus inductionis ac rerum singularium magister. Sentiunt aures in oratione composita voluptatem, quam in dissoluta reperire non possunt: quarum monitus qui respuunt, initium doctrinæ mihi videntur aspernari. Aures igitur audiant orationes Isocratis, audiant Demosthenis, audiant Ciceronis, & aliorum quicunque eloquentia

floruerunt:in illis vim esse modulatam,& quoddam musicæ genus, vnde recreentur ipsæ, constanter affirmabunt. Quòd si quis arbitratur eam delectationē à bonitate verborum ac figurarū moueri,dissoluat orationem aptè conditam,rem omnem seruet ac verba,figuras teneat easdem, ordinem paulum commutet, vniuersus decor abscesserit. Commutetur hæc oratio, Nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangiq; possit. fac sic, quæ non ferro ac viribus possit debilitari frangiq;: venustas omnis excidit. Quid ita? In locum dichorei successit spondeus & palimbacchius. Id sentiunt aures,aut si ne sentiunt quidem,asini sunt ad lyram,non hominis. Est igitur in oratione quidam numerus ex apta pedum compositione. Quis inuenit illum? Thrasymachus Chalcedonius,Isocrates expoliuit. Nam quum Thrasymachus minuta,& versiculorum similia quædam, nimiumq; depicta prodidisset,& id Isocrati non probaretur, primus instituit dilatare verbis,& mollioribus numeris explere sententias. Scribit hæc Cicero in oratore. Repugnare sibi videtur in » Bruto. Ante hunc, inquit, verborum quasi structura, & » quædam ad numerum cōclusio nulla erat. Non repugnat tamen, quia Thrasymachi numeri neque perfecti neque conclusi fuerunt. Quæ caussa numerum effecit? id est,quo duce inuenit illum Thrasymachus? Natura, atque sensu. Illa parens vt in agro sine opera nostra, sic & in animo multa sponte fundit. Naturam imitatur ars, & obseruatione præcepta gignit. Itaque quum priores agitante natura aliquid conclusè aptèque dixissent, & homines ætatis eius aliquid etiam casu præclarè dicerent, idq; aures & animum

animum acerrimi viri pelleret, paulatim genera notauit, & obseruando confecit artem. Eadem ratione, hoc est cognitione aurium, obseruatione prudentiæ, inuentus est ambitus, & vsu notatum est, quæ cõprehensiones aut immoderatius excurrerent, aut citius æquo terminarentur, aut modicè laberentur ad æquam dimensioné. Nec enim mathematica demonstratione, vel necessitate conclusionum, cognitus est numerus & circuitus, sed è seminario naturæ profectus, aurem titillauit amica voluptate, & illapsus in animum, quodammodo se iussit obseruari. Mens (quam veteres numerum dixere) suauibus affecta modis, quid esset quod tantopere delectaret, propius inspexit. eo quod fortuitò exciderat, tãquam regula quadã apposito, rudem materiã in eandem rationem mensuramq; direxit. Vna, altera, tertiaq; sic expolita, quum haud minus oblectaret atq; prima, signatus est locus: & hæc fuit origo præcepti. Quærendum deinceps, quid sit numerus, quaq; debeat ratione finiri. Numerus est orationis apta modulatio ex interuallorũ breuium longorumq; varietate. Interualla dicimus, vt antea, tempora syllabarum, & spacia quæ in efferendis verborum partibus transigũtur. Quæ breuibus & longis oratio temperata, & ad aurium mensurã terminata, iucundè progreditur, & aptè cadit, ea dicitur esse numerosa. Quæ verò breues & longas, sed intẽperatè & incompositè mixtas habet syllabas, quia nullius est aptioris modi, carere numero, & errare vagè fertur. Ex quibus intelligitur id esse numerum in oratione, quod est metrum in versu: eumq; constare pedibus non temere abiectis, sed pulchrè & decenter incedẽtibus, donec aurium imperio

iubentur insistere. Non est numerus ea sententia de qua agitur, non ipsa verba, non concinnitates & figuræ, non ii qui tropi nominantur, non pedes, & eorum tẽpora, non incisa, aut membra, aut ambitus, sed pedum ordine positorum quidã pulcher incessus, & veluti quædam orationis expolitio, & palæstra. Sit tanquam palæstra, quoniam decenter mouet orationẽ. Sit expolitio, quia excolit elocutionem. Sit quidam modus, propterea quòd mensura quadam continetur. Sit modulatio & quædam musica, quandoquidem obscuro cõcentu delectat aures. Sit vinculum verborum, eò quòd ligat atq; connectit dictionis partes. Sit ornamentum, quo vestita sententia, nõ expeditior modò, & accincta magis, sed pulchrior atq; venustior habeatur. Est'ne numerus vnus, an plures? Plures quidem certe. Nam si pedes sunt numeri, quo nomine non semel à Cicerone donantur, totidem erunt numeri, quot incedunt pedes in oratione. Omnes autem simplices ingredi suprà demõstrauimus. Sin numeri compositi, multisq; dimensionibus aptè quadrati fuerint, plures quoq; erunt, aut quãtitate aut qualitate aut alia ratione distincti. Quantitate, vt breuis longus, par impar, magnus paruus, continuus interruptus. Qualitate, vt tristis iucundus, suauis asper, anxius seuerus, elegans inuenustus. Alia ratione, vt celer, tardus. Vbi numeri ponuntur? In omni parte, totáque continuatione verborum. Nullus est locus in oratione composita, qui numero omnino vacare debeat. At initia & cõclusiones sicut attentius audiuntur, ita accuratius quàm media componi volunt. Non dico media semper oportere negligentius aptari, sæpe enim quàm optimè collocantur,

cantur, sed si quis incompositior esse velit, habere illum media, vbi malit occultare negligentiam. Quádo numeris vtimur? Semper. Memini me dixisse antea, non vti semper oratores, qui vel aliis rebus occupati, vel bonitate rerum verborúmque contenti, vel sponte dissoluti relaxant hoc vinculum. Illud est non funditus auferre, sed paucis in verbis connectere securius. Cæterum nemo peritus huiusce cõnexionis artifex, sic resoluit vniuersum opus, vt sine lege solutum feratur. Ad quid vtimur? Ad aurium voluptatem, quibus orator, vt sine tædio perferatur, aliquid oblectationis administrat. Hoc officium quàm sit vtile, multis antè verbis apertè monstrauimus, ne quis vel natura, vel moribus seuerior bellum huic generi voluptatis inferret. Quemadmodum numerus adhibitus aliquid voluptatis affert? Eo modo sensum animumq; delectat, quo versus & carmen. Natura capitur modis. In numeris autem modus est quidam & concẽtus obscurus, tum ex cuiusque vocis accentu, tum ex interuallorum breuitate & longitudine. Quid opus verbis? Non est anxiè discutiendum quemadmodum voluptate afficiat animũ nostrum, quum omnibus qui hominis aliquid habent, suauem esse constet atq; iucundum. Quærẽdum potius, qua ratione componatur, & quibus rebus debeat accommodari. Sed horũ alterum iam diximus, alterum postea dicemus. Interea de ambitu, in quo maximè rhythmus cõspicitur, quot habeat parteis, quantámq; recipiat longitudinem, paribus an imparibus efficiatur particulis, quando maximè deceat, explicanda nobis sententia est.

De ambitu. Caput. 16.

AMBITVM græci περίοδον, latini aut circuitum, aut comprehẽsionem, aut continuationem, aut conuersionem, aut circunscriptionem appellitant. Nam quòd huiusmodi circuncurrens oratio suum numeris explet orbem, & continuato cursu non antè requiescit, quàm totũ circuli spacium confecit, hæc eiusdem rei nomina multa suscepit.
„ Describitur ab Aristotele hoc modo: Circuitus dictio est
„ quæ per se principium & finem & conspicuam habet ma-
„ gnitudinem. Duobus autem modis intelligitur. Oratio
longiuscula, quanuis incomposita membris, ambitus ali-
„ quando nominatur, vt, Animaduerti iudices, omnem ac-
„ cusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Stetit so-
„ leatus prætor populi Romani, cum pallio purpureo, tu-
„ nicáque talari, muliercula nixus in littore. Sed hoc genus
orationum diuidi potest, ac in plura incisa partiri: quamobrem tutius est affirmare circuitum duabus pluribúsve
„ constare particulis, nunc confusioribus, vt, Depressam,
„ cæcam, iacentem domum pluris quàm te, & quàm fortu-
„ nas tuas æstimasti. Nunc distinctioribus, vt, Antequam de
„ Repub. P.C. dicam ea quæ dicẽda hoc tempore arbitror,
„ exponam vobis breuiter consilium & profectionis & re-
„ uersionis meæ. Est igitur breuissima cõprehẽsio ex dua-
„ bus partibus. Is enim profectò mortem attulit, qui caussa
„ mortis fuit. Sunt interim membra paulo fusiora, vt hæc,
„ Grati simus in eius morte decoranda, cui nullam aliam
„ gratiam referre iam possumus. & hæc, Ac de hac quidem
„ diuina atque immortali laude Bruti silebo, quæ gratissi-
„ ma memoria omnium ciuium inclusa, nondum autho-
ritate

ritate publica testata est. In hac oratione tria quidẽ membra sunt, sed ea in duo longiora conflamus, propterea quòd duo posteriora quasi fusa sunt in vnum. Quod in similibus faciundum cẽseo, ne minimas quasq; totius corporis, sed maiores ac præcipuas numeremus partes. Componitur etiam periodus ex tribus membris. Etenim quum legatio ipsa mortis caussa fuisset, eius monumentum extare voluerunt, vt in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. Miscentur aliquãdo partes, vt in his duabus orationibus: Cæteris autem, si errorẽ suum deposuerint, in Reip. gratiam redierint, veniam & impunitatem dandam puto. Hanc ego epistolam P.C. nõ quò illum dignum putarẽ, recitaui, sed vt confessionibus ipsius omnia patefacta eius parricidia videretis. Pulchrior est ambitus ex partibus quatuor. Author est Cicero. Constat, inquit ille, ambitus & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, vt & aures impleat, & ne breuior sit quàm satis sit, neq; longior: quanquam vtrunq; nonnunquam, vel potius sæpe, accidit, vt aut citius insistẽdum sit, aut longius procedendum, ne breuitas aures defraudasse videatur, néve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. Nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio. Quatuor igitur quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio. hæc Cicero. Eiusmodi circuitus hoc sit exemplum: Si quãtum in agris locísque desertis audacia potest, tantum in foro atq; in iudiciis impudentia valeret, nõ minus in caussa cederet A. Cecinna Sexti Ebutii impudẽtiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Nõ vbiq; seruatur

hæc longitudo. Nunc enim curtiora, nunc longiora mem
» bra componuntur. Curtiora sunt hæc· Quasi verò aut in
» iudicio possit idem improbitas, quod in vi confidẽtia: aut
» non eo libentius tum audaciæ cesserimus, quo nunc im-
» pudẽtiæ facilius obsisteremus. Productiora quæ sequun-
» tur· Quæ fama nõ idcirco solum emanarat, quòd iste cer-
» tè statuerat ac deliberauerat non adesse, verùm etiã quòd
» nemo quenquam tam audacem, tam amentem, tam im-
» pudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus,
» tam multis testibus euictus, ora iudicum aspicere, aut os
» suum pop. Romano ostendere auderet. Sæpe cõprehen-
» sio quinque partibus constat. Videte igitur quàm iniquè
» accidat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem
» sequi: quia turpis existimatio sequatur, ideo rẽ indignam
» non vindicari. Porrectior est hic ambitus ex totidẽ mem-
» bris· Venit mihi in mentem M. Catonis hominis sapien-
» tissimi, qui quum se virtute, non genere, populo Romano
» commẽdari putaret, quum ipse sui generis initium ac no-
» minis ab se gigni & propagari vellet, hominum poten-
» tissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus
» vsque ad summam senectutem summa cum gloria vixit.
» Procurrit ambitus in sex particulas. Nam quum hic Sex.
» Roscius esset Ameriæ, Titus alter iste Roscius Romæ,
» quum hic filius assiduus in prædiis esset, quúmque se vo-
» luntate patris rei familiari vitæq; rusticæ dedisset, iste autẽ
» frequens Romæ esset, occiditur ad balneas Palatinas re-
» diens à cœna Sex Roscius. Progreditur & longius, vt hic·
» Posteaquam victoria constituta est, ab armísque recessi-
» mus, quum proscriberentur homines, atque ex omni re-

gione

» gione caperentur ii, qui aduersarii fuisse putabantur, erat
» ille Romæ frequens, atq; in foro, & in ore omnium cot-
» tidie versabatur, magis vt exultare victoria nobilium vi-
» deretur, quàm timere ne quid ex ea calamitatis sibi acci-
deret. Aliquando colligatur res in longam catenã, quod
sicut historicis est familiare, ita non alienũ oratoribus, vt
» M. Tullio. Quum autem hic de rheda reiecta penula de-
» siluisset, seq; acri animo defenderet, illi qui erant cũ Clo-
» dio, gladiis eductis, partim recurrêre ad rhedam, vt à tergo
» Milonem adorirentur: partim, quòd hunc iam interfectũ
» putarent, cædere incipiunt eius seruos, qui pòst erant: ex
» quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes
» fuerunt, partim occisi sunt: partim quum ad rhedam pu-
« gnari viderẽt, domino succurrere prohiberentur, Milonẽ
» occisum esse etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id
» serui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis caussa,
» sed vt factum est) neque imperante, neq; sciente, neq; præ-
» sente domino, quod suos quisq; seruos in tali re facere vo-
luisset. Est igitur in circũscriptione varietas, quæ tũ par-
tium multitudine, tum dispari longitudine creatur. Eam
qui commodè interseret vt rerum natura poscet, & sua-
uiores explebit numeros, & tædium satietatis effugiet. In-
terim tam multæ particulæ, tot verba dissoluta, hoc est
ἀσύνδετα, tot interpositiones veniunt in vnam continuatio-
nem, vt neque facilè separari, neque distinctè numerari
queant. Quod quum accidet, illam minutatũ rerum ver-
borumq; congeriem in pauca referre membra expediet,
vt ambitus partes modumq; tenere possis. Quicquid est
tam fusum, tamq; multiplex, quia vix tandem capit finem,

animum fatigat,& implet satietate: quamobrem suauitate numerosa caret,etiamsi pedes neque sunt inconditi,neque dissipati. Vt in aliis rebus,sic & in orationis excursu modus est tenendus, vt ne breuior néve longior sit,quàm qui aurium seueritate probari possit. Nimia breuitas, & rursum redundans effusio, offendit audientem. Hic itaque dubitet aliquis, quot necesse sit concurrere pedes ad explendam circunscriptionem? Frustra profectò numerum quærat. Perficiunt interdum decem pedes,quod triginta coniuncti non efficiunt. Nec cur ita sit, quispiam rationem inuenit. Sensus est iudex,qui mutila ac redundantia deprehendit, moderata cognoscit, & ad id quod mediocre est,insito desiderio fertur. Exercendus est igitur in concinendis ambitibus oratorum principum, vt longa consuetudine ducat habitum, & expeditè parem tenere cursum possit. Exercendus in scribendo dicendóque multa, quorum mensura sit æquata periodis eloquentiū virorū.Non omnes acerrimo sunt indicio.Exercendæ sunt igitur aures vti musicorum, quò percipiant emenso spacio,vbi debeat extrema fieri percussio,& pulmo anhelans interspiratione recreari.Nulla sunt hac de re præcepta,nullæ conditæ leges.In obseruatione & vsu positū est hoc negocium. Confirmat Quintilianus his ver-
» bis·Enimuero spacia ipsa,quæ in hac quidem parte pluri-
» mum valent,quod possunt nisi aurium habere iudicium?
» Cur alia paucioribus verbis satis plena, vel nimium, alia
» pluribus breuia & abscissa sunt? Cur in circūductionibus
» etiam quum sensus finitus est, aliquid tamen loci vacare
» videatur? Vtitur ad hoc Ciceronis exemplo· Neminem

vestrum

» vestrum ignorare arbitror iudices, hũc per hosce dies ser-
» monem vulgi, atq; hanc opinionẽ populi Romani fuisse,
» C. Verrem altera actione respõsurum non esse, neque
» ad iudicium affuturũ. Cur hosce potius quàm hos? Ne-
» que enim erat asperum. Rationem fortasse non reddam,
» sentiam esse melius. Cur non satis sit, sermonem vulgi
» fuisse? Compositio enim patiebatur. Ignorabam, sed ita, vt
» audio, hoc animus accepit, plenum sine hac geminatione
» non esse. Ad sensum igitur referenda sunt. hæc ille. Cice-
» ro in Bruto: Nam & aures ipsæ quid plenum, quid inane
» sit, iudicant, & spiritu quasi necessitate aliqua comprehen-
» sio terminatur: in quo non modò defici, sed etiam labo-
» rare turpe est. Omnes ferè longitudines quæ iucundè ca-
dunt in aurem, prodita sunt à poëtis. Nec pares oratio-
nes ducere, peccatum est, si modò compositio poëtica vi-
» tetur. Sunt orationes pares dimetris, vt, Minuebat vectiga-
» lia. Pares trimetris, vt, O frustra, inquit, suscepti mei labo-
» res. Pares tetrametris, vt, Si extitisset in rege fides, nihil sa-
» pientius Posthumo. Pares hendecasyllabis, vt, Calceos &
» vestimẽta mutauit. Sunt ex duodecim syllabis, sicuti ascle-
» piadei, vt, O cogitationes inanes meæ. Sunt æquales pen-
» tametris, vt, Publicam dilapidabat pecuniam. Sunt & æ-
» què longæ atque heroicus versus cum elego, vt, Fide sa-
» pientiâque vestra fretus plus oneris sustuli, quàm ferre me
» posse intelligo. Quid moror? Nullum carmen est, cui non
aliqua oratio soluta possit æquari, vel numero syllabarũ,
vel temporum quantitate. Heroici poëtæ sententiam vnã
cõplectũtur aut hemistichio, aut integro versu, aut versu
cum pede, aut versu cum hemistichio, aut duobus versi-

bus,aut duobus verſibus cum pede, aut totidem cum hemiſtichio,aut tribus,aut pluribus. Quæ res apertè demonſtrat non eſſe certum terminum finemq; comprehenſionis,orationem extédi pro rerum magnitudine, & aurium iudicio. Quum ſenties in orationibus doctiſſimorum plures circuitus imperfectos eſſe atque ſuſpenſos, adiungito proximas partes, & continuato voce quod ſequitur : niſi fortè tam alienum ſit, vt nihil omnino ſuperiorum vim perficere videatur. Partes ambitus ſunt inciſiones & mébra,de quibus antè mentionem fecimus: quæ vt varientur in circuitu, paucis quæſtionibus agendum eſt. Quantos circuitus facere decet? Quantos ſubiecta res patitur, & ſpiritus indefeſſus ſuſtinere poteſt. Nunc enim breuiores fiunt,nunc longiores:vt exempla quæ paulò antè produximus,oſtendunt. Decétne æqualiter particulas incidere?an facere alias breuiores,alias longiores? Vtrunque loco decet. Aequalitas in exacto numero pulchra eſt, ſed & inæqualitas in illo non erit turpis. Cauendum tamen eſt ne quum priora membra procera fuerint,poſteriora attenuentur in anguſtum. Eiuſmodi comprehenſio excreſcet in caput,ac cœptum nullo modo perficiet. Cõtrà decebit poſteriorum longitudo porrectior,quæ à capite mediocri iuſtum corpus extendet,& ſpeciem modulationis hac ratione faciet auctiorem. Quando breuiores, & quando longiores trahentur? Quando res id poſtulabunt. Res breuis explicanda verbis eſt : quid opus eſt illam onerare verbis ocioſis?aut dilatandi ſtudio confundere ſententias? Si tenue genus eſt,& paruum,quod facilitatem quærit, & vſitatum loquendi morem,quid eſt neceſſe cõtexere longas pe-

gas pe-

gas periodos ex membrorũ prolixitate? Videndum quid res velit,& propositum dicendi genus tenendum est. Res est copiosa? Auge verba quibus exprimatur. Quòd si genus aut suaue est,aut temperatum, aut fusum & historicum,fac illi membra tractiora respondeant. Cur aliquando minora fiunt,aliquando verò grandiora ? Rerum varietas,generis obseruatio,delectationis aucupium peperit hoc discrimen. Vtris partibus vtendum est? an incisis, an membris? Vtrisque miscenda est oratio. Nihil enim peius quàm vnam & eandem tenere formam. Cæsim dixeris, constitues membra, post membra conclusionem. Nullum tædium gignet illa variandi iucunditas. Pluribus, an singulis partibus vtendum? Vtimur singulis quum cæsim membratimve dicimus, pluribus quũ duas plurésve particulas circunducimus in orbem . his & illis promiscuè vtuntur oratores. Alia de vsu comprehensionis huc adiici possunt,sed opportunius aliquando dicentur. Veniẽdum est tandem ad figuras formasq; dicendi. Exprimendus est ille character omnium difficillimus, vt planum fiat quæ cuiq; generi verba,quæ iunctura,quæ concinnitas,qui numeri conueniant. Alioqui inutilia videntur ea verborum genera, quæ libro primò ad hunc vsum distinximus.: & alia ornamenta quam potissimum vestiant orationem,incertum ac indefinitum relinquitur.

Tria genera eloquẽdi,qui characteres dicũtur. Cap.17.

VETERES omnes ab Homero tria fecere genera dicẽdi,ἰσχνὸν,id est gracile: μέσον,medium: ἁδρὸν,plenũ & copiosum. Gracili venustatem, medio suauitatem,vberi vim am- Q.l.12.c.10.f.

plitudinémque tribuerunt. Primum à Cicerone dicitur aut acutum, aut tenue, aut enucleatū, aut subtile, aut pressum, aut callidum, aut summissum, aut humile, aut gracile. Alterum aut interiectum, aut intermedium, aut suaue, aut temperatum, aut mediocre, aut æquabile. Aliud grandiloquum, amplum, graue, vehemens, acre, robustum, ardens, copiosum. Hanc tripertitam formarum diuisionem rerum ipsarum natura monstrauit. Omnia quæ dicenda subiiciuntur oratori, aut sublimia, aut humilia, aut intermedia sint necesse est. Vt id confirmetur, quod satis per se constat: nulla opus est demōstratione. Quum autem verba & eloquendi genera rebus aptari debeant, & elocutionem citra rerum decorum contemnat orator, tot stylorū species esse, quot rerum dicendarum genera sunt, oportet. Præterea ratio sonorum quibus omnis accommodatur actio, treis statuendos esse characteres apertè dicentibus ostendit. Nam quum voces aliæ sint graues, aliæ acutæ, aliæ temperatæ, non deceat acria & acuta pronunciare summissè, summissa peracutè, media vel abiectè vel elaté. Nec enim sensus patitur voces à compositione, cōpositionem à materia dissentire. Quamobrē summissioni vocis rerum tenuitatem, clamori magnitudinem, mediocritati temperātiam accommodauit ars eloquendi: & tot orationum, quot erant sonorum, statuit figuras. Deinde videbantur inter oratores, qui non ita longè vulgus & rerum gracilitate, & verborum trita consuetudine superarent: & alii contrà, qui dignitate sententiarum, & grauium maiestate verborum, communem disertorum eloquentiam longo interuallo præcederent: & alii multi, qui

medium

medium quoddam tenerēt iter,illis ornatiores, his autem summissiores. Ex quibus omnibus facilè deprehēsum est quot duce natura florerent omnino genera dicendi. Ad hæc,quum extrema duo certum & definitū cepissent locum,media autem essent incerta & infinita , quumq; genera pauca cōstitui oporteret,ad docendū nihil fuit neq; melius neque certius, quàm(vt fit in quantitate finita) sic facere duos fines,& medium:& quæ proxima finibus essent,ad fines referre:quæ medio verò,ad medium reducere. Positæ sint ergo nobis tres figuræ formæq; dicendi,humilis,media,sublimis:& ad singulas exprimēdas ex ordine sermo cōferatur, si prius satisfecerimus iis,qui plures esse elocutionū species arbitrātur. Enumerant scriptionū mille formas,in quibus sunt epistolæ tam variæ,q̃ quæ tabellis cōmitti solēt, panegyrici, laudationes, deliberationes, conciones,caussæ iudiciariæ,annales,historiæ,fabulæ,apologi,apophthegmata,annotationes,cōmētarii,interpretationes,artium liberaliū & illiberalium descriptiones, comœdiæ,tragœdiæ, mimi, satyræ, bucolica,georgica, epigrammata , epitaphia,næniæ,elegi,argumenta,syluæ,odæ, heroica , & alia carmina generis diuersi. Contendunt tot tantásque res tribus illis figuris haud posse comprehendi, singulis earū propriā quandā rationē conuenire,qua quidem absente nomen suum retinere non possint. Confirmant esse totidem vel dicendi vel scribendi species, quot fuerunt aut sunt idonei scriptores. Omnes certè quidem probari , nec duos vnquam per omnia similes inueniri. Hæc si vera sunt,vt sunt, manifestò colligi plures esse characteres, quàm vulgus imperitorū existimet. Verū quidē

loquuntur, varias esse materias & carminibus,& orationibus,& neminem vnquam scribendo alteri cuiquā similem fuisse:sed hoc non efficit illam rerum multitudinem in tria genera cadere non posse. Innumerabiliū rerū pauca genera sunt,vt aquarum fontes.Singulorū,vti scriptorum(partes imas intelligo)nulla conditur ars, quoniā ars est cōmunium,vt generum atq; formarum. Partes singulæ referuntur ad sensum, & norma communiū diriguntur,hoc est,notione generis & formæ iudicantur. Singulis scriptoribus aliquid est peculiare,quod non à disciplina, sed ab ingeniorum varietate proficiscitur. An iccirco innumerabilia stylorū genera persequemur? Num quòd ora hominū diuersa sunt, infinitas illorum species distinguimus?Num equorum? Num animantium cæterorum? Illa quæ dicuntur συμβεβηκότα,species nō immutāt. Quod si poëtarum materiæ & ornamenta plurimum differunt, si oratio soluta in rebus & verbis multas habet facies, fateamur esse multas species scriptionum,quæ ex trium generum cognitione,quid habeant commune, quid autem proprium,vsu & exercitatione patefiunt. Si omnia mandentur arti, nullus erit scribendi discendíque modus. In artem redigantur illa,vnde cætera minimo negocio intelligi iudicaríque possint.

De humili stylo. Cap. 15.

Rimum videndū quod sit gracile & tenue filū orationis.Et quoniam oratio constat rebus & verbis, & primas habent subiectæ res, sine quibus inanis est & inutilis verborū cōpositio

tio, dicendum principio quæ ſententiæ humili ornatu veſtiantur ab iis qui non omnia eodem modo ſubtiliter, ſed grandia elatè, media temperatè, parua tenuiter dicunt. Qui perpetuò terit vnam eádemque viam, & in vno genere gracili verſatur, non eſt is contemnendus orator, non magis quàm Lyſias ſcriptor ſubtilis, & alii permulti: ſed maior eſt ille qui ſe in rerum formas dicendo tranſmutare poteſt, & ſententiis imparibus imparem ornatum
» circundare. Gracili filo texũtur partitiones, vt hæc, Oſten-
» dam primò cauſſam non fuiſſe cur à prætore poſtulares vt
» bona P. Quintii poſſideres, deinde ex edicto te poſſidere
» non potuiſſe, poſtremò non poſſediſſe. Eadem textura definitiones aut deſcriptiones, vt quæ ſequuntur.
» Nonne, ſi verbum ſequi volumus, hoc intelligamus ne-
» ceſſe eſt, eum detrudi, cui manus afferantur? Neceſſe eſt
» inquam, ſi ad verbum rem volumus attingere, nemi-
» nem ſtatu detruſum, qui non adhibita vi, manu demotus,
» & actus præceps intelligatur. Deiectus verò quî poteſt
» eſſe quiſquam, niſi in inferiorem locum de ſuperiore mo-
» tus? Quid eſt enim tumultus, niſi perturbatio tanta, vt
» non maior timor oriatur? Deſcriptionibus adde expoſi-
» tiones earum, qualis eſt hæc: Maiores noſtri tumultum
» Italicum, quòd erat domeſticus: tumultum Gallicum,
» quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum
» nominabant. Huc refer interpretationes edictorum, teſtimoniorum, legum, epiſtolarum, & id genus rerũ. Ad eandem tenuitatem referũtur diſtinctiones, vt ea quã aſcripſi-
» mus. Aliud eſt iudicium, aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt
» pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc mo-

„ do venimus,vt totam litem aut obtineamus, aut amitta-
„ mus. Ad arbitrium hoc animo adimus,vt neq; nihil,neque
„ tantum quantum poſtulauimus,cõſequamur. Eodem or-
natu veſtiuntur colloquia, & leuium rerum narrationes.
„ Age verò,quæ erat aut qualis quæſtio? Heus vbi Ruſcio?
„ vbi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni? Fecit· Certa crux.
„ Nullas fecit · Sperata libertas. Quid hac quæſtione cer-
tius? Illud colloquium, hæc rei leuioris narratio. Milo
„ autem quum in ſenatu fuiſſet eo die quoad ſenatus di-
„ miſſus eſt, domum venit, calceos & veſtimenta mutauit.
„ Pauliſper dum ſe vxor(vt fit) comparat, commoratus eſt.
In leuibus narrationibus ferè ſunt ea,quæ iocãtur. Quum
„ autem ver eſſe cœperat (cuius initium iſte non à Fauo-
„ nio,neque ab aliquo aſtro notabat, ſed quum roſam vide
„ rat, tunc incipere ver arbitrabatur) dabat ſe labori, atque
„ itineribus,in quibus vſque eò ſe præbebat patientem, atq;
„ impigrum, vt eum nemo vnquam in equo ſedentem vi-
„ deret. Nàm (vt mos fuit Bithyniæ regibus) lectica octoſo-
„ ro ferebatur,in qua puluinus erat perlucidus Melitenſi ro-
„ ſa farctus. Ipſe autem coronam habebat vnam in capite,
„ alteram in collo, reticulumq; ad nares ſibi apponebat te-
„ nuiſſimo lino,minutis maculis,plenũ roſæ. Narrationes
eius rei in qua maximè cauſſa verſatur, quæ res niſi apertè
demonſtrata fuerit, officiet cauſſæ vel plurimum, à Cice-
rone oratione tenui ſolẽt explicari: vt prima narratio pro
Sexto Roſcio. Quas igitur numerauimus partitiones,de-
finitiones,deſcriptiones, diſtinctiones, narrationes, confa-
bulationes perſonarum, ideo potius gracilitate gaudent,
quòd nihil aliud volunt,quàm purè & dilucidè & vſitato
ſermone

ſermone monſtrari. In quo genere ſunt argumenta ſubtilia, quæ acutè colligunt, clamores & tragœdias non excitant. Quid ſtultius eſſet illo, qui relicto probandi more, longam & ſubtilem argumentationis continuationem grandi veſtiret oratione? Id neque dialectici veri, neque eloquentiæ principes committunt, vt acumen diſſerendi, & rationum abſtruſam minutámque naturam, lenocinio verborum molliant, & carnem candidam malint quàm neruos & oſſa. Pugnant acriter, & ab vſitato more
» diſputandi non recedunt, vt hîc Cicero· Patrem occidit
» Sextus Roſcius. qui homo? adoleſcentulus corruptus, &
» ab hominibus nequam inductus? annos natus magis qua-
» draginta? vetus videlicet ſicarius? homo audax, & ſæpe in
» cæde verſatus? At hoc ab accuſatore ne dici quidẽ audiſtis. &c. Nihil refert confirmationem an refutationem intelligas, ſi modò teneas alias argumentationes fieri magis ad probandum, alias autem ad mouendum: illas eſſe tenues, has verò graues & ardenteis. Ne quis autem putet eſſe diſſentaneum & abſurdũ, in cauſſa graui atque ſublimi partes inueniri humiles & leues, id efficit earum rerum quæ dicuntur, impar & inæqualis ratio, quæ ſubinde ſtylum mutaret, ſi aut ars, aut artis optimus imitator haberet orationem. Quod ſi Trapezuntius intellexiſſet, nunquam pronunciaſſet, omnes M. Tullii dictiones arduas ac ſublimes videri. Sunt enim cauſſæ totæ graciles, vt pro Quintio de ſocietate, pro Cecinna de fundo, pro Roſcio Comœdo de debito. Venerant in quæſtionẽ paruæ res, & indignæ ſummis eloquentiæ viribus. Quum fama & caput ſaluum eſt, res familiaris aliqua ex parte ve-

nit in discrimen, multo magis decet callidè & enucleatè dicere, q̃ tonitrua Periclis in re leui concitare. In omni oratione quædam figuræ sunt, quæ multo melius tenuiter ac pressè dicuntur, quàm grauiter & elatè, vt extenuatio sui· Verùm ita se res habet, vt ego, qui neq; vsu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo cõparer. Extenuatio alterius ridicula· Nõ quò ei deesset ingeniũ, nam neq; parum facetus scurra Sextus Næuius, neque inhumanus præco est vnquã existimatus. Dissimulatio sine amarore· Sæpe (vt fit) quũ ipse te confirmasses, quũ statuisses de pecunia mentionẽ facere, quũ paratus meditatusq; venisses, homo timidus virginali verecundia subitò ipse te retinebas, excidebat repente oratio: quum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. Id erat profectò. Ridet Næuium impudentem. Subiectio· Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Interrogationes minutæ, non illæ graues atq; acerbæ· Quid enim nunc agit Sextus Næuius? qua de re cõtrouersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam bienniũ versamur? quid negocii gerit, in quo ille tot & tales viros defatigat? Summissæ altercationes· Pecuniam petit. Nunc deniq;? Verũtamen petit? audiamus. De rationibus & cõtrouersiis societatis vult diiudicari? Serò. verùm aliquando tamen, cõcedamus. Trãsitus ad docilitatẽ cõparatus· Docui quod primũ pollicitus sum C. Aquili, caussam omnino cur postularet, nõ fuisse, quòd neq; pecunia debebatur: & si maximè deberetur, commissum nihil esse quare ad istã rationẽ perueniretur. Attẽde nũc ex edicto

prætoris

» prætoris bona P. Quintii poſſidere nullo modo potuiſſe.
» Attentionis petitio· Quod abs te C. Aquili, & à vobis qui
» adeſtis in conſilio, quæſo vt diligenter attendatis. Iocus· O
» hominem fortunatum, qui eiuſmodi nuncios, ſeu potius
» pegaſos habeat. Acutæ ac tenues ferè ſunt dicacitates &
facetiæ. Fictiones leuium perſonarum, vt fratris Clodiæ·
» Quid tumultuaris ſoror? quid inſanis? quid clamore exorſa
» ſa & verbis paruam rem magnam facis? Vicinum adole-
» ſcentulum aſpexiſti, candor huius te, & proceritas, vultus
» oculiq; perpulerūt. Sæpius videre voluiſti, fuiſti nonnun-
» quam in iiſdem hortis viſa nobilis mulier. Illum filiumfa-
» milias patre parco ac tenaci habere tuis copiis deuinctum
» non potes. E Cicerone ſumito quæ ſequuntur. Ingreſſus
» ad parandum· Atque vt facilius intelligere poſſitis Iudices
» ea quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quàm hæc quæ dicimus,
» ab initio res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus.
» Diſtributio, Tres ſunt res, quátum ego exiſtimare poſſum,
» quæ obſtent hoc tempore Sexto Roſcio, crimen, aduerſa-
» riorum & potentia, & audacia. Criminis confictionem ac-
» cuſator Erucius ſuſcepit, audaciæ partes Roſcii ſibi po-
» poſcerunt: Chryſogonus autem is, qui plurimum poteſt,
» potentia pugnat. Blanda reprehēſio· Queſo Eruci, vt hoc
» in bonam partem accipias, non enim exprobrandi cauſſa,
» ſed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit,
» vt patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes qui ani-
» mus patrius in liberos eſſet, at natura certè dedit, vt huma-
» nitatis non parum haberes. Significatio leuitatis· Nam illa
» opinor tu quoque concedis leuia eſſe atque inepta· Con-
» uiuia cum patre nō inibat, quippe qui ne in oppidū qui-

» dem nisi perrarò veniret. Domum suam istum non ferè » quisquam vocabat. Nec mirum, qui neque in vrbe viueret, » neque rure vocaturus esset. Verùm hæc quoque tu intel- » ligis esse nugatoria. Secura cōcessio. Esto, caussam proferre » non potes: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure » decedam, & tibi quod in alia caussa non concederem, in » hac concedam, fretus huius innocentia. Vereor ne in numerandis tam multis figuris sim molestus. Ex his quas diximus, alias generis eiusdē intelligere promptū est. Quicquid humile est ita, vt neque dignitate sententiæ præcellat, neque compositam & ornatam elocutionem magnopere desideret, neq; clamores velit, neq; vehemētes impetus, sed sit ferè è sermone populari, & ea ratione tū sentiendi, tum loquendi, quam videmus in grauioribus comœdiis: in eam formam de qua nunc agitur, optimo iure includendum puto. si tota caussa proposita sit eiusmodi, vt de finibus regundis, de stillicidiis, de seruitute prædiorū, tota subtiliter agenda. si pars à parte dissentiat, aliter & aliter exponēda. Vnà cum re verba & figuræ & compositio crescunt.

De elocutione tenui. Caput. 19.

VMMISSVS orator cōsuetudinem imitatur, & ab indisertis re plus quàm opinione differt. Illi sermo purus est, & emendatus, non ita fœdus & enormis, vt ad barbarismum solœcismumq; deueniat. Est enim flagitium quoddam barbarè loqui, & indignum viro liberaliter instituto. Quod qui affectāt, vt quasi familiares esse videantur, ex oratorum numero

numero ſua ſe voluntate eximunt. Ex illis verborum generibus, quæ priore libro in ordines deſcripſimus, vt quũ opus eſſet, in vſum vocarentur, aſſumit latina, quoniam fruſtra petuntur ornamenta prodigioſæ linguæ, quæ primis ingreſſibus omnium diſciplinarũ ſit excluſa. Aſſumit humilia multa, nempe quibus ad explicandã rem tenuem in hominum cœtu citra deformitatẽ poſſit vti. Vrbani eſſe debent, & ingenui moris, nõ illius ruſticanæ vaſtitatis, quæ ab humanitate ſemota eſt. Deligit pudica, nitida, vſitata, propria. Priſcis & nouis vtitur raró. Illa ad grandiloquentiam, hæc ad ſuauitatem potius accommodantur. Sæpius exilia quàm ſonantia, parua quàm grãdia, volubilia quàm tarda, lenia quàm aſpera inducit. Nunc integris, nunc conciſis agit, vt vſitata loquendi cõſuetudo perſuadet. Id quò

» facilius rudes intelligãt, agemus exemplo. Operæprecium
» erat, ſi animaduertiſtis Iudices, negligentiam eius in accu-
» ſando conſiderare. Credo quum vidiſſet qui homines in
» hiſce ſubſelliis ſederent, quæſiiſſe, num ille aut ille de-
» fenſurus eſſet: de me ne ſuſpicatum quidem, quòd antea
» cauſſam publicam nullam dixerim. Poſtquam inuenit ne-
» minem eorum qui poſſunt & ſolent, ita negligẽs eſſe cœ-
» pit, vt quum in mentem veniret ei, reſideret, deinde ſpa-
» ciaretur, nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui
» cœnam imperaret, prorſus vt veſtro conſeſſu & hoc con-
» uentu pro ſumma ſolitudine abuteretur.

Audis hic puram & inaffectatam loquendi conſuetudinem, ſermone populi terſiorem, ſumma grauitate multo ſummiſſiorem, verba nec impudica, nec ſordida, nec inuſitata, nec impropria, nec ſtrepentia grauiter, nec incedentia ſuperbè, nec tardè

Tenuis ele. verba

Pro Ros. Am. 95

repentia, nec concurrẽtia aſperè. Humilia quædam, vt hæc, „ Nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam „ imperaret. Reliqua de medio ſumpta, quæ omni dicendi formæ, ſed aliter & aliter compoſita, & figuris, & grauioribus verbis ornata conueniant. Tenuis orator (inquit „ Cicero) modò ſit elegans, nec in faciendis verbis erit au- „ dax, & in tranſferendis verecundus & parcus: & in priſcis „ reliquíſque ornamentis & verborum & ſententiarum de- „ miſſior, tranſlatione fortaſſe crebrior, qua frequentiſſimè „ ſermo omnis vtitur, non modò vrbanorum, ſed etiam ru- „ ſticorum. Idem paulò pòſt· Vtatur verbis quàm vſitatiſſi- „ mis, tranſlationibus quàm molliſſimis. Habito verborum delectu, qua ratione iungat illa, dicendum eſt. Ne tantum laboret in coagmentatione, quantum ſolent ii, qui molliter velut per æquabile ſpacium feruntur. Si fortè compoſitio lenis occurrit, cur illam recuſet oblatam, non video. Sin illa (quod frequenter accidit) remoratur abire cupientem, partem componit, partem coagmentare negligit. Duæ pluréſve hiant vocales, aliquot etiam conſonantes rixantur horridè: ferat, ſi modò ſententia bona ſit, & illi propria atque dilucida verba reſpondeant. Non „ eiuſmodi compoſitionis Ciceronem puduit· Simul atque ego in Siliciam veni, mutatus eſt. Venerat ad eum illo bi- „ duò Letilius quidam, homo non alienus à literis. Itaque „ eò iſte tabellario ſemper vſus eſt. Is epiſtolas complures at- „ tulerat. In his vnam domo, quæ totum immutaret ho- „ minem. Repente cœpit dicere ſe omnia Verris cauſſa „ velle, ſibi cum eo amicitiam cognationémque eſſe. Vides vt in hoc ſermone frequens ſit hiatus è concurſu vocalium,

lium, vt paulò pôst aſpera commiſſura conſonantium.
» Erant qui putarent Letilium legatum à Verre veniſſe, qui
» gratiam, amicitiam, cognationémque commemoraret.
Sint breues periodi, ſi non ſemper, plerunq; tamen: membra parua, numerus tenuis, vt qui fit ex iambo frequente, ex pyrrhichio, choreo, trochæo. Non intelligo hos ſolùm congredi pedes (omnes enim reperiuntur in tenuitate dicendi) ſed cæteris grauioribus multo frequentiores eſſe,
» vt in hac oratione Si me villicus tuus ſolus deieciſſet, non
» familia deieciſſet, vt opinor, ſed aliquis de familia. Rectè
» igitur diceres te reſtituiſſe? Quid enim facilius eſt, quàm
» probare iis qui latinè ſciant, in vno ſeruulo familiæ no-
» men non valere? Si verò ne habeas quidem ſeruum, præ-
» ter eum qui me deiecerit, clames videlicet: ſi habeo fa-
» miliam, à familia mea fateor te eſſe deiectum. In gracili figura (quoniam linguæ cottidianæ finitima eſt atque proxima ſubtilitas) non circunducuntur in pompam numeroſæ comprehenſiones, nec grādia membrorum corpora fundūtur, nec frequentantur ampliores numeri qui plena modulatione ſenſum demulceant. tantum cōpoſitio ſuperat attritū latinè loquentium morē, & paulo ornatius atq; lautius accipit audiētes. Aſſueſcēdum igitur optimo generi ſermonis, & lingua ſic vtēdum iam ſub præceptoribus, vt latinè, purè, propriè, dilucidè, compoſitè loquaris. Quum ſermo fuerit incorruptus & proprius, vt illorum qui & expeditè & elegāter confabulantur, ad exprimendum characterem humilem, parū admodū laborandū eſt. Inueniendæ ſunt multæ & acutæ ſententiæ, quales edunt

prudentes & exercitati,ne leuitate rerum oratio tota eleuetur. De medio verba ſumenda ſunt,ac diligentius paulo metienda quàm in familiarium ſermone. Quicquid exturgeſcit, quicquid ampulloſum eſt & affectatum, quod priſcum & inuſitatum, quod audacter nouatum, quod audaci figura modificatum,quod inſolens,quod nimium graue,quod effœminatum & elumbe, quod diſſimile ſui, quod obſcurum & abditum,quod infinitum immenſumque,hoc eſt, nimia tractum circunductione, fugiendum eſt. Illum dicendi puriſſimum candorem multis in locis habuit eloquentiæ latinæ princeps,habuit & Cæſar in hac parte(meo iudicio)Ciceroni vel æquandus, vel præferendus. De viribus eloquentiæ non dico,de linguæ proprietate, & recta quadam venuſtate loquor, in qua vel iudice Tullio ſummus fuit Cæſar. Hoc genere floruit temporibus noſtris Deſiderius Eraſmus, cuius opera multa ſunt acutè ſubtilitérque conſcripta, pauca verò ſenilia, quæ ex induſtria deiecit infra dignitatem puræ & candidæ tenuitatis. Apud eum copioſus & enucleatus eſt ſermo,ſententiæ crebræ ac minutæ, ioci multi, nec ingrati ſales: verba bona atque vſitata: figuræ plurimæ, nec abhorrentes ab vſu frequenti. Ambitus ita contracti,vt ſpiritum maiorem non deſiderent. Numerus ſæpe nullus, ſæpe preſſus ac venuſtus. Omnia quæ ſuſcepit, docet, & dilucidiora nõ ampliora facit. Laudabilia ſunt hæc omnia in oratore, cui ſtatutum eſt,humilem, ſed tutam dicendi rationem conſectari. In acutis oratoribus alii fuerunt impoliti, vt Lyſias quum ſcriberet orationes quas haberent

pro ſe

pro ſe rudes & illiterati. Alii (cum Cicerone dicam) in eadem ieiunitate concinniores, id eſt faceti, florentes etiam & leuiter ornati, qui in hoc ſolum genere verſabantur. Alii qui nihil cedebant his elegantia, & quum vellent, aut medium genus, aut ſupremum facilè rapiebant: quorum facultas eloquendi, quia maior eſt, & rerum varietati decentior, ingenuis animis potius capeſſenda eſt. Opus eſt imitatione, quæ quod præceptis deeſt, implet: & quod habent præcepta, confirmat. Quos tibi propoſueris imitandos, ab vna aut altera ſententia non iudicabis aut enucleatè, aut temperatè, aut grauiter egiſſe: tua te ratio falleret: à toto corpore, vel à tota parte iudicanda eſt forma dicendi. An ideo Virgilium tenuiter ceciniſſe bucolica dices, quòd verſiculus eſt tenuis,

» *Frondę ſuper viridi ſunt nobis mitia poma?*

Haudquaquam, ſed illorum bonam partem humili materia & elocutione confecit. Interiecit aliquãdo optimos verſus, qui in canenda heroum maieſtate non dedeceant. Nolo igitur leonem æſtimes ab vnguibus. Perpende quãtum ſit earum rerum de quibus agitur, pondus, ſint'ne graues, an leues. vide quàm verba ſint quæſita: an ſumpta de ſermone vulgari, an longius altiúſve ad ornatum petita. Contemplare qui ſit habitus figurarum, ſint'ne cottidianæ formæ, an raræ & eximiæ. Conſidera quæ ratio componendi, an contexta ſit firma coagmentatione, & numeris expleta, an verò dehiſcat iunctura, & ſubinde numerus abrumpatur. Hoc modo facilè cognoſces in quo genere collocanda ſit omnis oratio. Sed & nos iuuãdi gratia referamus ad exilem tenuitatem quæ repunt humi, nõ orato-

ria quidẽ, ſed vel ſoluta, vel poëtica. Sic enim planius fiet quale ſit delineamentum macilentæ figuræ. Ad hanc formam pertinent epiſtolæ familiares, quæ aliquam modò artem limámque ſubierunt. Sunt enim tres ſpecies epiſtolarum. Aliæ de rebus magnis & grauibus agunt ornatè & copioſè, & ab orandi facultate, quas poſſunt, accipiunt vires, eóque dignitatis attolluntur, vt ad hunc quaſi plebeium ordinem referri non debeant. Aliæ ſunt tam viles & abiectæ, vt nullo ordine cenſeantur. Aliæ cultæ & elegantes, tenues tamen & expreſſæ, quæ in elegantium poſtremo loco ſederunt, quippe quæ non alio conduntur artificio, quàm leuiores cauſſæ, & controuerſiæ minores. His adde rerum geſtarum narrationes, non omnes quidem, ſed quæ rectè & nudè quod volunt perſequuntur, quales ſunt commentarii Cæſaris. Alii commentarii, cuiuſmodi fuere M. Varronis, & antiquorum, quibus exponebantur elegantiæ ac opes linguæ latinæ, ſimplices erant & faciles, quod adhuc fragmenta demonſtrant: & nouiſſimo ordine contenti, non aucupabantur pueriles delicias, & voluptates illas effœminatas, quibus exarſerunt poſteri. Relinquebant illam floridam ſuauitatem Gelliis, Auſoniis, Politianis, Rhodiginis, Beroaldis, Crinitis, & id genus ſcriptoribus, qui antequam ad rem veniant, quantum poſſint in arte dicendi, in pompa ac proludio oſtentant, & inani digladiatione morantur indoctos. Malim veterum compoſitionem maſculam & frugiferam, quanuis aliquando tenuem, quàm iſtorum bellas petitiones, & artificioſam, ſed ſæpe inutilem palæſtram.

lem palæſtram. Qui verecundiore fuerunt ingenio, vt Donatus & Seruius, atque interpretes multi, eas ediderunt annotationes, & ea commentaria, quæ ſummiſſe narrarent quam haberent ipſi de verbis & rebus alienis ſententiam. Stylus ille mea ſententia decet interpretem, rhetoricantem venuſtior æqualitas, & oratio paulo compoſitior, vt quæ vel medium attingit, vel mediocritati quàm extremæ gracilitati propior eſt. Ex poëmatis gracilia ſunt bucolica, comœdiæ, mimi, epigrammata de rebus minutis, Ampliora quædam par eſt aſſurgere, odæ quæcunque canunt amores, molles riſus, blandas voluptates, conuiuia, iocos, luſúſque iuuentutis. Quibus eſt materia grauior, vt deus, vt diui, vt heroës, vt pugiles victores, vt certamina, ſi rebus æquari volunt, tantum debent aſſurgere, quantum rebus ipſis dignitatis accreſcit. Lyricis carminibus iuueniliter laſciuientibus addantur elegi, & vnà cum illis in extremis ordinibus ſedeant. Item epiſtolæ amatoriæ, cuiuſmodi ſcripſit Ouidius Naſo, Syluæ depreſſioris argumenti, Satyræ magna ex parte, quanuis in illis mira ſit inæqualitas. Ad hæc batrachomyomachiæ, culices, mulæ gallicæ, hortuli, & ſiqua ſunt opuſcula iocoſa quidem, ſed non indigna quæ legantur, vix eam de qua loquimur, excedunt gracilitatem, etiamſi verborū magnitudine nōnunquā tumeſcunt. Nec heroici, nec tragici poëtæ ſemper alta capiūt ſublimes. Homerus aliquādo repit, vt quum facit induentem membra Telemachū: & Euripides in colloquio viliū perſonarum, comico ſæpe ſimilis eſt. Eſt quum boni poëtæ res humiles, at ſolertes, vt apes, exornant honore verborum: quod quū accidit, ad mediā

propè dignitatem character assurgit. Sæpenumero audio qui dicant in Virgilianis carminibus nullum se reperire discrimen, omnia grande quiddam sonare, bonis verbis schematisq; variis scatere, in omnibus authorem eodem conatu laborasse. Isti mihi non videntur habere neq; sensum, neque rationem, qui de rebus ac vocibus tam absurdum ferunt iudicium. In Aeneide sunt descriptiones locorum, temporum, personarum, conuiuiorum, ludorum, præliorum, magnifici apparatus, euentus acerbi, orationes Iouis & numinum, legationes, conciones, querelæ, consolationes. quid quæso tale tantumq; in agricultura, aut in humilitate pastorali? Vter est sublimior? an qui rusticorũ sermones refert, an qui deorum, heroum, magistratuum, rerumq; maximarum decora alta perspicit & obseruat? In Aeneide verba splendida, translata, figuris innouata, lõgè petita, sublimia, ornata, scitè contexta, sonantia, & (in summa dicam) tantum excultis ingeniis, & totius humanæ vitæ peritis familiaria. In Aeglogis quid est quod opilio nõ intelligat, præter illa pauca quæ poëtæ sibi indulgent vel vt à doctis legantur, vel vt veterum morem referant, vel vt seruẽt temporum decorum? Constat enim rem pastoralem quondam in honore maximo fuisse, & in ea versatos esse viros egregios, qui non ignorarent scientiam naturæ: qua ratione motus Virgilius (vt mihi videtur) intexuit non exposuit multa quæ Physici disputata suis libris reliquerunt. Sunt hæc maiora vulgo rusticorum, quod significat hoc versiculo Maro.

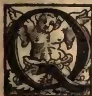
» Sicelides Musæ paulo maiora canamus.

Quamobrem vt rara sunt, non efficiunt artem pecuariam

eo ma-

eò maiestatis ascendere, quò heroicæ grauitatis amplitudo peruênit. Errant igitur qui per ignorantiam sic iudicant. Errant etiam versificatores illi, qui omnia canũt eodem modo, & quantum possunt, tantum vbique conantur, & idcirco existimant falsò pari virtute summos niti poëtas. Quæ sit cuiusque generis proprietas, hic dicerem si de arte poëtica scribere statuissem: sed aliud est propositum negocium: quapropter ad mediam eloquendi formam venio.

De media figura. Cap. 20.

VAE temperatæ mediæ'que elocutioni materia supponatur, quæ verba, & quæ species compositionis deceat illam materiam, paucis exponemus deinceps, & si fuerit opus, ad eam rem vtemur exemplis. In hoc genere sunt aut totæ controuersiæ, aut membra caussarũ. De partibus primùm loquamur, quibus cognitis difficile non erit de caussa tota iudicare. Exordium, quo dicenti conciliantur auditores, nec concitatum & ardens esse vult, ne bacchari videatur inter sobrios: nec contrà languidũ ac frigidum & iacens, ne statim initio auertat illos, quorum mentes admouere caussæ debuerat. Amat igitur quietum & temperatum, sed elegans & compositum dicendi genus. Quòd si non ostentat suas opes, quoniam illud principio sit odiosum, attamen vt sit aliquid quo moueantur animi, sentẽtias bonas exornat occultius, & verecũda moderatione sibi quærit authoritatem. Id esse verum demonstrãt exordia Ciceronis, quæ si non omnia cadunt in eandem formam (nam sunt alia verecundiora, vt pro Sexto Roscio: alia auden-

tiora,vt in Verrem : alia ſolicita magis, vt pro Milone,& pro Cluentio : alia ſecura, vt pro Cecinna: alia alio modo compoſita)tamē nullum eſt in omnibus,ſi iuſtam magnitudinem ſeruat,quod non gracilitate maiorem præ ſe ferat dignitatem . Nec ſi cōfirmat idem totas ſibi cauſſas ſubtiles & tenues fuiſſe, propterea exiſtimandum eſt omnia ab illo ſubtiliter eſſe dicta, id pro dignitate fieri non potuit,ſed multo maiorem partem controuerſæ humili ornatu fuiſſe contentam. Nam principium orationis pro Cecinna multo numeroſius eſt,quàm pro eodem argumentatio:quûmque medium non ſit in hac arte punctum, quod pari interuallo diſtet ab extremis, ſed longè pateat oratorum medium:quod diximus principium,medio vero quàm termino demiſſo propius eſt. Quamobrē ad illud genus eſſe referendum videtur.Non ignoro prooemia maiorum cauſſarum longis ambitibus expleri ſolere,& ad grandiorem quandam eloquentiam perduci: ſed liceat mihi quæ medio proxima ſunt,aut nō ita certè procul abſunt,ad medium referre.In exordiis optimos quoſque plurimum niti,argumento ſunt illorum præfationes, qui cogitationes ſuas monumento literarum tradiderunt. Siqua pars operis apud illos culta & expolita,ſuum oſtēdit artificem , illa vel maximè oſtendit. Nemo eſt ferè qui neſciat malum eſſe gubernatorem , qui ſtatim impegit in portu. An non impingit ille, qui principio quietas aures procella horridulæ orationis offendit?Id ne quiſpiā cōmittat,Cicero præcipit in Oratore, vt ſummus orator veſtibula honeſta,aditusq; ad cauſſam faciat illuſtres. Ne moueat illud,In prīcipia nō venire pulcherrimos ornatus, qui

qui locis communibus adhibentur. Non efficit vt ſint humiles ingreſſus, ſed quodammodo frugi, & verecundi. Non deſunt tamen initia quæ ex abrupto incipiant, & grauiſſimè commoueant aduerſarium: vt Ciceronis illud
» in Catilinam · Quouſque tandem patientia noſtra abutêre Catilina? Pertinent hęc ad ſublime genus, in quo ſummas eloquentiæ vires effundit orator. Summiſſiora in ordine ſecundo ponuntur, non omnia quidem perſimilia, ſed interuallo modico ſegregata. Sunt quidam aditus peranguſti, ideóque humiles appellandi: quos ſi quis inter procœmia conſtituit, longè extendit procœmii nomen.
» Sunt autem huiuſmodi · Antequam de Repub. P.C. di-
» cam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vo-
» bis breuiter conſilium & profectionis & reuerſionis meę.
» Paruis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur. P.C.
» de Appia via & de moneta cõſul, de Lupercis tribuni plebis referunt. In hoc genere ferè ſunt illa parua exordia, quæ in mediis cauſſis perſæpe reperiutur. Non enim fiunt ad alliciendos animos, ne abhorreant à cauſſa, ſed ad diſtinguendas partes orationis, & ad colligendos ſenſus, vt remiſſa attentione cætera patientius exaudiant. In media ſuauitate ſunt & multæ narrationes, vt quæ plus dignitatis deſiderêt, quàm doloris. Eſt enim quum vel perſonam, vt egregium virum, vel rem, vt locum, vrbem, ſitum, regionem, præclarè facta dictáve exornare exponendo contendat orator. Non abiicit orationem, ne rerum dignitati multum detrahat humilitas. Non mouet tonitrua & tempeſtates acerbæ dictionis, quia non ea res ad dicendum propoſita eſt, quæ concitare velit aſperas amplificationes,

& tragœdiarum querelas. Ornatum quęrit & suauitatem, cui mirum in modum quadrat æquabilis & profluens oratio, qualis est hæc. Fuit apud Segestanos ex ære simulacrũ Dianæ, tum summa atq; antiquissima præditum religione, tum singulari opera artificioq; perfectum. Hoc translatum Carthaginem, locum tantum hominesq; mutarat: religionem quidem pristinã conseruabat. Nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hostibus digna quam sanctissimè colerent, videbatur. Aliquot seculis pòst P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem & diligentiam) vt & domesticis præclarissimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis, conuocatis Siculis omnibus, quòd diutissimè sæpissimeq; Siciliam vexatam à Carthaginensibus nouerat, iubet omnia cõquiri, sibi pollicetur magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus quę cuiusquã fuissent, restituerentur. Plurimæ sunt aliæ apud authorem eundem, in quibus viua medii generis imago expressa est. Eas autem facilè cognoscet, qui non modò rem de qua agitur, cuius sit dignitatis, sed etiam numerosum & affluens eloquendi genus explorabit. Aliæ sunt expositiones, quæ sine graui motu rem aliquam inculcant iudicibus, quæ si non fuerit intellecta, nec caussa bene agi, nec argumentationes institui poterunt. Illa referimus ad tenuem formam, propterea quòd maximè docere volunt, non animos permouere affectibus, quod est summæ grauitatis: non delenire voluptate, quod proprium est temperatæ elocutionis. Dissentire Quintilianus videtur. Sic enim ait quarto libro Institutionum, Ego verò (neque

enim

» enim diſſimulabo iudicium meum) quanquam id quod
» ſum dicturus, exemplis magis, quàm præceptis vllis con-
» tinetur, narrationem, vt ſi vllam partem orationis, omni
» qua poteſt gratia & venere exornandam puto. Non diſ-
ſentit autem. Eſt in Cæſare gratia & venuſtas, eſt in Te-
rentio multa, etiam in narratione, vt quum facit expo-
nentem Simonem Pamphili vitam. Vterq; tamen in imo
genere verſatur. Sunt & ſubtilitati ſuæ venuſtates. Ergo
» idem in nono ſic iudicat. Membratim plerunq; narrabi-
» mus, aut ipſas periodos maioribus interuallis, & velut la-
» xioribus nodis reſoluemus, exceptis quæ nõ docendi gra-
» tia, ſed ornandi narrantur, vt in Verrẽ Proſerpinæ raptus.
Quid eſt narrare mẽbratim, aut periodos reſoluere, niſi
ſuaue & tractum dicendi genus in ſummiſſius magíſque
familiare deducere? Quòd ſi quis opinatur eũ in alia ſen-
tentia fuiſſe, & illi ſuffragatur, licet quidem per me: aliter
tamen dixiſſe Ciceronem comperiet etiam in cauſſis pu-
blicis, ſiquãdo maximè cuperet docere iudices quid eſſet
in controuerſia. Itaque narrationes aliæ ſunt graciles &
preſſæ, aliæ graues & atroces, aliæ vberes & affluentes. ha-
rum diſcrimina fecere primùm materiæ diuerſæ, deinde
rerum varietatem induit ornatu vario eloquentiæ deco-
rum. In confirmationẽ & refutationem, cui ſæpius acuta
ſubtilitas adhibetur, etiam cadit res charactere medio ſi-
gnanda, vt quum officia demonſtrat orator, quum ſpacia-
tur in loco communi, & auditoribus ſubminiſtrat volu-
ptatem, quum teſtem, aut litigatorẽ, aut amicum magni-
ficè commendat, quum laudat illuſtres perſonas, & egre-
gia facta, quum dat authoritatem aduocatis, quum gratu-

latur alicui, quum extollit veterum instituta, quum mitigat iram vel iudicum, vel aliorũ, quum argumentationes munit sententiarum dignitate, quum asseuerationibus dicta roborat, quum honesta præfatione inducit alioquin acerba & amara dictu, quum describit aliquid non vt historicus, sed vt exornator earum rerum quæ caussam faciunt ampliorem, quando similitudines confert ad ornãdum magis quàm ad probãdum, quum illustrat exempla rerum gestarum, quum deprecatur addito colore, quum pulchritudine verborum tegit rerum deformitatem: in summa dicam, quotiescunque res vtilius est aut decentius, æquabiliter, temperatè, ornatè, copiosè, suauiter dici: intermedio generi materia reperta est. Hæc omnia patefacere exemplis, nisi me molesta prolixitas retardaret. facile est à Cicerone excipere. Refertæ sunt orationes eius omnium rerum varietate, nec sinunt alumnum suum esurire exemplorum inopia. Quod, inquit, in accusationis » septé libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in » Cornelii? quod in plurimis nostris defensionibus? Quæ exempla selegissem, nisi vel nota arbitrarer, vel posse eli- » gere qui quæreret. Nulla est enim vllo in genere laus ora- » tionis, cuius in nostris orationibus non sit aliqua si nõ per- » fectio, at conatus tamen atq; adumbratio. Hac figura totas ferè delineauit orationes, vt pro lege Manilia, pro M. Marcello, pro Sulpitio in legatione mortuo, ex quibus quantum voles exemplorũ, tantũ licebit excerpere. Habes encomia, laudationes, panegyricos, orationũ parteis præter leues iocos ad delectationem comparatas: quæ omnia tametsi nonnihil differunt, vt parciore & abundantiore

cultu,

cultu,tamen in vnam propè formam tendunt omnia. Habes sententias graues dictas in Senatu, habes perorationes non illas dico lugubres miserabilésque, non ardentes accusatoris incendio, sed quæ voce moderata dignitate quadam propositum cõficiunt, vt, Non debeo C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare quonam modo dicendo misericordiam tuam commouere possim. Nihil opus est. Occurrere ipsa solet supplicibus & calamitosis, nullius oratione euocata. Propone tibi duos reges, & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò misericordiæ, quod iracundiæ negauisti. Multa sunt clementiæ tuæ monumenta, sed maximè eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. Quæ res mediam quærant vbertatem, satis dictum puto. Quibus verbis & quo genere componendi debeant exprimi, tandem mihi dicendum est. Verba legantur honesta, vrbana, vsitata, grauia, sonantia, grandia, volubilia, lenia. In illis quædam antiqua, & noua quædam, plura tamen maximè propria, quorum omnium rationes superiore libro copiosè diximus. Schemata quædam pulcherrima (nisi quãdo verecundius & summissius agitur, vt in exordiis frequenter) adsciscantur. Sint crebræ translationes, quibus nihil est iucundius, nisi quum longius petuntur. Frequentetur hypallage, & allegoria, & (vt cum Cicerone dicam) ex contrariis sumpta verbis, crebra crebris, paria paribus respondeant: relatáque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur, constructióque verborum tum coniunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. Sic iũgantur in coagmentatione, vt neque

asperos habeant concursus, neque disiunctos atque hiantes. Nam iūctura lenis & æquabilis habet suaue quiddam, quo maximè commendatur hæc forma. Expleantur numeri, & ad aurium voluptatem circunferantur ambitus multo crebriores, quàm vel in humili vel in sublimi genere dicendi. Subiiciamus exemplum, in quo si quæ diximus, non sunt omnia (quis enim tam breuiter amplectatur omnia?) non pauca tamen generis huius ornamenta licet intueri. » Multas quidem C. Cæsaris virtutes, magnas incre» dibilesq; cognoui. Sed sunt cæteræ maioribus quasi thea» tris propositæ, & penè populares, castris locum capere, » exercitum instruere, expugnare vrbes, aciē hostium profli» gare, hác vim frigorum, hyemémque, quam nos vix huius » vrbis tectis sustinemus, excipere, his ipsis diebus hostem » persequi, tum quum etiam feræ latibulis se tegant, atque » omnia bella iure gentium conquiescant. Sunt ea quidem » magna. Quis negat? Sed magnis excitata sunt præmiis ad » memoriam hominum sempiternam. Quo minus admi» randum est eum facere illa, qui immortalitatem concu» piuerit. hæc mira laus est, quæ non poëtarum carmini» bus, non annalium monumentis celebratur, sed pruden» tum iudicio expenditur. Equitem Romanum, veterem » amicum suum, studiosum, amantem, obseruantem sui, non » libidine, non turpibus impensis cupiditatum, atque iactu» ris, sed experientia patrimonii amplificandi labentem ex» cepit, corruere non siuit, fulsit & sustinuit, re, fortuna, fi» de, hodiéque sustinet: nec amicum pudentem corruere » patitur, nec illius animi aciem perstringit splendor sui no» minis, nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunæ & gloriæ.

» & gloriæ. Sint ſanè illa magna, quæ re vera magna ſunt:
» de iudicio animi mei vt volet quiſque ſentiat: ego enim
» hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in ſuos,
» memoriam amicitiæ, reliquis virtutibus antepono. Quam
» quidem vos Iudices in nouo genere bonitatem inuſita-
» tam claris ac præpotentibus viris, non modò non aſper-
» nari & refutare, ſed complecti etiam & augere debe-
tis. Hic ſi dicentis artem inſpicere voles, contemplator vt in iunctura verba verbis cohæreant, non omnia quidem, ſed, quod ſatis eſt, plurima. Deinde voce modulator ambitus, vt auribus ſentias quàm prona volubilitate decurrant. Iam animaduertito, vt magna ex parte verba ſint grandia, ſonantia, ſuauia, plena maieſtatis, alia propria, alia tranſlata. Videto etiam figuras. Reperies paria paribus relata, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia, repetitiones verborum, & quæ græcè dicuntur ἀσύνδετα, ſententias, imagines, ſimilitudines, amplificationes crebras, comparationes maiorum & minorum. Quid? Orationem omnem ſic probabis, vt non quæras neque ſuauiorem, neque pulchriorem, niſi fortè cupis effœminatum quoddam genus recentiorum, qui ne quid vſitato more dicant, toti exundant diminutionibus verborum, adiunctionibus nouis & inſolentibus (intelligo ſimplicium & compoſitorum figuras) deriuationibus inaudi- tis, itemque metaphoris & tranſlationibus tam ridiculis, vt non tam ſeuerè loqui, quàm cum pueris infantibus, aut ſannionibus blandiuſculè mollitérque balbutire videantur. Nolumus hunc characterem, qui viro graui ſit indignus. Seruent eandem rationem loquendi vtentes

populi lingua,ab omnibus fatui & dementes habebuntur. In media figura ſuauitas optima eſt, ſi modò retinet maſculam dignitatem. Quod dulce qui ſine fuco retinere neſcit,vtatur compoſitione aſpera & virili potius,quàm æquabili, & euirata. Qui dulciores eſſe volunt, hoc aſſequuntur molli coagmentatione, volubili numero, verbis lenibus & vrbanis. Quibus magis arridet amara oratio,illa quæ dixi,parcius deguſtant. Inde fit vt hæc forma nonnunquam ſit aptior & cultior, nonnunquam horridior,& inculta magis:id quod ex iis quæ proximè dicemus,intelligetur.In medio ſedent encomia,& panegyrici, in quibus eſt dulce orationis genus,& ſolutũ, & effluens, & verbis ſonorum.In eadem ſede ſtatuuntur hiſtoriç eloquentia veſtitæ,quæ ſæpe aſperè bellicum quiddam ſonãt, vt Liuianæ.Statuuntur epiſtolæ, quæ vltra ſpeciem tenuitatis aſſurgunt: cum his ornati & diligenter exculti ſermones rerum maximarum, quales ſunt M.Tullii de philoſophiæ partibus,& Plinii de hiſtoria naturali.Item quædam commentaria rebus & verbis illuſtria, Epigrammata digniora,Odæ argutiores,vt quç diuûm & heroum nomina celebrãt,Satyrarum loci graues de moribus,ſi modò ſine contentione tranſiguntur, carmina de natura, vt Lucretii de arte phyſica, vt Heſiodi & Virgilii de agricultura. Aeneis eſt vt opus Homeri, in quo ſi quis opinatur vnum modò genus eſſe ſublime (quod plerique ſunt arbitrati) à recta via recedit,& turpiter aberrat. Treis eloquẽdi ſpecies imitatus eſt Homerus,in Menelao tenue,in Neſtore medium, vt idem poſtea Cicero in Catone ſene, in Vlyſſe arduum & copioſum. Idẽ facere conatus eſt Vir-

gilius,

gilius, apud quē Drances callidè dicit & veteratoriè more subtilium, Rex Latinus vtitur oratione temperata & senili, Turnus ardet impetu & atrocitate. Apud eundem Venus & Iuno orationes habent ad Iouem. hæc inflammata cōtendit acriter, illa blandior summissius agit. Eandémne formæ rationem putabimus? An Aeneas, Sinon, & Dido, eodem modo loquuntur? Sunt in illo poëmate versus humiles, vt illi,

» Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
» Turpia membra fimo: risit pater optimus olli.

Alii intermedii & compositi, vt hi,

» Hæc finis Priami fatorum, hic exitus illum
» Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa videntem
» Pergama, tot quondam populis terrísque superbum
» Regnatorem Asiæ.—

Alii graues atque peracerbi, vt

» —Num linquere castra
» Hortati sumus? aut vitam committere ventis?
» Num puero summam belli, num credere muros?
» Tyrrhenámve fidem, aut gentes agitare quietas?
» Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
» Egit? vbi hic Iuno? demissa've nubibus Iris?

Subinde magnus hic poëta pro rerum varietate mutat figuram, nec vlla est bona atq; laudabilis, qua suo loco non vtatur. Quamobrem tam varia poëmata in vnā aliquam formam reduci non debent. Illam styli mutationē poëtis
» esse pronunciauit optimus iudex M. Tullius. An ego Ho-
» mero, inquit, Ennio, reliquis poëtis, & maximè tragicis
» cōcederē vt ne omnibus locis eadē cōtentione vterentur,

crebroq; mutarent, nonnunquã etiam ad cottidianum genus ſermonis accederent, ipſe nunquam ab illa acerrima contentione diſcederem? De poëtis hactenus. Nec enim illud eſt noſtræ contemplationis: quamobrem omittamus in præſentia, & veniamus ad ſummum dicendi genus.

De ſummo genere dicendi. Cap. 21.

VMMVM genus orationis aliud eſt eloquētiæ Romanæ principi, aliud hominibus parũ & illiberaliter artibus inſtitutis. Hi quicquid ſententiarum dignitate conſpicuum, verborum flore iucundum, figuris inſignibus pictum, iunctura molli & numeris pulchrè fluentibus aptum eſt, grandiloquum ac ſublime eſſe falsò crediderunt. Totus Cicero, totus Liuius, totus Virgilius ſublimis eſt iſtis. Accedat & quicunq; nomine literarum celebrem famam extendit in multos. Neſciunt turpe eſſe paruo pedi circundare calceum magnum, ſimiles pictoribus ineptis, qui reges viridi colore, ruſticos auro circunlinunt. Ergo Iſocrates rhetor ſuauiſſimus grandior Pericle, & Demoſthene fulminibus orationis Græciam permouēte: & Cicero quum dictione ardenti perturbat inimicos, laudatoribus cedit, & fortis vir ac ferox in armis proluſione gladiatorum minor eſt. Quæ ſi quis abſurda putat, ſummo credat oratori operoſioren eſſe pugnam quàm palæſtram, ſeria quàm ludos, ſecuritatem quàm anxios tumultus. Arduum genus eſt (vt ille iudicat) grandiloquum, amplum, vehemens, ornatum, varium, copioſum, graue, acre, ardens, ad permouendos & conuertendos animos inſtructum & paratum. Hoc intonat, hoc fulminat, hoc commouet

ſenſum,

ſenſum, hoc animum perfringit, quod vult inſerit, quod cupit euellit, grauia accumulat, humilia & modica aſpernatur, plurima frequentat, verbis pugnat acerbis, & figuris atrocibus. Illi ſæpe multus literarum hiatus, dura coagmentatio ſyllabarum, ambitus pauci & ſonantes, inciſa ac membra longè plura, numerus minus ſuauis quàm vehemens, actio tragica, tota dictio atrox & concitata. Quid opus eſt pluribus? Tantum diſcrimen eſt inter hoc & duo genera ſuperiora, quantum inter leues cõflictus, & cruentum periculoſumq; prælium. At nõ omnis habitus grauis eſt huiuſmodi. Nam quum duæ ſint affectuum ſpecies, vna mouẽtium indignationem, altera miſericordiam, quumq; ſublimis oratio in vtraque dominetur, dulcior eſt ad miſericordiam, amarior ad indignationem: hæc accuſatori, illa defenſori magis accommodata. Vtraque forma in exordium cadit. Vt enim accuſator, ſic quoque defenſor delibat affectus. Accuſatorem eum dico, quicunque crimen obiicit, etiam ſi defenſoris partes ſuſtinet. Defenſorem, qui purgat obiectum. De indignatione ſit hoc exem-
» plum ex tertia actione in Verrem· De impudentia ſingu-
» lari, quòd adeſt, quódque reſpondet, ſunt qui mirentur.
» Mihi propter eius audaciam, atque amentiam, ne hoc
» quidem mirandum videtur. Multa enim & in deos, &
» in homines impiè nefariéque commiſit, quorum ſcele-
» rum pœnis agitatur, & à mente conſilióque deducitur.
» Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorũ, quos
» partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necauit, par-
» tim implorantes iura libertatis & ciuitatis in crucem ſuſ-
» tulit. Rapiunt eum ad ſupplicium dii patrii, quòd iſte

„ inuentus eſt qui è complexu parentum abreptos filios ad
„ necem eiiceret, & parentes precium pro ſepultura libe-
„ rûm poſceret. Religiones verò cæremoniæque omnium
„ ſacrorum fanorúmque violatæ, ſimulacráque deorum,
„ quæ non modò ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam iacēt
„ in tenebris ab iſto retruſa atque abdita, conſiſtere eius ani-
„ mum ſine furore atque amentia non ſinunt. Alia facies
eſt miſeriordiæ. tractior enim, & languidior, qualis eſt hæc,
„ Hoc profectò tempore eam poteſtatem omnem vos ha-
„ betis, vt ſtatuatis, vtrum nos, qui ſemper veſtræ authoritati
„ dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati à
„ perditiſſimis ciuibus, aliquādo per vos, ac veſtram fidem,
„ virtutem ſapientiamq; recreemur. Quid enim nobis duo-
„ bus laborioſius, iudices? quid magis ſolicitum, magis ex-
„ ercitū dici aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum præ-
„ miorum ad Rempu. adducti, metu crudeliſſimorum exi-
„ tiorum carere non poſſumus. Eſt atrox & inuidioſa nar-
ratio, quæ graui imprimitur charactere, qualis eſt hæc·
„ Ipſe inflammatus ſcelere & furore in forum venit. Arde-
„ bant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat. Expectabant
„ omnes quò tandem progreſſurus, aut quidnam acturus
„ eſſet: quum repente hominem proripi, atque in foro me-
„ dio nudari ac deligari, & virgas expediri iubet. Clama-
„ bat ille miſer ſe ciuem eſſe Romanum, municipem Co-
„ ſanum, meruiſſe ſe cum L. Precio ſplendidiſſimo equite
„ Romano, qui Panormi negociaretur, ex quo hæc Verres
„ ſcire poſſet. Tum iſte ſe comperiſſe ait, eum ſpeculandi
„ cauſſa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum eſſe miſſum:
„ cuius rei neque index, neque veſtigium aliquod, neque
ſuſpicio

» ſuſpicio cuiquam eſſet vlla. Deinde iubet vndique homi-
» nem proripi, vehementiſſiméque verberari. Cædeba-
» tur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudi-
» ces, quum interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius mi-
» ſeri inter dolorem crepitumq; plagarum audiebatur, niſi
» hæc, Ciuis Romanus ſum. Hac ſe commemoratione ciui-
» tatis, omnia verbera depulſurum, cruciatumq; à corpore
» deiectúrum arbitrabatur. Is non modò hoc non perfecit,
» vt virgarum vim deprecaretur, ſed quum imploraret ſæ-
» pius, vſurparétque nomen ciuitatis, crux, crux inquam
» infœlici & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem vi-
» derat, comparabatur. O nomen dulce libertatis. O ius exi-
» mium noſtræ ciuitatis. O lex Porcia, legesq; Semproniæ.
» O grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Roma-
» næ tribunitia poteſtas. Aliquando rei acerbitate com-
motus orator in media narratione acriter exclamat. Nu-
» bit genero ſocrus, nullis auſpiciis, nullis authoribus, fune-
» ſtis ominibus omnium. O mulieris incredibile ſcelus, &
» præter hanc vnam in omni vita inauditum. O libidinem
» effrenatam & indomitam. O audaciam ſingularem, non
» timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominúmque famam, at
» illam ipſam noctem, facéſque illas nuptiales? non limen
» cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos ſu-
» periorum teſtes nuptiarum? Perfregit ac proſtrauit omnia
» cupiditate ac furore. Vicit pudoré libido, timorem auda-
» cia, rationem amentia. In confirmationibus ſæpe regnat
hæc vis. Poſteaquam rem omnem probauit orator, quæ-
rit agentis affectum, vehementer amplificat, & totus arde-
ſcit, vt Cicero quarto libro in Verré agens de re Sopatri.

» Etenim si illud est tam flagitiosum (quod mihi omnium
» rerum turpissimum,maximeq; nefarium videtur) ob rem
» iudicandam pecuniam accipere, precio habere addictam
» fidem & religionem:quanto illud flagitiosius,improbius,
» indignius, eum à quo pecuniam ob absoluendum acce-
» peris, condemnare? vt ne prædonum quidem Prætor in
» fide retinenda consuetudiné conseruaret. Scelus est acci-
» pere ab reo, quanto magis ab accusatore? quanto etiam
» sceleratius ab vtroque? Fidem quum proposuisses vena-
» lem in prouincia,valuit apud te plus is qui pecuniam ma-
» ioré dedit.Concedo,forsitan aliquis aliquando eiusmodi
» quippiam fecerit. Quum verò fidem ac religionem tuam
» alteri addictam pecunia accepta habueris,pòst eandé ad-
» uersariis tradideris maiore pecunia, vtrunq; falles? & tra-
» des cui voles? & ei quem fefelleris,ne pecuniam quidem
» reddes? Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum? quod
» vnquam huiusmodi mõstrum aut prodigium audiuimus
» aut vidimus? Qui cum reo transigat,pòst cum accusatore
» decidat: honestos homines qui caussam norint, ableget,
» consilióque dimittat: ipse solus reum absolutum, à quo
» pecuniam acceperit,cõdemnet, pecuniamq; non reddat:
» hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella cõ-
» mittetur,quam iste non modò cera,verùm etiam sangui-
» ne,si visum erit,notabit? In hac oratione si vim pondusq; rerum, si crebras amplificationes, si verba grauia & copiosa, si figuras acres,si cæsim pugnantem numerum iterum atq; iterum inspicies, videbis expressam summæ eloquentiæ imaginem,& nihil in hoc genere præstantius desiderabis. Similem grauitatem interim capiunt arguméta,

» vt illa pro Sexto Roſcio·Quid ſi accedit eodē, vt tenuis
» antea fueris? quid ſi vt auarus?quid ſi vt audax?quid ſi vt
» illius qui occiſus eſt,inimiciſſimus? num quærenda cauſſa
» quæ te ad tantū facinus adduxerit? Addeſis quæ ſequun-
tur. In cōmunibus locis frequens eſt hæc ardens conten-
tio. Amplificatio enim in illis maximè excellit,quibus ci-
tra perſonas in vitia moris eſt perorare, vt illa Ciceronis
tantopere laudata de ſupplicio parricidarum. Vis eadem
» eſt quibuſdā perſonarū fictionibus,vt huic, Mulier, quid
» tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid
» cū alieno? Quid aut tā familiaris huic fuiſti,vt aurū cōmo-
» dares:aut tam inimica,vt venenum timeres? Non patrem
» tuum videras,non patruum,nō auum, proauum,atauum
» audieras conſules fuiſſe?non deniq; modò te Q. Metelli
» matrimonium tenuiſſe ſciebas, clariſſimi & fortiſſimi vi-
» ri,patriæq; amantiſſimi ? qui ſimul ac pedem limine extu-
» lerat,omneis propè ciues virtute,gloria,dignitate ſupera-
bat. Reliqua petes ex fonte. Eadem ratio eſt ſi muta quæ-
dam loquentia inducat,ſi interpellatorem coërceat,ſi ira-
ſcatur,ſi obiurget,ſi execretur,ſi rem atrocē dicendo ſub-
iiciat oculis,ſi rem ſuprà ferat quàm fieri poſſit,ſi inſignē
vel improbitatem vel calamitatem perſequatur affectu.
Ad hæc perorationes multæ grauiſſimæ ſunt,quoniam in
illis conſumuntur affectus. Suppeditat exēpla Cicero pro
Flacco,pro Sylla, pro Milone, pro Rabirio Poſthumo.
» Quid, inquit, de miſerationibus loquar? quibus eò ſum
» vſus pluribus,quòd etiam ſi plures dicebamus,peroratio-
» nem mihi tamen omnes relinquebāt. Idem de altero ge-
» nere concitato· Quo genere nos mediocres, aut multo

„ etiam minus,ſed magno ſemper vſi impetu,ſæpe aduerſa-
„ rios de ſtatu omni deiecimus. Si legas actiones in Verrẽ, orationẽ pro Cluẽtio, & pro Rabirio perduellionis reo, conciones in Seruiliũ Rullũ,dictiones in Catilinã, in Piſonẽ,in Clodiũ,in Antoniũ:tantã vim,tantã copiam, tot cõtentiones,tot amplificationes,tot ardores eloquẽdi reperias,vt nõ modò ad intelligẽdũ,ſed etiã ad imitãdũ ſatis ſupraq́; eſſe putes. Sæpenumero atrocitate facti accẽdit irã iudicibus. Sæpe tãto dolore perfundit,vt in mœrorem lachrymaſq́; ſoluãtur. Frequẽter inuidiã excitat verbis,frequẽter excitã cõtraria facultate reſtinguit. Aliquãdo trahit eos in ſummũ aduerſarii cõtemptũ. Idem nec rarò cõtẽptũ euellit, in eius locũ exiſtimationẽ dignitatẽq́; reſtituit. Nemo inflãmat maiores odii faces, nemo ardentiorẽ charitatẽ parit alitq́; animis. Spe cõfirmat abiectos. Metu cõprimit audaces. Quos vult implet ſatietate. Satiatos iritat cupiditate. Nullo modo (ſic ipſe de ſe loquitur) animus audiẽtis aut incitari,aut leniri poteſt,qui modus non ab ipſo ſi nõ perfectus,tamẽ tẽtatus ſit. Quærat aliquis,an in omnibus his affectibus cõmouẽdis vtẽdũ ſit ardua cõtentione? deinde an in his duntaxat vtendum? Affectus eſt lenis, qui græce dicitur ἦθος,ad naturã, & ad mores, & ad omnem vitæ cõſuetudinẽ accõmodatus. Huic exprimẽdo aptior eſt illa ſuauitas æquabilis, quã mediã collocauimus. Eius rei ſit hoc teſtimoniũ. Hoc onus ſi vos aliquã
„ ex parte alleuabitis,ferã vt potero ſtudio & induſtria Iu-
„ dices. ſin à vobis(id quod nõ ſpero)deſerar, tamen animo
„ nõ deficiam,& id quod ſuſcepi,quoad potero,perferam.
„ Quod ſi perferre non potero, opprimi me officii onere malo,

" malo,quàm id quod mihi cum fide semel impositum est,
" aut propter perfidiam abiicere, aut propter infirmitatem
" animi deponere. Quieta oratione patefacit suos mores. Indignationis & misericordiæ perturbatio, nisi leuissima est,ac citò prætercurrit, vim grauitatis, & amplum dicẽdi modum quærit. Sunt alia quæ dicuntur & grauissimè, & copiosissimè,vt sententiæ quædam philosophorũ, vt deorum laudes,ac virorum illustrium, vt cõsilia de rebus maximis:quæ si quis alta atque sublimia faciet,haud equidem repugnabo:dissiliet tamen ab opinione Ciceronis,qui iudicet hæc & similia, etsi omneis flores orationis, & ornamenta insignia recipiunt,quia tamen secura sunt atq; tranquilla,& componere animos potius quàm perturbare volunt,in media ratione formarum collocanda. Nec statuet ille discrimen inter summum pugnæ forensis incendium, & pompam celebrium ludorum. Deinde non animaduertet in summis oratoribus habitum neminem, qui sic ornatè & copiosè dixisset,sed qui cœtum totúmque consessum perturbasset affectibus, & in admirationem stuporémque duxisset. Genus illud quietum,& omnibus rebus excultum,nisi comparatus fuerit hic fortis & acer orator, summum,& dignitate primum videbitur. At vbi pedem fecerit,& atrociter pugnauerit,facilè obtinebit primas, & quietè certantes cum suis armis aureis relinquet in medio. Non enim est summum, quo sublimius aliud inuenitur. Sublimius in oratione,quod omnibus præripit victoriam. Fuerunt oratores acerbi, qui omnia traherent in contentioné,& iccirco graues vbiq; viderentur:sed istud erat potius asperæ naturæ, quàm doctæ & artificiosæ facultatis.

Hactenus de materia contentionis,in qua amplificatio dominatur. Ad amplificandū(teſte Cicerone) maximè definitiones valent conglobatæ,& cōſequentium frequentatio, & contrariarū & diſſimiliū & inter ſe pugnantium rerum cōflictio,& cauſſę,& ea quę ſunt de cauſſis orta,maximeq́; ſimilitudines & exempla,fictę etiam perſonę,muta deniq; loquantur. Omninoq́; ea ſunt adhibenda,ſi cauſſa patitur, quæ magna habentur. Hæc ille. Verba ponēda ſunt ſublimia,grauia,trāſlata,ſonantia,aſpera ac volubilia in cōmouendo, lenia & tarda in mitigando. Figuræ autem, relata verba,iterata,duplicata, gradationes, frequentationes ſine coniunctione, exclamationes, interrogationes plurimæ, cōmorationes in eadē ſententia,ironiæ acerbæ,deſcriptiones quæ rem atrocem ſubiiciant oculis,proſopopœię,hyperbolæ, & ſi quæ ſunt aliæ conformationes, quæ magnis lateribus accōmodantur. Coagmentatio in cōmiſeratione minimè hiulca ſit & aſpera. Nam modi flebiles declinant ad ſuauitatē,ideoq; ferunt mēbra atq; circuitus paulo proceriores,q̄ indignātiū fulmina. Vos,vos appello fortiſſimi viri,qui multū pro rep.ſanguinē effudiſtis:vos in viri & in ciuis inuicti appello periculo,Centuriones, vosq́; milites: vobis non modò inſpectantibus,ſed etiam armatis,& huic iudicio præſidentibus,hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur,exterminabitur, eiicietur? Quanto magis dolor accreſcit,tanto crebrior eſt reſpiratio. Quod in me tantum facinus admiſi iudices, quum illa indicia communis exitii indagaui,patefeci,protuli,extinxi? quid me reducem eſſe voluiſtis? an vt inſpectante me expellerentur ii per quos eſſem reſtitutus? Petit commiſeratio numeros amplos, &

graues

graues, vt dactylos,spondeos, creticos, pæanas, bacchios,
palimbacchios,dochimos,& alios,si qui sunt generis hu-
ius pedes,qui voce plena querelas,tarditate spaciorũ lan-
guorem metiantur. Id quale sit,perspice in hac oratione.
» Sed vt omniũ vel suspicioni,vel maleuolẽtiæ,vel crudeli-
» tati satisfiat,occultat pecuniã Posthumus,latent regiæ di-
» uitiæ. Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii
» Posthumi nũmo sestertio sibi addici velit? Sed miserum
» me,quãto hæc dixi cum dolore?Hem Posthume, túne es
» Curii filius,C.Rabirii & iudicio & volũtate filius, natura
» sororis filius?túne ille in omnes tuos liberalis?cuius mul-
» tos bonitas locupletauit:nihil profudisti,nihil vllam in li-
» bidinem cõtulisti. Tua Posthume nummo sestertio à me
» addicuntur?O meum miserũ acerbumq; præconium. At
» hoc etiã optat miser,vt cõdemnetur à vobis,ita bona ve-
» neant,vt solidũ suum cuiq; soluatur. Nihil iam aliud nisi
» fidem curat,nec vos huic,si iam obliuisci vestræ mãsuetu
» dinis volueritis, quicquã præterea potestis eripere. Quũ
mouetur indignatio,pedes asperi,vt qui à breuibus assur-
gunt in longas,aptiores sunt:cæsim membratímque dici-
tur,rara interiacet cõprehensio,concurrũt vocales,copu-
» lãtur quædã inimicæ cõsonãtes. Indignum hoc video vi-
» deri omnibus Iudices, & id iam priore actione, quũ hæc
» testes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere
» iura libertatis, non modò hic,vbi tribuni plebis sunt,vbi
» cæteri magistratus,vbi plenum forum iudiciorum,vbi se-
» natus authoritas, vbi existimatio populi Romani & fre-
» quentia, sed vbicũq; terrarum ac gentium violatum ius
» ciuiũ Romm.sit, statuitis id pertinere ad cõmunem caus-

" ſam libertatis & dignitatis. In externorũ hominũ,& ma-
" leficorum, ſceleratorumq́ꝫ, in prædonũ hoſtiumq́ꝫ cuſto-
" dias tu tantũ numerũ ciuium Romm.includere auſus es?
" Nunquámne tibi iudicii,nunquá cõcionis, nunquá huius
" tantæ frequẽtiæ,quæ nunc animo te iniquiſſimo infeſtiſſi-
" moq́ꝫ intuetur,venit in mentẽ?Nunquam tibi populi Ro.
" abſentis dignitas, nunquá ſpecies ipſa huiuſcemodi mul-
" titudinis in oculis animoq́ꝫ verſata eſt?nunquá te in horũ
" conſpectũ rediturũ,nunquam in forum populi Ro.vẽtu-
" rum,nunquá ſub legũ iudiciorumq́ꝫ poteſtatẽ caſurũ eſſe
putaſti? Multus in tráſcribẽdis exemplis fui,vt indoctiores , qui falſo putant generi ſummo quærenda eſſe verba neſcio quæ noua,inſolẽtia,inaudita, abſtruſa, admiranda, obſtupeſcenda,cælo poſita, intelligerent de medio verba legi,& pro rerũ natura cõponi ſolere. Audiát hæc verba
" Cicerónis in perſona Craſſi· Non ſunt alia ſermonis,alia
" contentionis verba,neq́ꝫ ex alio genere ad vſum cottidia-
" nũ,alio ad ſcenam pompamq́ꝫ ſumũtur, ſed ea nos quum
" iacentia ſuſtulimus è medio, ſicut molliſſimá cerá ad no-
" ſtrũ arbitriũ formamus, & fingimus. Itaq́ꝫ tum graues ſu-
" mus,tum ſubtiles,tum mediũ quiddá tenemus. Prima ſeueritas eſt in rebus,altera in figuris,alia in pondere verborũ,proxima in copia,quinta in reſpiratione crebra,& numero vehemẽti.Nec omnia quærẽda ſunt in omnibus,nec in paucis aut rebus aut verbis ſtatuenda vis vniuerſa eloquẽtiæ primæ.Toti loci peruolutádi inſpectádiq́ꝫ ſunt.Et quoniá multa ſunt omniũ orationum verba cõmunia,ab iis quæ principatũ tenẽt,appellatio ducẽda eſt.In arduam formá conſpirant epiſtolæ inuectiuæ, recriminatoriæ, lamentatoriæ,

mentatoriæ,& exhortatoriæ quædam. Item permultæ hiſtoricorum conciones, ex quibus aliæ grauiter accuſant aliæ vehementer exhortantur, aliæ deplorant calamitates aliæ mitigāt infenſos. Item bona pars tragœdiarum, à quarum motu,qui cum impetu feruntur affectibus,tragœdias excitare dicuntur. Tandem quicquid eſt in aliis poëmatis ſimile tragœdiarum, poterit eodem genere comprehendi. Dico ſimile tragœdiarum, quod re grauiſſimum, perſonis conſpicuum,ſimili tractatur apparatu.

Quæ genera locis, temporibus, artibus, ingeniis, conditionibus mutata ſint. Caput. 22.

VONIAM tribus formis omnem eloquendi rationem includi volumus,ſtatuendū quò reduci debeat genus Aſianum,Rhodium,Laconicum,Atticum,antiquum,nouum, robuſtum,naturale,acerbum,diligens,ſanctum,ſeuerum,comæ, ſophiſticum,philoſophicum,hiſtoricū, aridum, cādidum, ſanum. Hæc & ſimilia dici conſtat aut à loco, vt Rhodiū: aut à tempore, vt antiquum: aut ab artibus, vt dialecticū: aut à conditione vitæ, vt vmbratile: aut ab ingenio, vt diligens. Aſianum pingue fuit & opimum ac redundans. 1
pingue quidem & adipale illiberali ſono vocum, redundans & inflatū ocioſa rerū & verborū repetitione vel copia, cuius veſtigia adhuc agnoſcas in Galeno celebri medico,cui patria fuit vrbs Aſiæ Pergamus. Is digreſſionibus longis,parúmque frugiferis,& eiſdem ſententiis inculcandis penè obtundit aures, bonus & inſignis medicus, ma-

lus ac vitiosus orator. Laconicum summa breuitate compẽdiosum fuit, nec tam oratorium, quàm imperiosum & superbum. Laudanda breuitas quędã, vt Sallustiana, nõ illa quæ nihil vnquam nisi rerũ summas leuiter attingit. Eloquentia enim ampla & copiosa & illustris esse vult, quorũ nihil est in laconismo. Vtemur interdũ quũ multa paucis amplecti volemus, siue temporis angustiæ id facere cogẽt, siue perstringemus historiam, siue agemus sẽtẽtiosè, siue in aliquo nolemus immorari, siue putabimus esse eiusdẽ artificis, idem dilatare verbis, & in verbum contrahere. Atticum omnium primũ est atque optimum. Nam quicquid est in oratione sanum, syncerum, venustum, rotundum atque perfectum, id siue humile, siue sublime, siue medium sit, ab Atheniensium lepôre vocatur Atticum. Id quale sit, orationes Demosthenis ostẽdunt, quo ne Athenas quidem ipsas magis credit fuisse atticas Cicero. Inter Atticum & Asianum fuit Rhodiũ, illo deterius & inurbanius, hoc verò melius, & minus ociosum. Nam Rhodi quondã magna ingenia ac magnæ artes floruerũt, sed quæ Atticæ facundiæ facilè darẽt primas. Antiquũ Latini dicũt illud quo veteres vtebantur, vt Cethegus, Gracchi, Cato, & alii multi adusque tẽpora Antonii & Crassi. In eo verenda quædam maiestas antiquitatis, quam etiamnum videmus in fragmentis quibusdam: cæterùm verba horrida, cõpositio hiulca, numerus ferè nullus, sententiæ graues & sanctæ, non tamen affluẽtes & copiosæ. In illo genere fuerũt alii tenues, alii mediocres, alii grauiũ similes & arduorum: quãquam eloquẽtia tum Romæ suã habebat infantiã, nec satis erat instituta Græciæ præceptis. Excelluerunt

postea

poſtea Craſſus, Antonius, Hortenſius, Cicero: vſi omnes eloquentia maiore, quæ tum noua, nunc autē antiqua nobis videtur. Quę ſubſecuta eſt, plus habuit tumoris & inſolentiæ, candoris autem & puræ linguæ minus. Robuſtum etiam neruoſum dicitur, & forte. Sententias habet validas & graues, & quæ vehementer vrgēt aduerſarium, affectus multos, verba lecta & bona, nec tam compta molliter, q̃ comminus in aduerſarium pugnātia, compoſitionem virilem, & quæ nō elumbat ſententias. Cōtrarium eſt molle, imbelle & ſolutum, quali vſus eſt Iſocrates in Encomiis & Panegyricis. quod ſi eſt (iudice Tullio) pōpę quàm pugnę aptius, gymnaſiis & palæſtræ dicatū, ſpretū & pulſum foro: valet in exornationibus, & locis amœnis: robuſto cedat in forenſi & ſenatoria ſeueritate. Eſt aliquando blandè ſoluteq́; dicendum, & rebus ad voluptatē comparatis ſuum reddendū genus. Quamobrem tametſi ſæpius, non tamen ſemper eſt robuſto locus, niſi robuſtū vocetur quicquid non eſt fractū & effœminatū. Hoc enim modo robuſtum fortéque eſt, quod Iſocrates optimus rhetor ſcriptum reliquit. At robur & vires maximè ſunt in acuta ac pugnaci argumētatione, & in affectuū perturbationibus: quæ duo ad afficiendos animos voluptate minimè neceſſaria ſunt. Naturale dicimus quali vtebatur Antonius. Præclarè quidē & acutè diſſerebat, ſed eius oratio nō ſapiebat ſcholas & doctrinam. Erat inſtructa popularibus ſententiis. Multa cōmuni ſenſu perficiebat, & vſu dicendi. Quæ hauſerat à fontibus ſciētiarū, ſic fundebat diſſimulās, vt à natura profecta viderētur. Verba erant vſitata, ſermo propè cottidianus. Tota dictio aut naturalis, aut quaſi naturalis. Eſt etiam

naturale in oratione laudabili,quicquid ab arte nō gignitur.Multa autē parit natura citra disciplinā,sicuti terra fœcūda citra cultū. Quū accessit ars vt cultus,nō cuiuis prōptū est iudicare, quid naturæ,quid arti tribuēdum sit,& eò minus,quòd scriptores artis omnia redigunt in præcepta. Hinc fit vt pleriq; nihil nō referāt in artē,quod Cicero dixerit scripseritve in orationibus.Sed hoc nihil ad negociū præsens.Illud est instituti nostri,omnem elocutionē artificialē esse,sed illā videri naturalem, quæ rectā & inaffectatā loquēdi consuetudinē propius imitatur.Quid est quod Ciceronē dicimus habere naturæ plurimum? Multa gignit vt.vena diues,genita vestit habitu quodam expressiore, & sic mittit in lucem,vt captu populari colligi possint. Hoc dictionis genus etsi meræ cuiusdam artis est, dicimus tamen esse naturale,quia à consuetudine (quæ altera natura est) nō abhorret. Dissimile est illi quod res in medio positas odit,& longè abditas obscurasq; petit sentētias,quodq; verbis insolentibus & ordine præpostero gaudet,vsitatum loquendi morem,ordinemq; rectum tanquam infantilem
9 & ineptum fugit. Acerbum & amarum ex trāslatione dicitur aut quod rusticū est atq; durum, aut quod maximè pungit & vrget aduersantem. Quod fit vel quum summo iure agitur,vel minimæ quæq; res amplificātur in summū scelus,vel dignitati non parcitur,vel dictio & eloquēdi ra-
10 tio insuauis est,& aspera auditu. Rustico nō est vtēdū,nisi fortè per imitationem. Alioqui acerbo vtuntur oratores quādo recedūt à suauitate,& horridius quod volunt inse-
11 quūtur.Aduersatur huic suauis oratio & dulcis,ex elegātia & iucūditate verborū sonantiū & leniū,& ex eorū cōiunctione

iunctione,quæ neq; aſperos habeat cõcurſus, neq; diſiunctos atq; hiãtes. Itemq; ex rerũ noua & inaudita copia,vel ea quæ voluptate animũ capere poteſt. Diligens oratio, 12
quæ faciũt ad rem,ſedulò colligit,accuratè collocat, pulchrè & aptè loquitur,leuia reiicit, confuſionem & ſegnitiem vitat. Negligens ſtylus ex contrario prætermittit etiã 13
optima,neq; in rebus neq; in verbis quantũ poteſt elaborat. Sanctum nõ violatur vlla colluuione populariũ opi- 14
nionũ,ſed puram ſynceráq; veritatem ſine diſſimulatione, ſine fuco,ſine ambagibus detegit,& nõ tam lingua quàm incontaminata mente ſibi quærit authoritatẽ. Hoc genus penè à cauſidicis relegatũ eſt ad philoſophos atq; ſapientes. In eius locũ ſucceſſit callidũ,vafrum,aſtutum,fallax & 15
doloſum quoddam ſimulachrũ ſanctitatis antiquæ,quod ſimplicitatem præ ſe fert,occultat inſidias. Seuerũ & co- 16
me diuerſam habere naturã videntur. Seuerum nihil facilè cõdonat,come propenſius eſt ad clementiam. Hoc rerum diſcrimen videas in orationibus Cæſaris & Catonis apud Salluſtiũ. Cæſar vt eſt ad lenitatem propenſior,ita in pœnam coniuratorum mollior eſt. Vitæ parcit,cuſtodias decernit. Cato natura ſeuerus,labentes animos reſtituit in fortitudinem,& remp. à perditis ciuibus liberandam eſſe cenſet. Vidéſne vt Cicero multis in locis ſuos mores amabiles conetur oſtendere? qui ardeat amore ciuium ſuorum,qui nihil non ſuſcipiat de repub. qui contemnat impetus malorum, qui tueatur bonos, qui perſequatur improbos, hoc eſt qui hæc & alia generis eiuſdem oratione ſignificet? Nihil eiuſmodi ſibi faciundum exiſtimet Cato. Alios alia decent, & hinc variatur eloquendi genus. So-

phiſticũ,eſt genus orationis omnibus ornamentis coloribuſq; depictum,quo veteres vtebãtur rhetores,vt Gorgias & Iſocrates, quos ætas illa appellauit ſophiſtas. Hi ab eo qui medio genere vtitur in foro,nihil differunt,niſi quòd in omnem apparatũ magnificum ſunt profuſiores. Iudicialis orator parcius & verecũdius adhibet delicias & ornatum. Hoc quale ſit,intelliges ſi cõtuleris Iſocratis orationes cũ orationibus Demoſthenis. Illum cultũ & quietũ,hunc expeditũ & pugnacem reperies. Illũ certantis in põpa ſimilẽ,hunc autẽ manũ cõferentis in prælio. Philoſophicũ genus,vt Platonicũ,deſcribit hoc modo Cicero: » Mollis eſt oratio philoſophorũ,& vmbratilis,nec ſententiis nec verbis inſtructa popularibus,nec iuncta numeris, ſed ſoluta liberius:nihil iratũ habet,nihil inuidum,nihil atrox,nihil mirabile,nihil aſtutũ,caſta,verecunda,virgo incorrupta quodammodo.Itaq; ſermo potius quàm oratio dicitur.De hiſtorico ſupra diximus. Aridũ autẽ ieiunum eſt & attenuatum inopia tum ſententiarũ, tum verborũ. Reſpõdet ex aduerſo ſucculentũ & exundans tum rerum copia,tum orationis vbertate. Candidum eſt quod integritatem linguæ latinæ retinet. Item quod purum ingenuũq; ſẽtẽtiarum colorem præ ſe fert. Non ita diſſimile eſt ſanum,quod nulla infirmitate debile eſt,ſed oſtẽdit cõſentientem omnium tẽperiem,in qua nihil in perniciẽ alterius excedit.Poſſunt aliæ quædam ſtylorum proprietates inueniri,quæ nõ faciũt vt plura ſint eloquendi genera, quàm quæ prima diuiſione conſtituimus. Accidunt illis quidem,alium ſpecie characterem non efficiunt.

FINIS.

